

**CELİL MEMMEDGULUZADE VE HİKÂYELERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Sümeyye Betül AKBULUT TAYHAN

**Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL**

2019

Her hakkı saklıdır.

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

Sümeyye Betül AKBULUT TAYHAN

CELİL MEMMEDGULUZADE VE HİKÂYESLERİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL

ERZURUM-2019

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"CELİL MEMMEDGULUZADE VE HİKÂYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

17.06.2019

Sümeyye Betül AKBULUT TAYHAN

İSTİSNAİ DURUMLAR

Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve ..... sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre teze yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve ..... sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar) *

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve ..... sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

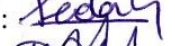

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL danışmanlığında, **Sümeyye Betül AKBULUT TAYHAN** tarafından hazırlanan bu çalışma 17/06/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları** Ana Bilim Dalı **Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları** Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL	İmza	:
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR	İmza	:
Jüri Üyesi	: Dr. Öğr. Üyesi Caner SOLAK	İmza	:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 17/06/2019

Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	XV
ABSTRACT	XVI
KISALTMALAR	XVII
ÖN SÖZ.....	XVIII
GİRİŞ	1
A. CELİL MEMMEDGULUZADE’NİN HAYATI.....	1
B. CELİL MEMMEDGULUZADE’NİN EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	9
C. ESERLERİ.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

CELİL MEMMEDGULUZADE VE MOLLA NASREDDİN DERGİSİ.....	27
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

ANLATMAYA DAYALI EDEBİ METİNLERİN TAHLİLİ.....	48
2.1. ZİHNİYET	48
2.2. OLAY ÖRGÜSÜ	49
2.3. ŞAHIS KADROSU	50
2.4. ZAMAN	52
2.5. MEKÂN	53
2.6. TEMA.....	54
2.7. DİL VE ANLATIM.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİKÂYELER	57
3.1. ATLAR DURDU	57
3.1.1. Özet	57
3.1.2. Zihniyet	58
3.1.3. Olay Örgüsü	59
3.1.4. Şahıs Kadrosu	59
3.1.5. Zaman	60
3.1.6. Mekân	60

3.1.7. Tema	61
3.1.8. Dil ve Anlatım.....	61
3.2. BAKKAL MEŞEDİ RAHİM	63
3.2.1. Özet	63
3.2.2. Zihniyet	63
3.2.3. Olay Örgüsü	64
3.2.4. Şahıs Kadrosu	65
3.2.5. Zaman	65
3.2.6. Mekân	65
3.2.7. Tema	66
3.2.8. Dil ve Anlatım.....	66
3.3. BELKİ GERİ VERİRLER	68
3.3.1. Özet	68
3.3.2. Zihniyet	68
3.3.3. Olay Örgüsü	69
3.3.4. Şahıs Kadrosu	70
3.3.5. Zaman	71
3.3.6. Mekân	71
3.3.7. Tema	71
3.3.8. Dil ve Anlatım.....	72
3.4. BERBER	73
3.4.1. Özet	73
3.4.2. Zihniyet	73
3.4.3. Olay Örgüsü	74
3.4.4. Şahıs Kadrosu	75
3.4.5. Zaman	75
3.4.6. Mekân	76
3.4.7. Tema	76
3.4.8. Dil ve Anlatım.....	76
3.5. BUZ	77
3.5.1. Özet	77
3.5.2. Zihniyet	77

3.5.3. Olay Örgüsü	78
3.5.4. Şahıs Kadrosu	79
3.5.5. Zaman	79
3.5.6. Mekân	80
3.5.7. Tema	80
3.5.8. Dil ve Anlatım.....	80
3.6. ÇİFT YASTIK.....	82
3.6.1. Özet.....	82
3.6.2. Zihniyet	83
3.6.3. Olay Örgüsü	84
3.6.4. Şahıs Kadrosu	85
3.6.5. Zaman	86
3.6.6. Mekân	86
3.6.7. Tema	87
3.6.8. Dil ve Anlatım.....	88
3.7. DANABAŞ KÖY OKULU	89
3.7.1. Özet.....	89
3.7.2. Zihniyet	90
3.7.3. Olay Örgüsü	91
3.7.4. Şahıs Kadrosu	91
3.7.5. Zaman	92
3.7.6. Mekân	93
3.7.7. Tema	93
3.7.8. Dil ve Anlatım.....	94
3.8. DANABAŞ KÖYÜNDE OLANLAR.....	96
3.8.2. Zihniyet	97
3.8.3. Olay Örgüsü	98
3.8.4. Şahıs Kadrosu	100
3.8.5. Zaman	103
3.8.6. Mekân	103
3.8.7. Tema	104
3.8.8. Dil ve Anlatım.....	104

3.9. DEPREM.....	106
3.9.1. Özet	106
3.9.2. Zihniyet	106
3.9.3. Olay Örgüsü	107
3.9.4. Şahıs Kadrosu	107
3.9.5. Zaman	108
3.9.6. Mekân	108
3.9.7. Tema	109
3.9.8. Dil ve Anlatım.....	109
3.10. DÜĞÜN.....	110
3.10.1. Özet	110
3.10.2. Zihniyet	110
3.10.3. Olay Örgüsü	111
3.10.4. Şahıs Kadrosu	111
3.10.5. Zaman	112
3.10.6. Mekân	112
3.10.7. Tema	113
3.10.8. Dil ve Anlatım.....	113
3.11. ENDİŞE	114
3.11.1. Özet	114
3.11.2. Zihniyet	115
3.11.3. Olay Örgüsü	115
3.11.4. Şahıs Kadrosu	116
3.11.5. Zaman	117
3.11.6. Mekân	118
3.11.7. Tema	118
3.11.8. Dil ve Anlatım.....	119
3.12. FATMA TEYZE	120
3.12.1. Özet	120
3.12.2. Zihniyet	120
3.12.3. Olay Örgüsü	121
3.12.4. Şahıs Kadrosu	122

3.12.5. Zaman	122
3.12.6. Mekân	123
3.12.7. Tema	123
3.12.8. Dil ve Anlatım.....	124
3.13. HAMALLAR	125
3.13.1. Özet	125
3.13.2. Zihniyet	126
3.13.3. Olay Örgüsü	127
3.13.4. Şahıs Kadrosu	127
3.13.5. Zaman	128
3.13.6. Mekân	128
3.13.7. Tema	128
3.13.8. Dil ve Anlatım.....	129
3.14. HANIN TESPİHİ	130
3.14.1. Özet	130
3.14.2. Zihniyet	131
3.14.3. Olay Örgüsü	131
3.14.4. Şahıs Kadrosu	132
3.14.5. Zaman	132
3.14.6. Mekân	133
3.14.7. Tema	133
3.14.8. Dil ve Anlatım.....	134
3.15. HIRSIZ İNEK.....	135
3.15.1. Özet	135
3.15.2. Zihniyet	136
3.15.3. Olay Örgüsü	136
3.15.4. Şahıs Kadrosu	137
3.15.5. Zaman	138
3.15.6. Mekân	138
3.15.7. Tema	138
3.15.8. Dil ve Anlatım.....	139
3.16. İKİ ELMA	140

3.16. 1. Özet	140
3.16.2. Zihniyet	140
3.16.3. Olay Örgüsü	141
3.16.4. Şahıs Kadrosu	142
3.16.5. Zaman	142
3.16.6. Mekân	142
3.16.7. Tema	143
3.16 8. Dil ve Anlatım.....	143
3.17. İKİ KARDEŞ	144
3.17.1. Özet	144
3.17.2. Zihniyet	144
3.17.3. Olay Örgüsü	144
3.17.4. Şahıs Kadrosu	145
3.17.5. Zaman	145
3.17.6. Mekân	145
3.17.7. Tema	146
3.17.8. Dil ve Anlatım.....	146
3.18. İKİ KOCA	148
3.18.1. Özet	148
3.18.2. Zihniyet	148
3.18.3. Olay Örgüsü	149
3.18.4. Şahıs Kadrosu	150
3.18 5. Zaman	150
3.18.6. Mekân	151
3.18.7. Tema	151
3.18.8. Dil ve Anlatım.....	151
3.19. İRAN'DA HÜRRİYET	153
3.19.1. Özet	153
3.19.2. Zihniyet	154
3.19.3. Olay Örgüsü	156
3.19.4. Şahıs Kadrosu	157
3.19.5. Zaman	157

3.19.6. Mekân	158
3.19.7. Tema	158
3.19.8. Dil ve Anlatım.....	159
3.20. KASABA MUHABİRİ	161
3.20.1. Özet	161
3.20.2. Zihniyet	161
3.20.3. Olay Örgüsü	163
3.20.4. Şahıs Kadrosu	163
3.20.5. Zaman	164
3.20.6. Mekân	164
3.20.7. Tema	165
3.20.8. Dil ve Anlatım.....	165
3.21. KASAP	167
3.21.1. Özet	167
3.21.2. Zihniyet	167
3.21.3. Olay Örgüsü	168
3.21.4. Şahıs Kadrosu	168
3.21.5. Zaman	169
3.21.6. Mekân	169
3.21.7. Tema	169
3.21.8. Dil ve Anlatım.....	170
322. KAVAL	171
3. 22.1. Özet	171
3.22.2. Zihniyet	171
3.22.3. Olay Örgüsü	172
3.22.4. Şahıs Kadrosu	172
3.22.5. Zaman	173
3.22.6. Mekân	173
3.22.7. Tema	173
3.22.8. Dil ve Anlatım.....	174
3.23. KİŞMİŞ OYUNU	175
3.23.1. Özet	175

3.23.2. Zihniyet	176
3.23.3. Olay Örgüsü	176
3.23.4. Şahıs Kadrosu	177
3.23.5. Zaman	177
3.23.6. Mekân	178
3.23.7. Tema	178
3.23.8. Dil ve Anlatım.....	178
3.24. KIYAMET (YAHUD KÖYLÜ KADINLAR).....	180
3.24.1. Özet	180
3.24.2. Zihniyet	180
3.24.3. Olay Örgüsü	181
3.24.4. Şahıs Kadrosu	182
3.24.5. Zaman	182
3.24.6. Mekân	182
3.24.7. Tema	183
3.24.8. Dil ve Anlatım.....	183
3.25. KONSOLOSUN HANIMI	185
3.25.1. Özet	185
3.25.2. Zihniyet	185
3.25.3. Olay Örgüsü	186
3.25.4. Şahıs Kadrosu	187
3.25.5. Zaman	187
3.25.6. Mekân	187
3.25.7. Tema	188
3.25.8. Dil ve Anlatım.....	188
3.26. KURBANALİ BEY	189
3.26.1. Özet	189
3.26.2. Zihniyet	189
3.26.3. Olay Örgüsü	192
3.26.4. Şahıs Kadrosu	193
3.26.5. Zaman	193
3.26.6. Mekân	194

3.26.7. Tema	194
3.26.8. Dil ve Anlatım.....	195
3.27. KUZU	196
3.27.1. Özet	196
3.27.2. Zihniyet	196
3.27.3. Olay Örgüsü	197
3.27.4. Şahıs Kadrosu	198
3.27.5. Zaman	198
3.27.6. Mekân	198
3.27.7. Tema	199
3.27.8. Dil ve Anlatım.....	199
3.28. MOLLA FEZLELİ	200
3.28.1. Özet	200
3.28.2. Zihniyet	201
3.28.3. Olay Örgüsü	201
3.28.4. Şahıs Kadrosu	202
3.28.5. Zaman	203
3.28.6. Mekân	203
3.28.7. Tema	203
3.28.8. Dil ve Anlatım.....	204
3.29. PİRVERDİ'NİN HOROZU.....	205
3.29.1. Özet	205
3.29.2. Zihniyet	205
3.29.3. Olay Örgüsü	206
3.29.4. Şahıs Kadrosu	206
3.29.5. Zaman	207
3.29.6. Mekân	208
3.29.7. Tema	208
3.29.8. Dil ve Anlatım.....	208
3.30. POSTA KUTUSU	210
3.30.1. Özet	210
3.30.2. Zihniyet	210

3.30.3. Olay Örgüsü	210
3.30.4. Şahıs Kadrosu	211
3.30.5. Zaman	212
3.30.6. Mekân	212
3.30.7. Tema	213
3.30.8. Dil ve Anlatım.....	213
3.31. PROLETAR ŞAİRİ.....	214
3.31.1. Özet.....	214
3.31.2. Zihniyet	214
3.31.3. Olay Örgüsü	215
3.31.4. Şahıs Kadrosu	215
3.31.5. Zaman	216
3.31.6. Mekân	216
3.31.7. Tema	216
3.31.8. Dil ve Anlatım.....	217
3.32. RAMAZAN BAYRAMI.....	218
3.32.1. Özet.....	218
3.32.2. Zihniyet	218
3.32.3. Olay Örgüsü	219
3.32.4. Şahıs Kadrosu	219
3.32.5. Zaman	219
3.32.6. Mekân	220
3.32.7. Tema	220
3.32.8. Dil ve Anlatım.....	221
3.33. RUS KIZI	222
3.33.1. Özet.....	222
3.33.2. Zihniyet	223
3.33.3. Olay Örgüsü	223
3.33.4. Şahıs Kadrosu	224
3.33.5. Zaman	224
3.33.6. Mekân	225
3.33.7. Tema	226

3.33.8. Dil ve anlatım.....	226
3.34. SAKALLI ÇOCUK.....	228
3.34.1. Özet	228
3.34.2. Zihniyet	228
3.34.3. Olay Örgüsü	229
3.34.4. Şahıs Kadrosu	230
3.34.5. Zaman	230
3.34.6. Mekân	230
3.34.7. Tema	231
3.34.8. Dil ve Anlatım.....	231
3.35. SARI.....	233
3.35.1. Özet	233
3.35.2. Zihniyet	233
3.35.3. Olay Örgüsü	234
3.35.4. Şahıs Kadrosu	234
3.35.6. Mekân	235
3.35.7. Tema	235
3.35.8. Dil ve Anlatım.....	236
3.36. SİRKE	237
3.36.1. Özet	237
3.36.2. Zihniyet	237
3.36.3. Olay Örgüsü	238
3.36.4. Şahıs Kadrosu	238
3.36.5. Zaman	239
3.36.6. Mekân	239
3.36.7. Tema	240
3.36.8. Dil ve Anlatım.....	240
3.37. ŞARK FAKÜLTESİ.....	242
3.37.1. Özet	242
3.37.2. Olay Örgüsü	242
3.37.3. Zihniyet	243
3.37.5. Zaman	244

3.37.6. Mekân	244
3.37.7. Tema	244
3.37.8. Dil ve Anlatım.....	245
3.38. ŞEHİR VE KÖY	246
3.38.1. Özet	246
3.38.2. Zihniyet	246
3.38.3. Olay Örgüsü	247
3.38.4. Şahıs Kadrosu	247
3.38.5. Zaman	248
3.38.6. Mekân	248
3.38.7. Tema	248
3.38.8. Dil ve Anlatım.....	249
3.39. ŞİİR BÜLBÜLLERİ.....	250
3.39.1. Özet	250
3.39.2. Zihniyet	250
3.39.3. Olay Örgüsü	251
3.39.4. Şahıs Kadrosu	252
3.39.5. Zaman	252
3.39.6. Mekân	253
3.39.7. Tema	253
3.39.8. Dil ve Anlatım.....	253
3.40. UCUZLUK.....	255
3.40.1. Özet	255
3.40.2. Zihniyet	255
3.40.3. Olay Örgüsü	256
3.40.4. Şahıs Kadrosu	256
3.40.5. Zaman	257
3.40.6. Mekân	257
3.40.7. Tema	257
3.40.8. Dil ve Anlatım.....	258
3.41. UYKU	259
3.41.1. Özet	259

3.41.2. Zihniyet	259
3.41.3. Olay Örgüsü	260
3.41.4. Şahıs Kadrosu	260
3.41.5. Zaman	261
3.41.6. Mekân	261
3.41.7. Tema	262
3.41.8. Dil ve Anlatım.....	262
3.42. YENİ HABER.....	263
3.42.1. Özet	263
3.42.2. Zihniyet	263
3.42.3. Olay Örgüsü	264
3.42.4. Şahıs Kadrosu	264
3.42.5. Zaman	265
3.42.6. Mekân	265
3.42.7. Tema	265
3.42.8. Dil ve Anlatım.....	266
3.43. ZEYNAL USTA.....	267
3.43.1. Özet	267
3.43.2. Zihniyet	267
3.43.3. Olay Örgüsü	268
3.43.4. Şahıs Kadrosu	268
3.43.5. Zaman	269
3.43.6. Mekân	269
3.43.7. Tema	270
3.43.8. Dil ve Anlatım.....	271
3.44. ZİRAAT MÜHENDİSİ.....	272
3.44.1. Özet	272
3.44.2. Zihniyet	272
3.44.3. Olay Örgüsü	273
3.44.4. Şahıs Kadrosu	274
3.44.5. Zaman	274
3.44.6. Mekân	275

3.44.7. Tema	275
3.44.8. Dil ve Anlatım.....	275
3.45. DELİ	277
3.45.1. Özet	277
3.45.2. Zihniyet	278
3.45.3. Olay Örgüsü	278
3.45.4. Şahıs Kadrosu	278
3.45.5. Zaman	279
3.45.6. Mekân	279
3.45.7. Tema	279
3.45.8. Dil ve Anlatım.....	280
SONUÇ.....	281
DİZİN	283
KAYNAKÇA	300
ÖZGEÇMİŞ.....	303

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CELİL MEMMEDGULUZADE VE HİKÂYELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Sümeyye Betül AKBULUT TAYHAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL

2019, 303 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL

Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Caner SOLAK

Mirza Celil Memmedguluzade, Azerbaycan mizah edebiyatı ve eleştirel realizminin en önemli temsilcisidir. Hayatı boyunca çocukların eğitimi ve kadınların sosyal hayatta aktif rol oynaması hususunda büyük bir çaba gösteren yazar, eğitim-öğretim hakkındaki fikirleriyle Azerbaycan maarifçiliğinin önde gelen aydınları arasında yer almıştır. Kurucusu olduğu Molla Nasreddin dergisinin yazar kadrosu arasında yer almış ve yirmi beş yıl boyunca yayımlanan bu dergide savunduğu fikirlerine sadık kalmıştır. Yazarın dergide neşredilen yazılarında ve hikâyelerindeki amacı, halkın yaşadığı sosyal siyasi problemlere çözüm üretmek ve onları iyiye ve doğruya yöneltmektir. Ancak burada kastedilen halk yalnızca Azerbaycan halkı değil, tüm şark toplumlarıdır. O bu hedefini gerçekleştirirken, hikâyelerine sıradan kahramanları ve onların gündelik hayatlarını araç olarak kullanmıştır. Dolayısıyla yazar, sanat, sanat içindir ilkesini benimseyen kitlelere karşı çıkarak, sanatı, halka ulaşmada bir adım olarak görmüştür. Daha büyük bir kitleye hitap edebilmek adına sade dil ideolojisini benimseyen yazar, Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan karma, anlaşılmaz dile şiddetle karşı çıkmış, Azerbaycan Türklerinin konuşma dilini, yazı dili haline getirmiştir. Azerbaycan Türkçesinin bütün inceliklerine mahir olan yazar, hikâyelerinde alaycı ve iğneleyici bir ifadeyi üslup özelliği haline getirmiştir.

Onun fikirlerinin benimsenmesi noktasında araç olarak kullandığı bir başka unsur ise kara mizahtır. O, bu yöntem ile okuyucuyu bir taraftan güldürürken, diğer taraftan düşünmeye sevk etmiştir. Yazar, halkın dini duygularını sömüren mollaları, sosyal adaletsizlik, siyasi problemler, kadına değer vermeme, cehalet, çok eşlilik gibi birçok meseleyi kara mizah yöntemi ile yansıtmıştır. Mirza Celil, mizahi üslubu, sade dil anlayışı, fikirleri, eserleri ve özellikle Molla Nasreddin dergisi ile Azerbaycan edebiyatında büyük bir edebi ekol haline gelmiştir. Azerbaycan halkı tarafından oldukça sevilen Molla Nasreddin, eserleri ve fikirleriyle halka mâl olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Celil Memmedguluzade, Azerbaycan edebiyatı, mizah, eleştirel realizm.

ABSTRACT**MASTER THESIS****A STUDY ON CELİL MEMMEDGULUZADE AND HIS STORIES****Sümeyye Betül AKBULUT TAYHAN****Advisor: Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL****2019, 303 pages****Jury: Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL
Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR
Assist. Prof. Dr. Caner SOLAK**

Mirza Celil Memmedguluzade is the most important representative of Azerbaijan humour literature and critical realism. The author, who has made a great effort to educate children and play an active role in social life, has been one of the leading intellectuals of Azerbaijani Enlightenment with his ideas about education. He was one of the writers of the magazine Molla Nasreddin, of which he was the founder, and he remained true to his ideas defended in this magazine which was published for twenty-five years. The aim of the author in his articles and stories published in the journal is to find solutions to the social political problems of the people and to direct them to the good and the right. However, the people mentioned here are not only Azerbaijani people, but all the Oriental societies. As he accomplished this goal, he used his stories as a tool for ordinary heroes and their daily lives. The author, therefore, has seen art as a step in reaching out to the public by opposing the masses who adopt the principle that art is for art. In order to appeal to a larger audience, the author adopts a simple language ideology. He has strongly opposed a mixed, incomprehensible language of Arabic and Persian words, and has translated the language of Azerbaijani Turks into written language. The writer, who is indulgent in all the subtleties of Azerbaijani Turkish, made a sarcastic and biting expression a stylistic feature in his stories.

Another element that he uses as a tool for the adoption of his ideas is black humor. He used this method to make the reader laugh on the one hand, on the other hand, has led to think. The author reflected many issues such as mullahs exploiting people's religious feelings, social injustice, political problems, degrading women, ignorance, polygamy through black humor. Mirza Celil became a great literary school in Azerbaijani literature with her humorous style, simple language understanding, ideas and works and especially Molla Nasreddin magazine. Molla Nasreddin, which is highly loved by the Azerbaijani people, became a public figure with his works and ideas.

Key Words: Celil Memmedguluzade, Azerbaijani literature, humor, critical realism.

KISALTMALAR

- s : Sayfa
vb : Ve benzeri
vd : Ve diğerleri
vs : Vesaire

ÖN SÖZ

“*Celil Memmedguluzade ve Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme*” adlı çalışmamızda Azerbaycan edebiyatının önemli simalarından olan Celil Memmedguluzade’nin hayatını, edebi kişiliğini, büyük bir edebi mektep haline gelen Molla Nasreddin dergisini ve hikâyelerini inceledik. Azerbaycan ve Türk edebiyat tarihine katkı sağlamak amacıyla yola çıktığımız bu çalışmada Celil Memmedguluzade’nin hayata bakış açısı, özgün üslup anlayışı, Molla Nasreddin dergisinin ortaya çıkmasını hazırlayan sosyal siyasi şartlar, dergisinde ve hikâyelerinde ele aldığı konular, seçtiği kahramanlar, onların zihniyetleri, olayların hangi zaman ve mekânda yaşandığı tespit edilmeye çalışıldı.

Çalışmamız, Giriş, Celil Memmedguluzade ve Molla Nasreddin Dergisi, Anlatmaya Dayalı Edebi Metinlerin Tahlili ve Hikâyeler olmak üzere toplam dört bölümden oluşmuştur.

Çalışmamızın Giriş bölümünde Celil Memmedguluzade’nin hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi verilerek, eserleri maddeler halinde listelenmiştir.

İlk bölümde Molla Nasreddin dergisine kadar olan süreç ve bu süreçteki matbuat faaliyetleri, Celil Memmedguluzade’nin hayatı eşliğinde Molla Nasreddin dergisini ortaya çıkaran etkenler, dergiyi diğer yayın organlarından ayıran özellikler, dergide ele alınan konular ve bu konuların alt yapısını oluşturan faktörler ve derginin hitap kitlesi hususunda bilgi verilmiştir. Bu bölümde Molla Nasreddin dergisinin tıpkıbasım nüshalarına müracaat edilmiştir.

Anlatmaya Dayalı Edebi Metinlerin Tahlili adlı ikinci bölümde sırasıyla, zihniyet, olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, tema ve dil ve anlatım hakkında başlıklar halinde bilgi verilmiştir. Zihniyet başlığında, zihniyetin tanımı ve zihniyetin değişimine etki eden faktörler hakkında bilgi verilmiştir. Olay Örgüsü başlığında, olay ve olay örgüsünün tanımı yapılmış, olay örgüsünün diğer unsurlar ile ilişkisine değinilmiştir. Hikâyede olayların başlamasında ve gelişmesinde mühim rol oynayan şahıs kadrosundan, olaylara inandırıcılık katması bakımından zaman ve mekânın öneminden bahsedilerek, olay zamanı ve anlatma zamanı arasındaki farka değinilmiştir. Anlatıda temanın tanımı, temayı oluşturan etkenler ve temanın diğer unsurlar ile ilişkisi tespit edilmiş, son olarak Dil ve Anlatım başlığında, okuyucu-yazar ilişkisinde yazarın benimsediği dil ve üslup anlayışının önemi üzerinde durulmuş, bakış açıları hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın son bölümü olan Hikâyeler başlığında toplam kırk beş hikâyeye, Yapı ve İzlek yöntemine göre metinden alınan örneklerle incelenmeye çalışıldı. Bu bölümde hikâyelerin başlıkları, hâkim olduğumuz konu dahilinde aktararak verilmiştir. Hikâyelerin orijinal başlıklarına sadık kalamamızın sebebi AzerbaycanTürkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki yalancı eşdeğerlilik meselesidir. Çalışmanın Zihniyet başlığında, yazarın dünya görüşünü yansıtan ve onun zıt görüşlerine sahip kahramanların düşünce dünyası tespit edilmiştir. Olay Örgüsü başlığında, metni oluşturan olay halkaları, maddeler halinde sıralanmıştır. Şahıs Kadrosu kısmında metne dâhil olan kahramanlar, önem sırası bakımından metindeki ipuçları ve tasvirler aracılığıyla tanıtılmıştır. Hikâyede olayların geçtiği zaman ve mekân hakkında metindeki kısıtlı veriler aracılığıyla tespitler yapılmaya çalışıldı. Hikâyenin ana fikri, yazarın anlatıda benimsediği dil anlayışı ve üslubu hakkında örnekler aracılığıyla tespit edilmiştir.

Bu çalışmaya katkılarından dolayı danışman hocam Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL'e teşekkür ederim.

Erzurum-2019

Sümeyye Betül AKBULUT TAYHAN

GİRİŞ

A. CELİL MEMMEDGULUZADE’NİN HAYATI

Azerbaycan edebiyatında “küçük hikâyenin büyük ustası, büyük dram yazarı, gazeteci, halkın sözcüsü, Azerbaycancılık fikrinin kurucularından, Molla Nasreddin edebi ekolünün ve eleştirel realizmin banisi” gibi isimlerle tanınan Mirza Celil Memmedguluzade, 1866 yılında Nahçıvan’da dünyaya gelmiştir. Babası Memmedgulu Meşedi Hüseyingulu muhafazakâr bir adamdır. Güney Azerbaycan’ın Hoy şehrinden göçtüğü bilinmektedir. Ailesini, tuz madeninde çalışıp, tuz ticareti yaparak geçindirmiştir. Babasının açtığı küçük bir bakkal dükkânı, Mirza Celil’in fakir, sıradan halk hayatını öğrenmesine yardımcı olmuştur. İlk eğitimini dayısından alan Celil Memmedguluzade, eğitimine Molla Bağır’ın medresesinde devam etmiş, orada Arap ve Fars dillerini, Şark edebiyatı ve tarihini öğrenmiştir. Molla Bağır’ın medresesinde gördüğü şiddet onu oldukça yıpratmış ve oradan ayrılmak zorunda kalmıştır. On üç yaşına kadar gördüğü medrese eğitiminin ardından Nahçıvan Şehir Mektebinde eğitim hayatına devam etmiştir. Ancak burada da Türkçe derslerinin yetersizliğinden şikâyet ederek, ailesiyle yaşadığı büyük tartışmalar sonucunda 1882-1887 yıllarında Gori Öğretmen Okulu’nda eğitim almaya başlamıştır. Burada aldığı eğitim onu fazlasıyla tatmin etmeye başlamış, yaşamak istediği sosyal hayata kavuşmuştur. Okulda öğrendiği Avrupa, Rus ve Azerbaycan gelenekleri, Mirza Celil’in dünya görüşüne ciddi manada yön vermiştir. (H. Memmedguluzade, 1967) 1887 yılında okulunu bitiren yazar, okul arkadaşı Şefi Bey’in daveti üzerine gezi amacıyla Şuşa’ya gitmiştir. Aynı yıl Erivan vilayetinin Uluhanlı köyünde ardından 1887-1890 yıllarında Baş Noreşen köyünde öğretmenlik yapmış ve ilk kalem tecrübesi olan “Çay Destgâhı” dramını 1889 yılında burada yazmıştır. 1892 yılında “Kışmış Oyunu” piyesini, 1894 yılında ise “Danabaş kəndinin əhvalatları” hikâyesini yazarak çağdaşları arasında özgün bir imaj kazanmıştır. 1890-1897 yılları arasında Nehrem köy okulunda öğretmenlik yapmıştır. Burada batılı yazarları takip etmiş, kendisini geliştirme imkânı bulmuştur. Ermeni edebiyatı ve diline büyük ilgi duymuş, Nehrem’de edindiği Ermeni dostu ona bu konuda yardımcı olmuş, onunla karşılıklı bilgi alışverişinde bulunmuştur. “*Nehrem köyünde Mirza Celil meslektaşı Tigran Sergeyeviç Simbatyanla dostluk kurmuştur. Mirza Celil ona Azeri dilini öğretmiş, kendisi ise ondan Ermeni dilini öğrenmiştir. Ermeni dilini öğrendikten sonra o, Ermeni edebiyatı ile de*

tanışmıştır.” (H. Memmedguluzade, 1967: 15) Nehrem köy okulunda kızlarını okutması için aileleri teşvik etmesi, bu amaç uğrunda kız kardeşini getirip bulunduğu köydeki okula yazdırması aileler için örnek teşkil etmiştir.

1896 yılında Nehrem’de öğretmenlik yaptığı sıralarda Halime Hatun ile hayatını birleştirmiş ve bu evlilikten Münevver adında bir kızı olmuştur. 1897 yılında eşi Halime Hatun’un vefatı üzerine Revan’a yerleşmiş ve Revan Kaymakamlığında tercümanlık görevini yürütmüştür.

Mirza Celil, 1901 yılında Nazlı Hanım Kengerli ile evlenmiş, ikinci kez hayatını birisiyle paylaşmıştır. Oldukça keşmekeşli bir aile hayatına sahip olan Mirza Celil, akrabalık bağlarını kuvvetlendirmek için kız kardeşi Sakine’yi müstakbel eşi Nazlı Hanım’ın ağabeyi olan Mehmetkulu Bey Kengerli’ye vermiştir. Nazlı Hanım’ın Mirza Celil’den önce bir evliliği olmuş ve bu evliliğinden Haydar adını verdiği oğlu olmuştur. İki kardeşin nikâhı aynı günde kıyılmıştır. Ancak bir yıl sonra kardeşinin boşanması üzerine birbiriyle yakın dost olan Mirza Celil ile Mehmetkulu Kengerli’nin arası açılmış, aile hayatı karmaşık bir hale gelmiştir. Sakine Hanım daha sonra Mehmetkulu Kengerli’nin akrabası olan Asker Kengerli ile evlenmiş, bu evlilikten iki oğlu (Timur ve Celal) bir de kızı(Pakize) olmuştur. Mirza Celil’in bu evlilikten çocuğu olmamış ve Tiflis’te 1904 yılında çok sevdiği eşini kaybetmiştir.

1903 yılında hanımı Nazlı Hanım’ın hastalığı dolayısıyla temelli olarak yerleştiği Tiflis’te Şark-i Rus (1903-1905) gazetesinin redaktörü olan Məhəmmədəğa Şahtahtlı ile karşılaşmıştır. Şahtahtlı, onun Tiflis’te kalıp Azerbaycan Türkçesiyle günlük olarak neşredilen Şark-i Rus gazetesinde yazılarını yayımlamasını teklif etmiştir. Aynı tarihte Şark-i Rus gazetesinin yazar kadrosuna dâhil olmuştur.

Şark-i Rus gazetesinin kapatılmasıyla yazar, Ömer Faik Numanzade ile birlikte 1906 yılında Molla Nasreddin dergisinin kuruculuğunu üstlenmiş, yazılarını burada neşretmeye başlamıştır. Aynı tarihte İran’da 1789 Fransız İhtilali, Avrupa ile öğrenci ve aydınlar aracılığıyla kurulan iletişim, şahların savurgan davranışlarıyla ülkenin düştüğü mali sıkıntılar ve dış borçlar İran’da 1906 İnkılabını beraberinde getirmiştir. Bu inkılapla birlikte ülke çapında millileşmeye gidilmiştir. Yazar, o tarihte İran’da gerçekleşen meşruti hareketi desteklemiş, alınan demokrasi kararı onu oldukça mutlu etmiştir. “*Şurayı Meclis-i Milli üyeleri, gazetelere verdikleri ilanlarla yabancılardan İran devlet*

dairelerinden ellerini çekmelerini, devletin dışarıdan borç para almamasını ve rejimin bütün şehirlerde kurulmasını istemişlerdir. Belçikalı mali müsteşarların İran'dan çıkartılması, İran milli bankasının kurulması, yeni hukukun getirilmesi şahın daimi bir maaşa bağlanması ve devlet işlerinde meşru olmayan iş vergilerinin kaldırılması gibi birtakım kararları meclisten çıkarttırmışlardır.” (Karadeniz, 2012: 450) Bir şark ülkesinin millileşmeye gitmesi, medeniyet yolunda adım atması Celil Memmedguluzade'yi bu yüzden memnun etmiştir.

Aynı tarihte Azerbaycan'da Rus-Ermeni ve Ermeni-Müslüman savaşları başlamıştır. Gayret matbaasının Ermeni mahallesinde olması hasebiyle Memmedguluzade ve Numanzade taşınmak zorunda kalmıştır. Buna rağmen yazar Ermenilere karşı hiçbir zaman soğukluk duymamış aksine onlar ile sıkı ilişkiler içerisinde olmuştur. Tigran Sergeyeviç Simbatyan'la dostluk kurup bilgi alışverişinde bulunması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Yazar, Ermeni ve Müslüman davasında kimin haklı kimin haksız ve asıl suçlunun kim olduğuna şu şekilde yorum getirmiştir. “...6 Nisan 1906 tarihinde Ermeni- Müslüman meselesinin ateşli zamanlarında biz başımıza bir bela almıştık. Köylü bir Müslüman ineğini bir Rus askerine verip karşılığında tüfeğini istemiştir. Bir Ermeni erkeği ise bu tüfekli askere para karşılığında tüfeğini istemiştir. Bu şekilde Ermeni-Müslüman davasında milletlerin davaya hazırlanma hevesini bu terazide gösterir. Ve o zamanlar, ondan sonra, yıllarca bu iki komşunun birbirine olan düşmanlığını ve birbiri ile olan savaşını araştırdıktan sonra gördük ki burada bir kabahat varsa o kabahate bu iki millet de ortaktır. Ve eğer bunların birisi günahsız ve mazlumsa diğeri de günahsızdır. Peki, neden asırlardır birbiriyle kardeş gibi geçinen bu iki komşu birdenbire yırtıcı hayvan olup birbirinin canına kast ettiler? ...ve ilerleyen zamanlarda Ermeni-Müslüman davasının tarihini okuyanlar ve yıkılmış Nikolay arşivini araştırıp oradaki gizli materyalleri bulanlar öyle delillerle karşılaştı ki Ermenileri Müslümanların, Müslümanları Ermenilerin üzerine kışkırtan yalnızca Rusya hükümetiydi.” (C. Memmedguluzade, 2014: 90-91) Bu durumun bilincinde olan Celil Memmedguluzade yüreğinde Ermenilere olan merhametini ve dostluğunu hiçbir zaman esirgememiş, bu süreçte iki millete karşı objektif bir tavır sergilemiştir. Bu örneklerle, hayatını anlattığı *Hatıratım* adlı eserinin yanı sıra hikâyelerinde ve Molla Nasreddin dergisinde de rastlamak mümkündür. Yazarın Müslümanların düştüğü vaziyet ve Ermenilere olan bakışını yansıttığı hikâyelerinden örnek verecek olursak, en başta *Usta Zeynal* hikâyesini

zikretmek yerinde olacaktır. Hayatı yalnızca namaz kılmak, Kerbela'ya gitmekten ibaret sayan Zeynel Usta, Ermeni olan Mağdusi Agop'u küçük görerek, domuz eti yediği için onun cehennemde yanacağını düşünürken, kendisini Allah'ın sevgili kullarından kabul etmiştir. Dönemin cahil dindar insanlarını sembolize eden Zeynel Usta, Müslüman olmayan birisinin eşyasını kullandığı zaman bile dünya âlemin mundar olduğunu düşünen dindar ancak cahil bir insandır. Mağdusi Agop ise yirminci yüzyılda iç içe geçen Azeri ve Ermeni toplumlarından aydın olan insanı temsil etmiştir.

Molla Nasreddin dergisinin yayımlanmaya başladığı süreçte Hamide Hanım, kızını Tiflis'teki Kız Enstitüsüne götürdükten sonra babasının tercümelerini yayımlatabilmek için matbaanın sahibi Celil Memmedguluzade ile görüşmek istemiştir. Evinde misafir olarak kaldığı Sofiya Hanım bu görüşmeyi sağlayabilmek için evine Celil Memmedguluzade ve Ömer Faik Numanzade'yi davet etmiştir. Mirza Celil, Hamide Hanım'ın babasının tercümelerini oldukça beğenmiş, belli bir ücret karşılığında yayımlatma sözü vermiştir. İlerleyen saatlerde Mirza Celil, Hamide Hanım ve Sofiya Hanım'a kadınlara destek vermesi için bir hayır cemiyeti kurmalarını teklif etmiştir. Mirza Celil'in teklifini memnuniyetle kabul eden Hamide Hanım ve Sofiya Hanım böylelikle cemiyet hayatına atılmıştır. (H. Memmedguluzade, 1967)

Hamide Hanım, tıpkı Celil Memmedguluzade gibi sosyal hayata, medeniyete ve maarifçiliğe büyük önem vermiştir. Ömrünü eğitim ve medeniyet yoluna adanmış, kadının sosyal yaşamda aktif rol oynayabilmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. 6 Ocak 1873 tarihinde Ağcabedi ilçesinin Kehrizli köyünde dünyaya gelen Hamide Hanım ilk eğitimini ailesinden almış ve Rusçayı onlardan öğrenmiştir. Babası Ahmet Civanşir, Petersburg'da askeri okulu bitirdikten sonra altı yıl Rus ordusuna hizmet etmiş, ömrünün geri kalanını babasının köyü Kehrizli'de geçirmiştir. Gençlik yıllarında ziraatla ilgili çokça kitap okumuş, kitaplardan öğrendiği modern usulleri uygulamaya koymuştur. Yenilikçi bir insan olan Ahmet Bey, edebiyatı da yakından takip etmiş, geriye birçok eser bırakmıştır. İlk evliliğini 1880'li yılların sonunda Yarbay İbrahim Davatrov ile yapan Hamide Hanım'ın bu evlilikten Mina adında bir kızı, Muzaffer adında bir oğlu olmuştur. 1903 yılında babasının ölümünden sonra Kehrizli'ye yerleşmiş ve babasından geriye kalan işleri idare etmeye başlamıştır. Çeşitli zorluklarla baş etmek zorunda kalan Hamide Hanım, 15 Haziran 1907 yılında tüm baskı ve engellemelere rağmen Mirza Celil ile hayatını birleştirerek, Memmedguluzade soyadını almıştır. Hamide Hanım, Mirza Celil'e

yirmi beş yıl boyunca hayat arkadaşlığı yapmış ve tüm sıkıntılara birlikte göğüs germişlerdir. Hamide Hanım zaten sosyal problemlerle ilgili çözüm üreten bir yenilikçiyken Mirza Celil ile evlenince daha duyarlı ve eşinin de nüfuzunun yardımıyla daha faal duruma gelmiştir. Örneğin, 1908 yılında Kafkas Müslüman Kadınları Hayriye Cemiyeti'nin kurucularından birisi olmuştur. Kehrizli'de kızlarla erkeklerin bir arada okuyacağı okul açma arzusuna 1909 yılında eşinin yardımıyla ulaşmıştır. Tiflis'teki Kız Enstitüsü'nde Kafkasya'nın çeşitli milletlerinden gelen Azerbaycanlı kızların Türkçe öğretmen eksikliği problemi Hamide Hanım'ın kafa yorduğu problemlerden birisi olmuştur. Hamide Hanım, enstitüde okuyan Müslüman Türk kızlarının anadillerini öğrenecek öğretmenleri olmadığını duyunca şeyhülislamın karşısına çıkmıştır. Ancak yaşlı öğretmen olmadığı, genç öğretmenleri de görevlendirmenin uygun olmayacağı için şeyhülislamın bizzat kendisi kızlara ders vermiştir. (Şeyhülislamın Hamide Hanım ile baş başa görüşmesi ve şeyhülislamın kızlara ders vermesi Mirza Celil'in eleştirisi oklarından birisi olmuştur.) Aradan uzun zaman geçmesine rağmen Müslüman Türk kızlarının kendi dillerini öğreneceği resmî bir öğretmen olmadığını duyan Hamide Hanım, Mirza Celil'den yardım istemiştir. Mirza Celil de onu Şark-i Rus gazetesinin redaktörü olan Mehemedaga Şahtahtlı'ya yönlendirmiştir. Öğretmenlik teklifini kabul eden Şahtahtlı'nın maaşını Hamide Hanım'ın bizzat kendisi karşılamıştır. (H. Memmedguluzade, 1967)

Hamide Hanım da tıpkı Mirza Celil gibi devrin problemlerine çözüm üretmek için elinden geleni yapmıştır. Örneğin, 1907 yılında çıkan kıtlıkta ve çekirge istilasında Hamide Hanım, stok yaptığı ilaç ve unu halka dağıtmıştır. Bu süreçte çalışan işçiler için evinde ekmek yapıp dağıtmıştır. Hamide Hanım, köyündeki salgın hastalığa müdahale edebilmek için ilkyardım tekniklerini öğrenmiş, hastalığa yakalanmış olan insanlara büyük bir cesaretle müdahale etmiştir. Hamide Hanım, 1918- 1920 yılları arasında yoksul kadınlara iş imkânı sağlayabilmek için Kehrizli'de ve Şuşa'da dokuma fabrikası açmıştır. Ancak tüm bu faaliyetleri gerçekleştirmek hiç kolay olmamıştır. Çünkü kadınların sosyal yaşamda aktif olarak rol oynaması hoş karşılanmamıştır. Bu yüzden tüm kapılar Hamide Hanım'ın yüzüne kapanmıştır.

Hamide Hanım sesini duyurmak için 1912 yılında Pamukçuluğun İhtiyaçları Kurultayı'nda kürsüye çıkmış ve pamukçuların çekirge problemine çözüm üretmiştir. Hamide Hanım'ın bu cesaretine Mirza Celil bile inanmamış ve bir kadının tebliğ

sunmasını hafife alarak, Hamide Hanım'ı kırmıştır. Kurultay sonunda büyük alkış alan Hamide Hanım birçok teklif almış, eşinin de saygısını kazanmıştır. (H. Memmedguluzade, 1967) Hamide Hanım'ın Celil Memmedguluzade ile evlenmesi onun köyünde kimi gruplar tarafından sevinçle karşılanırken kimileri tarafından öfkeyle karşılanmıştır.

Evlendikten sonra hanımının köyüne yerleşen Mirza Celil, köy hayatından ve köy halkının gelenek ve göreneklerini incelemekten büyük zevk almış, eserlerinin bir kısmını da burada yazmıştır. Köy hayatına karşı beslediği olumlu hisler sayesinde köylünün ve çiftçinin yanında olarak, onların problemlerini gidermeye çalışmıştır. Yazdıklarıyla çiftçinin ve köylünün gönlünü kazanan Mirza Celil, onları toprak sahiplerine karşı ayaklanması için teşvik etmiştir. *“XX. yüzyılda köylünün yaşamıyla, topraklarıyla birlikte satıldığını, kumarda kaybedildiğini dayanılmayacak bir gerçek, beşer tarihine kara bir leke olduğunu dergi, açık bir dille ifade etmiştir.”* (Askerova, 2006: 197) Satirik bir üslupla anlattığı vaziyeti yöneticilerin vicdanına bırakmıştır. *“Ekinci ektiği buğdayın otuz hissenin onunu toprak sahibine, onunu molla ve dervişe(rüya tabiri, güneş duası ve diğer emeklerinin karşılığı için), onunu da glava ve pristava rüşvet ve divan harcı olarak vermektedir.”* (C. Memmedguluzade, 1906: 94)

Yazar bir taraftan derginin neşir faaliyetleriyle ilgilenmeyi ihmal etmemiştir. Ancak derginin yayım hayatı süreklilik arz etmemiştir. Mirza Celil, din adamlarını tenkit eden karikatür ve fıkraları yüzünden derginin abone sayılarında yaşadığı düşüşle büyük bir maddi çöküş yaşamıştır. O sıralarda Hamide Hanım ve Mirza Celil'in 1908 yılında Muzaffer adını verdikleri oğulları, 1911 yılında ise Enver dünyaya gelmiştir. Enver'in doğumundan sonra Hamide Hanım ağır bir hastalık geçirmiş, o zamandan itibaren hastalıktan kurtulamamıştır. Mirza Celil ise ömrü boyunca eşi Hamide Hanım'a desteğini esirgememiştir. 1913 yılında Mirza Celil'in hanımının sağlık durumunun kötüye gidişi onu bir hayli üzmüştür. Tam da bu sırada kız kardeşi Sakine'nin de hastalanmasıyla Mirza Celil, yeğeni Timur'u (5) himayesi altına almak durumunda kalmıştır. Dergide işlerin kötüye gitmesiyle her şey üst üste gelmeye başlamıştır. Din adamlarına yönelik tenkitleri yüzünden derginin İran ve Türkiye'de yasaklanması ve yaşadığı ailevi problemler maddi sıkıntılara sebep olmuştur. Ancak maruz kaldığı sansür politikası ve yaşadığı problemler onu yıldırmamış, sabırla yeni baştan tenkitler, karikatürler yayımlamaya devam etmiştir.

1920 yılında Gence’de çıkan büyük isyan ve bu isyan sebebiyle boşluğu fırsat bilen eşkıya ve soyguncular, problem çıkarmaya başlamıştır. Mirza Celil, Birinci Dünya Savaşı’nın ve isyanın getireceği olumsuzluklardan kaçıp, dergiyi daha rahat yayımlayabileceğini düşünerek aynı tarihte ailesiyle birlikte Tebriz’e yerleşmiştir. “1917 Bolşevik İhtilalinden sonra kurulan Azerbaycan Cumhuriyeti’nin ömrü fazla uzun olmadı. Azerbaycan Bolşevikleri içinde bulunan Ermeniler, Müslümanları ve Türkleri kitleler halinde ortadan kaldırmaya Büyük Ermenistan’ı kurmak için katliamlar yapmaya başladılar. Hızla gelişen bu hadiseleri Kehrizli köyünde izleyen Mirza Celil mücadeleyi sürdürmek için Tebriz’e göç etti; fakat kısa zamanda Türklerin Tebriz’deki hürriyet hareketi İngilizlerin yardımıyla İran hükümeti tarafından bastırıldı.” (Y, Karayev, Y. Akpınar, 1994: 545) Ancak bu düşüncesi yerini karamsarlığa bırakmıştır. Çünkü burada da İran hükümetinin baskısına maruz kalmıştır. Dergi yayımlanmış olsa da sansüre uğramaktan kurtulamamıştır. Mirza Celil, eşi ve kardeşi hem Tebriz’e giderken hem de Tebriz’de yaşadıkları süre boyunca birçok sıkıntı yaşamıştır. 1920 yılında İran’da yaşanan çatışmalar yüzünden dükkânlar kapatılmış, halk sokakları terk etmiştir. Çatışmalara dâhil olan Mirza Ali Ekber, inkılapçı olduğu için sürgüne gönderilmiştir. Şeyh Muhammed Hıyabani¹’nin ölüm haberiyle birlikte hükümet, şah taraftarlarının eline geçmiş, Molla Nasreddin’in neşri ise tamamen yasaklanmıştır. Mirza Celil’in dostları, derginin yayım hayatına devam edebilmesi için Tebriz valisinden izin almıştır. Ancak valinin şartı, derginin ilk makalesinin Farsça olmasıdır. Başta bu teklifi reddeden Mirza Celil, başka şansının kalmadığını anlamıştır. Sunulan bir diğer teklif ise, dergide din adamlarını tenkit eden herhangi bir yazı yahut karikatür bulunmamasıdır. Yayın hayatına burada devam eden dergi, resmi bir daireyle ilgili çıkan karikatür yüzünden yeniden yasaklanmıştır. Ancak Mirza Celil’in genelevlerin açık olmasıyla ilgili yayımladığı eleştirel bir yazıyla gönülleri yeniden fethederek, derginin neşrine yeniden izin verilmiştir. (H. Memmedguluzade, 1967) Molla Nasreddin, Tebriz’de de halkın problemlerine çözüm ürettiği için kısa zamanda çok sevilen bir karakter haline gelmiştir.

1921 tarihinde Bakü’ye dönen Mirza Celil’e kalacak yeri olmadığı için devlet adamı ve yazar olan Neriman Nerimanov’un desteğiyle bir daire tesis edilmiştir. 1922 yılında kardeşi Mirza Ali Ekber’in verem hastalığına yakalandığını öğrenen Mirza Celil,

---

¹ Azerbaycan Demokrat Partisi’nin kurucusudur.

kardeşinin bakımını üstlenmek durumunda kalmıştır. Köydeki salgın hastalık Hamide Hanım'a da bulaşmıştır. Yaşanan kıtlık, eşinin ve kardeşinin hastalığı Mirza Celil'i çok yormuştur. 22 Mayıs 1922 tarihinde Mirza Ali Ekber vefat etmiştir.

1922 yılında Molla Nasreddin dergisinin neşrine yeniden izin verilmiştir. Ancak derginin kontrolü artık Mirza Celil'in değil hükümetin elinde olmuştur. Komünist Parti, Mirza Celil'e şüpheli gözüyle yaklaştığı için yayınlanan yazıları süzgecinden geçirmekteydi. Komünizmin baskısına dayanamayan Mirza Celil oldukça zor günler geçirmiştir. *“1925'ten itibaren dergi ‘Hey'et-i Tahririyye’ adına çıkarıldı; 1930'dan sonra Azerbaycan Mübariz Allahsızlar İttifakı'nın yayım organı haline getirildi. Derginin kendisinden habersiz böyle bir cemiyetin organı haline getirilmesi ve özellikle ‘Allahsız’ olarak adlandırılmasını Mirza Celil kabul etmedi.”* (Y. Karayev, Y. Akpınar, 1994: 545) Bu tarihten itibaren derginin kontrolünü elinde tutamayan Mirza Celil, oldukça asabi bir hal almış, sağlık problemleri nüksetmeye başlamıştır. 1930 yılında doktorundan, skleroz hastalığına yakalandığını öğrenen Mirza Celil'in diyetine dikkat etmesi gerekse de o, sağlığına gereken önemi vermemiştir. Bu hastalık yüzünden kimi zaman konuşamaz kimi zaman yürüyemez hale gelmiştir. Hastalığı müddetince derginin vaziyeti onu ayrıca rahatsız etmiş, bir an önce kapatılmasını istemiştir. Böylelikle yirmi beş yıl boyunca yayımlanan derginin neşir hayatına 1931 tarihinde son verilmiştir. (H. Memmedguluzade, 1967) Ailesine düşkünlüğüyle bilinen Mirza Celil 1931 yılının soğuk bir kış gecesinde odayı ısıtmak için yazdığı eserlerin müsveddelerini yakmaktan geri durmamıştır. Ömrünün son yıllarını sancılı bir şekilde geçiren Mirza Celil 4 Ocak 1932'de hayata gözlerini yummuştur.

B. CELİL MEMMEDGULUZADE’NİN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Eleştirel realizmin en önemli temsilcisi olan Celil Memmedguluzade, kendine özgü üslubu ve düşünce tarzıyla bir edebi mektebi temsil etmektedir. Eserleri ve düşünceleriyle Azerbaycan’ın sosyokültürel yapısını değiştirmeye çalışmıştır. O, toplumun ilerleyip gelişmesine engel olan din adamlarını, cehaleti, adaletsizliği, eğitimsizliği ve diğer sosyal-siyasi anlaşmazlıkları eserlerine taşımış ve bu meseleleri eleştiri konusu haline getirmiştir. Eleştiri noktasında objektiflikten uzaklaşmayan yazarın amacı, gerçeklikten vazgeçmeden halka doğru yolu göstermektir. Yazar, okuyucuyu güldürürken düşündürmeyi hedeflemiştir. Özellikle cahil insanların düştüğü acınası durumu gülünç hale getirerek okuyucunun, bir taraftan kahramanın haline üzülmeye diğer taraftan da olaya bir fıkraymış gibi bakarak gülmesine sebep olmuştur. Mizahi hikâyelerine güldürüyü o kadar düzeyli bir şekilde yerleştirmiştir ki okuyucunun bir taraftan ciddiyetini korumasına yardımcı olmuştur. Mizah, hayatın eksik ve kusurlu yanlarını belirlemede onun seçtiği bir yoldur. Bu mizah, metnin konusunu ve konunun içerdiği mesajı okuyucuya ulaştırmada ana vasıtalarından birisi olmuştur.

Azerbaycan edebiyat tarihinde en zengin tiyatro, hikâye, gazete, şiir, tercüme vb. edebi türleriyle yer eden yazarın amacı hiçbir zaman ne kadar başarılı bir sanatçı olduğunu halka ve aydınlara ispat etmek olmamıştır. Onun hayatındaki en büyük amacı, gaflet uykusunda uyuyan Müslümanları uyandırmaktır. Şark toplumlarının sosyal-siyasi meselelerini sade bir dil ve alaylı bir şekilde anlatması o dönemdeki pek çok yazar için yadırganacak bir davranış olmasına rağmen onun bu satirik üslubu Azerbaycan edebiyatında bir ekol haline gelmiştir. Eserlerinde okuyucuyu kaybetme korkusuna kapılmadan tarafsızlık ilkesini daima korumuştur. Özellikle kinayeli hikâyelerinde halktan, aydınlardan ve yöneticilerden herkes onun eleştirilerinden nasibini almıştır. Müslüman yöneticileri tenkit ederken aynı objektiflikle Rus yöneticileri de tenkit etmiştir.

Eserlerinin başlıca konusunu, insanların talihi, sosyal adaletsizlikler, dini fanatizm oluşturmuştur. Yazar bu konuları basit ve gündelik olaylar aracılığıyla hikâyelerine yerleştirmiştir. O, realist bir bakış açısı, derin bir gözlem gücü ile eserlerinde Azerbaycan halkının yaşantısını yansıtmıştır. “*Onun en büyük öğretmeni halk idi.*” (Celal, 2004: 65) Yani eserlerinin birinci kaynağını halktan almıştır.

Onun hikâyeleri olay örgüsü bakımından kısa ve mesaj içeriklidir. Hikâyeleri net bir sonla tamamlanmamış, hikâyeyi okuyucunun tamamlamasını isteyerek, onu düşünmeye sevk etmiştir. Onun ele aldığı karakterleri hayatla mücadele konusunda sıkıntılar yaşayan din ve geleneklerinin hâkimiyeti altında kalan kişilerdir. Hikâyelerinin alay konusu olan kahramanları çoğunlukla işçiler ve köylüler oluşturmuştur. Yazarın buradaki amacı en alt tabakadaki halkın eksik ve kusurlu yönlerini göstererek bir üst tabakaya geçmesine yardımcı olmaktır. Realist nesrin temellerini atan Celil Memmedguluzade, “*İlk defa edebi ve bedii dil ile konuşma dili arasındaki engeli yıkan, hayatı ve maişeti nesre konu olarak seçen, seçkin kişileri değil, sıradan, gerçek toplumlari, başka bir deyişle söyleyecek olursak, ‘küçük’ insanlari estetik edebiyata layık gören estetik tasvirlerden yapay süslemeyi, uydurmayı atan, hayatı estetik düşüncenin yegâne esası sayan Celil Memmedguluzade olmuştur.*” (Celal, 2004: 86-87) Örneğin Danabaş Köyünün Olayları adlı hikâyede yazar, gündelik olayların içerisine sıradan kişileri yerleştirmiş, bir yandan güldürürken diğer yandan okuyucunun kahramanların haline acımasına sebep olmuştur. Burada Mehemedhasan emmi üzerinden tüm yoksul köylülerin geçim kaynağı, sosyal yaşantısı yansıtılmıştır. Ayrıca zulüm ve haksızlığın baş gösterdiği toplumda kaderine boyun eğerek rıza gösteren Mehemedali’yi, despot bir tavır sergileyen ağayı ve ağanın din adamları tarafından müdafaa edilmesini realist bir şekilde kaleme almıştır. Yazarın Usta Zeynal hikâyesinden örnek verecek olursak saf bir adam olan Usta Zeynal, yoksul bir işçidir. Yani toplumda hiçbir vasfı özelliği ve konumu olmayan sıradan bir emekçidir. Emekçidir, ancak cahildir. Yani yazar hikâyelerinde dört dörtlük bir karakter çizmemiştir. Onlar, iyisiyle kötüsüyle doğru ve yanlışıyla yalnızca insandır. Yazarın hikâyelerinin büyük çoğunluğu kısadır, ancak içinde barınan anlam ve verilmek istenen mesaj itibariyle adeta bir roman niteliğindedir.

Hikâyelerinin birçoğunda cümleleri sade ve kısa yapıldır. Diyaloglarda ise samimi bir dil kullanılmıştır. Bu durumu gerçekleştirilen hitap cümlelerinden anlamak mümkün olacaktır. “*Mirza Celil’in dil hakkında esas kuralı budur: Öyle yazılmalı ki toplum anlasın. Bu kuralla yazdığı için yazarın hem dergisi hem sosyal nitelikli eserleri mürekkebi kurumamışken halka mal oldu.*” (Celal, 2004: 29) Hikâyelerinde kahramanların kullandığı dil, onların bilgi birikimini yansıtan niteliktedir. Sade dil ilkesini benimseyen yazar, eserlerinde atasözlerine yer vermeyi ihmal etmemiştir. Ancak kullandığı atasözleri fikirlerini pekiştirmek amacıyla değil, tariz amacıyla yerleştirmiştir.

“Ata malı olan yerde, kendi kazandığın haramdır. Çocuğun bilinçlisi dersten kaçır. Adam yata yata âlim olur.” (C. Memmedguluzade, 2014)

C. ESERLERİ**NESİR ESERLERİ**

Danabaş Kendinin Ehvalatları

Poçt Gutusu

Kişmiş Oyunu

Usta Zeynal

İranda Hürriyyet

Dellek

Pirverdinin Horozu

Fatma Hala

Gurbaneli Bey

Teze Heber

Guzu

Molla Fezleli

Nigarançılıg

Konsulun Arvadı

Danabaş Kendinin Mektebi

Hanın Tespihi

Gesssab

Zırrama

Rus Gızı

Sirke

Yan Tüteyi

Şerg Fakültesi

Saggallı Uşag

Buz

Hamballar

Tahıl Hekimi

Belke de Gaytardılar

Şeir Bülbülleri

Geza Mühbiri

Baggal Meşedi Rehim

Oğru İnek

İki Er

Yuhu

Giyamet

Ucuzlug

Proletar Şairi

İki Gardaş

Şeher ve Kend

İki Alma

Sarı

Zelzele

Goşa Balınc

Atlar Dayandı

Toy

Eydi-Remezan

DRAM ESERLERİ

Çay Desgahı

Ölüler

Kamança

Anamın Kitabı

Danabaş Kendinin Müellimi

Lal

Deli Yiğıncağı

Yiğincag

Er

Oyunbazlar

Lenet

SATİRİK ŞİİRLER

Lisan Belası

Hoş Ol Zaman ki Halg Yatıb Bizeban idi

Gız və Nene

Molla Nesreddin'in Gıza Cavabı

Ahunda Müraciet

Lay-lay

Dediler

O Kimdir

Görende

Ey Ahund

Utanma

Ne Bilim

Lazımdır Utanmag

Ey Könül

Yoldan Keçer iken

Olacagsan

Oyanmadım

Ey yazıg

Nedir

Nezm

Ağarıbdır

Zaman Ol Zaman idi

Gerek

Nağıl

Ay Gülüm, Nanay

Biz

Gafgaz Heberleri

Sen Ganmasan

Yorğan

Mürebbe

Dörddilli Gırmanc

Tebrizden Molla Nesreddine Gönderilen Kağızların Müfettişine

Deyirem Dersi-Elifbey Size

Edebiyyat

LİRİK ŞİİR

Çobanlar

TERCÜME

L.N. Tolstoy. Zehmet, Ölüm ve Nahoşlug

İzahlar

GAZETE YAZILARI

Atalar Sözü

Molla Nesreddinin Telegramları

Tiflis Heberleri

Çerivanski ile Yoldaşının Söhbeti

Lüğət

Poçt Gutusu

İran Tegviminden

Bir Para Hikmetli Danışıklar

Dövlet Dumasına Vekil Seçkisi

Molla Nesreddinin Hesab Meseleleri

Nesiheti-Hükema

İbret Galanlara

Danabaş Kendinden

Meşede

Neşri-Maarif Cemiyyeti

Yuhu

Lüğeti-Molla Nesreddin

Tapmaca

Hoşbehtler

Ustalipin

Hoş Tegrir

Ohucularımıza

Gence Mollalarına

Gülmek

Millet Gurbanları

Bir Neçe Günlüye

Gız Uşağı

Cuhudun Mektubu

İsbati-Hegg

Uşagbazlıg

Lay-lay

Oğlanlarınızı Ohutmayın

Darülfünun

Zencir

Begaüs-Seltene

Salam-Meleyk

Oyun-Oyuncag

İran İşleri

Ticaret ve Ekonomi Heberleri

Halva

Revayet

Fitvalar

Lepe

Yuhu

İran İşleri

Ziyaret

Tefavüt

Orag

Dayan

Pasport

Vodka

Kabla Hesen

Seyidler

Onaglıg

Möcüze

Mezeli Heberler

Nüma

Müvafıg Gaide

Hümayun

Mömin

Dava Heberleri

Bir Para Heberler

Hoş Amedi

Heberdarlıg

Siyasi Mesele

Şahzade

Bosna ve Hersek Meselesi

Hanımlar

Ereb İzzet Gaçmıyıb

Çırag

Bisavad

Hemşeri ve Saldat

Geyyumlug Kantoru

Muştug

Gurddan oban

Teatr İşlerimiz

şura

El Guyulan

Gulağımız Gızışıb

Uşaglarımız

Bedbehtlik

Uşag Teatrı

Pulların Danışığı

Esline Mütabigdir

Tebiet

Ekin Ustadları

Fehle Aleminden

Gısaca

Eşg Medresesi

Mükafat

Ağac

İzhari-teşekkür

Teatr İşleri

Ticaret

Genaet

Gatma-garışıg

Teziyedarlar

Gence Giraethanası

İki Dilber

Mini-Mini Masallar

Teze Elifba

Hilafet Meselesi

Oruclug

Cerime

Gız Mütribleri

Ay Goçag Mülkedar!

Galife Şalvar

Kitab Meselesi

Fars Konsulu

Ev Adları

Teze İl

Hagg Söz

Ticaret Nalogu

Ticaret Malının Cinsliyi

İki Cür Möcüz

Geribe Tapmaca

İki Facie

Üsuli-Terbiye

Gurban Bayramı

Encümeni-Heyriyye

Müsella

Edebli Teziye

Şükür Elemelidir

Bakıdan Garabağa. Nahçıvan Malı

Heberdarlıg

Yağış Suyu

Müsella

Ayların Adları

Zarafat

Moize

Türkce Kelmeler Haggında Araşdırmalar

Allahın Güdreti

Bakı Nefti

Orucluq

Velvele

Siyaset

Hestehanaya

Ammalar

Tabut İçinde

Çoh Eşitmeli Heberler

Kendli Evi Birinci Gonaglarımı Nece Gebul Etdi?

Heberdarlıg

Zelzele

Başbilet Tapmacası

Fehr Etmeli

Evvel Şeherde, Sonra Kendde

Yandım-Yahıldım

Ne Dehli Var

Lüğet

Hünerli Kadınlar

Namaz Üste

Göyçayda Maarif Efendileri

Abru

Gızdırma Müalicesi

Tarih

Ecazi-Guran

İnzibati İdare

Teccüblü İşler

Müfte Şöhret

Gırmızı Herfler ve Bistü Heştüm

İsa Bayramları

Ticaret

Göz Ağrısı

Garabağda Aşura

Artel Müdürü

Mescidin Sütunu

Bakının Havası

Dünya ve Ahiret

Mövludi-İsa

Belke de Sehv Edirem, Goy Desinler

Bakı Kendlerinde

Hırda Heberler

Asan Gazanc Kim İsteyir?

Sehvimizi Düzeldek

Çetin Mesele

Zengilan

Kitabi-Mügeddes

Osmanlı ile İtaliya Davası

Ziyaret

Seadet Mektebi

Yer Ayrılmadı

Möcüz

Bais

Ad

Mektub

İdareden

Hoflanmag

Erzi-Hal

Hırım-Hırda Heberler

Poçta Gutusu

Tevekkül

Fürset

Novruz

Füzul

Boşanmag

Kabla Tükezban ile Fatmanisanın Söhbeti

MAKALELER

4 İyun, Tiflis

Nahçıvanda Bir Seyahet

Müselman Teatır

Esaretde

İdaremizin Ehvalatından Bir Neçe Söz

Geyret Metbeesi

Memmedgulubey Kengerlinin Tercüme-yi-Halı

Hicab Meselesi ve Cavabımız

Teşekkür

Cüme Günleri

Müselman Ürefa ve Danişmendlerine

Müselmanların Millet Duması

Yoldaş

İrşad Çıhır

Gırmızı

Tercüman

Mozalan Beyin Seyahetnamesi

Milli Bayram

Teze Kitab

Abune Defterimiz Açıldı

Edebiyyat Maraglılarına Müjde

Ayineyi-Millet

Leyli Hanım Şahtahtlı

Köhne İl

Zeng

Molla Nesreddin

Genimet

Metbuat

Molla Nesreddin Jurnalının Cenubi Azerbaycan Üzre Abune Defterleri

Yeni Elifba Ne İsteyir

Yeni Elifba Komitesinin Görmüş ve Göreceyi İşler

Ders Kitablarımız

İki Hilafet

Füzuli

Bir Az Da Özümüzden

H Herfi

Ereb Elifbası

“Molla Nesreddin” Mecmuesinin En Yavug Emekdaşlarından

Türk Kitabları

1914-cü İl Üçün Abune Defterimiz Açıldı

Teessüf

Böyük Adamların Tercüme-yi-Halları

İzhari-Teessüf

TERCÜMELER

Hanzade. Arvad

Marağalı Zeynalabdin. «Seyahetname-yi-İbrahimbey» Romanından Parça

MEKTUPLAR

Memmedeli

Hemide

Ezizim Hemide

Eziz Ana

CELİL MEMMEDGULUZADE'NİN YAZDIĞI MEKTUPLAR

Mektub Kitab Mağazasına

Azərbaycan SSR Merkezi İcraiyyə Komitesinin Reyaset Heyetine

Sefereli Genberli Yoldaşa

Yoldaş Eliyev

Münevver

Eli Hesen

Dorogoy Edya

Edya!

Nesrulla Genberli Yoldaşa

Dorogoy Moy Midhat

Azərbaycan KP MK-nın ve Bakı Komitesinin Metbuat Şöbəsinə

Hemide Hanıma

Nehrem Normal Mektebinde Aparılmış Yohlamaya Dair Arayış

BİRİNCİ BÖLÜM

CELİL MEMMEDGULUZADE VE MOLLA NASREDDİN DERGİSİ

Molla Nasreddin dönemine kadar gelen süreci, Molla Nasreddin dergisini ve yazarlarını böyle bir dergiyi çıkarmak mecburiyetini hazırlayan sebepleri detaylarıyla inceleyecek olursak eski dönem, yani 20.yüzyıl öncesini detaylıca incelemek faydalı olacaktır. Çünkü geçmişte yaşanan olaylar ve hatta bulunduğu yüzyıl, derginin ve böyle bir ekolün ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. 18. ve 19.yüzyıllara bakıldığı zaman şairler, toplumun yahut bireyin ruh halini ve içinde bulunduğu sıkıntılı durumu yansıtmayı kendilerine vazife edinmiştir. Yani insana ait problemleri eserlerine yerleştirmek yazar ve şairlerin önceliği haline gelmiştir. Ancak daha sonradan saray mensupları ve din adamları bu şiir konularında değişikliğe giderek gazel konuları yerine kaside konularıyla şiirler yazmaya başlamıştır. (Celal, 2004) Buradaki amaç, yüksek bir zümreye hitap edebilen bir divan edebiyatı oluşturabilmektir.

19.yüzyılda Türkçe neşir faaliyetlerinde sınırlamaya gidilmesi birçok yazar ve şairi başta Rusça olmak üzere yabancı kaynaklara yönlendirmiştir. (Ahmedov, 2011) Bu durum hükümet tarafından kasıtlı olarak gerçekleştirilen bir davranıştır. Yazarları Rusça kaynaklara yönlendirmek ve okullardaki eğitimin Rus kitaplarından alınması hedeflenmiştir. Türkçe kaynakların yayımına verilen izin ise mutlaka bir politikanın ürünü olmuştur. Örneğin M. Şahtahtlı'nın Şark-i Rus adlı gazetenin yayımlanmasına verilen izin, onun Rus dili ve Rus kültüründeki bilgi birikiminden ileri gelmektedir. Bu yüzden halk, Şahtahtlı'nın Rus siyasetini yürütebilmek için gazeteyi idame ettiğini düşünmüştür. (Ahmedov, 2011) Şair ve yazarların hitap kitlesi ve okuyucuları ise devlet yöneticileri ve daha üst düzeydeki insanlar olmuştur. Halk, metinlerde kullanılan anlaşılması zor ve süslü ifadeler yüzünden yazılan şiir ve diğer yazıları okuma anlama problemi yaşamıştır. Şiirlerindeki en büyük ölçütleri oluşturdukları vezni kafiyeye uydurmak olan şairler, dünyanın fani, ahiretin baki olduğu sözleri ile cahil halkı, çalışmak ve üretmekten alıkoymuş, toplumu derin bir hüzne boğarak, onları dünyevi unsurlardan uzaklaştırmış, cennet hayali ile yaşamaya davet etmiştir. Müslüman cahil halk, dünyada çalışıp emek vermeyi anlamsız bulmaya başlamış, yalnızca ahiret için ibadet etmeye ve ahiret için gözyaşı dökmeyi alışkanlık haline getirmiştir. Bu durum zaman içerisinde yerini hiciv yapan şairlere bırakmıştır. Ancak yapılan hicivler oldukça sınırlı ve küçük

hacimli olmuştur. 20.yüzyıla gelene kadar Azerbaycan'ın sosyal ve edebi hayatında birçok değişiklik meydana gelmiştir. Çarın baskısına ve zulmüne dayanamayan halk, tepkisini dile getirmeye başlamış, halkın karşı gelişi ve isyankâr tavrı eserlerde yer bulmaya başlamıştır. Bu şekilde edebiyatta başta konu olmak üzere üslup ve şekil değişikliğine gidilmiştir. “*Şair ve yazarlar eski geleneksel mevzulardan, güncel sosyal-siyasi mevzulara geçti, günün mühim meseleleri ile emekçilerin talihi birlikte yaşamaya başladılar.*” (Celal, 2004: 51)

Nizami, Fuzuli gibi eski dönem şairleri düşünüldüğünde 20. Yüzyıl için uyanış dönemi demek mümkündür. Bu yüzyılda pek çok şair ve yazar dünya edebiyatını yakından takip ederken Azerbaycan, sömürge ülke olmaya devam etmiş, Çarlığın baskısı, dini fanatizm, yenilikçilik karşıtları yüzünden Azerbaycan'ın uyanış dönemi yaşamasında büyük bir engel teşkil etmiştir. Çarlık döneminde yaşanan sosyal ve siyasi dalgalanmalar ve boşluklar halk ve yazarlar arasında fikir uyanışlarına sebep olmuştur. Halk, yapılan haksızlığa karşı ayaklanmaya ve sözlü itirazlara başlamıştır.

Bu yüzyılda Azerbaycan ve Türkiye ilişkileri oldukça iyi düzeydedir. Okullarda okutulan kitaplar arasında Türkiye'den gönderilen kitaplar yer almıştır. (Celal, 2004) Türkiye ile yakın ilişkiler sonucunda pek çok şair ve yazar Türkçülük tesirine kapılmıştır. Diğer tarafta ise geçmişin etkisinden kopamayan muhafazakâr bir kesim bulunmaktadır. İki gruba bölünen Azerbaycan halkından ilk grubu Türkçülük tesiri altında kalan Türkiye yanlısı Osmanlı taraftarları, diğer grubu ise din adamlarının tesiri altında kalan İslam taraftarları oluşturmuştur. Arap-Fars şair ve yazarlarının eserlerini örnek alan İslam taraftarları, başta Azerbaycan olmak üzere Şark ülkelerinin geride kalma sebebini İslam dininin layığına yaşanmaması ve dinin mahiyetinin değiştirilmesinde görmüştür. Bu yüzyılda bir de Rusya'da eğitim görüp, Rus geleneklerini benimseyip, kendi geleneklerine yabancı kalan ve Azerbaycan dilini kullanmaktan utanan aydın bit kitle türemiştir. Ancak bahsi geçen taraftarlar verdikleri eserlerde taklitten öteye geçememiştir. (Celal, 2004)

20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatı oldukça zengin ve çok yönlü bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönem, milli bilincin şekillenmeye başladığı ve milli devlet anlayışının gelişmeye başladığı yüzyıldır. 20. yüzyıldan evvel milli kimliğini belirleyemeyen Azerbaycan, bu yüzyılda siyasi düşünce bakımından gelişiminin

zirvesine ulaşmış, bu milli hareketin sonucunda tarihte ilk defa Bağımsız Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (1918-1920) kurulmuştur. (Ahmedov, 2011) Hasan Bey Zerdabi, Mehemmedağa Şahtahtlı, Ali Bey Hüseyinzade, Ahmed Bey Ağaoğlu, Alimerdan Bey Topçubaşov, Neriman Nerimanov, Mehmed Emin Resulzade, Feridun Bey Köçerli, Celil Memmedguluzade, Mirza Elekber Sabir, Ömer Faik Numanzade gibi birçok yazar ve şair 20. yüzyıl milli hareketine öncülük etmiştir.

Bağımsız Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin kuruluşunun temelleri çok eskiye dayanmaktadır. Bu devletin kuruluşu geçmişe dayanan gizli milliyetçilik anlayışının ürünüdür. Abbaskulu Bakıhanov, Mirza Fethali Ahundov ve Hasanbey Zerdabi'nin ortaya attığı milliyetçilik fikri çoğunlukta edebi anlayışta olmak üzere, sosyal-siyasi konularda gizli bir yol sürmüştür. Milliyetçilik anlayışının dile getirilmesinde edebiyatın büyük bir katkısı olmuştur. Bundan farklı olarak Azerbaycan, Rus işgaline uğradıktan sonra az sayıda aydın muhafazakâr gruplardan ayrılarak geçmişini sorgulayıp, nereye gittiğini aramıştır. Bu arayış, Bakıhanov'un "*Gülistan İrem*" inden başlamıştır. Milli uyanış hareketinin başlangıç çizgisi işgal tarihiyle başlamıştır. Gülistan antlaşması (1813) ve ardından gelen Türkmençay anlaşması (1828) sürecindeki vatan ve coğrafya arayışı "*Gülistanı İrem*"e yansımıştır. (Ahmedov, 2011)

Azerbaycan edebiyatının yeni dönemi 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlamıştır. Eserlere halkın sade hayatı yansıtılmaya başlanmış, milli mevzular ön plana çıkarılmıştır. Mirza Fethali Ahundov, eserleri ve alfabe ıslahatıyla doğu sınırlarını aşmış, sosyal, siyasi, edebi ve medeniyet gibi sahalara yenilik getirmiştir. Onunla Azerbaycan batı medeniyetinin esası oluşturulmuş ve Azerbaycan medeniyeti yeni bir istikamet kazanmıştır. (Ahmedov, 2011)

Avrupa'nın siyasi, sosyal, edebi ve ilmi anlayışın benimsenme süreci Hasan Bey Zerdabi, Seyyid Azim Şirvani ve Necef Bey Vezirov öncülüğünde 19. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Zerdabi'nin 1873 yılında milli tiyatrunun esaslarını ortaya koymasıyla milli kimlik anlayışı teşekkül etmiş, halkın ana dili Türkçe ile 1875 yılında ilk gazeteyi (Ekinçi) çıkarmasıyla milli uyanış dönemi hareketlilik kazanmıştır. Edebiyattaki farklı türlerle milli düşüncüyü ifade etme Azerbaycan'da büyük bir hız kazanmıştır. Millete hizmet için matbuatı geliştirmek ve matbuat vasıtasıyla halkın problemlerini çözmek, Hasan Bey Zerdabi'nin gelecek planları arasında yer almıştır. Başta Mirza Fethali

Ahundov olmak üzere pek çok yazar ve şair milli medeniyetin gelişimini, batı medeniyetini yakından takip etmekte görmüştür. (Ahmedov, 2011)

19. yüzyıl sonu 20. yüzyılın başlarında şair ve yazarlar bir taraftan eski gelenekleri yıkmaya çalışırken, diğer taraftan yeni medeniyeti inşa etmeye çalışıyordu. 20. yüzyılın başlıca konusu ise cemiyet hayatıdır. Yani sosyal yaşantı ve sosyal mevzulardır. Romantik mevzular, tarihi olaylar bu yüzyılın gelenekleri arasında yer almamıştır. Gerçekleşen üslup değişikliği ile romantik konulardan realist konulara geçilmiştir. Toplumda gerçekleşen olayları güldürü tarzında ifşa etmek, edebiyatta yeni bir üslup tarzı oluşturmuştur. Eski şairlere karşı hicivleriyle mücadeleyi başlatan ilk kişi Ahundov olmuş, sosyal-siyasi vasıtalarla mücadeleyi harekete geçiren kişi ise Celil Memmedguluzade olmuştur(Celal, 2004). Batıda fenni gelişmeler sürerken, doğuda hayal âleminde yaşayan halkın ahirete hazırlanma süreci Celil Memmedguluzade’yi oldukça rahatsız etmiştir. Memmedguluzade, halkın bulunduğu durumu gülünç olarak nitelendirmiş ve vaziyeti yansıtmayı kendisine borç bilmıştır. “*Sonunda ben de bir hikâye yazdım. Emekçi bedbaht Müslüman Usta Zeynal, dini cehalete o kadar batmıştır ki cehaletin bereketinden dolayı cehalet için daima emek göstermektedir.*” (Celal, 2004: 21)Yazar, sanat, sanat içindir ilkesini benimseyen yazar ve şair kitlesine şiddetle karşı çıkmış, yazılanların toplum düzeyinde, halkın anlayabileceği sade bir dilde ve halkı ilgilendiren konulardan seçilmesi gerekliliğini felsefe edinmiştir. Memmedguluzade ve onun ekolünde bulunan diğer tüm yazarların hitap kitlesi çoğunlukla alt tabakadaki insanlar olmuştur. O, halka fayda vermeyen, halk odaklı yazılmayan tüm eserleri gereksiz ve faydasız bulmuştur. Bu yüzden anlaşılması zor, toplumsal değerlere katkı sağlamadığını düşündüğü divan edebiyatına karşı çıkmış, anlaşılmaz dilini ise tenkit konusu haline getirmiştir.

Celil Memmedguluzade, halkı cehalet girdabına sokan olayları ve olayların nedenlerini, eserleri aracılığıyla okuyucuya göstererek, onları ikna etmeyi hedeflemiştir. Yazdığı makale, hikâye ve diğer tüm eserlerini halkın gelişimi ve ilerlemesi için araç olarak kullanmıştır. O ve Molla Nasreddin ekolüne bağlı olan tüm yazarlar, halkın kaderlerine razı olup başına gelenlere sessiz kalmasını öğütleyen, halkın dini duygularını sömüren ve dini yanlış öğreten mollalara karşı büyük bir mücadele halinde olmuş, halkın cahil tabakasını, mülk sahiplerini, siyasetteki boşluğu, eski gelenekleri eleştiri hedefi haline getirmiştir. Yazarların bu konuları hedef almasındaki amaç ise halka, sanatçılara,

siyasetçilere, mülk sahiplerine eksik yönlerini gösterip onları refah düzeye ulaştırarak, kendilerince doğru yola iletmektir. Bu hedef gerçekleştirilirken mizah, basamak olarak kullanılmıştır. Kullandığı bir başka basamak ise karşılaştırma yöntemi olmuştur. Örneğin Molla Nasreddin dergisinde yayımlanan “*Ermeni ve Müslüman Kadınları*” makalesinde Ermeni ve Müslüman kadınlarının giyim ve yaşam tarzını karşılaştırarak, Müslüman kadınların giyim kuşamını eleştirmiştir. Yahut *Buz* hikâyesinde Avrupalı doktorlar ile Müslüman doktorları karşılaştırarak, Avrupalı doktorların aldıkları eğitim dolayısıyla daha donanımlı olduğunu ileri sürmüştür. Bu durum onu çoğu zaman içinden çıkılmaz vaziyetlere sürüklemiştir. Örneğin, derginin 20 Ocak 1908 tarihinde çıkan üçüncü sayısında din adamlarıyla ilgili çıkan karikatürden ötürü Mirza Celil’i öldürmek için kampanya başlatılmış, hatta ölümü için fetva verilmiştir. “*Derginin aynı yıl şubat ayının üçünde çıkan beşinci sayısında Bakü mollalarından Mehmet Emin’in karikatürü yayımlanmıştı. O, Hacı Cevat Mescidi’nin minberinde oturmuş, sağ elinde Kur’an’ı, sol elinde ise, murdar olduğu için, parmaklarının ucu ile ‘Molla Nasreddin’ dergisini tutmuş, ağlaya ağlaya onu çıkarana lanet okuyor, Müslümanları kâfirden öç almaya davet ediyordu. Bu karikatüre göre Bakü Müslümanları, bin kişinin imzası ile valiye dilekçe göndermiş, ‘Molla Nasreddin’i kapatmayı, dine sataşan melunu cezalandırmayı talep etmiştir. Bakülüler bununla da yetinmeyerek, Mirza Celil’i öldürmek için Tiflis’e üç kiralık katil göndermişler.*” (H. Memmedguluzade, 1967: 41-42) Ancak o hiçbir zaman fikirlerini savunmaktan, halkı cehalet girdabına sokan din adamlarıyla ve adaletsiz yöneticilerle mücadele etmekten kaçınmamıştır.

Mevcut düzenden memnun olmayan Mirza Celil, Mirza Fethali Ahundov’dan sonra Azerbaycan edebiyatına yenilik katan ve daha önceden kazandırılan yenilikleri bir üst seviyeye ulaştıran mizah ustasıdır. Sosyal hayatı gelişmişlik seviyesine getirme çabaları, medeni bir toplum hayali zengin edebi faaliyetleriyle başta Azerbaycan’da olmak üzere bütün doğu toplumlarında etkisini göstermiştir. Dolayısıyla Azerbaycan edebiyatı kaynaklarında ‘büyük demokrat yazar’ olarak sıfatlandırılan Celil Memmedguluzade, halkın isteklerini birçok şeyden üstün tutmasıyla eserlerinde yansıttığı fikirlerden hareketle ve halka verdiği öncelikle bu sığfata layık bir tutum sergilemiştir.

Celil Memmedguluzade’nin dine bilhassa din adamlarına küsmesinin temeli ise dayısından aldığı ilk eğitim yıllarına ve ardından Hacı Molla Bağır’ın medresesinde eğitim gördüğü yıllara rast gelmektedir. Yazarın çocukluk yıllarında aldığı yoğun

medrese eğitimi, şahit olduğu dini suiistimaller, muhafazakâr ailesinin baskısı onun gelecek hayatında dine ve din adamlarına karşı eleştirel gözle yaklaşmasına sebep olmuştur. Yazarın çocukluk yıllarına ait anılarına *Hatıratım* adlı otobiyografik eserinden ulaşabiliriz. Hayatını anlattığı bu eserinde namaz türleri ve oruç meselesine büyük bir yer ayırmış ve çocukluk günleri hakkında detaylıca bilgi vermiştir. “*Büyük ve küçük, hatta bu satırları karalayan sekiz yaşındaki çocuklar da dayılarının korkusundan yaz günlerinde gündüz on sekiz saat susuz kalıp, geceleri de üç yüz rekât nafîle namaz kıldılar ve diğer namazların da tamamını yerine getirdiler.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 33-34) Memmedguluzade burada kendi çocukluk yıllarından bahsetmektedir. O, dayısının oğluyla birlikte kimi zaman dayısının baskılarına boyun eğmiş kimi zaman ise namaz kılanlarla alay etmiştir. Anne ve babasının, dayısının ve diğer tüm akraba, komşularının gece gündüz demeden sürekli ibadet etmesi ona oldukça garip gelmiştir. Gece-gündüz ibadet eden insanların ne zaman çalışıp para kazanacağını düşünmek, ancak ileri yaşlarına kısmet olmuştur. “*Ben o karanlık dünyaya ilk kez gözümü açıp baktığımda ilk gördüğüm ve duyduğum annemi, akrabalarımı, komşularımı ve tüm insanları gece gündüz namaz kılariken gördüm. ‘Allahu ekber, Allahu ekber’... Gündüz ‘Allahu ekber’, gece ‘Allahu ekber’. Şimdi burada bir soru baş gösteriyor: Acaba onlar ne vakit mesleklerini icra edebiliyorlar.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 13) Etrafındaki insanların namaza verdikleri önem, diğer tüm hayırlı işlerin önüne geçmiş, vacip namazları kılmamanın zina yapmaktan daha büyük günah olduğu, o dönem mollaları tarafından fetva verilmiştir. “*Korkuları nedendi? Korkularının sebebi, İmam Museyi-Kazım buyururmuş ki yetmiş peygamberi katledenin bin tane Kur-an yakanın ve yetmiş defa zina edenin günahı, vacip namazlarından birini vaktini geçirip de kazaya koymaktan azdır.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 43-44) Çocukluk yıllarında yaşadığı baskı, onda telafi olunamaz ön yargılara ve tepkilere neden olmuştur. Yazar, çocukluk dönemlerinde yaşadığı anlamsızlıkların cevabını yıllar sonra kendi muhakeme gücüyle almıştır.

Ekim İhtilali’nden sonra yaygınlık kazanan matbuat vasıtasıyla dönemin sosyal ve siyasi olaylarını öğrenmek mümkündür. Azerbaycan’da ilk çıkan gazete, “*Tiflisskoe Vedomosti*” (Tiflis Haberleri) adıyla 4 Haziran 1828’de Tiflis’te Rusça olarak yayımlanmıştır. “*Tiflis Haberleri gazetesi, 1829’da Gürcüce ve Rusça, 1830’da Farsça, 1832’de Azerbaycan Türkçesiyle çıkmaya başlar. Bu 1832 tarihi, Azerbaycan Türkçesiyle çıkan ilk gazetenin de tarihidir.*” (Durmuş, 2008: 355) Yayımlanan ikinci gazete,

“*Gakavkazskiya Vestnik (Kafkasya Ötesinden Haberler)* adıyla yine Tiflis’te yayımlanır. Bu gazete de ilk gazete gibi önce Rusça sonra Gürcüce ve Azerbaycan Türkçesiyle yayımlanır. 1838’de Rusça, sonra 1845’te Gürcüce ve Azerbaycan Türkçesiyle yayımlanır.” (Durmuş, 2008: 355) 1906 yılında çıkarılan Tekâmül gazetesi ise Azerbaycan’daki ilk işçi gazetesidir. Gazetede çıkan yazılar, yoksul ve mazlumların sesine kulak olmuştur. Tekâmül gazetesi kapatıldıktan sonra ardından 1907 yılında Yoldaş gazetesi yayın hayatına girmiş, ancak o da kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Bu dönemde çeşitli bakış açılarını ve dünya görüşlerini temsil eden pek çok gazete ve dergi neşredilmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen dergiler yeterli donanımına sahip olmamış ve süreklilik arz etmemiştir. Matbuatın ileri düzeyde olmaması Azerbaycan edebi hayatının geri planda kalmasına sebep olmuş ve halk birçok yazarı tanıma imkânına sahip olamamıştır. Örneğin “*Celil Memmedguluzade’nin on altı yıl yazarlık yaptıktan sonra, 1904 yılında Şark-i Rus gazetesinde eserlerini yayınlama fırsatı bulduğu fikri yeterli olacaktır.*” (Askerova, 2006: 90) Azerbaycan edebiyatını canlandırmak ve yazarları halka tanıtmak için kullanılan en iyi yol matbuat oluşturmak olmuştur. Maarif fikrinin savunucusu olan aydınlar 1898 yılında Bakü’de Ahundov önderliğinde Neşriyat Cemiyeti oluşturmuştur. Ancak yayınlar 1905 yılında Tiflis’te Celil Memmedguluzade ve Ömer Faik Numanzade tarafından Gayret matbaasında ortaya çıkarılmış olan ilk yayına kadar büyük zorluklarla neşredilmiştir. (Askerova, 2006) Şark-i Rus’a kadar milli matbuat için çeşitli teşebbüslerde bulunmuş ancak Şark-i Rus gazetesiyle faaliyete geçilebilmiştir. “*Çünkü çarizm Azerbaycan’da ictimai şuurun bütün tezahürlerini engellemeye çalışarak, halkı matbuat gibi ideolojik silahtan mahrum etmişti. Hatta Transkafkasya Sansür Komitesi Türk matbûâtı için bir nev’i ceza yeri, siyasi yönden güvenilir kabul edilen Kafkasya Türklerine yasak edilen mukaddes bir ma’bed olarak görülmekteydi.*” (Askerova, 2006: 92) Bu gibi faaliyetler Çarlık Rusya için tehdit arz ettiği için millî matbuat ile ilgili gelen dilekçeler çeşitli bahanelerle reddedilmiştir. Dergi içerik olarak milli matbuatın gereklilikleri doğrultusunda hareket etmiş, Rus ve Avrupa ilminin olumlu fikirlerinin yayılmasına ve kadın hak ve özgürlüğüne katkıda bulunmuştur. Tiflis’te yayın hayatına giren bu gazete, Kafkasya’da neşredilen tek Türkçe gazete olma özelliğine sahiptir. “*Şark-i Rus 1903’te çıktığında, Rusya Müslümanlarının İsmail Gaspıralı’nın Tercüman (1883-1918 arasında Bahçesaray’da yayımlanmıştır) gazetesinden başka yayın organı yoktu. Rusya Müslümanlarının ilk özel Türkçe gazete tecrübesi, 1875’te*

Hasan Bey Melikzade Zerdabî'nin Bakû'da çıkarmış olduğu Ekinçi gazetesi ile başlar. 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi bahane edilerek Ekinçi'nin yayımına son verilir. Ekinçi den sonra Tiflis'te sırasıyla Ziya, Ziya-yı Kafkasiye ve Keşkül gazete ve dergileri çıkar, bunlar da çok geçmeden Rusya yönetimi tarafından çeşitli bahanelerle kapatılır. Şark-i Rus 1891'de Keşkül'ün yayımına son verilmesini takip eden uzun bir aradan sonra ilk defa Kafkasya bölgesinde yayımlanan Türkçe bir gazete olması sebebiyle büyük ilgiyle karşılanır.” (Türkyılmaz, 2010: 124)

Şark-i Rus gazetesiyle matbuat hayatına giriş yapan Mirza Celil, dönemin önemli yazarları ile tanışmış ve burada birçok neşir faaliyetinde bulunmuştur. “*Şark-i Rus ile yayın hayatına giren C. Mehmetkuluzâde ‘Poçt qutusu’ hikâyesini burada yayımlatır. Buna göre de ilk matbu hikâyesi de ‘Poçt qutusu’ sayılır. ‘Şark-i Rus’ta o, aynı zamanda L. Tolstoy’dan çevirdiği ‘Zehmet, ölüm ve nahoşluk’ hikâyesini de yayımlatır. Güney Azerbaycan’dan Tiflis’e çalışmaya gelmiş işçilerin hayat şartlarını tasvir eden ‘Binesiblər’, ‘Heyir dua’ gazete yazıları ise ‘Kavkazski raboçi listok’ gazetesinde gün yüzüne çıkmıştır.*” (Ahmedov, 2011) Memmedguluzade, Şark-i Rus’ta neşir faaliyetlerini ifa ederken, Arap alfabesiyle ilgili fikirlerini dile getirmekten çekinmemiştir. “*Bunu buraya yazmaktaki amacım bunu kayıt altına almaktır. Arap harflerine nefret ve yeni kolay harflere duyduğum heves, bende o zamanlardan vardı. Sonra da benim daima yeni Türk alfabesini arzu ettiğim ve eski harflerine ters gidenlerden olduğum malumdur.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 81) Celil Memmedguluzade’nin Şark-i Rus gazetesinde dil hakkındaki görüşlerini dile getirmesi, Şahtahtlı’nın maddi zorluklar içerisine girip Bakû’ye göçmesiyle dergi kapatılmış, Mirza Celil, Ömer Faik Numanzâde ile birlikte gazetenin naşirliğini güçlkle de olsa üstlenmiştir. “*Şahtahtlı’nın maddi sıkıntılar yüzünden gazetesini kapatması üzerine Mirza Celil ve Türkiye’de eğitim görmüş Ömer Faik Numanzade birleşip bu işe maddi imkân sağlayan Nahcivanlı tüccar Meşhedi Aliasker Bağırzâde ile ortak olarak Şark-ı Rus gazetesinin matbaasını satın aldılar ve ona Gayret matbaası adını verdiler.*” (Y. Karayev, Y. Akpınar, 1994: 545)Mehemmedağa Şahtahtlı’nın Tiflis’te çıkardığı Şark-i Rus (1903-1905), Azerbaycan’ın tek gazetesi idi. Kültür, medeniyet, alfabe ve dil ıslahı gazetenin mühim meselelerinden olmuştur. Şark-i Rus gazetesi yazarları, hükümet baskısına karşı gösterdiği mücadeleyle, muhalif tavrı ve dini konularda yapılan yorumlarla özgün bir yere sahip olmuştur. Ancak gazetenin önündeki en büyük engel ve başındaki en büyük

problemi sansürden geçebilmektir. Sansür komitesi ise Türkçe okuma yazma bilmeyen Ermenilerden oluşmuştur.

Yazarın Ömer Faik ile kurduğu dostluk Şark-i Rus gazetesiyle birlikte başlamıştır. Yazara göre Şark-i Rus, hem Kafkasya'daki tek Türkçe gazete olması bakımından hem de Ömer Faik Numanzade ile tanışıp dost olması ve onunla birlikte Molla Nasreddin'in temellerini oluşturması bakımından büyük bir önem arz etmiştir. Derginin yazar kadrosu hakkında bilgi verecek olursak, “*Abdullah Mehemedzâde Gencevî [Abdullah Sur], Abdurrahman Saidov, Abdürreşid İbrahimov, Ahmed Bey Ağayev, Ahmed Bey İsmailbekov, Ahund Mehemed Hasan Mollazâde, Ahund Yusuf Talibzâde, Ali Mehemedov S., Allah Bendesi, Allah Kulu, Cemaleddin Mehemedzâde, Celil Memmedguluzâde, Ertuğruloğlu, Ferahzâde Emirhan, Gazetnüvis [Mehemed Ağa Şahtahtlı], Halil Bey Sadıkbekov; Hüseyin Efendi Efendiyev, İbrahim Tahir Musayev, Kalem, Köçerli Feridun, Maşrıkî, Mehemed Ağa Şahtahtinski, Molla Hasan Tahirov, Molla Mehemed Molla Hamzaoğlu, Muhammed Fatih Nurmuhammedzâde Tahirov, Muhammed Kâmil El-Mutiî, Ömer Faik Numanzâde, Reşid Bey Efendiyev; Rızaeddin bin Fahreddin Ufavî, Şakir Mustafavî, Tacir Arif, Tahmasb Karabağî, Tataroğlu, Vartan Çuhacıyan, Z. M. Hayalî.*” (Türkyılmaz, 2010: 125)

1905 Rus İhtilali'nden sonra matbuatla birlikte maarif hareketleri gelişme göstermeye başlamıştır. Medreselerde ıslahat yapılmaya başlanmış, mekteplerde din derslerinin yanı sıra beşeri ve fen bilimlerine yer vermeye başlanmıştır. Maarif anlayışına uygun tarzda pek çok Rus-Azerbaycan okulları açılmıştır. Ancak açılan bu okullar sayı bakımından öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar yeterli gelmemiştir. (Celal, 2004) “1906 yılında ilk defa Azerbaycanlı öğretmenlerin Bakü'de toplantısı oldu. Burada okul, ders, ders programı meselelerinden başka okul öğrencilerinin sosyal ve terbiyevi meseleleri müzakereye koyuldu.” (Celal, 2004: 39) Okulların İslami ilimlerden uzaklaşması birtakım kişileri rahatsız etmeye başlamıştır. Celil Memmedguluzade ise rahatsız olan gruplara karşı tepkisini göstermiştir.

1905 yılında Şahtahtlı'nın Bakü'ye göçmesiyle Şark-i Rus kapanmış ve bunun ardından Celil Memmedguluzade ile Ömer Faik Numanzade paydaşlığında ve Meşedi Elesger Bağirov'un maddi yardımıyla Gayret matbaası kurulmuştur. Celil Memmedguluzade ve Ömer Faik Numanzade, matbaada inkılapçı fikirlerini yansıtan

birçok kitap yayınlamaya, halkı milli uyanışa davet etmiştir. Ancak burada yayımlanan makaleler Çarlık sisteminin görüşlerine aykırı olduğu için matbaa takip altına alınmıştır. Bu süreçte Mirza Celil'in evi aranmış, eserlerine ve mektuplarına el konulmuştur. Rusların, Japonya'ya yenilmesiyle (1904-1905) büyük bir çöküntü yaşanmış, bu durumu fırsat bilen halk, hükümete başkaldırmaya ve isyan etmeye başlamıştır. Celil Memmedguluzade, 1905 yılında yeni bir gün umuduyla Novruz gazetesini yayınlamak için hükümetten izin istemiş, ancak teklifi kabul edilmemiştir. Aynı süreçte başka yazarlar tarafından Hayat gazetesinin neşri için Petersburg hükümetinden izin istenilmiştir. Ancak Celil Memmedguluzade, Hayat gazetesini de Şark-i Rus gazetesine denk tutarak bu gazetelerin matbuat hayatındaki yerini donanımlı bulmamıştır. Onun için her iki gazetenin yazarları basit bir İslam tebliğatçısı gibi duruyordu. Şark-i Rus gazetesi yazarlarının gazete tirajının artırılması hususunda din adamlarıyla işbirliği halinde olması Celil Memmedguluzade'nin öfkelenmesine sebep olmuştur. (C. Memmedguluzade, 2014)

Çarlık, Ekim İhtilaliyle birlikte halkı boş özgürlük vaatleriyle oyalamaya başlamıştır. Anayasal monarşiye geçildikten ve Çarlık duması kurulduktan sonra Çar hükümeti aynı tavırlarını sürdürmeye devam etmiştir. Burada matbuat hayatında kısa süreli bir rahatlama hâsıl olmuştur. O dönemde Nikolayı eleştiren ve onunla alay eden Kukureku adında gazete neşredilmiştir. Celil Memmedguluzade, Çarlık Rusya imparatorunun eleştirildiği bir döneme geldiğini düşünerek kolaylıkla eleştirilerini yazabileceğini düşünmüştür. Ancak onun problemi Çarlıkla ilgili değil, din adamlarıdır. O, din adamlarını toplumun gelişip büyümesindeki en büyük engel olarak görmüştür. Çocukluğundan beri şahit olduğu fetvalar, bahsedilen yahut hiç bahsedilmeyen mevzular onun yüreğinde derin yaralar açmıştır. 1905 Rus İhtilali sırasında Rusya'nın yayımladığı manifesto ile oluşan geçici özgürlük ortamıyla Kukureku gazetesinden feyiz alan Celil Memmedguluzade yüreğinin sıkıntılarını halka açmak için büyük bir fırsat yakalamıştır. Bu fırsatın adı Molla Nasreddin olmuştur. "*Milli matbuatın temelini H. Zerdabi'nin Ekinçi'si oluşturmuşsa, matbuatı 20. asrın talepleri ve görevlerini yerine getiren Azerbaycan'da yeni bir sanat olarak yazarlığın parlak örneğini veren Celil Memmedguluzade oldu. İnkılabı kadarki matbuatımızda halkın fikir ve hislerini ifade eden, onun dert ve ihtiyaçlarını duyan, onun çıkarlarını her yerde teslim ve müdafaa eden birinci örnek 'Molla Nasreddin' olmuştur.*" (Celal, 2004: 95) Bu

derginin neşri uzun süren bir sabrın neticesinde gerçekleşmiştir. Memmedguluzade, yaşadığı adaletsiz düzende ve halkın ihtiyaçları doğrultusunda Molla Nasreddin dergisinin nasıl ortaya çıktığıyla ilgili “*Molla Nasreddin’i tabiatın kendisi, zamanın kendisi yaratmıştır.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 101) ifadelerini kullanmıştır.

Azerbaycan Türkçesiyle çok kez gazete ve dergi çıkarma teşebbüslerinde bulunan Mirza Celil, nihayet 7 Nisan 1906’da, Gayret matbaasında binasını oluşturduğu, Azerbaycan basın ve edebi hayatının ilk mizah dergisi olan Molla Nasreddin dergisini neşretmiştir. (H. Memmedguluzade 1967) 4 Mart 1906 tarihinde alınan izinle 7 Nisan 1906 tarihinde yayın hayatına giren Molla Nasreddin dergisinin yayın programı hakkında bilgi verecek olursak:

1. Sohbetler
2. Keskin İçerikli Yazılar
3. Felyetonlar
4. Şiirler
5. Telgraflar
6. Satirik Hikâyeler
7. Latifeler
8. Posta Kutusu
9. İlanlar
10. Hususî İlanlar
11. Karikatür ve Resimler

Şeklinde on bir başlık altında ele alınan bu dergi ile Tiflis’te satirik dergiciliğin temelleri atılmıştır. Molla Nasreddin dergisi, Celil Memmedguluzade öncülüğünde, Ömer Faik Numanzâde, Mirza Elekber Sabir, Eligulu Gemgüsar ve diğer yazarların desteğiyle Azerbaycan’da edebi bir mektep haline gelmiştir. Dergi genel hatları itibariyle Mirza Celil’in de kişiliğiyle de doğru orantılı olarak maarifçi fikirlerden beslenmektedir. Bu maarifçi fikirlerin gelişmesindeki temel rolü “*Azerbaycan’ın ilk realist, materyalist ve din konusundaki yaklaşımları dikkate alınarak ilk ateist aydını*” (Adıgüzel, 2008: 23) Mirza Fethali Ahundov üstlenmiştir. Mirza Celil, mevcut sistemi ortadan kaldırarak,

inkılapçı fikirleri temel alarak, anayasaya dayalı halk hâkimiyetini, inkılabı, harf ıslahını savunmuştur. Molla Nasreddin dergisi realizmin ruhuna bağlı kalarak, sosyal meselelerle ilgilenmiş, devrin haksızlıklarına karşı eleştirel realizmin gelişimine katkıda bulunmuştur. “*Matbuat, ülkenin çeşitli yerlerinde yaşayan ahalinin yaşam tarzı, iktisadî, kültürel alandaki vaziyeti, orta asır geriliği, dinî hurafelerin zararı vb. meseleleri aksettirerek, başlıca meselelere tartışma zemini hazırlamış, bunun sonucunda da, birbirine zıt fikirler dahi ortaya çıkmıştı.*” (Askerova, 2006: 85)

Derginin ilk sayısında yayımlanan karikatürle aslında yirmi beş yıl boyunca vereceği mücadelenin mesajını vermiştir. Karikatürde seccadeler üzerinde uyuyan Müslümanları uyandıran bir molla vardır. Bu molla hiç şüphesiz ki döneminin problemlerine duyarsız ve sessiz kalamayan Celil Memmedguluzade'dir. Yazar, tatlı uykusunda uyuyan Müslümanları bu dünyada bedbaht, ancak ahirette cennet sahibi insanlar olarak tasvir etmiştir. Nikolay halka özgürlük vaat ederken, böyle bir süreci fırsata çevirmek niyetinde olmayan Müslüman halkın cennet hayaliyle yaşaması, yazarı oldukça öfkelenmiştir. Derginin ilk çıkan yazısında ise “*Size deyip gelmişem ey benim Müslüman qardaşlarım*” (C. Memmedguluzade, 1906: 2) diyerek hedef aldığı ve bundan sonraki sayılarında hedef alacağı kitleyi işaret etmiştir. Yani derginin ilk sayısı ilerleyen sayılarının temelini teşkil etmiştir. “*-Ey benim Müslüman kardeşlerim. Benden komik bir söz işitip gülmeye başladığınız zaman Molla Nasreddin'e güldüğünüzü sanmayın. Kime güldüğünüzü bilmek isterseniz, o zaman önünüze aynayı alın ve yüzünüze bakın...*” (C. Memmedguluzade, 2014: 105) Yazar, mizahî bir dergi olan Molla Nasreddin'i okuyan kişilere, güldükleri asıl şeyin okudukları yazılar değil, ta kendileri olduğunu ima etmiştir.

Molla Nasreddin, halkın ruhunu, duygularını, arzularını yansıtan başarılı bir matbuat organıdır. I. Rus İnkılabı'ndaki boşluktan istifade eden Molla Nasreddin dergisi yazarları milli bağımsızlık fikrini halka aşılarmayı adeta kendilerine bir borç bilmıştır. Dergi, mağdur durumda kalan işçi, köylü, maddi sıkıntılar içerisinde buhran geçiren insanların sesini çıkarması, hakkını araması için öncülük yapmıştır. “*Molla Nasreddin halkın ve fakir-fukaranın eski dostudur.*” (C. Memmedguluzade, 1922: 4) Mirza Celil, Müslüman halkı cehaletten kurtarıp, onları bilgilendirerek, toplumun önde gelen insanları haline getirmeye hedeflemiştir. Ancak diğer taraftan Müslüman halkın gülünç hal ve hareketlerine gülmüş, İslam dinini çıkarları doğrultusunda kullanan halkın hayatlarında oluşan çelişkileri tenkit etmiştir. Mirza Celil, *Postahane* adlı makalesinde halkın

cahillığına acıyarak, onları bilgilendirmenin güçlüğünden dert yanmıştır. Ona göre henüz postanenin yolunu bilmeyen ve posta göndermeyi bilmeyen bir topluma Avusturya ile Sırbistan arasındaki savaş hakkında bilgi vermek bile gülünç gelmektedir. “*Öyle bir halk ki bir şehirden başka bir şehre 5 manat göndermeyi beceremiyorken, böylesi bir halka Avusturya böyle geldi, Sırbistan böyle gitti şeklinde yazmak doğru mudur?*” (C. Memmedguluzade, 1909: 8) Yani haber niteliği taşıması gereken bir derginin, haber yazılarından ziyade eleştirel bir tutum sergilemesinin sebebini de yazar bu şekilde açıklamıştır.

Mirza Celil, dergi aracılığıyla çarlık sistemine ve dini kendi çıkarlarına göre yönlendiren din adamlarına karşı dik bir duruş sergilemiş, onlara karşı inkılabi-demokratik fikirler besleyerek, akılcılığı daima ön planda tutmuştur. (Askerova, 2006: 194) Mirza Celil ve diğer yazar arkadaşları, dergide siyasî olaylardan, hak-hukuktan ve doğruluktan bahsedememiştir. Çünkü halkın olayları kavrama düzeyi iyi seviyede değildir. Halk o kadar büyük bir cehalet içerisindedir ki hukuktan, siyasetten anlayacak durumda değildir. Yani yazar genellikle gündeminde olan güncel meselelerini satirik bir şekilde kaleme almıştır. “*Öyle bir zaman olmuştur ki, bazıları bize niçin siyasetten, dumadan, hukuktan, hürriyet ve müsavattan, çokça bahsetmediğimizi sormuştur. Ama bize bunu soran ağalara rica ediyoruz ki, vebayı durdurmak için kırk üç koyun kesen bir millete, bir cemaate durmadan siyasetten bahsetmenin acaba faydası olur mu, bize bu konuda cevap versinler.*” (C. Memmedguluzade, 1907: 7) Dergi yazarlarının en büyük arzuları Müslüman halka yeni bir ufuk oluşturarak, onları eğitilmiş, modern bir topluluk haline getirmektir. “*Molla Nasreddin, küçük bir aydın grubu ile büyük bir ordunun görebileceği işi başarmıştır.*” (Ahmedov, 2011: 55) Müslüman halkının o güne kadar süregelen bakış açısına yön vermek, dergi yazarlarının temel amaçlarından birisi olmuştur. Nitekim bu konuda başarı yakaladığımızı söyleyebiliriz. Molla Nasreddin, önceki yüzyıllara göre romantik konulardan uzak, güncel meseleler üzerine kurulmuştur. Dergi yazarları yalnızca Azerbaycan’ın sosyal-siyasî problemleriyle ilgilenmekle yetinmeyip, tüm şark ülkelerinin sorunlarına ışık tutmaya çalışmıştır.

Molla Nasreddin dergisi ile Azerbaycan edebiyatını adeta bir zirveye taşıyan Celil Memmedguluzade, bu dergi yüzünden kimi zaman dinsiz olarak addedilerek toplumdan dışlanmış kimi zaman da halkın dert yandığı meselelere dikkat çekerek devrin problemlerine ışık tutmuş bu yüzden de halk tarafından sevgiyle karşılanmıştır. Molla

Nasreddin dergisi ile yalnızca Azerbaycan halkının bağımsızlığı için değil aynı zamanda Kafkas, Avrupa ve Doğu ülkelerinin bulunduğu vaziyet ve milli bağımsızlık mücadelesini makalelerine konu edinmiştir. Dergide sıradan insanların günlük yaşam telaşları, emekçi insanların yaşadığı talihsizlikler ve halkın problemleri mizahî bir şekilde yansıtılmıştır. Örneğin uzun zamandır devletten maaşlarını alamayan öğretmenlerin durumundan “*Size saygılar sunarım, ey Allah’ın hayvanı, altı aydır maaşımı alamıyorum. Sizden istirhamım, sizin ve diğer arkadaşlarınızın şehrimize sık sık teşrif etmenizdir.*” (H. Memmedguluzade, 1967: 131) Şeklinde derginin dördüncü sayısında bahsetmiştir. Yazarın bu şekilde benzetmede bulunmasının sebebi köye giren eşek sahiplerinden alınan ayakbastı parasıdır. Gelen bu paralarla öğretmenlerin maaşları ödenmektedir. Toplumun ahlakını bozan ve halkın şikâyetçi olduğu konulardan birisi olan genelevler sorunu Mirza Celil’in sayesinde çözüme ulaşmış ve tüm genelevler kapatılmıştır. Dergide yayımlanan o yazı üzerine fuhuş yapan 600 kadın Tebriz’den sürgün edilmiştir. “*Ben Tebriz’e gelmeden önce genelevin kötü bir yer olduğunu sanıyordum. Meselâ, Tiflis’te görüyordum ki, Ermeniler kendi mahallelerinde genelevin açılmasını istemiyorlar. Gürcüler ve Ruslar da kendi mahallelerinde böyle bir yerin açılmasını istemiyorlar. Müslümanlar daha önceden izin veriyorlardı ama gördüler ki, haçperest tayfalar istemiyorlar, onlar da düşündüler, nihayet, istihareden sonra genelevleri kendi mahallelerinden uzak tutmaya karar verdiler.*” (H. Memmedguluzade, 1967: 127) Bu makaleden önce dergide yayımlanan bir yazıda Mirza Celil’in resmî daireleri tenkit etmesi üzerine dergi kapatılmıştır. Ancak genelevleri tenkit ederek bu sorunu bertaraf ettiği için yeniden halkın gönlüne girmiş ve derginin yayım hayatı valinin de izniyle devam etmiştir.

Dergi yazarları, kadına verdikleri değeri, yazdıkları eserlerle defalarca hissettirmiş, Mirza Celil, Hamide Hanım’a kadınların terakki yolunda olmaları için hayır cemiyeti kurdurmuştur. Cemiyete dâhil olan kadınlar, yenilikçi fikirler hakkında bilgilendirilmiş, hayata atılmaları hususunda cesaretlendirilmiştir. Mirza Celil, kadının, bir erkeğin korumasına ihtiyacı olmadan bağımsız hareket edebilmesi ve hayatta aktif bir rol üstlenebilmesi için köklü bir değişimi öngörmüştür. Bu köklü değişimi de yalnızca okullar açmak, kız çocuklarını okula göndermek ve maarif yolunda bulunmakta görmüştür. (Askerova, 2006: 129) Çünkü kız çocuklarının okula gönderilmesiyle eğitim sahibi genç kızlar, anneler ve çocuklar tüm bunların beraberinde türeyecektir. Yani toplumun ilerlemesindeki en büyük adımı kadın olarak görmektedir. “*Vatan evladının*

geleceği temin etmesi güçtür, Hanım kızlar mertçe meydana çıkmazsa” (C. Memmedguluzade, 1907: 6) Yazar, kadını yaşamın merkezine koyarak, ondan türeyen nesli, anneden bağımsız görmemiştir. Annenin eğitimi olması, gelecek neslin ilim ve medeniyet sahibi olmasını beraberinde getirecektir. İslam dinini, İslam’ın özü olan Kur’an-ı Kerim’den değil de düzenbaz din adamlarından, mollalardan öğrenen halk, sonradan doldurma, uydurma bir dini yaşantıya maruz kalmıştır. “*Oku, yaratan Rabbin adıyla/adına! O insanı alâktan yarattı. Oku! Çünkü Rabbin sonsuz kerem sahibidir. O, kalemlle öğretti. O, insana bilmediğini öğretti.*” Halk, Kur’an-ı Kerim’de Alak suresinin birinci ayetinde geçen ‘Oku’ emrinden habersizce, mollaların verdiği vaaza rıza göstererek, çocuklarını okula göndermemiştir. “*Ben Kazak mahallesinin Azplov köyünün mollası Molla Hamid, Müslüman kardeşlere haber veriyorum ki, ‘Kim çocuğunu okula verirse, çocuğu Rus ve kendisi kâfir olacak.’*” (C. Memmedguluzade, 1908: 2) Toplumsal olayların iğneli bir dille aktarıldığı dergide, mollaların resmi yazıyla verdikleri fetvaya İlan başlığı altında yer verilmiştir. Ayrıca yalnızca erkek çocuklarının eğitim görmesi, temeli sağlam olmayan bir bina inşa etmeye çalışmaktan başka bir şey değildir. Çünkü eğitimlerini tamamlayan gençler kısa bir müddet sonra evlilik kararıyla, hayatlarını kendilerine her anlamda yakışacak kadınlarla birleştirmek istemiştir. Burada yakışmaktan kastedilen şey okumuş ve kültürlü kadınlardır. Mollaların koydukları yasaklarla okula gidemeyen kız çocukları evlenme yaşına geldiği zaman cahil addedilerek beğenilmemiştir. Dolayısıyla kültürlü ve okumuş erkekler, okumuş yabancı kadınlarla hayatlarını birleştirmek durumunda kalmıştır. Bu durum da bir millet arasında kopukluklara sebep olmuştur. (Askerova, 2006) “*Ama kendileri az da olsa ilim ve terbiye gördüğü için terbiye ve ilim görmemiş kızlarımıza meyletmiyorlar ve çoğu gidip yabancı milletlerin kızlarını beğenip, onlarla evlenmeyi tercih ediyor.*” (C. Memmedguluzade, 1921: 5) Oyun ve okul çağındaki küçük kız çocuklarının eğitimine verdiği öneme karşılık toplumda şahit oldukları onu oldukça üzmüştür. Özellikle kız çocuklarının okula gitmesi gerektiği yaşta, yaşlı adamlarla zorla evlendirilmesi, derginin ve hikâyelerinin eleştiri hedeflerinden birisidir. Bu duruma dergiden birkaç örnek verecek olursak;

“Geçer günler, sekize ulaşır yaşın,

Çağırır sevgiyle seni dadaşın.

Dökülür üstüne gözlerin, kaşın,

Dikkatle sen de ona bakarsın.

Söyler dadaşın sana bir kere:

Ey kızım, ben seni verdim bir ere.

Başını korkudan eğerek yere,

Bir şey diyemeyip, lâl olursun.”

(C. Memmedguluzade, 1906: 6)

Kız ve Nine başlıklı manzum metinde, bir kız çocuğunun sekiz yaşına geldiğinde artık erişkin yaşa ulaştığı düşünülerek, evlendirilmek zorunda bırakıldığı, içler acısı bir şekilde ifade edilmiştir. Oyun yaşında olan bir kız çocuğu, bu haberi alması üzerine çaresiz bir şekilde korkup, sessiz kalmıştır. Şiirin ilerleyen mısralarında ise;

“Duyarsın bir gün bir eş almış,

Seni gözden dahi tamamen çıkarmış.

Ayrı bir otağda seni kimsesiz bırakmış,

Yeni eşine sen mecbur kalırsın.

Sonra gidip alır bir başkasını,

Bırakır üçüncüye kendi hevesini

Kadınların kesilmeyen sesini,

Duyup, ateş yakıp, sen kahırlanırsın.”

(C. Memmedguluzade, 1906: 6)

Yazar, dönemin sapkın zihniyetine sahip insanların, çocuk yaşta gelin edilen kızların gençliğinden, güzelliğinden faydalandığını ilerleyen zamanlarda ise eve ikinci, üçüncü eş getirmesiyle kısa sürede kız çocuklarının yaşlandıklarından söz etmiştir. Yazarın çocuk yaştaki kızların zorla evlendirilmesiyle ilgili makalelerinden *Dokuz Yaşında* adlı makalesi örnek sergilemektedir. “*Ey gadasını aldığım hacı, sen bu sözleri okurken, ben de senin pencerenin önünden geçerken, sabah, senin Nurmuhammed’in*

dokuz yaşındaki kızı için dünürcü gönderip, istediğin haberi geldi. Sonra Sakine'nin annesinin, kızına kendisini ere verdiğini söylediğini, Sakine'nin de, 'Ey ana niye ere veriyorsun?' diye söylediğini duydum. Sonra annesinin de, 'Gittikten sonra anlarsın.' dediğini duydum. Sonra Sakine ağlamaya başlamış ve annesine, 'Allah aşkına anne, beni dinle, er neye denir' dediğini ve annesinin de onu güzelce dövdüğünü duydum." (C. Memmedguluzade, 1906: 6) Dokuz yaşına gelen bir kız çocuğu, anne ve babası tarafından zorla evlendirilmiştir. "Ere vermek" olarak tabir edilen ifadeyle, nişanlandırılan kız çocuğu "er" ne diye sorar. Bunun üzerine kız çocuğu, anne ve babası tarafından dövülür. Henüz "er" kelimesini bilmeyen bir kız çocuğu için, ilerleyen zamanlarda yaşayacağı ağır şartlar kaçınılmaz olacaktır.

Yazarın ikna yöntemlerinden birisi tenkit yoluyla halkın eksikliklerini ortaya çıkarıp, onlara kurtuluş yolunun eğitim olduğunu göstermektir. "Bunların tamamının yalnızca bir çözüm yolu var: Bunun çaresi, küçük kızlarımıza terbiye vermek ve okutmaktır." (C. Memmedguluzade, 1907: 3) Mirza Celil, yaşanacak olan tüm toplumsal bozuklukların ve ahlaksızlıkların önlenmesi için tek yolu, kız çocuklarının okutulmasında ve iyi terbiye verilmesinde görmüştür. Kız çocuklarını okula göndermemenin vebalini, babalarının üzerinde olduğunu ifade etmiştir.

"Cehreçi xala" mahlasıyla bir kadının ağzından yazılmış bir makale olan "Bir Arvadın Cevabı" makalesinde, Rus kadınlarınca ayıp olmayan durumların, Müslüman kadınlarınca ayıp karşılanan davranışlardan söz edilmiştir. (C. Memmedguluzade, 1906: 3) Derginin 36. sayısında yayımlanan karikatürde, Müslüman kadınların giyimiyle Rus kadınların giyim kuşamı arasındaki farklar göz önüne serilmiştir. Karikatürde, Müslüman bir kadına daha açık ve çirkin bir kıyafet giydirilirken, Rus bir kadına daha şık ve muntazam bir giysi giydirilmiştir. Buradaki amaç, kadınların günlük hayatta tercih ettiği giysilere atıfta bulunarak eleştirmek ve onları daha modern bir seviyeye ulaştırmaktır. Rol model ise, Rus kadınıdır (C. Memmedguluzade, 1906: 5).

Kafkas Müslüman hanımlarının yüzlerini kapatmasına hiddetlenen dergi yazarları, *Ermeni ve Müslüman Kadınları* makalesinde Kur'an-ı Kerim'de, kadınların yüzünü göstermesinin haram olmadığını, yalnızca bedenlerinin örtülü olması gerektiğini ayetlerle örnek vererek göstermiştir. Yazar, Müslüman kadınların yüzlerini örtmesinin adet olduğu üzere yapmak zorunda hissettiğini düşünmektedir. Yüzü açık bir şekilde dolaşan Ermeni

kadınlarının ahlaksızlık yapmadığını ifade ederek bu defa Ermeni kadınlarını Müslüman kadınlara örnek olarak göstermiştir.

Yazar, kadınlara değer verilmeyen bir dönemde ve toplumda bu duruma mahal veren en büyük suçluyu din adamı olarak görmüştür. Çünkü halk din adamlarının sözlerine göre hayatını şekillendirmektedir. Bu yüzden bir din adamının İslam dinini, değerlerini ve Kur'an-ı Kerim'i doğru bir şekilde okuyup anlaması gerekmektedir. Ancak Kur'an-ı Kerim'i yanlış yahut çıkarları doğrultusunda yorumlayan din adamları edindiği yanlış bilgileri ne yazık ki halka aşılamıştır. Halk, din adamlarının verdiği fetvalarla en çok eğitim meselesine ardından kadınlara ve onların sosyal hayata iştiraki noktasında büyük bir tepki vermiştir. “*Molla Kurbankulu yüksek sesle cevap verip: peh, boş boş konuşma. Kadın nedir, sokağa çıkıp su getirmek nedir? Canı çıkasınca, suyu da kendin taşı. Kadında şahsiyet var mı ki sokağa çıkmasına müsaade edesin? Kadının hakkı, eve kapatıp, kapısına kilit vurup, anahtarı cebine koymaktır.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 135) Kadına, tüm becerilerden yoksun, günah kavramının vücut bulmuş hali olarak yaklaşan toplum, yazarın hikâyelerinde ve Molla Nasreddin dergisinde eleştiri noktalarından olmuştur. Yazarın *Fatma Teyze* adlı hikâyesi bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Hamide Hanım'ın Kafkas Şeyhülislamı ile Türkçe öğretmen meselesi hususunda yüzü açık bir şekilde baş başa yaptığı görüşme, Mirza Celil için kaçınılmaz bir eleştiri hedefi olmuştur. Kafkas Şeyhülislamına İki Açık Mektup adlı yazı, Rus, Ermeni ve Gürcü kızların anadillerinde eğitim göreceği öğretmen varken, Müslüman kızların anadillerinde ders alacağı öğretmen olmamasından ötürü yazılan şikâyet mektubudur. Molla Nasreddin mahlası ile şeyhülislama seslenen Mirza Celil, şeyhülislamın kız öğrencilere ders vermesini hatta Müslüman bir kadının şeyhülislam ile yüzü açık bir şekilde baş başa konuşmasını eleştirmiş ve onu şeyhülislamın kendi silahı ile vurmuştur.

Mirza Celil'in *Hanımlara* başlıklı makalesinde kadınların birçok şeyi yapmak için yeterli güce sahip olduğunu belirtmiştir. Ona göre eğer kadınlar kendilerini korkusuzca ifade etmez, meydana çıkıp vatani ve milleti için bir şey yapmazsa çocukların geleceği, içinden çıkılması güç bir hâl alacaktır. “*İslam âleminde fazlasıyla ehemmiyet arz eden 'ahlak ve namus meselesine' Memmedguluzade, farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak, ona göre, kadınların açık gezmesi, medeni ve ictimai hayata yakından iştirak etmesi, ilim*

sahibi olması, erkeklerle aynı ortamda çalışması, milliyetçi aydınların iddia ettikleri gibi, 'ahlaksızlığa' sebebiyet vermemekle birlikte, kadın probleminin çözülmesi açısından özellikle gerekliydi." (Askerova, 2006: 135) Molla Nasreddin'in şark kadınlarına seslendiği makalesinde, İslam dinini kadının ayaklarına dolanan zincir, hayatını okuyup çalışarak sürdürebilmesine engel olarak görmektedir. Kadının insan olduğunun unutulduğu bir dönemde hem dini hem de toplumsal tenkit yapmak hiç de kolay olmamıştır. Tüm itirazlara rağmen korkusuzca yazmaya devam eden yazar, erkeğin sahip olduğu haklara kadının da sahip olduğunu, ne kadının erkekten ne de erkeğin kadından üstün olmadığını belirtmiştir. Dergide yayımlanan makalelerden cesaret bulan kadınlar aşağıdaki cümlelerle hemcinslerini okuması için teşvik etmeye başlamıştır. *"Eğer okuyup, ilim sahibi olursanız, özgürlüğün kıymetini bilir, mutluluk yolunu bulursunuz. Okumazsanız karanlıkta kalacaksınız, okumazsanız bedbaht olacaksınız ve kendi bedbahtlığınız, çocuklarınızın bedbaht oluşuna sebep olacaktır."* (C. Memmedguluzade, 1924: 3) Celil Memmedguluzade, kadının sosyal hayatta birçok konuya müdahil olabileceğine inanmış ve fikirlerini idol olarak aldığı Mirza Fethali Ahundov'un yolundan gitmiştir. Mirza Celil, "Hiç Biliyor muyuz?" başlıklı makalesinde, bir kadını ilk defa tiyatro sahnesine çıkaran kişi, Mirza Fethali Ahundov'dur diyerek, ona övgüde bulunmuştur. *"Ama bunu bilmez ki, Hanperi teyzeyi tiyatro sahnesine çıkaran ilk kişi Mirza Fethali Ahundov'dur."* (C. Memmedguluzade, 1911: 3)

Dergide en çok ilgilenilen konulardan birisi sahtekâr din adamlarıdır. Burada gerici, halkın dini duygularını sömüren mollalar eleştiri odağı olmuştur. Dergi naşirleri, halkın dini duygularını sömüren mollalarla uğraşmaktan ayrı bir zevk almıştır. Din adamları için de bu dergi, korkunun sembolü haline gelmiş, dergi sahibi ve yazarlarını kâfir olarak addetmişlerdir. Molla Nasreddin karşıtları dergiyi, insanları İslam'dan uzaklaştırmak gerekçesiyle dinsizliğin ortaya çıkışı olarak değerlendirmiştir. Derginin bazı sayfaları kimi zaman sansür dolayısıyla boş bırakılmış kimi zaman ise dergi tamamen kapatılmıştır. Ancak 1906 yılından 1931 yılına kadar kesintilerle de olsa yayın hayatına devam etmiştir. Yazar bu süreç boyunca savunduğu ülküsüne her zaman sadık kalmıştır. Mollalar da yaptıkları sahtekârlığın gün yüzüne çıkacağını düşündüklerinden, Mirza Celil ve onun çağdaşlarından hiçbir zaman hoşlanmamışlardır. Mollalara seslendiği, *'Niye Beni Dövüyorsunuz'* yazısında kullandığı 'molla' mahlası ile din adamlarının kullandığı 'molla' lakabı arasındaki farkları madde madde açıklamıştır. *"Birincisi: Ben molla*

olarak Müslüman kardeşlerime vaaz ederken; Bir Allah'a bağlı olun, bir de peygambere ve imamlara itaat edin, diyorum. Ama siz, Allah'a da, peygambere de, imamlara da, mollalara da, dervişlere de, yılan oynatanlara da, fala bakan, tas falına bakan, dua yazan, büyücüler, hemzad, cin, Kelile ve Dimne, şeytan, dev, deccal; sivrisinek, sinek, - bunların tamamına bağlı olun, diyorsunuz." (C. Memmedguluzade, 1906: 2) Mollaların din kisvesi altında halka yaydığı batıl inançlar yüzünden halk arasında yapay bir din teşekkül etmiştir. Bu yüzden Mirza Celil'in en çok eleştirdiği ve mizah konusu haline getirdiği kişiler cahil mollalar olmuştur. Yazar, halka aşılana hurafe bilgilerin yerine akılcı ve realist düşünceler yerleştirmeye çalışmıştır. "*Naşir, dinî skolastik edebiyatın avam halk kitlelerinin şuurunu zehirlediğini, onları faydalı emekten, zihnî faaliyetten uzaklaştırdığını, çürük, zararlı fikirler tebliğ eden esas membalardan biri olduğunu ve bununla da her zaman hâkim istismarcı sınıflara hizmet ettiği fikrini çok öncelerden benimsemiştir.*" (Askerova, 2006: 207) Ayrıca yazar yanlış öğretilen dini bilgilerin insanların yaşamlarını kalitesizleştirdiğini ve tembel bir topluluk haline getirdiğini düşünmüştür.

Konu zenginliği, edebi tür, karikatür bakımından oldukça zengin olan dergide yazarların ana şartı sade ve ana dilde yazmak olmuştur. Bu durum daha kalabalık bir kitleye özellikle de alt tabakadaki insanlara hitap edebilmesindedir. Dolayısıyla sade ve ana dil, yazarın ve diğer Molla Nasreddin yazarlarının üslup özelliği haline gelmiştir. Türk diliyle konuşmanın ve yazmanın ayıp sayıldığı günlerde Türk halkına seslenerek onlara kendi dillerinde yazacağını, 'Türkçe ninniler söyleyen annenizi hatırlayın' diyerek geçmişi unutmamalarını vasiyet etmiştir.

Yazar, Arapça ve Farsça kelimelerle bir araya gelmiş karma ve anlaşılması zor bir dilin aksine Molla Nasreddin'i ana diliyle ve olabildiğince sade bir şekilde kaleme almıştır. Dönemin sözde aydınları bu anlaşılmaz dili edebi dil, Celil Memmedguluzade'nin kullandığı dili ise çoban dili olarak kabul etmiştir. Fikirlerini sade bir Azerbaycan Türkçesiyle kolay bir şekilde halka iletebilmeyi hedeflemiş ve bu doğrultuda amacına ulaşmıştır. Yazarın sade bir dil kullanmasındaki diğer maksat ise bütün Türklere hitap edebilmektir. Ne derginin kurucusunun ne de etrafında toplanan Molla Nasreddin yazarlarının amacı edebi ve estetik bir dil oluşturarak yüksek zümreye hitap etmek olmamıştır. Ancak sanat kaygısı güden bir dönemin yazar ve şairleri için

Türkçe eser yazmak, utanç kaynağı olmuştur. Türkçe ile eserlerini kaleme alan yazarlar, okuma yazması iyi olmayan, cahil olarak kabul edilmiştir.

İnkılapçı demokrat yazar Mirza Celil'in en büyük silahı “*keskin içerikli hiciv*” (Askerova, 2006: 96 dönemin problemlerine ve adalet sistemine çözüm yolu bulmada bir numaralı savunma aracı olmuştur. Yazar matbuat hususunda, “*'yüreğinin dertlerini meydana koyup intişar edebilmek'* ve *'müterakki fikirlerin'* tebliğ edilmesi, *'çirkin amellerin'* ifşası için, *oldukça dar bir kürsü olduğunun bilincindeydi.*” (Askerova, 2006: 97) Ancak o, dinin halk üzerinde bıraktığı cehalet ve Çarlık yönetiminin istibdat yönetiminden dolayı iletişim kurmanın tek yolunu bu dergide bulmuştur. Başka bir deyiş ve görüşle Ramazanov'a göre; “*O, kendi selefleri gibi zulmü ve istibdadı tenkit etmekle, halkı cehalet uykusundan uyandırmakta ve onları inkılabi ruhta terbiye etmede satirik üslubun ve matbuatın gücünden beceriyle istifade etmiştir.*” (Askerova, 2006: 97) Hasan Bey Zerdabi'nin gazete ve gazetecilik hususundaki vasiyet ve nasihatleri Molla Nasreddin ve daha sonraki gazete yazarlarının başucu kaynağı olmuştur. Zerdabi'nin nasihatleri arasında “*Matbuatta doğru yolu belirlemek ve doğrucu olmak, milletin ana dilinde yazmayı başarmak, kültürlü isminin peşine takılıp yolunu kaybetmemek*” (Askerova, 2006: 98) fikirleri yer almaktadır. Molla Nasreddin dergisinde yayımlanan bir yazıda gazetecilik hakkında “*Beş gün... Beş gün... Beş gün rahat yaşamak için milletin evini yıkma. Yazma, yazma, yaz!! Doğru yaz, bildiğini yaz. Çıkar yüzündeki maskeyi.*” (C. Memmedguluzade, 1907: 6) ifadelerini kullanarak, doğruluktan vazgeçmemenin gerekliliğini ve dalkavukluk yapan insanların her zaman eleştiri oklarına maruz kalacağını bildirmiştir. Molla Nasreddin dergisi, Çarlık Rusya'nın ağır koşulları altında ezilen çaresiz halkıyla aynı gönül sancısını çekmiştir. Dergi, yazarların ve halkın kalbindeki sıkıntısını ortak noktada buluşturacak bir ortam oluşturmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

ANLATMAYA DAYALI EDEBİ METİNLERİN TAHLİLİ

2.1. ZİHNİYET

“Kendini birtakım hareket ve davranış normları halinde açıklayan yaşama stili” (Pekdemir, 2018) veya “İnsan ya da toplumların insan, toplum ve doğaüstüne düşünme tarzı, onları algılama biçimi ve bu algılamaya bağlı olarak ortaya çıkan tavırların toplam bileşkesi” (Özkeraz, 2007: 38) olarak tanımlanan zihniyet hususunda bir ‘son’dan bahsetmek mümkün olmayacaktır. Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere insanın yine insan üzerinde bıraktığı etkiyi bünyesinde barındırmaktadır. Doğumundan ölümüne kadar uzun denilebilecek bir süreç geçiren insan, o süre zarfında fiziksel ve ruhsal pek çok değişime uğramıştır. Ölüme kadar geçen zamanda insanın fiziken birtakım değişiklikler geçirmesi ne kadar doğal bir aşama ise geçirdiği ve geçireceği ruhsal ve düşünsel değişim de bir o kadar doğaldır. Çünkü insan doğası gereği değişen ve gelişen bir varlıktır. İnsanın ruhsal ve düşünsel dünyası değiştikçe dünyaya bakış açısı dolayısıyla zihniyeti de değişim göstermektedir. Bu değişikliğe etki eden faktörleri ise “Tabiat ve İklim Şartları Faktörü”, “Kültür Faktörü” ve “Din Faktörü” olarak sınıflandırmak mümkündür. (Açıkgöz, 2011) Ancak bunu sosyal-siyasi şartlar, eğitim, yabancı evlilikler şeklinde çoğaltabiliriz. Tüm bu süreçten yola çıkarak özelde insanı, genelde toplumu yansıtan anlatı metinlerinde de zihniyet, ayna vazifesi üstlenmektedir. “Zira her eser yazıldığı dönemi belirleyen her türlü güç ve düşünce hareketinin etkisi altında kaleme alınır veya söylenir.” (Aktaş, 2013: 37) Yazar ele aldığı metinde farkında olarak veya olmayarak bulunduğu toplumun ve yüzyılın düşünce tarzının yansımasını verir. Bu durum bir yazar için kaçınılmaz olacaktır.

2.2. OLAY ÖRGÜSÜ

Öykü yahut hikâyenin farklı tanımlarına bakacak olursak “*Atilla Özkırımlı'nın Türk Edebiyatı Ansiklopedisine baktım: 'Gözlem ya da tasarlama ürünü bir olayı anlatan yazı'. Eski TDK'nin Yazın Terimleri Sözlüğü'ndeki tanım: 'Tasarlamaya ya da gözleme dayanan bir olayı anlatarak, okuyucuda ilgi ve beğeni uyandıran ve çoğu kez ancak birkaç sayfa tutan yazı türü'. Ahmet Köklügiller, Türkçe Edebiyat Sözlüğü'nde, 'hikâye' başlığı altında, 'öykü'yü ayraç içine alarak vermiş: 'Gerçek ya da gerçeğe uygun olarak tasarlanmış yazılar' ” (Hepçilingirler, 2005: 75). Türkçe sözlüğün üçüncü maddesi ise aradığımız tanımları vermiştir. “*Gerçek ya da tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü.*” (TDK,1100) Tanımlarından yola çıktığımız hikâyede birden fazla olay ve buna bağlı olarak olay örgüleri çıkarılabilir. Yani tek bir olay, birden fazla olay ve iç içe geçmiş olaylar söz konusu olabilir. Eser sonunda ise bir şekilde olay bütünlüğü sağlanır. “*Roman türü, kuruluşu itibariyle her biri, bir vaka parçası etrafında anlamlı birtakım 'metin halkaları'ndan meydana gelmektedir.*” (Tekin, 2014: 74) Bahsi geçen bu metin halkaları olay örgüsü olarak adlandırılmaktadır. Art arda gelen olaylar silsilesiyle de metnin bütünlüğü sağlanmış olur. Bu bütünlük içerisinde olayın zaman, mekân, kişiler ve anlatıcı arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Anlatıcı, ana mevzuyla okuyucuya aktarma konusunda olaya destek sağlamaktadır. “*Ortaya çıkan, oluşan durum, ilgi çeken veya çekebilecek nitelikte olan her türlü iş, hadise, vaka.*” (TDK) tanımlarını taşıyan olay, gerçek hayatta karşılaşılmaması veya gerçekleşebilmesi muhtemel olayları da kapsamaktadır. Mehmet Tekin'in de deyişiyle “*Vaka uydurulmaz, hayattan ödünç alınır.*” (Tekin, 2014: 71) Anlatıcı, gözlemlerini veya bildiklerini okuyucuya aktarırken olayları kimi zaman kronolojik kimi zaman geriye dönüş hatta kimi zaman ileri sarmalarla anlatır. Hikâyeyi kısaca yahut detaylıca anlatmak, anlatıcının tasarrufundadır.*

2.3. ŞAHIS KADROSU

Hikâyeye bütünlük kazandıran unsurlardan birisi de kişilerdir. “*Gerçek dünyada, gündelik hayatta, iletişim ve etkileşim ağı nasıl insan etrafında kurulmuşsa, gerçek dünyayı yansıtmak iddiasında olan romanın kurmaca dünyasında insan veya insanî nitelik kazandırılmış herhangi bir figür, aynı konumdadır.*” (Tekin, 2014: 79) Kurmaca dünyanın ürünü olan hikâyelerde kişiyi ilgi odağı ve olayların merkezi olarak kabul edebiliriz. Hikâyede olayların gerçekleşmesinde ve olaya doğrudan iştirak etmesinde kişiler önemli rol üstlenmektedir.

Karakterler üzerinde yapılan tasvirlerde anlatıcının rolü büyüktür. “*Vaka, en kısa tanımla bir oluşturma, eylemdir. Bir eylemin mutlaka bir eyleyeni (faili) olacaktır.*” (Tekin, 2014: 80) Bu rol üzerinde ise anlatıcının dünyaya bakışını iç dünyasındaki süzgeçten geçirerek karakterlerin fiziksel ve özellikle de onların iç dünyasını yansıtmaları bakımından etkili olmaktadır. Dolayısıyla anlatıcının varlığı karakter tasvirlerinde belirgin şekilde hissedilmektedir. Ancak anlatıcının tüm somutluğuyla kendisini belli etmesi birçok edebiyat eleştirmeni tarafından kusur olarak kabul edilmektedir. Anlatıcının rolü sifra indirilemese de belirli bir düzeye kadar azaltılabilir. Anlatıcının varlığını en aza indirebilmek için iki yol takip edilir. Bunlardan birisi şahıs kadrosuna dâhil bir karakterin bilincinden aktarım sunulması, diğeri ise diyalog tekniğidir. (Demir, 2016)

Anlatıcının konumunu belirlemede olduğu gibi kişilerin hikâyeye üzerindeki konumunu belirlemek de yazarın tasarrufundadır. Bazı yazarlar karakterlerin detaylı tasvirine yer verirken toplumu ön plana alan yazarlar şahıs kadrosunu, tanıtım ve tasvirleri oldukça zayıf bırakmıştır. Bu duruma Celil Memmedguluzade'nin hikâyelerini örnek verebiliriz. O, eserlerinde kişilere odaklanmak yerine değişen toplum, düzen ve sistemi, insanın dünyaya bakışına odaklanmıştır. Kahramanları tüm kusur ve eksikleriyle hikâyede yer almaktadır. Toplumsallık ilkesini benimseyen realistler bireyi değil, toplum zihniyetini temsil eden örnek figürlerden yararlanmıştır. Onlar, hayatın içinden, doğal, samimi ve sıradan tiplerdir. Ancak amaç toplumu yansıtmak olsa da kişi, hikâyeye konuyu yükleyen unsurdur. Bu yüzden edebi metinlerin tahlilinde bu unsur önemli bir paydaş olarak yer almaktadır. “*Zira hikâyeye, roman ve tiyatrodaki insan, eserin hem varlık sebebi ve biricik konusu hem de bu konunun soyuttan somuta taşıyıcısıdır. Daha açık bir ifadeyle, adı geçen türlerdeki insan, bir anlamda kendi hikâyesini hem var eden hem*

yaşayan durumundadır.” (Çetişli, 2014: 88) Bahsi geçen bu vazgeçilmez unsur, kimi zaman anlatıcı görevini kimi zaman ise gözlemleyici rolünü üstlenerek, yazarın bir nevi yardımcısı olur. “*Kısacası o, hem serüveni sürükleyen, vakayı canlandıran hem de olayları anlatan, sunan etkili bir elemandır artık.*” (Tekin, 2014: 86) Kişi tanıtımı ya anlatıcının yaptığı açıklamalarla ya da kişinin bizzat kendisinin duygu ve düşüncelerini dile getirmesiyle yapılır. Yazar, kişi tanıtımına bazen bir paragraf yahut bir cümle veya bir bölümde yer verirken bazen de okurun kişiyi tanımasını zamana bırakarak eserin bütününe yaymıştır. Yani okur, uzun süren bir okuma sonucunda kişi hakkında kanaate varır. (Tekin, 2014)

Hikâyenin şahıs kadrosunda bulunan kişileri iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi “*Yazarın sözünü emanet ettiği kişiler*” (Aktaş, 2013: 48) iken, ikincisi “*Dekoratif unsur durumundaki kişiler*” (Aktaş, 2013: 49)dir. Yazarın sözünü emanet ettiği kişiler, ön planda bulunarak, olayları yönlendiren yahut olayların etrafında döndüğü kişidir. Bu kişi için “*Başkahraman*” veya “*Başkişi*” ifadesine yer verdik. Hikâyede fiziksel ve ruhsal tasvirine yer verilmeyen, olayda söz sahibi olmayan veya başkahramana göre daha arka planda kalan kişiler ise dekoratif unsur durumundaki kişiler olarak anlatıda yer almaktadır.

2.4. ZAMAN

Herhangi bir anlatıda zaman mefhumu, kimi zaman detaylarıyla belirtilir veya zikredilirken kimi zaman oldukça yüzeysel ifadelerle adeta geçiştirilir. Ancak bu geçiştirme, zaman kavramının olmadığı yahut anlatının zamansız olduğu anlamına gelmez. “*Hikâye, mutlaka –belirli veya belirsiz- zamanda cereyan eder.*” (Tekin, 2014: 122) Nitekim Forster de hikâyenin tanımını zamandan bağımsız tutmamıştır. Ayrıca zamanın, olayların sürekliliği esnasında doğallığını ve gerçekliğini ispatlaması bakımından büyük öneme sahiptir. Ancak hikâyede zaman, diğer anlatı türlerinden özellikle de romana göre oldukça hızlı bir seyir halinde ilerlemektedir. Örneğin Dede Korkut Hikâyeleri’nde “...doğan çocuk kısa sürede büyür, yiğit olur. Bu bağlamda anlatılacak olan, onun büyümesi değil, gerçekleştireceği serüvendir.” (Tekin, 2014: 124) Yani burada önemli olan olayların başlangıcı ve bitiş zamanı değil yaşanan olaydır. Zaman, olaylara yalnızca tarihsellik ve inandırıcılık kazandıran destektir. Zaman, gün ay, yıl olarak net şekilde belirtilirken; bir gün, geçen akşam, sabaha karşı gibi sığ ifadelerle de belirtilebilir. Anlatıcı, hikâyede özetleme tekniğiyle kısa bir süre ile anlatma zamanını daraltabilir. Olay zamanındaki uzun süreç, anlatıcı vasıtasıyla kısa bir sürece yayılabilir.

Anlatma zamanı ve algılama zamanı ise, “*Olayla anlatma zamanı arasındaki münasebetleri tespit ederken de eserdeki anlatıcının olayı idrak edişi esas olarak alınır. Çünkü hangi tarzda olursa olsun olay, anlatıcının dışındadır. Anlatıcı önce olayı idrak eder, sonra anlatır.*” (Aktaş, 2013: 50) Anlatı belirli bir süreçte cereyan ederken, okurun olayları algılama süreci ise başka bir zaman kavramını ortaya çıkarmaktadır ki bu süreç için algılama zamanı ifadesini kullanıyoruz. Bu süreçte anlatıcı gerekli yerlerde geriye dönüşler yaparak gerekli yerlerde ileri sarmalarla olaya müdahale edebilir. Metinde geçen zamanı gerçekmiş gibi değerlendirmek doğru olmayacaktır. Zira anlatı metninin unsurlarından olan zaman, kurmaca metnin kurmaca unsurlarındandır. Aksi takdirde anlatıyı tarihi metin olarak değerlendirmemiz kaçınılmaz olacaktır. Zaman kavramının öneminin anlaşılması ve anlatı ile ilişkisini değerlendirmek bakımından Mendilov’un “*Çelik kancalarla yaşadığı devrin ruhuna bağlıdır.*” (Tekin, 2014: 138) yorumu bize yardımcı olacaktır. Araştırmacı zamanı tespit ederken, yazarın verdiği net bilgilerden, olayın geçtiği süreçten, olayın başlangıç ve sonlanma tarihinden faydalanabilir.

2.5. MEKÂN

Mekân, tıpkı zaman gibi olaylara doğallık ve gerçeklik kazandırması bakımından anlatma esasına bağlı edebi metinlerin çözümlemesinde büyük öneme sahiptir. Anlatıda gerçekleştirilen mekân tasvirleri anlatıcının kim olduğu hakkında okuyucuya yol gösterir. (Aktaş, 2013) Tasviri yapılan yahut yalnızca bahsi geçen mekân, kahramanların yaşam tarzı ve olay ile doğrudan ilişkili olmalıdır. Örneğin, yoksul insanların yaşam sürdüğü bir ev ve evin bulunduğu muhit buna göre seçilmiş olmalıdır. “*Mekân, olay örgüsünde ifade edilen hadiselerin sahnesi durumundadır.*” (Aktaş, 2013: 65) bu duruma başka bir örnek verecek olursak, Celil Memmedguluzade’nin *İki Mahalle* adlı hikâyesinde, iki farklı zihniyete sahip insanların hayatını sürdüğü mekânlar yer almaktadır. Ayrıca mekân tasvirleri kahramanların kişilik özellikleri hakkında bilgi vermede belirleyici özelliğe sahiptir. Bu bakımdan mekân, şahıs kadrosu ile ilişki halindedir. Dolayısıyla anlatı unsurlarını birbirinden bağımsız düşünmek doğru olmayacaktır. Mekân, okuyucunun olayları anlamasına katkı sağlamaktadır. “*Anlatılacak hikâye, bir köyde, şehirde, çölde; evde, apartman dairesinde, odada; kahved, parkta, caddede...geçecekse, okuyucu ona göre bir tutum takınır; muhayyilesini o yönde harekete geçirir; o yönde bir beklenti içine girer.*” (Tekin, 2014: 144) Ancak Azerbaycan edebiyatında realizmin öncüsü olarak adlandırdığımız Celil Memmedguluzade, olayı ve olaydan yola çıkarak vermek istediği mesajı ön planda tutarak mekân kavramına gerekli önemi vermemiştir.

Mekân tasvirleri anlatıcının bakış açısı ölçütüncü okuyucuya sunulmaktadır. Kahraman anlatıcının mekâna bakışı ile hâkim anlatıcının bakışı aynı olmayacaktır. Ayrıca burada mekân, anlatıcının psikolojik özelliklerini ve hayat şartlarını yansıtır niteliktedir. Örneğin Celil Memmedguluzade’nin *Ziraat Mühendisi* adlı hikâyesinde coğrafyanın olumsuz şartları insanların talihlerini kabullenmesine sebep olur.

2.6. TEMA

Bir anlatının konusu arz talep ilişkisi ile doğrudan bağlantılıdır. Okumayı gerçekleştirecek olan toplumun yaşam tarzı, kültürel birikimi ve eğitim düzeyi yazarı yönlendirmede etkili olmuştur. Dolayısıyla yazar, toplumun arayışlarına ve sorularına cevap niteliğinde eser yazmaya doğru eğilim göstermiştir. Hikâye, toplumun sosyal-siyasi yapısını, yaşam tarzını, aile yapısını, gelenek göreneklerini, vs. yansıtan ayna vazifesi üstlenmiştir. Aktaş temayı, “*Olay örgüsünü meydana getiren parçalar arasındaki çatışma veya karşılaşmanın en kısa ve kesin ifadesidir.*” (Aktaş, 2013: 69) olarak tanımlamıştır. Yani olay halkaları metnin teması ile ilişki içerisindedir. Tek başına anlam ifade etmeyen tema, diğer çözümlene unsurlarından bağımsız düşünülmemeyerek, olay örgüsü, zaman, mekân ve kişiler ile somutluk kazanmıştır.

2.7. DİL VE ANLATIM

Hikâye, olay, zaman, mekân, kişiler ve temayla bir anlatım bütünü oluşturur. Onu hayata yaklaştıran şey, olayın makul düzeyde olan gerçekliğe yakınlığı, belirli bir zaman ve sıradan mekânlar ile günlük hayatta karşılaşma ihtimalinin yüksek olduğu insanlardır. Bütün bunların yanı sıra dil ve anlatım tarzı diğer bir deyişle üslup da hikâyeyi okura yaklaştıran veya uzaklaştırabilen diğer unsurdur. Dilin konuşma diline yakın olması okuyucuyla hikâyenin kaynaşmasına yardımcı olurken, yazarın ağdalı bir dil kullanması okuyucunun hikâyeyi anlamakta zorlanmasına ve onun hikâyeden uzaklaşmasına sebep olur. Bu yüzden dil ve anlatımı da diğer anlatım unsurlarından bağımsız kabul edemeyiz.

Okur ve hikâyeye arasındaki bağı kuvvetlendirme yöntemlerinden birisi de diyalog tekniğidir. Canlı konuşma dili veya halk dili en çok karşılıklı konuşmalarda kendisini hissettirmektedir. Bu teknik, hikâyeye tiyatro havası kazandırır ve kahramanlar hakkında yorum yapabilme imkânı sunar. Okur, kahramanı bizzat kendi dilinden tanır. Anlatının konuşma diline yakın oluşunu ise devrik cümlelerden, samimi hitap cümlelerinden, atasözü ve deyimlerden, ikilemeler ve yöresel ifadelerden çıkarımlarda bulunabiliriz. (Çetin, 2012)Yazarın kendine özgü anlatım biçimi ise metinde bir üslup özelliği oluşturur. “*Üslup, yazarın, sanatçının içten gelen samimim duygularının tercümanıdır ve onun şahsiyetinin ifadesidir.*” (Çetin, 2012: 272) Şeklinde tanımlanan üslup, yazarın dünyaya bakışı ve ruh dünyası onun anlatım biçimini de doğrudan etkilemektedir. Örneğin yazar, bulunduğu sosyal ve siyasi ortamdan memnun değilse bu durum onu eleştirel bir üslup tarzına yönlendirebilir. Üzerinde durduğumuz yazarın hikâyelerinde ağırlıklı üslup tarzı olarak eleştirel, satirik ve mizah üslubu hemen hemen tüm hikâyelerinde örnek sergilemiştir. Bu üslup tarzında yazar, kahramanları alaya alabilir, onlar üzerinden ironi yapabilir, olayları olduğundan daha üst düzeyde abartarak anlatabilir.

Sözlü ve yazılı anlatı türlerinden olan hikâyede anlatıcının rolü had safhadadır. Çünkü anlatıcı karakterlere ve karakterlerin içinde bulunduğu zaman ve mekâna en hâkim konumdadır. Anlatıcı, araştırmacının okuma sürecinde ilk tanıştığı kişi kişidir. “*Anlatıcı, destan, masal, hikâye, roman gibi ‘epik’ karakterli metinlerde, sesini şu veya bu tonda duyduğumuz; gizli veya açık kimliğine tanık olduğumuz bir varlıktır.*” (Tekin, 2014: 22) Araştırmacının eser tahlili yaparken çözmesi gereken ilk sorun anlatıcının hangi şahıs

zamirini temsil ettiğidir. Yani anlatıcının olayları hangi bakış açısıyla anlattığı, metnin tahlilinde aşılması gerek ilk problemdir.

Hâkim Anlatıcının Bakış Açısı: Olaylara yakından veya uzaktan çok yönlü yaklaşabilme imkânına sahiptir. Varlığını okuyucuya üst düzeyde hissettirir. Hâkim anlatıcının bakış açısı, anlatı sisteminin her yerinde bulunduğu gibi bu sistemin vazgeçilmez öğeleri (insan, olay, zaman, mekân, vs.) üzerinde sonsuz tasarruf hakkına sahiptir. (Tekin, 2014) Bu anlatıcı, olay örgüsünün her detayında mutlak hâkimiyete sahiptir. Anlatıcı, karakterlerin geçmiş ve gelecekleri noktasında her türlü donanıma sahiptir. Hâkim anlatıcı, yazar tarafından bu bilgi birikimiyle donatılmıştır. Aynı zamanda sahip olduğu bu bilgi birikimini okuyucuya dilediği gibi anlatma özgürlüğüne sahiptir. Anlatıcı, karakterlerin ve olayların iç yüzü hakkında bilgi verirken, yorum yapmayı ve eleştiri de bulunmayı ihmal etmez. Ancak bu durum, okuyucu ile eser arasındaki bağın kopmasına sebep olabilir.

Kahraman Anlatıcının Bakış Açısı: Bu bakış açısında kahramanların fiziksel tasvirlerini yapan, çevreyi gözlemleyen kahramanlardan birisidir. Anlatıcı çoğunlukla ana karakterdir. Gözlemlerini okuyucuya aktaran kişidir. Ancak hâkim anlatıcının bakış açısı ve gözlemci anlatıcının bakış açısına binaen olaylar ve karakterler hakkında bilgi birikimiyle birlikte olaylar üzerindeki yetkileri pek çok noktada kısıtlıdır. Anlatıcının gözlem ve yorumlama gücü ise onun kültürel ve eğitim düzeyi ile eş değer durumdadır. Dolayısıyla yapılan tasvirler, kahraman anlatıcının ruh halini ve kişiliğiyle birlikte bilgi birikimini de yansıtmaktadır. Hâkim anlatıcıya göre daha objektif bir tavır sergilemektedir. Kahraman, hem anlatan hem de anlatılan pozisyonundadır.

Gözlemci Anlatıcının Bakış Açısı: Olay, şahıs kadrosu, zaman ve mekân gözlemci anlatıcının bakış açısıyla okuyucuya sunulmaktadır. Aktarımlar, anlatıcının gördüğü ve işittiği kadardır. Bu yüzden bilgileri olabildiğince kısıtlıdır. Özellikle kişi ve mekân tasvirleriyle gözlem gücü ön plana çıkmaktadır. O, hâkim anlatıcı gibi olayların gidişatına müdahalede bulunamamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİKÂYELER

3.1. ATLAR DURDU

3.1.1. Özet

Hansaray şehrinin, Çanakkale çayhanesi önünde toplanan halk, şehrin dönemeçli yollarından gidip gelen otomobil, at ve faytonları seyretmeyi alışkanlık haline getirmiştir. Şehrin girişinden gidip gelen atları ve otomobilleri seyretmek, büyük bir cümbüşle kendi içinde atları yarıştırmak, halkın tek uğraşı ve eğlencesi olmuştur. Şehrin sevilen saygın kişilerinden olan Gebzibey, birkaç yıldır doğup büyüdüğü, anne babasının bulunduğu Hansaray şehrine uğramaz olmuştur. Gebzibey'in Hansaray'daki komşularından birisi Karakurt kasabasına giderek onu hem ziyaret etmek hem de Hansaray'a artık neden uğramadığını öğrenmek istemiştir. Gebzibey, yanına gelen komşu misafirini büyük bir özenle ağırlamış, sabaha kadar onun için eğlence düzenlemiştir. Güneşin doğmasına yakın, komşusunun ısrarlarına dayanamayan Gebzibey, Hansaray'a niçin uğramadığını anlatmaya başlamıştır.

Atlara düşkünlüğüyle bilinen Gebzibey, hekimliğine gösterdiği titizliği, atlarına göstermekten sakınmamış, bu uğurda para harcamaktan, zahmet çekmekten kaçınmamıştır. Gebzibey, her yıl olduğu gibi hazırlık yaparak, Hansaray'a gitmek için yola çıkmıştır. Hansaraya gidene kadar atların durumuna göre kâh hızlı kâh yavaş büyük bir keyifle seyahat eden Gebzibey, şehrin girişinde kendisini, anlam veremediği bir olayın içerisinde bulmuştur. Çanakkale çayhanesinin önünden Gebzibey'in faytonla geldiğini gören çocuklar faytonun arkasından koşmaya başlamıştır. Çocukların bağırış çağırışları, faytonun arkasından asılmaları atları ürküterek, onların aniden durmasına sebep olmuştur. Gebzibey de bu duruma oldukça sinirlenmiş, ancak kime nasıl tepki göstereceğini bilememiştir. Çocukların atların ardından koşarak taşkın tavırlar sergilemesini, hayvanların ise korkarak durmasını fitratları gereği olağan karşılamıştır. Ancak doğup büyüdüğü memleketinde şahit olduğu bu vahşi görüntü, onun, memleketinden soğumasına ve uzaklaşmasına sebep olmuştur.

3.1.2. Zihniyet

Bir doktorun, içinde doğup büyüdüğü, anne babasının yaşadığı, akraba ve komşularının olduğu memleketinden uzaklaşma nedeninin anlatıldığı hikâyede yazar, iki farklı hayat tarzına dikkat çekmek istemiştir. Metinde, hayat şekillerindeki farklılıkların en büyük sebebi eğitimsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Hekim ile şehir halkı arasındaki eğitim farkı, hayat şartlarındaki farklılıkları da beraberinde getirmiştir. Uzun bir eğitim sürecinden geçen doktor, kendisine misafir olarak gelen komşusuna saygısını ve hürmetini göstermek için sevdiği birkaç ahababını çağırarak, tar ve şarkı-türkü eşliğinde sabaha kadar konyak içmekten aldığı zevk, onun eğlence anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Hansaray halkının eğlence anlayışı ise çayhanenin önünden şehre gelen araba ve atları seyretmekten ibarettir. Akşam saatlerinde, kadın-erkek, büyük-küçük demeden büyük bir kalabalık bir araya gelerek şehrin dönemeçli yollarından gelen atları yarıştırmaktadır. Ancak büyüklerin bu seyirde öncülük etmesi küçük çocuklar için olumsuz bir örnek teşkil etmiştir. *“Ağama açıkça söylüyorum ki atların durmasıyla cemaat sağdan soldan bağırmaya başladı ve ben şaşkın bir şekilde kalakaldım. Biri bağırıyor, biri kahkaha atarak atlarla alay ediyordu. Hepsinden kötüsü buradaki insanların hepsinin beni tanımasıydı!”* (C. Memmedguluzade, 2014: 308) Doktorun özenle bakarak beslediği atlarıyla memleketine girerken karşılaştığı utanç verici manzara, onun doğup büyüdüğü yerden soğumasına ve oraya bir daha gitmemesine sebep olmuştur. Doktorun gördüğü eğitim, meslekte geçirdiği süreç, onun yaşam tarzında çeşitli değişikliklere sebep olmuş, anne ve babasının bulunduğu memleketini beğenmemesine sebep olmuştur. Doktor, o anda içerisinde bulunduğu çağdışı vaziyeti bir fotoğraf karesiyle somut hale getirmek istemiştir. *“Bir fotoğraf makinesi olup, benim düştüğüm yüz kızartıcı ve perişan hali, baştan aşağı utanç içerisinde olduğumu çekseydi, Esat ’ın, eyerden yorulan atların başına gözüne vurmasını çekseydi, çocukların bize bağırışını çekseydi, bunlardan sonra sakallı adamların ve hatta çarşafli kadınların gülüşünü çekseydi, bu fotoğraf hatırına milliyetçiler, vatanımızın ne kadar vahşi olduğuna artık inanırdı.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 308)

Yapı

3.1.3. Olay Örgüsü

1. Hansaray şehrinin kadın, erkek ve çocuklarının şehre girip çıkan at ve otomobilleri kendi aralarında yarıştırmak, eğlenmesi.
2. Hansaray halkından bir kişinin Karakurt'a giderek, Gebzibey'e misafir olması.
3. Gebzibey'in, misafiri için eğlence düzenlemesi.
4. Misafir ve Gebzibey'in şarkı-türkü ve tar eşliğinde sabaha kadar eğlenmesi.
5. Misafirin Gebzibey'e, Hansaray'a artık neden gelmediğini sorması.
6. Gebzibey'in Hansaray'a gelmeyişinin nedenini açıklaması.
7. Gebzibey'in her yıl olduğu gibi memleketi Hansaray'a gitmesi ve Hansaray halkının Çanakkale çayhanesinin önünde toplanarak şehre doğru gelen faytonu karşılaması.
8. Hansaraylı çocukların Gebzibey'in faytonunun arkasına asılması.
9. Faytonu gören Hansaray halkının çıkardığı gürültüyle ve çocukların faytonun arkasından asılmasıyla atların korkarak bir anda durması.
10. Gebzibey'in yaşadığı olayı vahşilik olarak telakki etmesi ve bir daha Karakurt'a uğramaması.

3.1.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin başkahramanı, aynı zamanda anlatıcı konumundadır. Kahramanın fiziksel ve ruhsal tasvirine yer verilmemiştir. Anlatıcı kahramanın, Doktor Gebzibey ile kurduğu dostluk ve onunla aynı hayat görüşüne sahip olması, onun aydın bir kişiliğe sahip olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Gebzibey, hikâyede olayların ikinci anlatıcısı pozisyonundadır. Atlara düşkünlüğüyle bilinen Gebzibey'in mesleği doktorluktur. İyi bir sohbet arkadaşı ve sadık bir dost olmasının yanı sıra mesleğinde de oldukça mahirdir. Dini inancı sağlam değildir.

Rıza Bey, Gebzibey'in kardeşidir. Metinde, kardeşinin evine gelen misafir için kemeçe çalması dışında hiçbir role sahip değildir. Hikâyenin dekoratif unsur durumundaki kişilerindendir.

Tar çalmakta usta olan Aslan Bey, Gebzibey'in damadıdır. Hakkında detaylı bilgi mevcut değildir. Hikâyenin dekoratif unsur durumundaki kişileri arasında yer almaktadır.

Hikâyede geçen Gebzibey'in arkadaşı Cemil, faytoncusu Esat, kardeşi Tutu ve onun sekiz yaşındaki oğlu şahıs kadrosu içerisinde yer almaktadır, ancak bu kişiler hakkında yeterli bilgi verilmemiştir.

3.1.5. Zaman

Anlatıda kesin bir tarih ifadesi verilmemiştir, ancak olayların, yaz mevsiminde yaşandığı olayların akışından anlaşılmaktadır. *“Yani, açıkça söylemek gerekirse, o yıl yaz mevsiminin sonunda, aklımda kaldığı kadarıyla mayıs ayının sonlarında her zamanki gibi evi toparlamaya ve Hansaray'a gitmek için hazırlanmaya başladık. Biraderim Cemil'in tavsiyesi ile önceden giderek, evimizi toparlayıp, hazır hale getirmesine karar verdik. Ben de çocuklarla birlikte faytona binerek, daha sonra gidecektim. Ziyaret ve ticaret amacıyla giderek hem kendimi ve çocukları Karakurt'un yaz mevsimindeki sıcağından ve sineklerinden üç aylığına kurtarmış olacak hem de hayvanlarımla ilgilenmek için bir bahane olmuş olacaktı.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 306) Hikâyenin öykü zamanı ile anlatma zamanı birbirlerinden farklıdır. Anlatıcı, geriye dönüş tekniğiyle olay zamanına ait bilgiler vermiştir.

3.1.6. Mekân

Hikâyede çeşitli mekân bilgilerine yer verilmiştir, ancak olayların çoğunluğu Hansaray şehrinde bulunan Çanakkale çayhanesinin önünde geçmektedir. Yazar, Hansaray şehrinin tanıtımı için birtakım tasvirlerle yer vermiştir. *“Şehir, dağın tepesine kurulmuştur. Evde oturup etrafa göz gezdirdiğinde dağın, taşın, dereler ve çayların tamamının kendinden aşağıda olduğunu görürsün. Dağlar meşelerle örtülü olduğu için her biri ayrı renge çalar. Ama dağların büyük bir kısmı çıplaktır ve bu çıplaklık, meşeli dağlardan daha güzeldir. Bunun sebebi ise, dağların hepsine kâh uzaktan kâh yakından baktığında, çeşitli renklere çalmasıdır. Özellikle güneş dağlara düştüğünde gün ışığı,*

dağların kâh bu tarafını aydınlatıyor kâh diğer tarafını gölgede bırakıyor kâh tersini.” (C. Memmedguluzade, 2014: 302) Metinde olayların ağırlıklı olarak geçtiği ikinci yer Karakurt kasabasıdır. Gebzibey’in yaşadığı yer olarak geçen mekân oldukça sıcak ve sinekli bir yerdir. Karakurt kasabasıyla ilgili bu ifade dışında başka bilgi mevcut değildir. *“Birkaç yıldır aşağıdaki düzlükte yaz zamanı çok sıcak olan Karakurt kasabasında kalıp, oranın sıcak havasına ve karasineğine tahammül ederek, Hansaray gibi güzel bir yaylaya gelmek istemiyordu.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 303) Hikâyede kullanılan diğer mekânlar, İلماتan dağı ve Nijni şehridir. Ancak bahsi geçen mekânlar hakkında herhangi bir tanıtım yapılmamıştır.

3.1.7. Tema

Metinde, tek uğraşı ve eğlencesi şehrin girişindeki atları ve arabaları yarıştırmak, kovalamak olan halkın düştüğü acınası vaziyet, yazar tarafından mizahi bir şekilde kaleme alınmıştır. Bir doktorun, aldığı eğitim ve meslekte geçirdiği süre boyunca birtakım değişikliklere uğraması kaçınılmaz olacaktır. Onun hayata bakış açısı, beklentileri ve zevk aldığı şeyler bu değişikliklerden birkaçıdır. Diğer taraftan herhangi bir eğitime sahip olmayan halk, yıllardır aynı uğraşlardan zevk almaya devam etmiş, bu süreç içerisinde gün geçtikçe kaba ve hoyrat bir hal almaya başlamıştır. Burada iki farklı yaşam olarak okuyucuya sunulan hayat aslında tek bir köke sahiptir. Yani doktor da Hansaray halkı da aynı kökten beslenmektedir. Ancak ikisi arasındaki tek ve büyük fark eğitim olmuştur. Eğitimsizlik temalı hikâyede Gebzibey’in, meslek hayatında ve öncesinde aldığı eğitim sürecinde çeşitli değişiklikler yaşayarak hayat standartlarında gelişimi beraberinde getirmiştir. Durağan halde yaşayan Hansaray halkının çizdiği çağ dışı şemanın temelinde ise eğitimsizlik yatmaktadır.

3.1.8. Dil ve Anlatım

Anlatıcı, olaylara bizzat müdahil konumda yer almaktadır. Kahraman anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınan hikâyede olaylar iki ayrı kişinin ağzından anlatılmaktadır. Ana olay, ismi verilmeyen kahraman tarafından anlatılırken, yan olay Doktor Gebzibey’in tecrübeleri ve gözlemleri sonucunda okuyucuya aktarılmıştır. Ancak her iki olay da tek bir bakış açısının ürünüdür. *“Birkaç defa Hansaray’dan ayrıldıktan sonra*

Gebzibey'e hususi teklifler gönderdim, birkaç kez görüşüp haber aldım, ısrar etim, yalvarıp yakardım ve hepsinde ondan olumsuz cevap aldım.” (C. Memmedguluzade, 2014: 305)

Metin, sayfa sayısı ve mekân tasviri bakımından oldukça donanımlı bir hacme sahiptir. Mekânlar hakkında net bilgiler verilerek, anlatıcı, hikâyenin okuyucunun gözünde somutluk kazanmasına yardımcı olmuştur. Yazar, değişime açık olmayan cahil halkı eleştirmek ve halkın çizdiği çağdışı tabloyu okuyucuya eleştirel bir gözle sunmayı hedeflemiştir. Metinde sade ve her düzeyden okuyucunun anlayabileceği bir dil kullanılmıştır.

3.2. BAKKAL MEŞEDİ RAHİM

3.2.1. Özet

Molla, Tebriz'den Bakü'ye göç ettikten altı ay sonra bir bakkal dükkânında Tebriz'deki eski dostu olan bakkal Meşedi Rahim ile karşılaşmıştır. İki eski dost bir müddet sohbet ettikten sonra, bakkal Meşedi Rahim, Molla için hazırladığı torbaları tartmak üzere elma, hurma, pirinç ve kestaneyle doldurmaya başlamıştır. Ancak Molla, bu torbaları almaya ne isteğinin ne de yetecek kadar parasının olmadığını söylemiştir. Molla'nın haline acıyan Meşedi Rahim, doldurduğu torbaları ona ücretsiz vereceğini söylemiştir. Meşedi Rahim, sokaktan bir hamal çağırarak torbaları Molla'nın evine götürmesi için teslim etmiştir. Meşedi Rahim'in nezaketi karşısında utanan Molla, hamalın önünden ilerlemek zorunda kalmıştır. Molla, kucağı torbalarla dolu hamal ile birlikte eve giderken, Rus komşusunun imalı gülümsemesiyle karşılaşmış bu duruma canı bir hayli sıkılmıştır. Eve yaklaşırken ise hamal, Molla'ya dönerek “- *Molla emi maşallah ne kadar çok yiyecek almışsın. Muhtemelen bugün misafirin var.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 258) demesi, eski bir Türk yazarının ev erkeği yahut midesine düşkün bir adam gibi hissetmesine sebep olmuştur. Molla, kısa süre sonra Bakkal Meşedi Rahim'e aldıklarının parasının bir kısmını ödemiş, geri kalanını ise zaman içerisinde ödemeye devam etmiştir.

3.2.2. Zihniyet

Hikâyenin zihniyetine dair tespitlerde bulunabilmek için anlatının yazılış tarihi noktasında fikir sahibi olmamız gerekmektedir. Ancak hikâyenin yazım tarihine dair elimizde net bilgiler bulunmasa da olay zamanına ait çeşitli bulgulardan varsayımlara ulaşabiliriz. “*Tebriz'de bulunduğum zamanlarda mahallemizde, 'Usta-Şeyird' pazarında bir bakkal ile sohbet etmiş, hatta son zamanlarda dost bile olmuşuk. Ben Bakü'ye geldikten altı ay sonra Meşedi Rahim, 'Molla Nasreddin' idaresine geldi.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 257) Yazarın Tebriz'den Bakü'ye döndüğü tarihler ve hikâyenin yayım tarihi dikkate alındığında², hikâyenin 1921- 1925 tarihleri aralığında yazılmış olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla Sovyetler Birliği dönemine ait hikâye,

² “*Bakü, 'Molla Nasreddin' neşriyatı, 1925*”

yazarın yoksulluk çektiği yıllara tekabül etmektedir. Bu dönemde, arkadaşlarının ve devlet başkanı Neriman Nerimanov'un yardımıyla tedarik ettiği eşyasız bir evinden başka mal varlığı bulunmayan, yoksul bir yazarın, kucağı yiyecek torbalarıyla dolu bir hamal ile evine gitmesi, kendisi ve etrafındaki insanlar tarafından yadırganacak bir durum teşkil etmiştir. Kendi halinde yaşayan tevazu sahibi bir yazarın kolları yiyecek dolu bir hamal ile eve dönmesi onu fazlasıyla utandırmıştır.

Yapı

3.2.3. Olay Örgüsü

1. Molla'nın Tebriz'de iken dostluk ettiği eski bir arkadaşı olan bakkal Meşedi Rahim'in Bakü'deki Molla Nasreddin idaresine gelmesi.
2. Aradan geçen kısa süre sonra Molla ile Meşedi Rahim'in bakkalda karşılaşması.
3. Molla ile Meşedi Rahim'in sohbet etmesinin ardından Meşedi Rahim'in, Molla için hazırladığı yiyecek torbalarını tartması.
4. Molla'nın, hazırladığı torbalar için Meşedi Rahim'e itiraz etmesi.
5. Molla'nın haline acıyan Meşedi Rahim'in, yiyecek torbalarını ücretsiz vereceğini söylemesi ve hazırladığı torbaları taşıması için bir hamal kiralaması.
6. Molla'nın Meşedi Rahim'in kiraladığı hamalın önünden ilerleyerek eve doğru ilerlemesi.
7. Hamal önünde yürüyen Molla'nın bir Rus hanımının imalı bir gülümsemesiyle karşılaşınca rahatsızlık duyması.
8. Eve yaklaşan hamalın, Molla'ya, bu kadar fazla yiyeceğin ancak misafirler için alınmış olabileceğini söylemesi.
9. Molla'nın hamalın sözleri karşısında utanç duyması ve şu anda bulunduğu durumu kendisine yakıştıramaması.
10. Molla'nın, Meşedi Rahim'e olan borcunu zaman içerisinde ödemesi.

3.2.4. Şahıs Kadrosu

Bakkal Meşedi Rahim adlı hikâye, Molla, Meşedi Rahim, hamal ve Rus kadından oluşan dört kişilik bir şahıs kadrosuna sahiptir.

Molla, ailesini geçindirmekte güçlük çeken, yoksul, eski bir Türk yazarıdır. Dışarıdan bakıldığında, yüksek standartlarda yaşam sürme fikrinden dahi rahatsızlık duyan bilinçli bir aydındır. Hikâyenin başkahramanı ve anlatıcısıdır.

Bakkal Meşedi Rahim, Molla'nın Tebriz'de iken yakın arkadaşıdır. Molla'ya karşı yaklaşımından hareketle, oldukça cömert ve merhamet sahibi bir kişidir.

Hikâyede yer alan Rus Hanım ve hamal hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Bu yüzden bu kişiler, dekoratif unsur durumundaki kişiler olarak hikâyede yer alır. Hikâyede Molla'nın, bulunduğu vaziyetten rahatsızlık duymasına ve utanmasına sebep olan kişiler olarak dikkat çekmektedir.

3.2.5. Zaman

Hikâyede zaman kesin olarak belirtilmemiştir. Ancak zihniyet bölümünde de değindiğimiz üzere olay zamanı, 1921 tarihiyle uyum içerisindedir. Olay, Molla'nın Meşedi Rahim'in bakkalına girmesiyle başlamış, bakkaldan ayrılarak, hamalla birlikte eve gitmesiyle sona ermiştir. Olay, kronolojik zamanlıdır. Geriye dönük verilen bilgiler, geçmiş hakkında bilgi verme amaçlıdır.

3.2.6. Mekân

Hikâyede olayların yaşandığı mekân Bakü'dür. Burada, Molla Nasreddin idaresi, Bakü sokakları ve Meşedi Rahim'in bakkalı olmak üzere çeşitli mekânlar kullanılmıştır, ancak olayların ağırlıklı olarak geçtiği yer Meşedi Rahim'in bakkalıdır. *“Bir gün sokağın önünden geçerken temiz bir bakkal dükkânında dostumun ticaret yaptığını gördüm. İçeri girdim, Meşedi Rahim ayağa kalktı, bana sarıldı ve altına sandalye verdi.”* (C. Memmedguluzade, 2014) Kullanılan mekânların tasvirine yer verilmemiştir.

3.2.7. Tema

Bakkal Meşedi Rahim adlı hikâyede eski bir Türk yazarının, Rus bir kadın ve cahil bir hamal karşısında küçük duruma düşmesi anlatılmaktadır. Molla, Tebriz’de iken dostu olan ahababını görmek için girdiği dükkânda, arkadaşının hazırladığı yiyecek torbaları karşısında büyük şaşkınlığa uğramıştır. Meşedi Rahim’in nazik davranışı, kendisinin, kucağı yiyecek torbası dolu bir hamalın önünde ilerlemesi, Rus bir kadının imalı selamlaması, hamalın söyledikleri Molla’yı oldukça incitmiş, tüm bu olanları kendisine yakıştıramamıştır. “*Eve yaklaştığımızda Rus bir hanım, arkamda elleri torba dolu hamalı görünce güle güle ‘merhaba’ deyip, geçti. Bunun, iki türlü tahmini vardır; ya aile üyelerimizden birisinin doğum günüdür ya da benim hayat standartlarımın yüksek olduğunu düşünmüştür. Hâlbuki bu iki tahminin ikisi de yanlış.*

Eve yaklaştık. Hamal da konuşmaya başladı:

- Molla emi maşallah ne kadar çok yiyecek almışsın. Muhtemelen bugün misafirin var.

Ben burada hamaldan çok utandım ve utanmamın sebebi, benim, yani eski bir Türk yazarının şu anda ev erkeği ve midesine düşkün birisine benzetilmesi.” (C. Memmedguluzade, 2014: 259)

Dolayısıyla Molla’nın bir günlük süreçte yaşadığı utanç, hikâyenin teması haline gelmiştir.

3.2.8. Dil ve Anlatım

Bakkal Meşedi Rahim adlı hikâyeye kahraman anlatıcının bakış açısıyla yazılmıştır. “*Söyleyecek bir şey yok, şunu dikkate almak lazım ki, bu durumda bunları almaya ne isteğim vardı ne de cebimde bunlara yetecek param vardı. Bir taraftan da Meşedi Rahim şiveli bir şekilde konuşurken, sanki dükkânın tamamını teraziye koyup satacakmış gibi bir hayali vardı.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 257) Yazar, kahramanlarını buldukları statüye uygun konuşurmayı ihmal etmemiştir. Bakkal Meşedi Rahim şiveli bir dil kullanırken, Molla, güzel bir Azerbaycan Türkçesi kullanmıştır.

Hikâyenin dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Aynı zamanda oldukça kısa bir hikâyedir. Hikâyede zaman bilgisine net bir şekilde yer verilmezken, mekân bilgisi belirli

bir şekilde hikâyede yerini almıştır. Kahramanlardan Molla'nın iç dünyasında yaşadığı çıkarımlar, bizi iç monolog tekniğine götürmektedir. *“Eve yaklaştığımızda Rus bir hanım, arkamda elleri torba dolu hamalı görünce güle güle ‘merhaba’ deyip, geçti. Bunun, iki türlü tahmini vardır; ya aile üyelerimizden birisinin doğum günüdür ya da benim hayat standartlarımın yüksek olduğunu düşünmüştür. Hâlbuki bu iki tahminin ikisi de yanlış.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 259) Molla'nın duygu ve düşünceleri, zihninden geçenleri, olaylara yaklaşımı bu teknik aracılığıyla karşımıza çıkmıştır.

3.3. BELKİ GERİ VERİRLER

3.3.1. Özet

Bakü'nün kavurucu sıcaklarından bunalan Molla Nasreddin, serinlemek amacıyla sıklıkla gittiği deniz kenarında Ruzname okuyan dört Müslüman'a denk gelmektedir. Dört Müslüman'ın etrafını sıkça kontrol etmesi, Molla Nasreddin'de onların suçlu olduğu izlenimini bırakmıştır.

1923 yılının Haziran ayında Molla Nasreddin, Azerbaycan'ın meşhur tiyatrocusu Balagedeş'i aramaktadır. Deniz kenarında Balagedeş'e rastlayan Molla Nasreddin, Bakülü olduğu için ona, sıkça karşılaştığı dört Müslüman'ın kim olduklarını sormuştur. Balagedeş de Molla Nasreddin'i kolundan çekerek, onların yanına götürmüştür. Balagedeş, Molla Nasreddin ile dört Müslümanı tanıştırdıktan sonra, Molla Nasreddin'e dönerek, karşısında duran dört Müslüman'ın daha önceden çok zengin olduklarını ancak şimdi, yani Sovyet Hükümetinden sonra beş kuruşa muhtaç olduklarını anlatmıştır. Dört Müslüman, Molla Nasreddin'in Sovyetler Birliği'nden yana muzdarip olduğunu bildiği için onun yanında yönetim aleyhinde çıkan haberleri neşe içerisinde okuyup, geçmiş yaşamlarında sahip oldukları mal varlıklarına kavuşabileceklerini hayal etmişlerdir.

3.3.2. Zihniyet

Hikâye, Çarlık otoritesini sona erdirmek için gerçekleşen 1917 İhtilali ve ardından kurulan Sovyetler Birliği hususunda okuyucuyu bilgilendirmektedir. Fabrika işçisi ve şehir halkı sayısı köy nüfusuna nazaran az sayıdadır. Köylü hareketinin savunucuları, Rusya'nın geleceğinin köylülere bağlı olduğunu düşünmüştür. Ancak sanayinin gelişmesiyle köy halkı makineler ile yarışmak durumunda kalmış, köylüler arasında ayaklanmalar başlamıştır. *“Norodniklerin ihtilalden gayeleri çarlığı yıkmak ve demokratik esaslar üzerine bir cumhuriyet tesis ederek, burjuvaziye idame ettirmektir. Sahnede görünmeğe başlayan Marksistler ise ihtilali burjuvazinin yıkılışında bir adım telakki ederek, sosyal bir inkılap ile komünizmi tesis etmeyi gaye edinmişlerdi.”* (Gürkan, 1964) Sanayinin, burjuva ve proletarya sınıfının hızla gelişmesi ihtilal hareketinin ana sebebi haline gelmiştir. *“24 Şubat 1917'de Petrograt'ta halk açlık sebebiyle isyan etti. İsyanı bastırmak üzere gönderilen askerler de halka iltihak ettiler, hep beraber St. Peter*

ve St. Paul kalelerine hücum ederek mahkûmları serbest bıraktılar.” (Gürkan, 1964) Ülkede ekim ayında gerçekleşen ikinci bir devrimle geçici hükümet kaldırılmış, yerine işçi-köylü ve askerlerden oluşmuş Sovyetler Birliği'nin kurulmasına karar verilmiştir. İhtilalin ardından ülkede çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. “Devletin bünyesi değişmiş, ordu dağıtılmış, fabrikalar ve sair iktisadi müesseseler devletleştirilmiş, çalışma askeri hizmet gibi mecburleştirilmiş, aile bağları gevşetilmiş, muntazam bir program dâhilinde takip edilen enflasyon siyaseti neticesinde rublenin kıymeti düşürülerek, para mefhumu ortadan kaldırılmış, kısacası Rusya, yeni rejimin komünist rejimin tatbik ve tahakkuku için emre amade bir hale getirilmiştir.” (Gürkan, 1964) “- Molla dadaş, sen bu namert dünyanın işine bak ki, burada oturan dostlarımın tamamı bundan bir iki yıl önce birkaç milyona para demiyordu. Ama Allah'ın bildiğini kıldan esirgeyemem, şimdi Sovyet Hükümeti bu zavalluları üç kuruşa muhtaç etti. Ey namert dünya! –Ve Balagedeş bu zavallıların adlarını söylemeye başladı. Anlattıklarından anlaşılıyor ki, bunlardan birisi Bakülü Hacı Hasan'dır ki, Ekim İhtilali'nden önce onun Bakü'de 14 kervansarayı ve 137 evi vardı. Şimdi hükümet tamamını elinden almış, bu yaşlı adamı ekmek parasına hasret bırakmıştır.” (C. Memmedguluzade, 2014: 244)

Yukarıda açık bir şekilde verilen bilgiler ve hikâyeden alınan örnekler eşliğinde, *Belki Geri Verirler* adlı eserde Çarlık Döneminin sona ermesi, 1917 İhtilali ve Sovyetler Birliğinin kuruluşu hakkında okuyucuya bilgiler verildiği anlaşılmaktadır.

Yapı

3.3.3. Olay Örgüsü

1. Molla Nasreddin'in halk arasına karışarak deniz kenarında yürüyüşe çıkması.
2. Molla Nasreddin'in yürüyüş yaptığı sahil kenarında Ruzname okuyan dört Müslüman ile sıklıkla karşılaşması.
3. Tedirginlikle etrafına bakan dört Müslüman'ın, Molla Nasreddin'in dikkatini çekmesi.
4. Bulvarda Balagedeş'e rastlayan Molla Nasreddin'in ona Ruzname okuyan dört Müslüman'ın kim olduğunu sorması.

5. Balagedeş'in Molla Nasreddin'i zorla, dört Müslüman'ın yanına götürmesi ve onlarla tanıştırması.

6. Balagedeş'in dört Müslüman'ın geçmişteki hayatlarında oldukça varlıklı olduklarını, ancak şimdi ekmek parasına hasret kaldıklarını dile getirmesi.

7. Dört Müslüman'ın gazeteden güncel haberleri okuyarak, Belki Geri Verirler" diye eski yaşamlarına kavuşmayı ümit etmesi.

3.3.4. Şahıs Kadrosu

Molla Nasreddin, hikâyenin başkahramanı ve anlatıcısıdır. Yazar, başkahraman hakkında okuyucuya yeterli bilgi vermemiştir. Haftanın her günü sıcaaktan bunalarak, Bakü'nün sahil kenarına gidip serinlemektedir. Dikkatli bir gözlem gücüne sahiptir. Bir araya gelerek Ruzname okuyan dört Müslüman'ın, okumaya ara vererek etrafını kolaçan etmesi, Molla Nasreddin'in gözünden kaçmamıştır. Molla Nasreddin, hikâyedeki dört Müslüman gibi Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla maddi sıkıntı içerisine düşmüştür.

Balagedeş, Türk Tenkit-Tebliğ Tiyatrosu'nda görev yapan Azerbaycan'ın meşhur tiyatrocusudur. Hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Hikâyedeki tek görevi, Molla Nasreddin ile dört Müslüman arasındaki diyalogu sağlamaktır. Bu yüzden dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer almaktadır.

Hacı Hasan, Bakülüdür. Ekim İhtilali'nden önce Bakü'de on dört kervansaray, yüz otuz yedi evi vardır. Sovyet Hükümeti'nin kurulmasından sonra bütün mal varlığını kaybetmiştir.

Umudbeyov, Telefhanbey'in oğludur. Azerbaycan'ın petrol zenginlerindedir.

Telefhanbey, Dört Müslüman arasında Ruzname okuyan kişidir. Azerbaycan'ın meşhur milyonerlerinden olan Telefhanbey, un taciridir. Babasının büyük değirmenleri ve gemisi bulunmaktadır.

Hacı Sultan, Gence'nin meşhur mülk sahiplerindedir. Çarlık döneminin kudret sahibi kişilerindedir.

3.3.5. Zaman

Belki Geri Verirler adlı hikâye, geriye dönüş tekniğiyle kaleme alınmıştır. Hikâyede olayların geçtiği zaman bilgisi net bir şekilde ifade edilmiştir. Olay zamanı, anlatma zamanından dört-beş yıl önce, 12 Haziran 1923 tarihine aittir. “*Bundan dört beş yıl önce Bakü’de yaz mevsiminde sıklıkla şöyle bir duruma rast geliyordum: Sokağın arka tarafında Naberejni sokağına doğru, ağaçların altında dört Müslüman görürdüm ve onların önünden her geçtiğimde, birisinin elinde Ruzname görürdüm, diğer üç kişi ise Ruzname okuyanı dinlerdi.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 243) “*Bir gün, hatta tarihi de aklımdadır, 12 Haziran 1923 tarihinde Türk Tenkit-Tebliğ Tiyatrosu’nda görevli Azerbaycan’ın meşhur tiyatrosu Balagedeş’i bir iş dolayısıyla arıyordum.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 243)

3.3.6. Mekân

Hikâyede olay, Bakü sahilinde geçmektedir. Bakü’nün sıcak yaz havalarından bunalarak, serinlemek için sahil kenarında yürüyüş yapmayı alışkanlık haline getiren Molla Nasreddin, dört Müslüman ile burada tanışmış ve diyalog kurmuştur. “*Yaz mevsimini iki defa Bakü’de geçirdim. Malum olduğu üzere sıcak yaz mevsiminde evde oturmak mümkün olmayıp, herkes sahile dökülüyor. Ben de diğer insanlar gibi her gün sahile giderim; çünkü Bakü’nün sıcağından kurtulmak için denizin serinliğinden başka kurtuluş yoktur.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 242) Hikâyede mekân bilgisi net bir şekilde ifade edilmesine rağmen, mekân tasvirine yer verilmemiştir.

3.3.7. Tema

Hikâye kahramanları, Çarlık döneminde sahip oldukları mal varlıklarını Sovyetler Birliği’nin kurulmasıyla beraber kaybetmiştir. Hacı Hasan, Telephanbey’in oğlu Umudbeyov, Hacı Sultan, hükümetin, Molla Nasreddin’in eşinin mal varlığına el koyduğunu bildikleri için, onun yanında hükümet hakkında şikâyet etmekten çekinmemiştir. Hikâyenin üç kahramanı sıklıkla bir araya gelerek, gazeteden güncel haberleri takip etmektedirler. Kahramanlar, gazetede hükümet aleyhine çıkan haberlerden ötürü neşelenerek, geçmişteki lüks yaşamlarına geri dönmeyi ümit etmektedirler. “*Telephanbey’in oğlu gazetenin bir yerinden okumaya başladı. Orada şöyle yazıyordu:*

İngiliz parlamentosundan Lord Kerzon'un işçi temsilcisi Matruş, hali hazırda İngiliz ve Sovyet ilişkisinin ne durumda olduğunu soruyordu. Lord Kerzon, Matruş'a şöyle cevap vermiş: 'Hükümeti, Çar Hükümetinin borcu hususunda net bir tavır sergilemiyor, bu durumda İngiliz ve Sovyet ilişkisi hakkında net bir şey söyleme ümidi henüz çok uzak görünüyor.'

Oturanların birkaçı sevinerek:

- Gördün mü? A kişi, vallahi çok çekmeyeceğiz." (C. Memmedguluzade, 2014: 245)

Dönem zihniyetini kapsamlı bir şekilde yansıtan hikâye, ümit kavramını tema olarak bünyesinde barındırmaktadır.

3.3.8. Dil ve Anlatım

Belki Geri Verirler adlı hikâyede olaylar, kahraman anlatıcının bakış açısıyla anlatılmıştır. Yazar, kendi imzasını verdiği başkahraman vasıtasıyla gözlemlerini okuyucuya aktarmıştır. “*Bundan dört beş yıl önce Bakü'de yaz mevsiminde sıklıkla şöyle bir duruma rast geliyordum: Sokağın arka tarafında Naberejni sokağına doğru, ağaçların altında dört Müslüman görürdüm ve onların önünden her geçtiğimde, birisinin elinde Ruzname görürdüm, diğer üç kişi ise Ruzname okuyanı dinlerdi.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 243) Hikâyede, zaman ve mekân net bir şekilde belirtilmiş, yazarın diğer eserlerine kıyasla kişi tasvirlerine ve diyalog tekniğine geniş bir şekilde yer verilmiştir.

3.4. BERBER

3.4.1. Özet

Sadık'ın on yaşındaki oğlu Mehmetveli'nin ve arkadaşı Ahmet'in gözleri ağrıaktadır. Ancak Ahmet, arkın kenarında oyun oynarken, burnuna zehirli ot sokmuş ve burnundan akan kan ile göz ağrıları sona ermiştir. Mehmetveli, Ahmet'in göz ağrılarının burnuna soktuğu zehirli ot sayesinde sona erdiğini söyleyince, annesi de oğluna, kendisinin de burnuna zehirli ot sokarak kanatmasını nasihat etmiştir. Mehmetveli de annesinin sözünü dinleyerek, arkın kenarındaki zehirli otlardan bulup, burnuna sokmuştur. Burnundan oluk oluk kan akan Mehmetveli annesini yanına çağırmıştır. Oğlunun durumuna telaşlanan annesi, kocası Sadık'ı çağırarak yardım istemiştir. Çocuğun kanını durduramayan Sadık, koşarak hekimlik tecrübesi olan köyün berberi, Hüseyin Usta'nın yanına gitmiştir. Sadık'ı karşısında gören Hüseyin Usta, müşteri zannederek onu sandalyeye oturtmuştur. Hüseyin Usta, Sadık'ın başındaki kalpağı kaldırarak uzun saçlarını görünce hiddetlenmiştir. O, saç uzatmanın Müslüman'a değil ancak bir Ermeni'ye yakışacağını, uzun saç bırakmanın ne kadar günah olduğunu ve başına gelen bu musibetin sorumlusunun uzun saçları olduğunu söyleyerek Sadık'ın saçlarını kesmiştir. Saçlarını kestirdikten sonra eve dönen Sadık, oğlunun burnundan akan kanın kesildiğini ve keyifle oyun oynadığını görmüştür.

3.4.2. Zihniyet

1907 yılında yazılan *Berber* hikâyesi, devrin sosyal siyasi problemlerini yansıtır nitelikte bir eserdir. Berberlik, şark toplumlarında orta çağlarından beri süregelen cerrahi müdahalede de bulunabilen, hekim kadar bilgi sahibi olduğuna inanılan bir meslektir. Halkın, rahatsızlık veya ihtiyaç durumunda berberlere müracaat etmesinin sebebi köylerde hekimin bulunmaması yahut hekimlerin halka uzaklığından kaynaklanan ulaşım problemiydi. Hikâyede de Sadık'ın oğlunun burnundan gelen kana çözüm bulması için hekime değil de berbere müracaat etmesi, sağlık koşullarının elverişsiz olmasına örnek teşkil etmektedir. “*Be adam, hemen pazara koş!*” diye kadın, *başladı yüksek sesle Sadık'a bağırma. Hemen Hüseyin Usta'nın yanına koş. Onun hekimlikte tecrübesi çoktur. Hemen Hüseyin Usta'nın yanına git. Yoksa çocuğu kan götüreceksin, evin yıkılacak. Durma,*

hadi koş, hemen haber getir.” (Çiçek, 2011: 61) Ayrıca Sadık’ın aklına, berberden evvel, hekime başvurma fikri gelmediği için, yazar, Sadık’ın cahilliğine dikkat çekmiştir.

Hikâyede dönem zihniyetine ait değinilen diğer konu ise dini istismardır. Hüseyin Usta’nın mesleği berberliktir. Berberlik mesleğinin yanı sıra hekimlik de yapmaktadır. Hüseyin Usta, kendisine yardıma gelen Sadık’ın derdini dinlemeden sandalyeye oturtup Sadık’ın uzayan saçlarını kesmek ister ve uzun saçın Müslümanlara haram olduğunu söylemiş, başına gelen tüm kötülükleri uzun saçlarına bağlamıştır. Hüseyin Usta, Sadık’ın dini duygularından faydalanarak, müşteri elde etmiştir.

Yapı

3.4.3. Olay Örgüsü

1. Gözleri ağrıyan Ahmet’in burnuna, zehirli bitki sokarak kanatmasıyla göz ağrılarının dinmesi.
2. Arkadaşının göz ağrısının dindiğini gören Mehmetveli’nin, annesine Ahmet’in başından geçenleri anlatması.
3. Annesinin Mehmetveli’ye, kendisinin de burnunu kanatmasını tavsiye etmesi.
4. Mehmetveli’nin burnuna zehirli ot sokarak kanatması.
5. Burnunun kanı dinmeyen Mehmetveli’nin annesini yanına çağırması.
6. Oğlunun durumuna telaşlanan annenin, kocası Sadık’ı köyün berberi Hüseyin Usta’nın yanına göndermesi.
7. Hüseyin Usta, Sadık’ı görünce ona müşteri gözüyle bakarak, derdini anlatmasına müsaade etmeden sandalyeye oturtması.
8. Hüseyin Usta, Sadık’ın uzayan saçlarına sitem ederek, bu durumun bir Müslüman’a yakışmayacağını ve başına gelebilecek türlü musibetlerin sorumlusu olacağını söylemesi.
9. Saçlarını Hüseyin Usta’ya kestiren Sadık’ın eve gidince oğlunun burnunun kanamasının kesildiğini ve neşeye oyun oynadığını görmesi.

3.4.4. Şahıs Kadrosu

Göz ağrılarıyla hikâyede yer alan Mehmetveli, olayların bağlayıcılığı noktasında önemli bir konuma sahiptir. Olay, Mehmetveli'nin etrafında dönmektedir. On yaşındadır. Hakkında başka bir bilgi mevcut değildir.

Ahmet, Mehmetveli'nin arkadaşıdır. Hikâyede, Kerbelayı Kasım emminin oğlu olarak geçmektedir. Mehmetveli gibi göz ağrısı çekmektedir.

Mehmetveli'nin annesi, oğlunu yanlış bir harekete teşvik etmesi ve kocası Sadık'ı hekimlik tecrübesi olduğuna inandığı berber Hüseyin Usta'ya göndermesiyle cahil bir kadın tiplmesi teşkil etmektedir. Adının ne olduğu hakkında bilgi verilmemiştir.

Sadık, Mehmetveli'nin babasıdır. Saçlarının uzun olması haricinde fiziksel özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir. Berber, Hüseyin Usta'dan medet uman cahil bir adamdır.

Hüseyin Usta'nın mesleği berberliktir. Ancak hekimlik tecrübesi olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden birçok kişi, sağlık problemi halinde Hüseyin Usta'ya başvurmaktadır. Hüseyin Usta, Sadık'ın dini duygularından faydalanarak, para kazanmayı planlayan kurnaz birisidir.

3.4.5. Zaman

Berber hikâyesinde, net bir zaman dilimi kullanılmamıştır. Olay, Mehmetveli'nin annesine, arkadaşının başından geçenleri anlatmasıyla başlamış, Sadık'ın evine dönerek, oğlunun neşe içinde oyun oynadığını görmesiyle sona ermiştir. Hikâyeye, kronolojik zamanlıdır. Mehmetveli'nin annesine, arkadaşı Ahmet'in başından geçenleri anlatmasıyla geriye dönüş tekniğine başvurulmuştur. “—*Ana, Kerbelayı Kasım Emmi'nin oğlu Ahmet'in de gözleri ağrıyordu. Ahmet ile dün arkın kenarında oynuyorduk. Ahmet, burun kanatan ot ile burnunu kanattı. Ahmet'in burnundan biraz kan gelince gözleri iyileşti.*” (Çiçek, 2011: 61) Hikâyenin olay zamanı ve anlatma zamanı iç içe geçirilerek, hikâyeye bütünlük kazandırılmıştır.

3.4.6. Mekân

Olay, Sadık'ın evinin avlusunda, arkın kenarında ve Hüseyin Usta'nın berber dükkânında geçmektedir. Ancak bahsi geçen mekânların tam olarak nerede bulunduğu, okuyucuya bildirilmemiştir. “*Hüseyin Usta, Sadık'tan aynayı alıp, ilk önce dükkâna girmesini, sandalyenin üstüne oturmasını söyledi. Sadık, dükkâna girip oturduktan sonra Hüseyin Usta, onun yanına geldi, sağ elini uzatıp Sadık'ın kalpağını havaya kaldırdı. Sadık, Hüseyin Usta'ya aşıdan baktı.*” (Çiçek, 2011: 62)

3.4.7. Tema

Hikâyede, Mehmetveli'nin annesi, Sadık ve Hüseyin Usta cahil kişilerdir. Mehmetveli'nin annesi sergilediği iki tür davranışla cahil insan tiplemesine örnek teşkil etmiştir. Bunlardan ilki, annenin, oğluna göz ağrılarının dinmesi için, arkadaşı Ahmet gibi onun da burnuna zehirli ot sokarak, kanatmasını tavsiye etmesidir. Diğeri ise, oğlunun burnundan akan kanı dindirmek için hekim yerine, kocasını berbere göndermesidir. Sadık'ın hekime gitme fikri aklına gelmeden berbere müracaat etmesi, berber Hüseyin Usta'nın uzun saçın Müslümanlığa yakışmayacağını düşünmesiyle cahillikleri ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla kişi tahlili ile yola çıktığımız hikâyenin teması cahillik üzerine temellendirilmiştir.

3.4.8. Dil ve Anlatım

Berber hikâyesi, kahramanları tarafsız bir bakış açısıyla gözlemleyen bir kişi tarafından, gözlemci anlatıcının bakış açısıyla anlatılmıştır. Olay, kronolojik bir zamanla ilerlemiştir. Zaman, mekân ve kişi tahliline yer verilmemiştir. Küçük bir hacme sahip olan *Berber* hikâyesinde, okuyucuya verilecek mesaj, kısa ve öz şekilde iletilmiştir. Hikâyenin oldukça sade ve anlaşılır bir dili vardır. Halkın dini inancını yansıtan ifadelerle başvurulmuştur. “*Sadık, dükkânın önünde durup selam verdi. Hüseyin Usta, onu görünce müşteri sanıp, gömleğinin cebinden aynayı çıkardı ve Sadık'ın önüne tuttu. Sadık, aynayı aldı, gözlerini kapattı, salâvat getirdi. Aynayı önce sağ omzuna, sonra sol omzuna tuttu, gözlerini açıp sol eliyle kırmızı sakalını sıvazladı, bir kez daha salâvat getirip aynayı Hüseyin Ustayı verdi ve...*” (Çiçek, 2011: 61)

3.5. BUZ

3.5.1. Özet

Rus ve Müslüman doktorlar arasındaki eğitim farkıyla başlayan hikâyeye, çocuk kahramanın teyzesinin hastalığıyla devam etmiştir. Hastayı muayene etmek için gelen doktorun Müslüman olduğunu görünce rahatlayan çocuk, ardından gelen doktorun Rus olduğunu görünce telaşlanmış, işin ciddiyetinin farkına varmıştır. Doktor, hastanın ateşinin düşmesi için buza ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Hastanın kocası doktorun tavsiyesi üzerine çocuğu, bir parça buz alması için pazara göndermiştir. Pazara doğru giden çocuk, arkadaşı Şirali'nin babası Hacı Bayram'ın dükkânının önünden geçmiştir. Şirali ile karşılaştığında birbirlerine ağır küfürler etmeden geçemeyen iki arkadaşın sonu her zaman kavgayla bitmiştir. Havanın çok sıcak olduğu öğle saatlerinde bakkaldan buz alıp eve dönerken çocuk, Şirali ile atışmadan edememiş, buz bir kenara fırlatarak, büyük bir kavgaya girişmiştir. Teyzesinin kocasının yumruğunu sırtında hissederek çocuk, telaşa eve doğru kaçmış, utancından teyzesinin yanına gidememiştir. Teyzesinin kocası da eşine buz almak için pazara doğru gitmiştir. Birkaç gün sonra teyzesi vefat eden çocuk, teyzesinin ölümünden kendisini sorumlu tutmuştur. Yıllar sonra, ateşler içinde yanan teyzesinin bir parça buza hasret kalışını düşünürken, içkilerini soğutmak için buz kullanan, dondurma yiyen talihli insanları düşünerek iç geçirmiştir.

3.5.2. Zihniyet

Şark toplumlarının, özellikle ilmi yönden Avrupa toplumlarından geri kalışına şahit olduğumuz *Buz* hikâyesinde, toplumlar arasında karşılaştırmalı bir tavır sergilenmiştir. Eğitim sisteminin henüz oturmaması ve bu konuda yaşanan aksaklıklar, toplumun arka planda kalmasına sebep olmuştur. Mollaların verdiği fetvalar ve çocukların Hristiyanlaştırma politikasına maruz kalıp, manevi değerlerini kaybedeceği düşüncesiyle okula gönderilmemesi eğitimsiz, kültürsüz bireylerin yetişmesine sebep olmuştur. Çocukların ve gençlerin adeta hayatı öğrendikleri kurum olan okuldan uzak kalması onlarda büyük eksikliklerin oluşmasına sebep olmuştur. *Buz* hikâyesinin çocuk kahramanı ve onun arkadaşı Şirali eğitim ve terbiyeden yoksun yetişmiştir. Birbirine karşı

en ağır küfürleri söylemekten çekinmeyen iki arkadaş, eğitimden uzak bir hayat sürmektedir.

Aydın insanların çocuklarını gönderdiği okullar arasında da nitelikli okul, niteliksiz okul ayrımı ortaya çıkmıştır. İslam ülkelerinde eğitim gören öğrenciler ve meslek sahipleri ile Avrupa'daki nitelikli okullarda eğitim gören insanlar ile kendi vatanlarında eğitim gören insanlar arasında ciddi farklar meydana gelmiştir. Halk arasında ciddi bir hastalığı olan ve maddi gücü yerinde olan insanlar, Avrupa'da eğitim görmüş doktorlara kendini emanet etmiş, maddi gücü yeterli olmayan insanlar ise İslam ülkelerinde eğitim görmüş doktorlara müracaat etmiştir. *“Müslüman hekimlerden başka şehrimizde Rus hekimler de vardı. Bunlara Rus denmesinin sebebiyse, Rusya 'da yahut Avrupa 'da tahsil yapmalarıydı. Bu yüzden halk arasında, Rus hekimlerin, Müslüman hekimlerden daha çok tahsil gördüğüne ve tecrübeli olduğuna inanılırdı.”* (C. Memmedguluzade, 2009: 160) Yabancı bir ülkede eğitim görmüş olmakla, İslam ülkesinde eğitim görmüş olmanın arasındaki farkı yanlış bir ölçütle belirleyen halkın zihniyeti, *Buz* hikâyesinde okuyucuya aktarılmıştır.

Yapı

3.5.3. Olay Örgüsü

1. Çocuk kahramanın kendisi hakkında bilgi verdikten sonra kendi ülkesinde eğitim gören doktorlar ile Avrupa'da veya Rusya'da eğitim gören doktorlar arasındaki farkı halk gözüyle anlatması.

2. Çocuğun, teyzesinin hastalığı için eve gelen Rus hekimi görünce tedirgin olması.

3. Doktorun hasta için buz önermesi üzerine, çocuğun pazara buz almaya gitmesi.

4. Çocuğun, buzunu alıp eve götürürken arkadaşıyla ağız dalaşına girerek kavga etmesi.

5. Çocuğun, arkadaşıyla kavga ederken vakit kaybetmesi ve eve götürmesi gereken buzun erimesi.

6. Eniştesinin yumruğuyla kavgadan ayrılan çocuğun, utancından eve doğru kaçması.

7. Hastanın kocasının buz almak için pazara gitmesi.

8. Olayın ardından birkaç gün sonra çocuğun teyzesinin vefat etmesi.

9. Çocuğun yıllar sonra yaptığı yanlış düşünerek, teyzesinin ölümüne sebep olan asıl suçluyu sorgulaması.

3.5.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin anlatıcı kahramanı olan çocuğun ismi verilmemiştir. Hayattaki en büyük zevki arkadaşı Şirali ile atışmak olan çocuk, aile terbiyesinden ve eğitimden yoksun büyümüştür. On yaşlarındadır.

Şirali, hikâyenin çocuk kahramanın arkadaşıdır. İki arkadaş da birbirini alt etmekten keyif almaktadır. Hikâyenin başkahramanı ile aynı yaşlardadır. Hakkında detaylı bilgi verilmemiştir.

Hasta, çocuk kahramanın teyzesidir. İyileşmesi için evine, Rus ve Müslüman hekimler gidip gelmektedir. Teyzenin kişilik özellikleri ve hastalığı hakkında bilgi verilmemiştir.

Meşedi Zülfükar, çocuk kahramanın teyzesinin eşidir. Hikâyede edindiği rol itibarıyla eşi için endişelenen ve onun sağlığı için elinden geleni yapmaya çalışan bir adamdır. Fiziksel ve psikolojik tasviri yapılmamıştır.

Hacı Mirza Settar ve Hacı Nurmemmed hikâyede Müslüman hekim olarak yer almıştır. İslam ülkelerinde eğitim gören hekimlere Müslüman hekim denildiği için bu lakabı almışlardır. Hacı Mirza Settar Tebriz’de eğitim görmüştür. Hacı Nurmemmed ise tecrübe yoluyla ve tıp kitaplarını okuyarak kendi gayretleriyle hekim olmuştur.

Hikâyede herhangi bir rol üstlenmemeleri itibarıyla Rus hekim, Hacı Bayram, Sara hakkında fiziksel ve ruhsal durumu hakkında bilgi verilmeyerek, dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer verilmiştir.

3.5.5. Zaman

Olay zamanı, anlatma zamanından önce gelmektedir. Hikâyenin geçtiği zaman hakkında, net bilgi verilmemekle birlikte olay, başkahramanın çocukluk yıllarında, sıcak, yaz günlerinde geçmektedir. Olay, geriye dönüş tekniğiyle, yaklaşık üç günlük bir süreçte yaşanmıştır. “*Birkaç gün sonra teyzem vefat etti.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 164)

Anlatma zamanı ise net bir tarihsel ifadeyle belirtilmemekle birlikte, olay zamanından kırk yıl sonra, kahramanın erişkin çağlarına aittir. “*Şu sebeple bunu söylüyorum, o zamanlar yani bundan kırk yıl önce, şehrimizde iki Müslüman hekim vardı. Biri Hacı Mirza Settar, diğeryse Meşedi Nurmammed’di.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 160)

3.5.6. Mekân

Olay, hastanın ölüm döşeğinde yattığı evde, Hacı Bayram’ın dükkânının önünde ve pazarda geçmiştir. Hikâyenin konusu ve buradan çıkarılacak mesaj, yazarın önceliği olduğu için zaman ve mekân konuya göre daha arka planda kalmıştır. Ev, pazar yeri ve Hacı Bayram’ın dükkânı net olarak belirtilmemiştir. “Pazara gitmek için yola çıktım. Doğruca çarşıdaki bakkala gidip, buzu alıp gelmeyi düşünüyordum.” (C. Memmedguluzade, 2009: 161)

3.5.7. Tema

Arka planında eğitimsel aksaklıkların yer aldığı hikâyenin ana teması, yoksulluktur. Bir tarafta buzu, yiyecek ve içeceklerinde hatta serinlemek için kullanan insanların varlığı anlatılırken, diğer tarafta ilaç maksadıyla bir parça buza ihtiyacı olan insanların hikâyesi anlatılmıştır. Anlatıcı, buzu lüks ihtiyaçları için kullanan insanları düşününce, buza muhtaç olan teyzesinin ölüm sebebini başka bir yerde aramaktadır. “*Yaz mevsiminde arabalarda taşınan beyaz, temiz, duru buz kalıplarını gördüğümde, teyzem aklıma gelir. Kendi kendime derim ki, o ne talihli kişi ki, bu buzu yüreği serinlesin diye ona verecekler. Çok daha talihli insanlar var ki, bu buzlar onların leziz yemekleri ve dondurmalarına harcanacak. Ama teyzem ateşli sıtmanın içinde yüreği yandığı halde, sadece bir parçasına bile hasret kaldı. İki gün sonra da ölüp gitti.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 165) Anlatıcının kendinden başka bir sorumlu aramasının altında sisteme ve kurulan düzene karşı bir isyan yatmaktadır.

3.5.8. Dil ve Anlatım

Olayların akışını, zaman ve mekânsal verileri, kahramanlar hakkındaki tüm bilgileri kahraman anlatıcıdan öğrenmekteyiz. Anlatıcının gözlemleri ve yaşadıkları eşliğinde şahit olduğumuz olay, kahraman anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Hikâyede

yaşananlar anlatıcının ufkunun genişliği ve kültürel birikimiyle sınırlıdır. Yazar, hikâyenin ana mevzusunu belirtmek amacıyla iç monolog³ tekniğini kullanmıştır. “*Kimin kabahati yüzünden? Benim mi, hayır? Suç kimdedir? İtler ile dalaşmakla, teyzemin buzunu ateşli toprağın içinde eritmek de benden midir? Taş gibi buzu sıcaktan eriten, belki günahkâr tabiat?*” (C. Memmedguluzade, 2009: 165) Hikâyede kahramanın kendi kendisiyle yaptığı diyalog dışında diğer kahramanlar ile arasında geçen diyaloglara da yer verilmiştir. Yazarın üslubu gereği hikâye, sade, kısa ve öz cümlelerle, oldukça anlaşılır bir dille yazılmıştır. Dini unsurlara yer verilerek, İslam dininin hayatlarındaki önemi, özellikle kahramanlara verilen isimlerle okuyucunun dikkatine sunulmuştur. “*Şu sebeple bunu söylüyorum, o zamanlar yani bundan kırk yıl önce, şehrimizde iki Müslüman hekim vardı. Biri Hacı Mirza Settar, diğeriyse Meşedi Nurmemmed'di.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 160) Metinde yer alan hacı, meşedi gibi sıfatlar, kahramanların dini inancına dikkat çekmek için özellikle belirtilmiştir.

---

³ Kahraman ile okuyucunun arada anlatıcı olmadan karşı karşıya geldiği ve roman kişinin iç dünyasında kendi kendisiyle konuştuğu anlatım tekniğidir. (Adıgüzel, 2011)

3.6. ÇİFT YASTIK

3.6.1. Özet

Zakatala'da kızlar için açılan orta dereceli bir okulda sınavların yapılacağını öğrenen baba, kızını alarak Zakatala'ya gitmiş ve orada kalabileceği bir gecelik bir yer aramaktadır. O sırada bir hamal, baba kızın eşyalarını sormadan, sırtına yükleyerek, misafirhane aramaya başlamıştır. Hamal önde, baba kız arkada yürürken tüm misafirhanelerin ya tamiratta ya da dolu olduğunu öğrenmiştir. Hamal, en sonunda baba kız, Ermeni bir ailenin yaşadığı eve getirmiştir, ancak bu evin misafirhaneye benzer bir tarafı yoktur. Eşyaları evin bahçesine bırakan hamal, baba kızın burada kalabileceğini söyleyerek, ücretini alıp gitmiştir. Petrosyan isimli bir Ermeni ailesine ait olan evin bir odası, gelecek misafirler için kiralanmak üzere ayrılmıştır. Baba- kız kendileri için tahsis edilen odaya geçerek, yerleşmeye başlamıştır. Ermeni çocuk Ohan ve annesi, gelen misafirlere çay, reçel ve limon ikram etmiştir. Kiracılara özel ilgi ve ihtimam gösteren Ermeni kadının tavırları misafirleri oldukça rahatsız etmiştir. Baba, Zakatala'daki okula gidebilmek için Ohan'dan yardım istemiştir. Ohan da baba kızını okula götürerek, sınav tarihlerini öğrenmelerine yardımcı olmuştur. Ancak sınav tarihinin üç dört gün sonra olduğunu öğrenen baba, Zakatala'da bir günden fazla kalamayacağını söylemiştir. Okul müdürü, küçük kızın sınav tarihine kadar okulun yatakhaneinde kalabileceğini, sınavdan sonra ise eğer geçemez ise sınavlara hazırlanmak için orada bir sene kalabileceğini söylemiştir. Okul müdürünün teklifi, babanın oldukça hoşuna gitmiş, Bakü'ye dönene kadar kızıyla birlikte bir gece kalabilmek için hep birlikte misafirhaneye geri dönmüşlerdir.

Ev sahibi akşam olunca kıyafetleriyle yatağa düşen küçük kızını uyandırarak, bir şeyler yemesi için ısrar etmiştir. Ancak ev sahibinin aşırı davranışları babayı rahatsız etmeye devam etmiştir. Gecenin ilerleyen saatlerinde ev sahibi, iki ayrı yatağın bulunduğu odada babanın yatacağı yatağa iki yastık koymuştur. Bir yatakta iki yastığın bulunmasına anlam veremeyen baba, odaya bir başkasının gelebileceğini düşünerek tedirgin olmuş, ev sahibinin koyduğu ikinci yastığı kızının yatağına koymuştur. Ev sahibi yeniden odaya gelerek, kız çocuğunun yanındaki yastığı misafir adamın yanına koymuştur. Baba, tüm ev halkının uyuduğu bir saatte ev sahibi kadının, neden uyumadığına ve yaptıklarına bir türlü anlam verememiştir. Sabah olunca küçük kızını

okula götüren baba, ardından kaldığı eve dönerek ev halkıyla vedalaşmıştır. Misafir, gece boyunca yaşadığı anlamsız olayın iç yüzünü sormak isterken, Ohan araya girmiş ve bugün okula götürdüğü kızın hanımı olup olmadığını sormuştur. Adam şaşırarak, yaşlı bir adamın nasıl bu kadar küçük yaşta bir hanımı olabileceğini sormuştur. Ohan ise gülerek, Zakatala Müslümanları arasında yaşlı erkeklerin çok daha küçük yaşta eşleri olduğunu söylemiştir.

3.6.2. Zihniyet

Sovyet döneminde kaleme alınan hikâye, dönemin birtakım sosyal problemlerine eleştirel gözle yaklaşması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Hikâyede değinilen öncelikli husus, küçük yaştaki kız çocuklarının yaşlı adamlarla evlendirilmesi problemidir. Ancak bu problemin kendi içerisinde alt başlıkları yahut alt sorunları yer almaktadır. Bu sorunlar; Müslüman toplumlarında oyun ve okul çağındaki küçük kız çocuklarının evlendirilmesi problemi, yaşlı adamların küçük kız çocuklarıyla evlenmeye tenezzül etmesi problemi şeklinde çoğaltılabilir. Sosyal hayatında Ermenilerle sıkı ilişki içerisinde bulunan yazar, hikâyesine bir Ermeni ailesini yerleştirerek, yaşlı Müslüman erkeklerinin küçük kız çocuklarıyla evlendiğini Ermeni çocuğun ağzından dile getirmiştir.

“- Benim gibi yaşlı bir adamın böyle küçük bir hanımı olur mu?”

İşin garip yanı şurası, benim bu soruma Ohan şaşırarak, kısaca cevap verdi:

-Olabilir.

Ben güldüm. Ermeni çocuğu şöyle söyledi:

-Mezhep hakkı için, Zakatala Müslümanları arasındaki yaşlı adamların sizin kızınızdan da küçük hanımları var.” (C. Memmedguluzade, 2014: 300-301) Yani yazar, Müslüman âlemine yöneltilen eleştiriye bir Ermeni çocuğun gözünden okuyucuya sunmuştur. Yazarın gerçek hayatta Ermenilerle geliştirdiği dostluk hikâyede de olumlu yansımalarını bulmuştur. Yazar, gece boyunca odasına gelen kadının, hayat kadınlığı yapmasını, misafir olarak kaldığı evin kadın ticareti yapılan bir ev olabileceği ihtimalini düşünerek, Ermenilerin bu tarz uygunsuz işler yapmayacağını ifade etmiştir. *“Aklıma başka bir şey gelmiyordu. Eve baktığım zaman, ev ve aile kendisini pazarlayan bir kadının*

evine benzemiyordu. Görünüşe göre kadın da fahişeye benzemiyordu. Dünyada ilk defa rast geldiği elli sekiz yaşındaki benim gibi bir adama âşık olacak bir kadına da benzemiyordu. Peki, benimle bu iki yastıklı yatakta kim yatacak? Şöyle ki, kadın bir defa ağzı yaşmakla kapının arasından süzülerek kızıma doğru bakmaya başladı, doğrusu yüreğim sıkıldı. Benim, Ermeniler arasından hafif kadına çok az rast geldiğim doğrudur, ancak ne diyeyim dünyada ne söylersen karşına çıkabilir.” (C. Memmedguluzade, 2014: 299)

Hikâyede değinilen bir başka husus, sınıf ayrımı mevzusudur. Bu durumu, Zakatala’ya giden baba kızın eşyalarını sırtlanan hamallar üzerinden örnekleyebiliriz. Hamallar, varlıklı insanların yükünü para karşılında taşıyarak geçimini sağlamaktadır. Bu durum, toplumda çeşitli eşitsizliklerin yaşanmasına ve adalet mefhumunun tartışmaya açık hale gelmesine sebep olmaktadır. “*Burada tanıdık hiç kimse aklıma gelmediği için hayalim misafirhanede kalmaktı. Tanıdığım birisi olsaydı da misafirhanede kalıp, kimseye zahmet vermeyecektim. Bu yüzden otomobilden eşyalarımı benden izinsiz arkasına yükleyen hamala hiçbir şey söylemedim ve kızımla birlikte hamalın arkasına düşüp gezmeye başladık.” (C. Memmedguluzade, 2014: 294)*

Yapı

3.6.3. Olay Örgüsü

1. Babanın, kızını, mektepteki imtihanlara girmesi için Zakatala’ya götürmesi.
2. Hamalın, Zakatala’ya inen baba kızın eşyalarını yüklenerek, onlara kalabilecekleri bir misafirhane araması.
3. Misafirhanelerden kimisinin dolu kimisinin ise tamiratta olduğunu öğrenen hamalın, baba kızını bir Ermeni ailesinin yanına yerleştirmesi.
4. Evin sahibi Ermeni kadının ve oğlu Ohan’ın baba kıza özel ilgi göstermesi.
5. Ermeni kadının ilgisinden rahatsız olan misafirin, Ohan’dan yardım isteyerek, sınav tarihlerini öğrenmek için okula gitmesi.
6. Baba kızını, Ohan ile birlikte misafirhaneye geri dönmesi.
7. Ev sahibi kadının baba kıza yeniden özel ilgi göstermesi.

8. Ev sahibinin ilgisinden rahatsız olan babanın kızıyla birlikte odasına çekilmesi.
9. Ev sahibi kadının, misafirin odasına girerek, yatağının yanına fazladan bir yastık koyması.
10. Misafirin, ev sahibinin yanına koyduğu yastığı kaldırması.
11. Ev sahibinin odaya gelerek, misafirin yanına yeniden fazla bir yastık koyması.
12. Misafirin ev sahibinden bunalarak kapısını kilitleyip, uyuması.
13. Misafirin sabahleyin, kızını okula götürdükten sonra vedalaşmak için misafirhaneye geri dönmesi.
14. Ermeni çocuğun, misafir adama yanındaki kız çocuğunun hanımı olup olmadığını sorması.
15. Misafirin, Ermeni çocuğun söylediklerini şaşkınlıkla karşılayarak geri dönmesi.

3.6.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin şahıs kadrosu, baba-kız, Ermeni kadın, Ohan, babaanne ve hamal olmak üzere altı kişiden oluşmaktadır. Kahramanlar hakkında detaylı ve net bilgilere yer verilirse de onların hikâyede bulunduğu konum ve davranış özellikleri bakımından kişisel özellikleri hakkında tespitlerde bulunabiliriz.

Hikâyede yer alan baba karakteri, elli sekiz yaşında Müslüman bir adamdır. Yaşanan olayların gözlemcisi ve anlatıcısıdır. Kızına ve etrafındaki insanlara karşı bilinçli bir tavır sergilemektedir.

Kız çocuğu, on üç yaşındadır. Orta dereceli pedagoji mektebinde eğitim alabilmesi için babası tarafından imtihanlara getirilmiştir. Yaşananlar onun etrafında seyretse de, olayların arka planında kalarak, dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer almaktadır.

Ermeni kadın, baba kızın kaldığı misafirhanenin sahibidir. Kırk beş elli yaşlarındadır. Kocasını kaybettikten sonra yoksulluk çektiği için, yaşadığı evin bir odasını, gelecek misafirlere kiralamak üzere tahsis etmiştir. Oldukça meraklı, titiz ve işini severek yapan birisidir. Ancak işine gösterdiği titizlik, gelen misafirleri rahatsız edecek düzeydedir.

Ohan, Ermeni kadının on iki, on dört yaşlarındaki oğludur. Yardımsever bir kişiliğe sahiptir. Hikâyede, Müslüman erkeklerin bulunduğu çirkin vaziyeti başka bir Müslüman'a gösteren eleştirel gözdür. Bu yüzden önemli bir konuma sahiptir.

Hikâyede yer alan babaanne ve hamal dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer almaktadır. Babaannenin iki büklüm, yaşlı bir kadın olması dışında hakkında başka bilgi verilmemiştir. Hamalın ise, baba kızın Ermeni ailesinin evine yerleşmesine vesile olması dışında hiçbir rolü bulunmamaktadır.

3.6.5. Zaman

Hikâyede olay zamanı, Ağustos ayıdır. “*Ağustos ayının yirmi üçünde, Zakatala’da orta dereceli pedagoji mektebinde çok yakında imtihanların olacağını öğrendim. Bunu duyar duymaz, kızımı götürdüm ve Ağustosun yirmi dördünde sabahın erken saatlerinde Yevlah İstasyonuna geldim.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 294) İki günlük zaman diliminde yaşanan olay, babanın Zakatala’daki orta dereceli okulda imtihanların başlayacağını öğrenmesiyle başlamış, kızını okula bırakarak, Zakatala’dan ayrılmasıyla sona ermiştir. Hikâye kronolojik bir seyir halinde ilerlemiştir.

3.6.6. Mekân

Olay, günümüzde Azerbaycan’a ait bir kasaba olan Zakatala’da bir Ermeni ailesinin evinde geçmektedir. Baba, kızını orta dereceli pedagoji mektebinde imtihanlara girebilmesi için Bakü’den Nuha’ya oradan da Zakatala’ya getirmiştir. “*Ağustos ayının yirmi üçünde, Zakatala’da orta dereceli pedagoji mektebinde çok yakında imtihanların olacağını öğrendim. Bunu duyar duymaz, kızımı götürdüm ve Ağustosun yirmi dördünde sabahın erken saatlerinde Yevlah İstasyonuna geldim. Burada kızım ve diğer birkaç minikle otomobile bindik ve saat on birde Nuha’ya geldik. Burada kervansarayda bir saat kadar oyalandıktan sonra öğle saatlerinde aynı otomobille yola düşerek, saat üçte Zakatala’ya geldik.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 294) Hikâyede bahsi geçen diğer mekânlar hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Bu mekânlar, yalnızca ismen yer almaktadır.

3.6.7. Tema

Çocuk eğitimi, çocuk psikolojisi, çocukların eğitimi ve bilhassa kız çocuklarının eğitimi üzerinde ayrı bir hassasiyet gösteren yazar, Molla Nasreddin dergisinde bu konu üzerinde ısrarla durmuştur. Çünkü kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, özellikle Şark toplumlarının kanayan yarası haline gelmiştir. Hikâyede, kızını kaydolmasını istediği okulun sınavlarına getiren Müslüman babanın, yanında kaldığı Ermeni bir aile tarafından yanlış anlaşılması konu edinilmiştir. Ermeni kadın, evinde misafir olarak gelen küçük kız ve yaşlı adamı karı koca zannederek, onları aynı yatakta yatırmaya çalışmıştır. Ancak yapılanlara anlam veremeyen misafir, ev sahibi kadının hayat kadını olabileme ihtimalini göz önüne getirirken, kendi kızıyla karı koca olarak anlaşılabilceğini tahmin edememiştir. Çünkü baba, kendisi gibi yaşlı bir adamın küçük bir kızla evlenme fikriyle henüz tanışmış bile değildir. “- Benim gibi yaşlı bir adamın böyle küçük bir hanımı olur mu?”

İşin garip yanı şurası, benim bu soruma Ohan şaşırarak, kısaca cevap verdi:

-Olabilir.

Ben güldüm. Ermeni çocuğu şöyle söyledi:

-Mezhep hakkı için, Zakatala Müslümanları arasındaki yaşlı adamların sizin kızınızdaki da küçük hanımları var.” (C. Memmedguluzade, 2014: 300-301) Zihinsel ve kişisel gelişimi tamamlanmamış olan küçük bir kızın evlendirilmesi, onların suiistimal edilmesine sebep olmuştur. “*Demek, Ermeni kadını benimle kızımı karı koca zannetmiş; çünkü Zakatala Müslümanları arasından böyle karı kocalar varmış. Ayıp!*” (C. Memmedguluzade, 2014: 301) Yazar, küçük yaştaki kız çocuklarıyla yapılan evliliklerin bütün Müslümanlar arasında yaygınlık kazanmadığını ifade etmek istemiş ve okurun zihninde genelleme yapmasına fırsat vermemiştir.

Toplumun noksan ve kusurlu yanlarını tespit etmede büyük bir başarı örneği gösteren yazarın böyle bir yol belirlemedeki amaç, öncelikle sorunu tespit etmek, ardından kendindeki problemi fark eden halkın çözüm yolu bulmasına yardımcı olmaktır.

3.6.8. Dil ve Anlatım

Bu metinde yazar, kahraman anlatıcının bakış açısından; kişi, olay ve çevreyi dikkatlere sunmuştur. “Ben, eşyaları açtım, sabun ve mendili çıkardım. Kızım ve ben elimizi yüzümüzü yıkadık, tozumuzu toprağımızı temizledik. O sırada masanın üzerine bir sinide güzel iki bardak çay koyuldu. Çayı getiren bu oğlandı. Adını sorduğumda, Ohan olduğunu söyledi.” (C. Memmedguluzade, 2014: 296) Yazar, birçok eserine kıyasla çeşitli mekân tasvirlerine yer vermiştir. “Bizi ilerdeki odadan geçirerek, diğer odaya götürdüler. Buraya üç tane demir yatak koyulmuştu ve hepsinin üstüne muntazam şekilde yorgan serilmişti. Hepsinin üstünde temiz yastık, temiz yazlık ince yorgan vardı. Ortaya tek bir masa koyulmuştu. Üzerine ipek örtü serili olan masada düzenli şekilde yerleştirilmiş yazı malzemesi vardı. İki cam mürekkep kabı, kalemler, şamdanlar, muntazam gül kapları, cam bardak... Masanın köşesinde, demir yatakların yanında yeteri kadar ince sandalye dizilmişti. Köşedeki duvarda yanında sabunu ve yüz havlusu bulunan hortum asılıydı.” (C. Memmedguluzade, 2014: 295)

Zaman ve mekân hususunda hikâyede net ve belirgin bilgilere yer verilmiştir. Ancak yazar, kişiler hususunda okuyucuya yeteri kadar bilgi vermemiştir. Hikâyenin dili olabildiğince sade ve anlaşılırdır, fakat hikâyenin küçük bir bölümünde yazar, anlatıcı kimliğinden sıyrılarak Ermenice kelimelere yer verilmiştir. “Bunu okuyucularımıza söyleyeyim, ben Ermeni dili çok iyi biliyorum. Ermeni dilinde ‘hars’- gelin demektir, yani zevce demektir.” (C. Memmedguluzade, 2014: 300)

3.7. DANABAŞ KÖY OKULU

3.7.1. Özet

Devlet, Erivan'da üç okul açılması için birtakım hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Ancak halkın tepkisinden korkan yöneticiler, köy halkını ikna etmek için köylünün dilinden anlayan molla ve kadılardan yardım istemiştir. Nüfus ve köyün büyüklüğüne göre tespit edilmiş yaklaşık altı yüz elli iki haneye sahip olan Danabaş köyüne, içlerinde öğretmen, hâkim ve jandarma komutanının bulunduğu birçok Rus devlet büyüğü gelmiştir. Bu kadar Rus büyüğünün köye gelmesi, Danabaş köyü halkını hem tedirgin etmiş hem de korkutmuştur. Köy halkı bir araya gelerek, devlet büyüklerinin köye gelmesiyle ilgili olarak istişarelerde bulunmaya başlamıştır. Halk, jandarma komutanı önderliğinde gelen devlet büyüklerinin, köyden Rus ordusuna asker almak amacıyla geldiğini düşünmeye başlamış ve bu dedikodu kısa zaman içerisinde köyde yayılmaya başlamıştır.

Atlı Rus polisi, tarlada bir araya gelen köy halkının arasından hızla geçerek, gittiği yerden Hacı Namazali'yle birlikte geri dönmüştür. Orada bulunanlar, Rus polisin, Hacı Namazali'yi rehin aldığını düşünerek hayli tedirgin olmuştur. Kısa süre sonra tarladaki köy halkının yanına gelen polis memuru Celil Bey, Dadaşı ve onun yanındaki küçük çocuk Hüseyinkulu'yu jandarma komutanının misafir olarak kaldığı Hacı Namazali'nin evine götürmüştür. Hacı Namazali'nin evine giden dadaş ve Hüseyinkulu bahçede büyük bir kalabalıkla karşılaşmıştır. Hemen hemen tüm köy halkının bir arada bulunduğu bahçede polis memurları halkı teskin etmeye ve düzene sokmaya çalışmıştır. Öncelikle kadı, halkın anlayacağı dilden konuşmaya başlamış ve ardından dua ederek sözü jandarma komutanına bırakmıştır. Jandarma komutanı ise sözlerini halka aktarması için konuşma sırasını tercümana vermiştir. Tercüman halka, jandarma komutanının buraya bir okul açmak için geldiğini ve halkı bulunduğu cehalet girdabından kurtarmak istediğini söylemiştir. Tercüman, jandarma komutanına köyden en az altı yüz elli çocuğun okula gidebileceği sözünü vermiş ve sırayla okul çağındaki çocukları getirmeleri için babalarının isimlerini okumaya başlamıştır. İsmi okunan kişilerin kimisi kalabalıktan ayrılarak çocuğunu getirmeye gitmiş, kimisi de köyde yayılan dedikodulardan ötürü toplantıya katılmamıştır. O sırada Kerbelayı İsmail, Hüseyinkulu'yu arkadan hızla çekerek kendi evine götürmüştür. Hüseyinkulu, komşusu Kerbelayı İsmail'in evine

girdiğinde dadaşın da içerisinde bulunduğu birçok akrabasını görmüştür. Dadaş, Hüseyinkulu'nun elinden tutup onu, evin arkasındaki duvardan aşağıya indirerek, büyük bir tezek yığınının içerisine sokmuştur. İçeride kendisi gibi küçük çocukların bulunduğunu gören Hüseyinkulu, dayısının torunu Kasım'ın ısrarıyla yanına oturmuştur. Tüm bu olaylara anlam veremeyen çocuklar, köye gelen devlet büyüklerinin kendilerini askere götüreceğini söyleyerek ağlamaya başlamıştır.

3.7.2. Zihniyet

1921 yılında kaleme alınan hikâye, Sovyetler Birliğinin kuruluş yıllarına tekabül etmektedir. Ancak metin, olay zamanı bakımından Çarlık Rusya döneminde yaşanan olayları kapsamaktadır. Çarlık Rusya'nın hâkimiyet kurduğu Orta Asya ve Kafkasya ülkelerinde halkı asimile etmenin en kestirme yolu dil ve eğitim reformuyla gerçekleşmiştir.

Metinde devlet bünyesinde çalışan din görevlilerine yer verilmiştir, ancak buradaki din adamlarının rolü tamamen faydacılık esasına dayanmaktadır. Halkın din adamlarına ve dini değerlere gösterdiği hassasiyet, köye gelen memurların işini kolaylaştırmış, Rus devlet memurları, din görevlilerinden amaçlarına uygun şekilde faydalanmıştır. “*Bölge Müslümanlarına yönelik genel politikada olduğu gibi din politikasının uygulanması istikametinde de iki yol kendini göstermekteydi. Bunlardan birincisi kısa sürede din bilginlerini daha önce sahip oldukları hak ve imtiyazlardan yoksun bırakmayı ve otoritelerini tamamen sarsmayı hedef alan katı çizgi, ikincisi ise çarlığa sadık din alimleri hazırlamayı ve onların hak ve imtiyazlarını tedricen azaltmayı hedef alan pragmatik çizgi idi.*” (Hasanov, 2011: 34) Dolayısıyla Rus devlet memurlarının söz sırasını kadiya vermesi kasıtlı gerçekleştirilen bir harekettir. Çar memurları, devlet tarafından görevlendirilen kadılar ile sosyal yaşamda büyük bir role sahip olan din adamlarının faaliyet yükünün en aza indirgemeyi hedeflemiştir. Çünkü din adamları ile hükümetin eğitime yönelik bakış açısı, birbiriyle örtüşmemektedir.

Hikâyede halk, köylere okul açmak için gelen devlet memurlarına karşı korkak bir tavır sergileyerek onların, çocukları ve gençleri Rus ordusuna asker almak için geldiklerini düşünmüş ve çareyi çocuklarını saklamakta bulmuştur. Köylüleri bir araya toplayarak, geliş amacını halka duyurmak isteyen jandarma komutanı, köydeki

mollaların, okul çağında çocuğu olan anne-babaları yanlış yönlendirdiğini, kendisinin ve diğer memurların köy çocuklarının eğitimi için okul açmak amacıyla köye geldiğini dile getirirse de köy halkından olumlu bir geri dönüş alamamıştır.

Yapı

3.7.3. Olay Örgüsü

1. Devlet memurlarının okul açmak amacıyla Danabaş köyüne gelmesi.
2. Halkın, yöneticilerin köye gelme amacını, Rus ordusuna asker toplamak olarak yorumlaması.
3. Devlet memurlarının köy halkını bir araya toplayarak, köye geliş amacını anlatması.
4. Köy halkından Kerbelayı İsmail'in kalabalık arasından Hüseyinkulu'yu kaçırmaması.
5. Kadının köy halkına hitap ederek, dua etmeye başlaması.
6. Jandarma komutanının söylediklerini aktarması için tercümanın konuşmaya başlaması.
7. Kerbelayı İsmail'in Hüseyinkulu'yu evine götürmesi.
8. Dadaşın, Kerbelayı İsmail'in evinin arkasındaki içi çocuk dolu olan tezek yığınının Hüseyinkulu'yu sokması.
9. Çocukların, köye gelen yöneticileri kendilerini askere götüreceklerini düşünerek, ağlamaya başlaması.

3.7.4. Şahıs Kadrosu

Jandarma komutanı, kadı, hâkim, öğretmen, vali, asker, şeyhülislam, kâtip ve birçok kişi hikâyenin şahıs kadrosuna dâhildir. Bu kişiler, Danabaş Köyüne çocuklara okul açmak ve bu fikre halkı alıştırmak için ortak bir amaca sahiptir. Ancak bu karakterler hakkında hiçbir bilgiye yer verilmeyerek, dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer almaktadır.

Hüseyinkulu, hikâyenin çocuk karakteri, aynı zamanda tüm yaşananların şahidi olan anlatıcıdır. Derin bir gözlem gücüne sahiptir. Yaşı ve fiziksel özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir.

Hüseyinkulu'nun 'Dadaşım' olarak seslendiği Dadaş karakteri hakkında bilgi verilmemiştir. Hikâyede bulunduğu konum itibariyle Danabaş köyünde yaşayan cahil bir kişidir.

Kerbelayı Mirzali, Kasım amca, Meşedi Yarmemmed, Rus devlet memurlarını evinde ağırlayan Hacı Namazali, köy çocuklarını evinin arkasındaki tezek yığınının içine toplayan Kerbelayı İsmail, Hüseyinkulu'nun dayısı Hacı Murtaza, dayısının oğlu Meşedi Ferecullah ve teyzesinin torunu Kerbelayı Hasankulu, tezek yığınının sahibi Mehmet Ali amca hikâyenin cahil ve korkak karakterlerindedir. Bahsi geçen kişiler hakkında hiçbir bilgiye yer verilmemiştir.

Tezek yığınının içindeki çocuklardan Cafer, Hacı Murtaza'nın torunu Kasım, Kerbelayı İsmail'in oğlu Kerimkulu, Yarmehmet'in oğlu Hasan, Kerbelayı Kurban amcanın oğlu Necef Ali, Hüseyin Ali amcanın oğlu Yusuf hikâyenin çocuk karakterleridir. Çocuklar hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Hikâyenin kadın karakterleri ise, Kerbelayı İsmail'in karısı Şeref teyze, Hacı Murtaza dayının gelini ve Meşedi Ferecullah dayının oğlunun karısı Sakine gelin bacı, evin ve yığınin sahibi Mehmet Ali amcanın karısı ve Hüseyin Ali amcanın karısı Peri teyzedir. Kadınların hepsi tezek yığınının içinde bulunan çocukların çarşafly anneleridir.

3.7.5. Zaman

Geriye dönüş tekniğiyle kaleme alınan hikâyede olay zamanı, Rusların Kars'ı işgal etmesinden yaklaşık yedi yıl sonra gerçekleşmiştir. *"Bu anlatmak istediğim masal, çok eski bir zamanın meselesiydi. Vallahi, kesin diyemem, birkaç yıl olmuştur, ancak iyi bildiğim bir şey var ki, bu olay Rus'un Kars'ı almasından yedi yıl sonra meydana gelmiştir."* (C. Memmedguluzade, 2014: 175) Anlatıcının verdiği zaman bilgisine göre olay, 1878-1919 yılları arasında işgal altında olan Kars'ın muhasarasının 1885 yılına tekabül etmektedir. Olay, Rusların Danabaş köyüne okul açmak amacıyla gelmesiyle başlamış, köylülerin çocuklarını kaçıırıp saklamasıyla sona ermiştir. Anlatıcı, geçmişte yaşananları anlatırken, olayların asıl başlangıç noktasını okuyucuya aktarmak için

bulunduğu zamandan daha da geriye gitmiştir. “*Bu olaydan birkaç ay önce Erivan’da üç okul açılması için devlet tarafından bir karar alınmıştı.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 185) Dolayısıyla yazar, zaman konusunda okuyucuya net bilgiler sunmuştur.

3.7.6. Mekân

Hikâyede olayların yaşandığı yer Erivan’a ait Danabaş köyüdür. “*Bu olaydan birkaç ay önce Erivan’da üç okul açılması için devlet tarafından bir karar alınmıştı.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 185) Metinde Danabaş köyüyle birlikte, birkaç mekân ismi zikredilmiştir. Ancak olayların tamamı Danabaş köyünde geçmektedir. “*Bu okullardan birini Çarhlı köyüne kurdular. Bunun sebebi köy ya çok büyük ya da kalabalık bir köydü. Birini Mahmud köyüne kurdular. Laf yok, bu köy ya çok büyük ya da kalabalık bir köydü. Birini de Danabaş köyüne kurdular, ancak Danabaş köyü kalabalık olmasa da, çok büyük bir köydü.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 186) Bahsi geçen mekânlar hakkında tasvire yer verilmemiştir.

3.7.7. Tema

Hikâyenin olay örgüsü, köye gelen Rus devlet memurlarından korkan, onlara karşı çekimser tavır sergileyen cahil halk etrafında şekillenmektedir. Rus devlet memurları köy halkına ilim yolunu açmak ve onları aydınlatmak iddiasıyla Danabaş köyüne gelmiştir. “*Bu bahsettiğim beylerin tamamı meydanın orta yerine geldi ve sırayla birbirlerinin yanına dizildiler. Ön tarafta bir masa vardı, masanın üzerinde de bir örtü serilmişti. Herkesten önce kadı ileriye doğru yürüdü, masanın üzerine eski ciltli bir kitap bırakıp, yüzünü halka doğru çevirip, başladı:*

-Ey Danabaş köyü cemaati! Dinleyin bakın ne diyorum, iyi dinleyin.

Kadı bu sözleri söylerken, iki molla da cevap verdi:

-Âmin, ya rabbül âlemin!- Sonra kadı yine başladı:

-Cemaat, bugün jandarma komutanının Danabaş köyüne niçin teşrif ettiğini biliyor musunuz? Komutan cenapları sizin, yani Danabaş köyü halkının cahil kaldığını duymuş. Bugün sonsuz emekleriyle, burada bir okul açmak ve belki bu adım ile sizleri karanlık dünyanızdan çıkarıp, aydınlık bir dünyaya dâhil etmek için komutan cenaplarının sizlere

olan merhameti ve iyi niyetiyle Danabaş köyüne teşrif etti.” (C. Memmedguluzade, 2014: 181) Rus jandarma komutanının, dilinden anlamayan köy halkına derdini anlatmak için öncelikle kadıdan yardım istemesi, ardından söylediklerini aktarması için sözü tercümana devretmesi memurlar ile köy halkı arasındaki kültür farkına örnek sergilemektedir. Jandarma komutanının kadıdan yardım istemesinin sebebi, derdini halka daha kolay anlatabilmek ve iyi niyetini göstermektir. Kadı da köy halkının hassas değerleriyle gönlünü kazanabilmek için sözlerine dua ile başlamıştır. Yıllarca din adamlarının sözüne riayet ederek hayat süren Azerbaycan halkı için bundan daha kolay bir yol bulunamamıştır. Ancak bulunduğu vaziyetten rahatsızlık duymayan halk için, köylerinde okul açılması fikri bile büyük bir ceza olarak görülmüştür. *“Hemen o gün Danabaş köyünden iki yüz kişi, jandarma komutanının yanına giderek, ona minnettarlıklarını dile getirip, boyun eğmiş ve padişahın Danabaş köyüne böyle kötü bir ceza verme sebebini, halkın devlete karşı nasıl bir ihanette bulduklarını, nasıl bir suç işlemiş olabileceklerini merak edip, vali ve jandarma komutanına sormuşlardı.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 186) Yazar tarafından refah bir hayat için uzatılan yardım eli imajı, halk tarafından kabul edilmemiş, yöneticilere karşı tepki olarak çocuklar saklanmıştır. Oysaki köye açılacak bir okul, yalnızca köy halkına katkı sağlamakla kalmayacak, tüm ülkenin hayat standartlarını iyileştirecektir.

Yazarın hemen hemen tüm eserlerinde değindiği cehalet konusu, Danabaş Köy Okulu hikâyesinin temasıdır. Doğu toplumlarının Batı toplumlarına göre bilim ve beşeri yönden geri kalması, yazarın pek çok hikâyesinde olduğu gibi bu eserinde de hayat bulmuştur.

3.7.8. Dil ve Anlatım

Danabaş Köy Okulu adlı hikâye kahraman anlatıcının, köy hayatıyla ilgili geçmiş gözlemlerini ve şahit olduklarını dile getirmektedir. *“Ah, günler gelip geçiyor! Nerede o günler, hani Rus’un Kars’ı aldığı yıl? Sanki dün gibi. O zaman çocuk olmama rağmen detaylarıyla aklımdaydı. Hatta burası da aklımdaydı ki, harmanlar daha yeni dövülüyordu, yani işin en harareti zamanıydı.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 175) Yani anlatılanlar, kahramanların yaşadığı endişe ve korku, anlatma zamanından farklı olarak daha eski bir zaman dilimini kapsamaktadır. *“Bu anlatmak istediğim masal, çok eski bir zamanın meselesiydi. Vallahi, kesin diyemem, birkaç yıl olmuştur, ancak iyi bildiğim bir*

şey var ki, bu olay Rus'un Kars'ı almasından yedi yıl sonra meydana gelmiştir.” (C. Memmedguluzade, 2014: 175)

Konu bakımından Rus halkı ile Azerbaycan köy halkı arasındaki tezatlıkları bünyesinde barındıran hikâyede, kahraman anlatıcı, olayların meydana geleceği mekânı metnin giriş kısmında belirtmiştir. Metinde mekân kadar zaman da net bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ancak mekân tasvirine yer verilmemiştir. Hikâyenin dili oldukça sade ve anlaşılır düzeydedir. Olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman-mekân hususundaki netlik ve okuyucunun zihninde hikâyenin tam anlamıyla oturmasını sağlayan diğer detaylarla birlikte yazarın en donanımlı eseridir.

3.8. DANABAŞ KÖYÜNDE OLANLAR

3.8.1. Özet

Eşeğin Kayboluşu adlı bölümde, Muhammedhasan emmi hakkında detaylı bir bilgi verildikten sonra başına gelen talihsizlik anlatılmaya başlanmıştır. Köyün sözü geçen kişilerinden olan Muhammedhasan emmi, yıllardır hayali olan Kerbela'ya gitmek için güçlkle biriktiği parasıyla bir eşek almıştır. Muhammedhasan emmi evin önünde arkadaşlarıyla Kerbela ziyareti hakkında söz ederken, köyün muhtarı Hudayar Bey, reisin çağırdığı yalanını söyleyerek Muhammedhasan emminin eşeğini istemiştir. Hudayar Beyin gazabından korkan Muhammedhasan emmi eşeği vermek zorunda kalmıştır. Muhammedhasan emminin oğlu Ahmet eşeği vermemek için sıkıntı çıkarsa da babasının eşeği vermesini engelleyememiştir. Hikâyenin bu kısmında -yani Hudayar Beyin Muhammedhasan emminin eşeğini alıp götürmesiyle- birçok kişinin hayatı değişmiştir.

Hudayar Bey'in eşeği alıp, şehre götürmesinin asıl amacı merhum arkadaşı Kerbelayı Haydar'ın eşi Zeynep ile evlenmek için imam ile görüşmektir. Ancak bu evliliğe Zeynep'in rızası yoktur. Hudayar Bey'in kızı Gülsüm ile Zeynep'in oğlu Velikulu doğduklarında babaları tarafından nikâh sözü verilmiştir. Ancak Hudayar Bey şimdi, Zeynep'i, sözünü tutmamakla tehdit etmiş, ana oğlu birbirine düşman etmiştir. Annesine yapılan kötülükler Velikulu'nun umurunda olmamış, onun tek isteği sevdiğiyle mutlu olmak olmuştur.

Hudayar Bey, kadı efendinin, evli olan bir hanımı başka bir adama nikâhladığına şahit olduğu için aynı kadıya giderek rızası olmayan Zeynep'i kendine eş yapmak istemiştir. Kadı da bu durumu iki kalıp şeker, sahte vekil ve şahitlerle halledebileceğini söylemiştir. Böylelikle nikâh, Hudayar Beyin arkadaşı ve köyün bekçisi olan Kasımalı'nin vekilliği, Kerbelayı Gafar ve Kerbelayı Sebzalı'nin şahitliğiyle kıyılmıştır. Ancak bu kişilerin hiçbirinin okuma yazması da olmadığı için onların imzaları da sahte olmuştur. Zeynep'in nikâhtan haberi olmadığı için onu inandırmak ve gözüne korku salmak için kadıya, kocasının sözüne riayet etmediğine dair sahte bir belge düzenletmişlerdir. Yani Hudayar Beyin tüm işleri sahtekârlıkla yürümüştür. Ancak bu evlilik hırsı birçok insanın hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. İlk olarak Hudayar Beyin eşi Şeref'in, ardından Muhammedhasan emminin ailesinin son olarak da Zeynep'in

ocağına ateş düşürmüştür. Hudayar Beyin gözünü bürüyen bu evlilik hırsının sebebi Zeynep'e duyduğu aşk değil onun kocasından kalma mal varlığıdır.

Çaresizlikle eşeği bekleyen Ahmet ve Muhammedhasan emmi nereye başvurduysa da bir sonuç alamamıştır. Eşek, Hudayar Bey tarafından bir başkasına satılmış, o parayla da kadıya iki kalıp şeker alınmıştır. Yani ne Muhammedhasan emmi Kerbela'ya gidebilmiş ne de Ahmet eşeğine kavuşabilmiştir. Eşeğin gidişinden kısa süre sonra Ahmet, boğaz ağrısına yakalanarak ölmüş, oğlunun ölümüne dayanamayan annesi İzzet de kahrından kısa süre sonra vefat etmiştir. Diğer yandan Zeynep, Hudayar Beyin yanına yerleşmiştir. Bu saatten sonra gün yüzü görmeyen Zeynep aç, susuz ve çıplak bırakılmıştır. Kızı Fizze de bu süreçte bilinmeyen bir sebepten ölmüştür.

Hudayar Bey bir şartla Zeynep'i boşayacağını söylemiştir. O da tüm mal varlığını Hudayar Beye devretmesidir. Zeynep de şartı kabul ederek varını yoğunu Hudayar Beye devrederek eski evine yerleşmiştir. Ancak Hudayar Bey, Zeynep'i boşarsa başkasıyla evlenir ve eşi, mallar üzerinde hak talep eder diye sözünde durmayarak, Zeynep'i boşamamıştır. Zeynep evden ayrıldıktan sonra Hudayar Bey'in ilk eşi Şeref ölmüş, Hudayar Bey yeniden evlenmiştir. Evlendiği kişi ise ahababı Kasımalı'nin on dört on beş yaşlarındaki kardeşidir. Kasımalı bu evliliği bir şartla kabul etmiştir. Bu evlilik, Hudayar Beyin kızı Gülsüm'ü Kasımalı'ye vermesiyle gerçekleşmiştir. Velikulu da ne kadar kederlense de bu duruma sesini çıkaramamıştır.

Hikâyenin Son başlıklı bölümünde, Hudayar Bey'in yeni eşinden Hoşkadem adını verdiği bir kızı olmuş, Zeynep ve çocukları eski evlerine dönmüş, Hudayar Bey de Zeynep ve çocuklarının açlıktan ölmeyeceği kadar yapacakları hizmet karşılığında ücret ödemiştir. Muhammedhasan emminin tek kişilik ocağındaki değişiklik ise eşeğini bulması olmuştur. Muhammedhasan emmi satıcının elinde eşeğini görüp tanımış ve geri almıştır.

3.8.2. Zihniyet

Hikâyenin her kahramanının aslında dönemin zihniyetine ait izler taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yabancı dil konuşma merakı ve buna bağlı olarak ana dili yerine yabancı dil kullanarak, kendini daha aydın zannetme düşüncesi, din adamlarının sahtekârlıkları ve halkın dini duygularını sömürmesi, halkın başına gelen kötülükleri eli

kolu bağı oturarak, alın yazısı deyip seyretmesi, yöneticilerin halk üzerinde baskı kurması, kadına değer verilmemesi dönemin yaygın problemlerindendir. Ele aldığımız hikâyemizde de bir din adamı olan kadı efendinin tüm işlerini usulsüz bir şekilde yapması bu konuya örnek teşkil etmektedir. “ - *İnşallah bu meseleyi çözeceğim, kolay bir şekilde çözeceğim. Bey, söyle bakalım, çay ve şeker ne zaman gelecek?*” (C. Memmedguluzade, 2014: 20) Başka bir örnekle yabancı dil konuşma merakına yer verecek olursak; “*Ayama halkın kelimesi, lakap, Arapçadır. Hoca, sonunda ayama lafzını dilimize almayalım, lakap diyelim, diye bizi iyice tembihledi.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 4) Muhammedhasan emmi, eşeğini, gaddar bir adam olduğunu bildiği halde Hudayar Beye teslim etmesini ve bunun sonunda da eşeğinin kaybolmasını kaderine bağlamaktadır. Ancak Muhammedhasan emmi cahil bir insanın en tipik örneğidir. Hudayar Beyin mahkeme dönüşü kadınlar hamamının önünde otururken, kadınları görüp, “- *Haydi buradan gidelim. Kadınlardan zarar gelir.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 63) diyerek kadına ‘günah’ gözüyle bakmıştır. Yani hikâyenin iyi kahramanı da kötü kahramanı da aynı zihniyeti taşımaktadır. Muhammedhasan emmi de yaptığı cahilliği kabul ederek, böylesi bir cahilliği eşinin bile yapmayacağını ifade etmiştir. “ *Gerçekten adam değilim! Kadın, benden iyi. Tabii, kadın benden iyi. Şimdi Hudayar Bey, eşeği İzzet’ten isteseydi; verir miydi? Üstelik İzzet kadın. Allah büyüktür!*” (C. Memmedguluzade, 2014) Yöneticilerin halk üzerinde kurduğu baskıya da son bir örnek verecek olursak;

“- *İyi de, sen ona ne yapabilirsin?*

-*Gözünü korkuturum! Ne mi yapacağım ona? Ben, onun muhtarı değil miyim? Bana işinin düşmediği gün olmaz ki! Basarım balçığa, çıkarım üstüne, çiğnerim. Ne yapacağım?”* (C. Memmedguluzade, 2014)

Yapı

3.8.3. Olay Örgüsü

Hikâyede yaşanan olaylar kimi zaman geriye dönük bilgilerle kimi zaman geleceğe dair bilgilerle bütünleştirilerek bir bütün hale getirilmiştir.

1. Hikâyenin anlatıcıları olan Gazeteci Halil ve Laklakçı Sadık’ın kendini tanıtarak, köyde yaşanmış gariplikler hakkında okuyucuya ön hazırlık niteliğinde bilgi vermesi.

2. Fakir bir adam olan Muhammedhasan emminin geçmişinden ve şu anki Kerbela hayalinden bahsedilmesi.
3. Muhtar Hudayar Beyin, Muhammedhasan emminin Kerbela'ya gitmek için güçlkle satın aldığı eşeğini alıp, şehre kadının yanına gitmesi.
4. Hudayar Beyin, kızı Gülsüm'ün sözlüsü olan Velikulu'yu kendi yanına alarak annesine karşı doldurması.
5. Hudayar Beyin, kadı ile görüşüp, kendisiyle evlenmek istemeyen Zeynep'i ne yapıp edip kendisine zevce yapmasını talep etmesi.
6. Kadı efendinin, iki kalıp şeker ile çay ve sahte vekil ve şahitlerle bu nikâhı kolaylıkla kıyacağını söylemesi.
7. Hudayar Bey, ödünç aldığı eşeği satıp, nikâh masraflarını karşılayarak, nikâhını kıydırması.
8. Eşek geri gelmeyince Muhammedhasan emminin oğlu Ahmet'in üzüntüden hastalanarak ölmesi ve oğlunun ölümünü kaldıramayan İzzet'in de oğlunun ardından ölmesi.
9. Sahte vekil ve şahitlerin, Velikulu'nun, köyün başkanının ve imamının Zeynep'in kapısına dayanarak, kocası Hudayar Beyin evine gitmesini, aksi takdirde zorla götürüleceğinin haberini vermesi.
10. Zeynep'in Hudayar Beyin evine yerleşerek türlü işkencelere maruz kalması, kızı Fizze'nin vefatı.
11. Hudayar Beyin Zeynep'ten boşanmak için mal varlığını üzerine geçirmesi için şartını sunması ve Zeynep'in bu şartı kabul ederek evine dönmesi.
12. Muhtar Hudayar'ın, yakın arkadaşı Kasımalı'nin kız kardeşi ile evlenerek, kendi kızı Gülsüm'ü Kasımalı'ye vermesi.
13. Oğlu ve eşi öldükten sonra Muhammedhasan emminin kaybettiği eşeğini bulması.

3.8.4. Şahıs Kadrosu

Sadık ve Halil'in fiziki özelliklerinin tanıtımıyla başlayan hikâyede Halil, otuz yaşında, kısa boylu, Sadık'a göre biraz daha şişman, Beyaz tenli ve top sakallı, gözlüklü bir adamdır. Halil, gözlüklü oluşunu çok okuyup yazmasına bağlamıştır. Mesleği bezirgânlıktır. Köyde herkesin bir lakabı vardır. Halil'in lakabı da Gazeteci'dir.

Hikâyenin anlatıcılarından birisi olan Sadık'ın ise fiziki görünüşü otuz yaşlarında, uzun boylu, Halil'e göre biraz daha zayıf, esmer; mesleği ise bakkallıktır. Lakabı, çok konuştuğu için Geveze'dir.

Gazeteci Sadık'ın dükkânına gelen imam, âlim görünümlü, ana dil yerine Arapçayı kullanmayı savunan, fakat buna rağmen Arapçayı da bilmeyen cahil bir adamdır.

Hikâyenin başkahramanlarından olan eşeğin sahibi Muhammedhasan emmi, köyün sözü dinlenen kişilerindendir. Elli dört, elli beş yaşlarında, kır sakallı bir adamdır. Babası Hacı Rıza'yı ve annesini çocukken kaybetmiştir. Babasından yüklü miktarda miras kalmasına rağmen, bu mirası amcaları kendi aralarında paylaştığı için fakir bir adam olarak hayatını sürdürmüştür. Muhammedhasan emmi dünya malına önem vermeyen, mütevazı bir insandır. Kıt kanaat geçinmesine rağmen elinde varsa iki üç kuruşu da paylaşmaktan geri durmayan kişiliğe sahiptir. Muhammedhasan emminin bu dünyada Allah'tan tek arzusu Kerbelâ'ya gitmektir.

İzzet, fakir bir adam olan Muhammedhasan emminin karısıdır. Hayattaki varı yoktu oğlu Ahmet'tir. Kırk beş elli yaşlarındadır. Hikâyede tasvir edilen kılık kıyafetinden de yoksulluk çektiği anlaşılmaktadır. Oğlunun ölümüne dayanamayarak, kısa süre sonra vefat etmiştir.

Ahmet, Muhammedhasan emminin küçük yaşlarda olan oğludur. Muhtar Hudayar Beyin eşeği şehre götürmesiyle dünyası kararmış ve hastalığa yakalanarak ölmüştür.

Hudayar Bey, Danabaş Köyünün muhtarıdır. Otuz yedi, otuz sekiz yaşlarında, gaddar bir yönetici, kötü bir eş ve zalim bir babadır. Hudayar Bey, uzun boylu, esmer, eğri burunlu çirkin bir adamdır. Annesinin reis ile evlenmesiyle köye muhtar olmuştur. Diğer tüm işlerini de reisin nüfuzunu kullanarak halletmiştir. Her işini düzenbazlık ve torpil ile yürüten Hudayar Bey, zamanında en yakın arkadaşı olan merhum Kerbelâyı

Haydar'ın eşi Zeynep ile evlenmek istemiştir. Bu evliliğe Zeynep'in gönlü olmamasına rağmen düzenbaz bir kadı, sahte vekil ve şahitlerle nikâhını kıydırmıştır.

Şeref, Muhtar Hudayar Beyin ilk karısı, Muratkulu, Haydarkulu ve Gülsüm'ün annesidir. Kırk yaşlarında, orta boylu, esmer, zayıf, çirkin bir kadındır. Kocası köyün muhtarı olmasına rağmen kendisi hizmetçilik yapmakta olan gariban bir kadındır.

Zeynep, hikâyenin başkahramanlarından birisidir. Kırk kırk iki yaşlarında, şişman, buğday tenli bir kadındır. Oldukça güzel bir kadın olan Zeynep'in, kocası Kerbelayı Haydar öldükten sonra gözünün yaşı bir türlü dinmemiştir. Kocasından büyük bir mal varlığı kaldığı için Muhtar Hudayar Bey Zeynep'e göz koymuştur. Zeynep'in ise gözü çocuklarından başka kimseyi görmemektedir.

On yedi yaşında olan Velikulu, Zeynep'in tek oğludur. Babası öldükten sonra annesinin bir dediğini iki etmeyen saygılı ve mazlum bir gençtir. Ancak mevzu sözlüsü Gülsüm'e gelince annesine karşı gelmiş, gözü Gülsüm'den başka hiç kimseyi görmemiştir. Gülsüm'e kavuşmak için annesine karşı gelip, kayınpederi Hudayar Bey ile işbirliği yapmıştır.

Fizze ve Ziba Zeynep'in kızlarıdır. Annelerinin dizinin dibinden ayrılmayıp, annelerine her zaman destek olmuşlardır. Fizze yedi, Ziba dört yaşındadır. Fizze, annesi Hudayar Bey ile evlendikten sonra açlıktan ölmüş, Ziba ise Hudayar Bey tarafından çeşitli işkencelere maruz kalmıştır.

Kerbelayı Haydar, Zeynep'in kocası, Fizze, Ziba ve Velikulu'nun babasıdır. Muhtar Hudayar Bey ile aralarında sıkı bir dostluk vardır. Hudayar Bey kızı Gülsüm'ü Kerbelayı Haydar'ın oğlu Velikulu'ya verince aralarındaki ilişki kardeşlikten öteye gitmiştir.

Kadı, şeriatı kullanarak işlerini çıkarları doğrultusunda yürütmektedir. Hikâyede ismi, "N" Kasabasının Kadısı Hacı Molla Sefer Salib Sultanzade olarak geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'e bakarak, çay ve şeker karşılığında sahte vekil ve şahitlerle rızası olmayan bir kadını Hudayar Beye kolaylıkla zevce yapabileceğini söyleyen düzenbaz bir adamdır.

Kahvede köy halkına Bahtiyarnâme kitabından hikâye okuyan İmam Pirkulu da sahtekâr bir din adamıdır. Velikulu ve Gülsüm doğduğunda şeker karşılığında nikâhlarını kıymıştır.

Kerbelayı Cafer, Hudayar Beyin Muhammedhasan emmiden ödünç aldığı eşeğini bıraktığı kervansarayın kâhyası ve Hudayar Beyin yakın arkadaşıdır. Hudayar Bey ile eşek konusunda işbirliği yapan düzenbaz bir adamdır. Kerbelayı Cafer, Hudayar Beyi evinde misafir ederek, eşinin yaptığı Bozbaş yemeğinden ikram etmiştir.

Karapet Ağa, şeker dükkânı olan Ermeni'dir. Hudayar Bey, şeker almak için Karapet Ağa'nın dükkânına gelmiştir.

Kasımalı, Danabaş Köyü başkanının bekçisidir. Yirmi iki yirmi üç yaşlarındadır. Zeynep'e Muhtar Hudayar Beyden, oğlunu hapse attığı haberini getiren kişidir. Aynı zamanda kıyılan sahte nikâhın, sahte vekilidir.

Kerbelayı Cafer'in eşi, on on iki yaşlarındaki ismi verilmeyen oğlu ve Gonca adındaki kızı hakkında bilgi verilmemiştir.

Reis, Muhtar Hudayar Beyin annesinin ikinci eşidir. İsmi, Kerbelayı İsmail'dir. Kırk kırk beş yaşlarında, kızıl sakallı, kara kalpaklı reis, Danabaş Köyünün başkanıdır. Zeynep'i Hudayar Beyin evine götürmek için, onun kapısına dayanmıştır. Reis'in güçlü bir nüfuzu olması dışında hikâyede hiçbir fonksiyonu yoktur. Ruh hali hakkında herhangi bilgi verilmemiştir.

Kerbelayı İsmail, Kerbelayı Haydar ve Rıza'nın babasıdır. Oldukça zengin bir adamdır. Öldükten sonra mirasını oğullarına bırakmıştır.

Molla Muhammetkulu, Zeynep'i Hudayar Beyin evine götürmek için gelenlerden birisidir. Dış görünümü hakkında, kırk beş elli yaşlarında, kara kalpaklı, mavi ceketli, Beyaz şalvarlı, kara sakallı birisi olarak bilgi verilmiştir. Bu adam, Danabaş Köyü'nün mahalle imamıdır. Molla Muhammetkulu'nun hikâyede imam olması dışında bir fonksiyonu yoktur.

Hacı Hamza ve Halukverdi Bey, Zeynep'e talip olan kişilerdendir. Hacı Hamza, Danabaş Köyünün saygın ve itibarlı kişilerdendir; Halukverdi Bey ise Çerçiboğan köyünün başkanıdır. Hikâyede Zeynep'e talip olmalarından başka bir fonksiyonu yoktur.

Hudayar Beyden korkan dört beş yaşlarındaki küçük kız; Hudayar Beyi Kadı'ya yönlendiren delikanlı; kadı efendinin eşi; kıyılan nikâha sahte şahitlik yaparak, iştirak eden kahramanlardan Kerbelayı Gafar ve Kerbelayı Sebzalı; Hudayar Bey ile Zeynep arasında ulak görevini üstlenen Sakine Teyze; Hudayar Bey'in altı ve dokuz yaşlarındaki oğulları Haydarkulu ve Muratkulu; Veliklu'nun sözlüsü ve Hudayar Bey'in kızı Gülsüm; Muhammedhasan emmi ile konuşan üç isimsiz çoban; mahkeme reisi, muhafızlar ve tercüman hikâyede hiçbir fonksiyonu bulunmamasıyla dekoratif unsur durumundaki kişiler olarak yer alır.

3.8.5. Zaman

Hikâyede yaşanan olaylar kronolojik bir seyir halinde değildir. Kahramanlar hakkında her türlü bilgiye sahip olan anlatıcı, kahramanların geçmişleri hakkında bilgi verebilmek için geriye dönüş tekniğine başvurmuştur. Bu durum okuyucunun olayları daha rahat kavrayabilmesini sağlamıştır. “*Üç dört ay öncesinin bir hadisesiydi. Muhammedhasan emmi, uyudu ve bir rüya gördü, uykudan kalkıp, karısını çağırdı, ‘Hanım, nasıl olursa olsun, bu yıl inşallah Kerbela’ya gitmeliyim.’ diye haber verdi.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 10)

Metinde olay zamanı ve anlatma zamanı birbirinden farklı anlarda gelişmiştir. Anlatma zamanı 1894 yılı olarak net bir tarihle ifade edilmiştir. Metinde olay zamanı Muhammedhasan emminin eşeğini kaybetmesiyle başlayarak Zeynep'in Hudayar Beyden kurtulup evine dönmesi ve Muhammedhasan emminin eşeğini bulmasıyla sona ermiştir. Olay zamanının başlangıç tarihi için, miladi takvimin, bin sekiz yüz doksan dördüncü yılında, Ağustos ayından önce şeklinde net bir zaman dilimi ifade edilmiştir.

3.8.6. Mekân

Hikâyenin ana mekânı başta olmak üzere olayların geçtiği diğer tüm mekânlar net bir şekilde ifade edilmiştir. Olayların geçtiği asıl mekân Danabaş Köyü'dür. Bu mekân aynı zamanda olayların başlangıç noktasıdır. “*Milâdî takvimin bin sekiz yüz doksan dördüncü yılında, Ağustos ayından önce, Danabaş Köyünde garip bir olay meydana geldi.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 8) diyerek konuya giriş yapılmıştır. Hikâyede,

Muhammedhasan emminin evi ve bahçesi, Hudayar Beyin, Kadı'nın ve Zeynep'in evi, hamam önü ve mahkeme diğer mekân olarak yer almıştır.

3.8.7. Tema

Üvey babası Danabaş Köyünün başkanı olan Muhtar Hudayar Bey'in merhum arkadaşının eşiyle evlenebilmek için çevirdiği oyunlar, köyde yaşayan birçok insanın hayatını değiştirmiştir. Hudayar Bey Zeynep ile evlenebilmek için sahte vekil ve şahitlerle nikâhını kıydırtmış, yakın dostu Kerbelayı Haydar'a verdiği sözünden dönmüş, Muhammedhasan emminin eşeğini satarak, parasını nikâh masrafları için kullanmış ve sonunda Zeynep ile evlenerek Kerbelayı Haydar'ın mal varlığına sahip olma hayaline erişmiştir. Hırsına yenik düşen Muhtar Hudayar Bey, üç ailenin de hayatını karartmıştır. Bu ailelerden ilki kendi ailesidir. Karısı Şeref'in üzerine kuma alarak, onu hayata küstürmüş ve ölümüne sebep olmuştur. İkinci olarak, ana oğlu düşman eden Hudayar Bey, Zeynep'i zorla kendisine zevce yaparak ona türlü işkenceler yapmış ve kızı Fize'nin ölümüne sebep olmuştur. Hudayar Bey yüzünden yıkılan son aile ise Muhammedhasan emminin ailesidir. Hudayar Bey, Muhammedhasan emminin eşeğini götürmesiyle onu gideceği mübarek yoldan alıkoymakla kalmamış, oğlunun ve eşinin ölümüne sebep olmuştur. Yani bu metnin ana teması mal sevdasına olan düşkünlüğüyle bilinen Hudayar Beyin hırsıdır. Burada gözünü hırs bürüyen tek kişi Hudayar Bey değildir. Velikulu da Gülsüm ile evlenebilmek için Hudayar Beyin himayesine sığınarak onun sözünden çıkmamış, bugüne kadar annesinin sözünden ayrılmayan Velikulu annesine düşman olmuştur. Velikulu'nun evlenme hırsı annesinin ve kardeşinin hayatına mal olmuştur.

3.8.8. Dil ve Anlatım

Danabaş Köyünde Olanlar hikâyesi üç başlık altında ele alınmıştır. Birincisi Eğlendirici Bir Söz, ikincisi Eşeğin Kayboluşu, üçüncüsü de Son başlığıdır.

Eğlendirici Bir Söz bölümünde, Danabaş Köyünde yaşanan talihsiz olayları Gazeteci Halil ve Laklakçı Sadık'ın ağzından öğreneceğimizin haberi okuyucuya sunulmaktadır. “*Emmoğlu, hiç üzülme, bu olayları yazıya geçiririm ve kitap bastırıp adını 'Danabaş...' koyarım.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 7) Ancak hikâyenin ilerleyen

bölümlerinde kahramanların iç sesini duyan, onların geçmiş ve geleceklerinden haberdar olan her şeye hâkim bir anlatıcı söz konusudur. Yazar, Laklakçı Sadık anlatmış, Gazeteci Halil yazıya dökmüş diyerek okuyucuya metnin, kahraman anlatıcının bakış açısıyla yazıldığı imajını vermiştir. Bakış açısındaki bu karmaşanın, dönemin hikâye tekniğinin oturmayışından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ayrıca bu bölüm, Danabaş Köyünde yaşanan olaylara da girizgâh niteliğindedir. Bölüm, kahramanların kendisini tanıtmalarıyla başlanmış, köy hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra kahramanlara neden takma isim verildiğinden söz edilmiştir. Ayrıca yazarın eleştirel bakış açısının izlerini taşıyan metinde yabancı dil kullanma merakı ve din adamlarının cahilliği eleştirilmiştir. “*Ayama, halkın kelimesi, lakap, Arapçadır. Hoca, sonunda ayama lafını dilimize almayalım, lakap diyelim, diye bizi iyice tembiledi.*” (C. Memmedguluzâde, 2014: 5)

Hikâyede olay halkaları oldukça fazladır. Geriye dönüş tekniğine sıklıkla başvurarak kahramanların geçmişleri hakkında bilgi verilip, okuyucuya olaylar arasında bağ kurma imkânı sağlanmıştır.

Metinde tasvir yöntemi de sıklıkla kullanılan tekniklerdendir. Muhammedhasan emminin fakirhanesi, Kadı'nın odası, Hudayar Beyin ve Zeynep'in evi ayrıntılı tasvirlerle okuyucunun dikkatine sunulmuştur. Kahramanların yaşadıkları evler kendi yaşantılarıyla uyum sağlamaktadır. “*Kadı'nın odası büyük, yüksekçe, temiz bir odaydı. Bu odada otuz yedi terek ve göz vardı. Hiçbiri boş değildi. Gözlerde pek çok kavanoz ve sayısız çini kap dizilmişti. Tereklere birkaç semaver, küçük sandık, nargile, dört beş kalıp Rus şekeri ve hırdavat şeylerden sıralanmıştı. Beş on sandık, bohça ve elbise ile iki raf kitapla doluydu. Büyük ve küçük pek çok değerli halı, kilim serilmişti.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 16-17)

Hikâyenin dili yazarın da savunduğu fikirler doğrultusunda paralellik göstermektedir. Hikâyenin dili, okuyucunun anlayabileceği düzeyde oldukça sadedir. Ayrıca hikâyede kullanılan lakapların fazlalığı da dikkat çekmektedir. Yazar, gelenek merkezli bir toplum olan Azerbaycan halkının sosyal hayatını yansıtmayı amaçlamıştır. Hikâyede dinî ifadeler ve dualara da sıkça yer verilmiştir.

3.9. DEPREM

3.9.1. Özet

Hikâyenin başkahramanı ile asker arkadaşı Timur, depremzedelere yardım etmek için Bademli kasabasına gitmiştir. Kasabada muallim Mirza Aligulu'dan başka kimseyi tanımayan iki arkadaşın ilk işi muallimi bulmak olmuştur. Muallim Mirza Aligulu'nun okulda olduğunu düşünerek oraya doğru giden iki arkadaş, okulun yıkılmış olduğunu görünce etraftaki insanlara muallimin nerede olabileceği sormuştur. Muallimin, Yüzbaşı Bahadır'ın evinde olduğunu öğrenen iki arkadaş, eve doğru gitmiştir. Yüzbaşı Bahadır'ın evinin avlusunda izzet ikramla ağırlanan misafirler, kendi aralarında edebi sohbetler yaparken yeni bir deprem olmuştur. Son depremle, Yüzbaşı Bahadır'ın aşçısı ve onun bebeği, yıkılan ambar duvarının altında kalmıştır. Depremzedelere sözde yardım için gelen iki arkadaş, yıkıntı altında kalanları çıkarma görevini eli kazma kürekli işçilere bırakarak, hiçbir yardımda bulunmamıştır. Enkaz altında kalan Peri kadının sağ kalçası ve dizden yukarısı parçalanmıştır. Gece rahat bir uykuya dalan iki arkadaş, bir bebeğin ağlama sesiyle uyanmıştır. Dışarıdan gelen ağlama sesi Peri kadının cansız bedeninden süt emmeye çalışan bebeğe aittir.

3.9.2. Zihniyet

Günlük hayatta karşımıza çıkması muhtemel problemlere karşı duyarsız bir tavır sergileyen halk, *Deprem* hikâyesinde hayat bulmuştur. Afet bölgesinde kabuğuna çekilerek, sıcak çay eşliğinde edebi sohbetler yapan insanların duyarsızlığı okuyucunun dikkatine sunulmuştur. İki şair ve bir yazarın yer aldığı hikâyede, şair ve yazarların işçilerle aynı statüye sahip olmadığı diyaloglar arasında okuyucuya sezdirilerek, sınıf farklılıkları bu zor şartlarda kendisini göstermiştir. “*Yüzbaşı Bahadır, halkın şimdi yıkıntı altında kalan adamları ve hayvanları çıkarmakla uğraştığını, bu sebeple şu an bizim yardım edeceğimiz bir şeyin kalmadığını söyledi. Bu da eli kazmalı, kürekli işçilerin işiydi.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 173)

Yapı

3.9.3. Olay Örgüsü

1. Hikâyenin başkahramanı ve onun asker arkadaşı Timur'un depremde yıkılan Bademli kasabasını ziyaret etmesi.
2. İki arkadaşın Bademli kasabasına giderek muallim Mirza Aligulu'yu bulması.
3. Kasabaya gelen iki arkadaşın, çeşitli ikramlarla Yüzbaşı Bahadır'ın evinde ağırlanması.
4. Yüzbaşı Bahadır'ın evinde edebi sohbetlerin yapıldığı esnada yeni bir depremin olması.
5. Son depremle Yüzbaşı Bahadır'ın aşçısı Peri kadının ve bebeğinin ambar duvarının altında kalması.
6. Hikâyenin başkahramanının uykuya dalmasıyla rüyasında, ölen bir çocuk için cenaze namazı kıldığını görmesi.
7. Hikâyenin başkahramanının, bir bebeğin ağlama sesine uyanması ve Peri kadının cansız bedeninden süt emmeye çalışan bebeğini görür görmez oradan hızla uzaklaşması.

3.9.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin başkahramanı ve anlatıcısı olan kişinin kimliği hakkında bilgi verilmemiştir. Anlatıcı kişi, asker arkadaşı ile birlikte deprem bölgesine giderek, depremedelere destek olmak istemiş, fakat yardım edecek gücü kendisinde bulamamıştır. Geçmişte deprem bölgesinde şahit oldukları her aklına gelişinde yüreğinde yıllar sonra bile derin bir hüznü duymaktadır.

Timur, başkahramanının asker arkadaşıdır. Kahramanın fiziksel ve psikolojik özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir. Yüzbaşı Bahadır'ın evinde yaptıkları edebi sohbetten hareketle kahramanın, şair olduğunu anlaşılmaktadır.

Mirza Aligulu, Bademli kasabasının öğretmenidir. Öğretmenlik yaptığı okul yıkılınca Yüzbaşı Bahadır'ın barakasına yerleşmiştir. Fiziksel ve psikolojik özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir. Yüzbaşı Bahadır'ın evinde hikâyenin başkahramanı ve

onun asker arkadaşı ile birlikte yaptıkları edebi sohbetten hareketle kahramanın, şair olduğu anlaşılmaktadır.

Yüzbaşı Bahadır, kasabaya depremzedelere yardım için gelen iki misafiri ve yıkılan okulun müdürünü ağırlayan ev sahibidir. Küçük bir oğlu olduğu dışında hakkında bilgi verilmemiştir.

Hikâyede, Peri kadın ve bebeği, misafirlere sofraya kuran iki küçük çocuk, nöbetçiler, yetkililer, Mirza Aligulu'nun karısı ile iki çocuğu ve başkahramanın rüyasında gördüğü Hacı Molla İsmail hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Bu yüzden adı geçen kahramanlar, dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer alır.

3.9.5. Zaman

Hikâyede olay zamanı hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Olay zamanı, anlatma zamanından on yedi sene önce geçmiştir. “*O günden bu yana on yedi yıl geçiyor; ne zaman gece vakti bir çocuk ağlaması işitsem, Bademli depremi aklıma gelir. Ne zaman bir yerde, deprem sözünü duysam, kendi kendime ‘Vah, zavallı çocuklar!’ derim.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 175) Geriye dönüş tekniğiyle kaleme alınan hikâyenin başkahramanı ve onun asker arkadaşı Timur'un bir günlük serüveni tahkiyeleştirilmiştir.

3.9.6. Mekân

Hikâyeye konu olan deprem, Bademli kasabasında yaşanmıştır. Başkahraman ve onun asker arkadaşı Timur, Bademli kasabasına uzak bir mevkiden gelmiştir. Ancak onların geldikleri yerin bilgisi okuyucuya verilmemiştir. Olay, çoğunlukla Bademli kasabasındaki Yüzbaşı Bahadır'ın evinde geçmiştir. “*Depremde yıkılan, Bademli kasabasıydı. Gerçekten, Bademli ile bizim aramız uzaktı.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 171) Misafirlerin bulunduğu barakada temiz bir halı, küçük bir lamba, yemek sofrası ve semaver yer almaktadır. Hikâyede yalnızca isim olarak yer verilen diğer mekân, başkahramanın ve Timur'un geçtiği Sarvanlar meşesidir.

3.9.7. Tema

Yazar, okuyucuya günlük hayatta karşımıza çıkması muhtemel olaylar üzerinden kurmaca bir hikâye ile gerçek bir mesaj iletmiştir. Deprem sonrasında enkaz altında kalan insanlar can çekişirken, edebi sohbetler yapmanın insanlığa katkı sağlamayacağı hikâyede konu olarak yer almıştır. Sınıf farkı gözetmeksizin, işçi, öğretmen, yazar, şair demeden birlik içerisinde çalışmanın önemi vurgulanmıştır. Toplumun eğitim, bilim, sağlık, vb. her konuda birlik içerisinde olursa tüm sıkıntıların aşılabileceği okuyucuya düşündürülmektedir. Dolayısıyla hikâyenin teması, içerdiği mesaj itibarıyla birlik ve beraberliktir.

3.9.8. Dil ve Anlatım

Depremi üzerinden on yedi yıl geçmesine rağmen depremin etkilerini hala üzerinde hisseden kahramanın bakış açısıyla yazılmıştır. Kahraman, olay zamanından ayrılarak okuyucuya, duygu dünyasını yansıtmıştır. Hikâyede zamanla ilgili tekniklerden, geriye dönüş tekniği kullanılmıştır. Deprem hikâyesinin dili, oldukça sade ve anlaşılırdır. Yazar, zaman, mekân, kişi tasvirlerine yer vermeyerek, okuyucuyu detaylara boğmadan, hikâyenin özü hakkında bilgi vermiştir. Hikâyede, kahramanın rüyasında gördüğü defin merasimi, cenaze namazının kılınması, yazarın korkarak Allah'a sığınması hikâyenin dinsel unsurlarındandır.

3.10. DÜĞÜN

3.10.1. Özet

Cihangir, teyzesinin kızı Mahbube'nin düğün günü, teyzesinin oğlu Abdülkerim'i birkaç saatliğine de olsa hapisten çıkarmak için hapishanenin yolunu tutmuştur. Ancak Cihangir, Abdülkerim'i hapisten çıkarmak isterken, hapishane kaçkını Hasanali'ye benzetilerek, kendisi hapse düşmüştür. Cihangir, babasının Hacı Veli olduğunu, kendisinin Hasanali olmadığını söylese de görevlileri bir türlü ikna edememiştir. O günün sabahında Cihangir'i kurtarmak için amcasının oğlu Meşedi Farzali gelmiş ve görevlileri, Cihangir'in hapishane kaçkını olmadığına inandırmıştır. Hapisten kurtularak eve dönen Cihangir, Mahbube'nin düğününün dün akşam, Abdülkerim'in gelme ihtimaline karşılık, iki saat gecikmeli olarak yapıldığını öğrenmiştir.

3.10.2. Zihniyet

Hantal bir devlet yapısı zihniyetine sahip Rus memur ve yöneticiler, halk üzerinde müstebit bir otorite kurmaya çalışmıştır. Bahsi geçen memur ve yöneticiler arasında işinin ehli olmayan insanların varlığı ülkede yaşanan adaletsizliklere sebebiyet vermiştir. Cihangir'in bir günlüğüne haksız yere hapishanede yatması, yaşanan adaletsizliklere örnek niteliğindedir. Rus yöneticilerin Cihangir'i bir günlüğüne de olsa hapse atması, onun gözünü korkutmuş, bir dahaki sefere herhangi bir konuda harekete geçmemesine sebep olmuştur. Rus yöneticilerinin görevini hakkıyla yerine getirmemesi ve saf bir adam olan Cihangir'in cahilliği, yazarın eleştirine hedeflerinden olmuştur.

Düğün, bir kavmi millet yapan, milli unsurlardan birisidir. Bireyin, otorite nezdinde bir suçlu olan Abdülkerim'i hapisten çıkarıp, geleneksel törenlerinden olan düğünde yer almasını sağlamaya çalışması, birlik ve beraberliği simgelemiştir. Abdülkerim'in düğüne katılması, yalnızca annesi ve kız kardeşi için değil, birliğin ve bütünlüğün tesisi için de önemlidir. Teyzesinin oğlu Abdülkerim'i hapisten çıkarmak isterken, kahramanın kendisinin hapse düşmesi, hikâyeye kara mizah konusu olmuştur.

Yapı

3.10.3. Olay Örgüsü

1. Mahbube'nin nişan töreninin yapılması.
2. Düğün günü, Mahbube'nin annesinin, yeğeni Cihangir'i yanına çağırarak, oğlu Abdülkerim'in kardeşinin düğününde yanında olmadığı için üzüntüsünü dile getirmesi.
3. Cihangir'in, teyzesinin gönlünü hoş tutmak için birkaç saatliğine de olsa, hapisneden Abdülkerim'i çıkartmak istemesi.
4. Hapishane bahçesine gidince hapishane kaçkınına benzetilen Cihangir'in hapse düşmesi.
5. Cihangir'in geceyi hapistede geçirmesi.
6. Sabah olunca Cihangir'in, amcasının oğlu Meşedi Farzali'nin yardımıyla haptisten kurtulması.
7. Cihangir'in eve döndüğünde düğünün sona erdiğini öğrenmesi.

3.10.4. Şahıs Kadrosu

Cihangir, *Düğün* hikâyesinin başkişisidir. Şirvanlı Cihangir olarak da bilinir. Teyzesinin ricası üzerine oğlu Abdülkerim'i haptisten çıkarmaya giderken kendisi hapse düşmüştür. Kahramanın anne ve babası hakkında bilgi verilmemiştir. Yıllardır teyzesiyle birlikte yaşayan Cihangir, teyzesine duyduğu vefa borcundan ötürü düğün işlerine fazlasıyla yardım etmiştir. Cihangir, aradan geçen birkaç yıla rağmen hapse düşme nedenini anlayamayan, nerede bir hapishane görse yeniden hapse düşeceğinden korkarak uzaklaşan saf bir adamdır. Fiziksel özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir.

Cihangir'in teyzesi haptiste yatan oğlu yüzünden, kızının düğününde bile gözünden yaşı eksik olmayan, yüreği buruk bir anadır. Küçük kızı Mahbube gelişen olaylara sebep olması bakımından hikâyenin merkezinde yer alsa da onun ve ablası hakkında bilgiye yer verilmemiştir. Mahbube ve kaçak kumaş sattığı için hapse düşen Abdülkerim, Cihangir'in teyzesinin çocuklarıdır. Abdülkerim'i hapishaneden kurtarmaya gelen kişi ise amcasının oğlu Meşedi Farzali'dir.

Terzi Cevat, kaçak kumaş sattığı için Abdülkerim'in suçuna ortak olan kişidir.

Mahbube ile evlenecek olan Ekber Ağa kimsesiz bir adamdır. Evlendikten sonra kız evinde hayatını sürdürecektir.

Hasanali, hikâyede Karakemerli Hasanali Bey olarak geçmektedir. Cihangir'in hapisaneye Abdülkerim'i kurtarmak için geldiği gün, hapisane avlusunda ark kazarken, hapisaneden kaçmıştır.

Hikâyede yer alan, hapisanenin Rus asıllı müdürü, Cihangir'in teyzesinin büyük kızı ve dayısı, hapisane görevlileri, düğüne gelen misafirler ve çalgı takımı hakkında bilgi verilmemiştir.

3.10.5. Zaman

Olay zamanı, Mahbube'nin nişan gününden başlamak üzere, Cihangir'in hapisaneden çıkmasına kadar geçen süredir. Hikâyede net bir zaman dilimi kullanılmamakla beraber, olay, geriye dönüş tekniğiyle ilerlemektedir. Yazar, bulunduğu zamandan geriye giderek, geçmişte yaşadığı bir olayı bugün gibi taze hislerle anlatmaktadır. “*Bundan birkaç yıl önce, teyzemin kızı Mahbube'nin düğünü oldu. Kızı Ekber Ağa adlı bir Kaleli'ye vermişlerdi.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 178) Aynı zamanda, geçmişte bulunduğu andan da eski bir tarihe giderek, parantez içi bilgi niteliğinde, teyzesinin oğlunun hapse düşme nedeni hakkında bilgi vermiştir. “*Teyzemin oğlu Abdülkerim'e, bundan beş altı ay önce, Terzi Cevat'la gizlice kaçak kumaş sattıkları için bir yıl ceza verilmişti.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 178)

3.10.6. Mekân

Hikâyede mekân hakkında net bir bilgi yoktur. Olay, hikâyenin başkahramanı Cihangir'in teyzesinin evinde –düğün alayında- ve hapisanede geçmektedir. Söz konusu ev ve hapisane hakkında bilgi verilmeyerek, mekân tasviri yapılmamıştır. “*Bundan birkaç yıl önce, teyzemin kızı Mahbube'nin düğünü oldu. Kızı Ekber Ağa adlı bir Kaleli'ye vermişlerdi. Düğünü de teyzemlerin evinde yapıyorlardı. Hatta oğlan düğünden sonra da teyzemlerde kalacaktı.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 178)

3.10.7. Tema

Düğün hikâyesi, bir düğün esnasında yaşanan olumsuzları konu olarak bünyesinde barındırmaktadır. Tüm devlet dairelerinde olduğu gibi hapishaneler de Rus yöneticilerinin sorumluluğundadır. Cihangir'in, hapishane yöneticilerinin ellerinden kaçırdığı suçluya benzetilmesiyle hapse atılması, Rus adalet sistemindeki bozukluklara örnek teşkil etmiştir. Hapishanedeki memur ve yöneticiler için önemli olan, ellerinden kaçırdıkları bir suçlunun yerini, herhangi birisiyle doldurmaktır. Rus hükümetine boyun eğen çaresiz ve cahil halkı temsil eden Cihangir, haksız yere bir gününü hapishanede geçirmiş, aradan geçen yıllara rağmen hapse niçin atıldığını anlayamamıştır. Burada birey için devlet, korkunun simgesi haline gelmiştir. Cihangir, uzaktan gördüğü iki katlı binanın hapishane olduğunu kötü bir tecrübeyle öğrenmiştir. Verilen tüm bilgiler sonucunda hikâyenin temasının, Rus yöneticilerinin halka uyguladığı otorite baskısı olduğu sonucuna ulaşmaktayız. Nitekim aradan geçen yıllara rağmen Cihangir'in hapishane gördüğünde kaçması, bu sonucu doğrulamaktadır. “ *Garip olan şu ki, hapishaneye atılmamın sebebini şimdiye kadar hiç anlamadım. Onun için de nerede hapishane görürsem tabanları yağlayıp kaçıyorum.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 181)

3.10.8. Dil ve Anlatım

Kahraman anlatıcının bakış açısıyla yazılan Düğün hikâyesinin başkahramanı Cihangir, aynı zamanda anlatıcı konumundadır. Olay, Cihangir'in gözlem ve tecrübeleri sonucu tahkiyeleştirilmiştir. Yazar, sıklıkla başvurduğu yöntemlerden birisi olan diyalog tekniğini, bu hikâyesinde de kullanmıştır. Hikâyede zaman, mekân ve kişi tasvirine yer verilmemiştir. Zaman tekniklerinden olan geriye dönüş tekniği, belirgin şekilde kendini hissettirmiştir. Hikâyenin, okuma kolaylığı sağlayan, sade ve anlaşılır bir dili vardır. Sovyet döneminde yazıldığı tahmin edilen hikâyede Rus karakterlere yer verilmiştir.

3.11. ENDİŞE

3.11.1. Özet

Tiflis'deki İslamiyye otelinin üç numaralı odasında, kumaş tüccarı Meşedi Haydar ve pazarcı Meşedi Gulamhüseyin birlikte kalmaktadır. Avrupa'daki savaşlardan ötürü otelde yer olmadığı için, aynı odaya öğretmen Meşedi Mehmetbağır, gazeteci Mirza Rıza, şair ve yazar Hasan Bey ve son olarak öğretmen Mirza Mehmetkulu gelmiştir. Ancak Müslümanların İslamiyye otelinde bir odaya toplandığını gören bir sivil polis endişeyle, onları gözetlemeye başlamıştır.

Odaya son gelen Mirza Mehmetkulu, Meşedi Gulamhüseyin'e seslenerek, kendisine gelen mektupta Sadık'ın çok hasta olduğunu anlatmıştır. Sadık için oldukça endişelenen Mirza Mehmetkulu, odadakilere, Sadık'ın durumu hakkında haber alabileceği, akrabası Cafer'den haberinin olup olmadıklarını sormuştur. Ancak odadakilerin hiçbirinin Cafer'den haberi yoktur.

Mirza Mehmetkulu derdini anlattıktan sonra, Şirvanlı Meşedi Mehmetbağır geçen yaz, başından geçen endişe verici olaydan bahsetmeye başlamıştır. Meşedi Mehmetbağır şehirde yazar Nazmi ile birlikte sohbet ederken Meşedi Mehmetbağır'ın uşaağı Kasım içeri girerek sohbeti bölmüştür. Kasım, Meşedi Mehmetbağır'ı hanımının acilen köye, eve çağırıldığını söylemiştir. Çocuklarından birisinin hastalandığından endişelenen Meşedi Mehmetbağır, hızlıca evine gitmiştir. Eve gittiğinde ise küçük oğlunun akşamleyin sancılandığını ve annesinin bir kaşık yağ içirdikten sonra iyileştiğini öğrenmiştir.

Ardından Genceli Hasan Bey, üç dört yıl önce başından geçen endişe verici olaydan söz etmeye başlamıştır. Hasan Bey, kardeşi Bahçeli Bey'i otobüse bindirdikten sonra demiryoluna uçan bir araba kazası haberi almıştır. Ancak ne yapsa da hangi arabanın demiryoluna uçtuğunu öğrenememiştir. Endişe içinde kıvranan Hasan Bey, kardeşi Bahçeli Bey'e sağlığının yerinde olup olmadığına dair telgraf çekmiş ve kendisinden olumlu bir yanıt almıştır. Böylelikle Hasan Bey'in yüreği ferahlamıştır.

Hasan Bey'in ardından Meşedi Haydar da, geçen yıl nevruz bayramından bir hafta sonra başından geçen endişe verici olaydan bahsetmiştir. Meşedi Haydar, Erivan'a gittiğinde Hacı Masum emminin küçük oğlu Meşedi Ali Ekber, Meşedi Haydar'ı misafir etmek istemiştir. Meşedi Haydar, o gece rüyasında Mirza Kazım'ın vefat ettiğini

görmüştür. Gün boyunca rüyanın etkisinden kurtulamayan Meşedi Haydar, annesinden "*Hemen Nahçıvan'a dön!*" (Çiçek, 2011: 97) telgrafını alınca bir hayli endişelenmiştir. Meşedi Haydar, Nahçıvan'a gittiğinde ise satılması gereken bir bağ işi için çağrıldığını öğrenmiştir.

Akşamleyin odadan üç kişi ayrılınca, geriye kalan Meşedi Haydar, Meşedi Hüseyin ve Meşedi Mehmetbağır, "*Gerçekten de şu dünyada endişeden daha kötü bir şey yoktur.*" (Çiçek, 2011: 98) diyerek uyuya kalmıştır.

3.11.2. Zihniyet

1916 yılında yazılan hikâye, Çarlık yönetiminin, Müslüman Azerbaycan halkına karşı tutumunu yansıtmaktadır. Rus yöneticilere göre Müslümanlar, kendilerine ve kurdukları sisteme karşı tehdit oluşturmaktadır. Bu yüzden Azerbaycan halkı, Çarlık yönetimine hizmet eden görevliler tarafından daima kontrol altında tutulmaktaydı. Hikâyede yer alan polis memuru, bir araya gelen Azerbaycan Türklerinin Çarlık yönetimine karşı haince planlar kurduğunu düşünerek, endişe duymaktadır. "*Tebdili kıyafet giyen memur otelin etrafında, bu vatanperverlerin hangi hayal ile otelde toplandıklarını ve onların hangi siyasi meseleleri müzakere edip tedbir aldıklarını öğrenemediği için, endişeyle dolaşıyordu. Ne kadar uğraştıysa da bir şey öğrenemedi ve öğrenemediği için de endişeye kapıldı.*" (Çiçek, 2011: 98) Bu yüzden bir araya gelen Müslümanlar Çarlık yöneticilerinin görevlendirdiği bir polis tarafından kontrol edilmektedir.

Yapı

3.11.3. Olay Örgüsü

1. İslamiyye Oteli'nin üç numaralı odasına sırasıyla Kumaş Tüccarı Meşedi Haydar'ın, Pazarcı Meşedi Gulamhüseyin'in, Şirvanlı Meşedi Mehmetbağır'ın, Tebrizli Mirza Rıza'nın ve Genceli Hasan Bey'in gelmesi.

2. Muallim Mirza Mehmetkulu'nun, Şirvanlı Meşedi Mehmetbağır'ın, Genceli Hasan Bey'in ve Nahçıvanlı Meşedi Haydar'ın başından geçenleri anlatması.

3. Müslüman bir topluluğunun bir araya gelmesinden şüphelenen polis memurunun üç numaralı odayı dinleyerek endişelenmesi.

4. Üç numaralı odadan üç kişinin ayrılmasıyla Meşedi Haydar'ın, Meşedi Gulamhüseyin'in ve Meşedi Mehmetbağır'ın "*Gerçekten de şu dünyada endişeden daha kötü bir şey yoktur.*" (Çiçek, 2011: 98) diyerek uyuyakalması.

3.11.4. Şahıs Kadrosu

Meşedi Haydar, Nahçıvanlı bir kumaş tüccarıdır. Hakkında yeterli bilgi verilmemiştir.

Meşedi Gulamhüseyin, Nahçıvan'lıdır. Mesleği pazarcılıktır. Hikâyesini anlatmayan tek kişidir.

Meşedi Mehmetbağır, Şirvan'lıdır. Mesleği öğretmenliktir. Üç numaralı odaya dâhil olan üçüncü kişidir.

Mesleği gazetecilik olan Mirza Rıza, Tebrizlidir. Bilgili ve vatansever bir kişi olarak tanıtılmıştır.

Hasan Bey, Gencelidir. Mesleği şair ve yazarlıktır. Rusça eğitim almış, kendi çapında İslami ilimleri öğrenmiştir.

Mirza Mehmetkulu, Meşedi Haydar ve Meşedi Gulamhüseyin ile aynı görüşe sahip olduğu belirtilse de bu kişilerin nasıl bir dünya görüşüne sahip olduğu belirtilmemiştir. Mesleği öğretmenliktir.

Hikâyede yer alan polis memuru hakkında bilgi verilmemiştir. Kimliğini belli etmemek için halk arasında sivil kıyafetle dolaşan polis memuru Çarlık yönetimine hizmet etmektedir.

Hikâyede yer alan diğer kişiler, anlatının dekoratif unsur durumundaki kişilerindendir. Bunlar; muallim Mirza Mehmetkulu'nun kardeşi Sadık ve akrabası Cafer, Şirvanlı Meşedi Mehmetbağır'ın uşağı Kasım ve dostu, yazar Nazmi, Genceli Hasan Bey'in kardeşi Bahçeli Bey, Meşedi Haydar'ın annesi, Hacı Masum emminin oğulları Meşedi Selim ve küçük oğlu Meşedi Ali Ekber'dir.

3.11.5. Zaman

Hikâyede dört ayrı zaman diliminden faydalanılmıştır. Birincisi ana olayın geçtiği zaman dilimidir. Yazarın, “*Yevropa davası*” (C. Memmedguluzade, 2009: 207) olarak kastettiği şey, 28 Temmuz 1914’te başlayan Birinci Dünya Savaşıdır. Yazarın 1916 yılında kaleme aldığı hikâyeye, henüz sona ermemiş bir süreci kapsamaktadır. Dolayısıyla ana hikâyeye Birinci Dünya Savaşı zamanını barındırmaktadır. “*Avrupa’daki savaştan dolayı, şehir hınca hınç doluydu. Otellerde kalabalık nedeniyle yer bulunamıyordu. Bundan dolayı da sesiz ve sakin bir yer bulmak mümkün değildi. Bahsettiğimiz gibi herkes yerin az olmasına ücretlerin pahalılığı nedeniyle tahammül ediyordu.*” (Çiçek, 2011: 94) Hikâyede yer alan yedi karakter de bu zaman dilimine aittir. Ancak anlattıkları hikâyelerle farklı zaman dilimlerine geçiş yapmıştır.

Hikâyede muallim Mirza Mehmetkulu’nun anlattığı olayın zamanı ile ilgili bilgi verilmemiştir. Yazar, Şirvanlı Meşedi Mehmetbağır’ın, Genceli Hasan Bey’in ve Meşedi Haydar’ın başından geçenleri okuyucuya aktarırken, geriye dönüş tekniğinden faydalanmıştır. “*Mirza, ben şu anda senin neler çektiğini çok iyi anlıyorum. Çünkü aynı durum benim de başıma geldi. Gerçekten de bu endişe çok yaman bir şeydir. Allah hiç kimseye göstermesin. Geçen sene, tahminen altı, yedi ay kadar oluyor, yaz mevsimiydi, çocukları köye göndermiştim, ben şehirdeydim, hava da çok sıcaktı. Akşam oturmuş çay içiyorduk.*” (Çiçek, 2011: 95) “—*Sen bunları söylüyorsun ya Meşedi bir de beni dinle bakalım, ben o meraka öyle bir düştüm ki, Allah hiç kimsenin başına vermesin. Bundan üç, ya da dört yıl önceydi, pek hatırlamıyorum. Bizim Bahçeli Bey, Gence’ye gidiyordu. Otagara götürdüm ve bileti aldım, yolcu ettim.*” (Çiçek, 2011: 96) “—*Hasan Bey, sen iyi kurtulmuşsun. Allah sana lütfetmiş bir gün sıkıntı çekmişsin. Amma bir hafta boyunca endişeden dolayı ne uyuyabilirsin, ne de yiyip, içebilirsin. Ben geçen Nevruz Bayram’ından bir hafta sonra Erivan’a gitmiştim, Hacı Masum Emmi’min oğlu Meşedi Selimgile misafir olmuştum.*” (Çiçek, 2011: 97) Hikâyeye, kahramanların otel odasına gelmesiyle başlamış, Mirza Rıza, Hasan Bey ve Mirza Mehmetkulu’nun odayı terk etmesiyle sona ermiştir. Ana olay, bir günlük zaman dilimini kapsamaktadır.

3.11.6. Mekân

Hikâyede olayın geçtiği yer Tiflis'teki İslamiyye otelidir. *“Tifliste, İslamiyye Otelinin üç numaralı odasına iki kişi geldi. İkisi de Nahçıvanlı idi.”* (Çiçek, 2011: 94) Otelle ve kahramanların bulunduğu üç numaralı odayla ilgili olarak tasvire yer verilmemiştir. Polis memuru dışında kalan tüm kahramanlar, üç numaralı odada yer almaktadır. Polis memuru ise odadaki Müslümanları gözlemleyici olarak odanın dışarısında bulunmaktadır. *“Polis, bundan bir saat önce sokakta dolaşırken İslamiyye Oteline toplanan Müslümanlar polisin dikkatini çekmişti ve bu yüzden şüphelenmişti. Buraya toplananların hiç şüphe yok ki, bir amaçları vardı ve üç numaraya toplanmalarının nedeni de politika ve milli meseleleri konuşmak ve tedbir almaktı. Belki de belli sorunlarla ilgilenen gençler de olabilirdi. Polis kapıyı biraz açıp, odadakileri gördü. Ancak ne hakkında konuştuklarını anlayamadı. Kapıda daha fazla durmasının bir gereği yoktu. Çünkü oda sahipleri ve hizmetçiler, ‘Sen kimsin?’ diyebilirdi. Bundan dolayı memur yavaşça sokağa çıktı.”* (Çiçek, 2011: 95) Hikâyede diğer olaylara ait mekânlar da yer almaktadır. Örneğin; muallim Mirza Mehmetkulu'nun haber beklediği yer Nahçıvanken, Genceli Hasan Bey, kardeşi Bahçeli Bey'i Gence'ye uğurlamış, ancak Gence'ye giden bir aracın demiryoluna uçtuğu haberi Tiflis'e gelmiştir. Son olarak da Meşedi Haydar'ın hikâyesi, Erivan'da başlamış, Nahçıvan'da sona ermiştir.

3.11.7. Tema

Endişe adlı hikâyede yazar, beş farklı olaya yer vermiştir, ancak söz konusu beş olay, farklı konular barındırsa da hepsinin teması endişedir. Muallim Mirza Mehmetkulu'nun, Şirvanlı Meşedi Mehmetbağır'ın, Genceli Hasan Bey'in ve Nahçıvanlı Meşedi Haydar'ın, anlattığı hikâyeler tema bakımından ortaklık teşkil etmektedir. Yukarıda sözü geçen kişilerin hepsi, kendi hikâyesinin başkahramanıdır. Hikâyede bulunan dört kişi, geçmişte yaşadıkları olayları birbirlerine anlatarak, duydukları endişenin adeta büyüklüğünü yarıştırmıştır. Muallim Mirza Mehmetkulu, kardeşinin rahatsızlığı sebebiyle, Şirvanlı Meşedi Mehmetbağır, oğlunun başına bir şey gelmesinden ötürü, Genceli Hasan Bey kardeşi Bahçeli Bey'in kaza geçirmiş olma ihtimalinden ve Nahçıvanlı Meşedi Haydar, gördüğü rüyanın etkisiyle kötü bir şey yaşayacağından endişe etmektedir. Ancak tüm bu kahramanları dinleyerek endişelenen birisi daha vardır ki bu

kişi de polis memurudur. Polis memuru, kalabalık bir Müslüman topluluğunun bir araya gelerek, siyasî bir mesele konuşacağından endişe etmektedir. “*Polis, bundan bir saat önce sokakta dolaşırken İslamiyye Oteli’ne toplanan Müslümanlar polisin dikkatini çekmişti ve bu yüzden şüphelenmişti. Buraya toplananların hiç şüphe yok ki bir amaçları vardı ve üç numaraya toplanmalarının nedeni de politika ve milli meseleleri konuşmak ve tedbir almaktı. Belki de belli sorunlarla ilgilenen gençler de olabilirdi.*” (Çiçek, 2011: 95)

3.11.8. Dil ve Anlatım

Endişe adlı hikâye, hâkim anlatıcının bakış açısıyla yazılmıştır. “*Kapıyı yavaşça açıp örten bir polis memuruydu. O insanların kendisini tanımaması için sivil kıyafetle dolaşırdı. Arada sırada kıyafetini değiştirip halkın arasına karışıyordu. Hiç kimsenin onun ne iş yaptığını anlamayacağı bir tarzda kıyafetini değiştiriyordu. Polis, bundan bir saat önce sokakta dolaşırken İslamiyye Oteli’ne toplanan Müslümanlar polisin dikkatini çekmişti ve bu yüzden şüphelenmişti. Buraya toplananların hiç şüphe yok ki, bir amaçları vardı ve üç numaraya toplanmalarının nedeni de politika ve milli meseleleri konuşmak ve tedbir almaktı. Belki de belli sorunlarla ilgilenen gençler de olabilirdi.*” (Çiçek, 2011: 95) Anlatıcı, polis memurunun düşüncelerine ve polis memurunun arada sırada kıyafet değiştirerek halkın arasına karıştığı bilgisine sahiptir.

Yazar, hikâyede diyalog tekniğine sıklıkla başvurarak, okuyucuyu adeta bir tiyatro eseri okuyormuş hissine kaptırmıştır. Hikâyenin dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Yazarın diğer hikâyelerine nispeten zaman ve mekân hususunda yeterli bilgiler içermektedir. Hikâyede sıklıkla başvurulan yöntemlerden birisi de geriye dönüş tekniğidir. “*Geçen sene, tahminen altı, yedi ay kadar oluyor, yaz mevsimiydi, çocukları köye göndermiştim, ben şehirdeydim, hava da çok sıcaktı.*” (Çiçek, 2011: 95) Hikâye, beş farklı olay ve ortak bir temadan oluşmaktadır.

3.12. FATMA TEYZE

3.12.1. Özet

Kadınların ayağından ayakkabılarının sık sık düşmesiyle ilgili türlü hikâyelerin anlatıldığı hikâyede Fatma teyzenin başından geçen talihsiz olaydan bahsedilmiştir. Fatma teyzenin eşi Kerbelayı Halıkverdi Tezekli köyünden bir at satın almıştır. Ancak aldığı at, her fırsatta Kerbelayı Halıkverdi'nin elinden kaçarak Tezekli köyündeki eski sahibi Meşedi Nurali'nin ahırına gitmektedir. Fatma teyze, eşi Halıkverdi'ye kendisini atıyla Haydarali pirine götürmesini istemiştir. Fatma teyzenin isteğine başta karşı çıkan Kerbelayı Halıkverdi, daha sonra ikna olarak, eşiyile birlikte yola çıkmıştır. Yolculuk sırasında karı koca sohbet ederken, Fatma teyze ayakkabısını yere düşürmüştür. Atın dizginini eşinin eline veren Kerbelayı Halıkverdi, Fatma teyzenin ayakkabısını aramaya başlamıştır. Ancak at, önce ağır ağır, ardından hızlıca eski sahibine doğru Tezekli köyüne koşmaya başlamıştır. O sırada kadınların sokağa çıkması ile ilgili olumsuz fikirlerini dile getirmekte olan Tezekli köyü sakinlerinden Meşedi Nurali ve köyün mollası Molla Kurbankulu, Fatma teyzeyi sokağa çıkarmadığı için Kerbelayı Halıkverdi'yi gerçek Müslüman olarak addetmiştir. Meşedi Nurali ve Molla Kurbankulu bu sohbeti yaparken, korkudan ata sıkıca tutunan Fatma teyze çığlık çığığa Tezekli köyüne varmış ve Meşedi Nurali'nin ahırına girmiştir. Meşedi Nurali'nin hanımı ve birkaç kadın gelerek, Fatma teyzeyi atın üzerinden indirmiştir.

3.12.2. Zihniyet

1906 yılında *Molla Nasreddin* dergisinde yayımlanan Fatma Teyze hikâyesi, kara mizah unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır. Şehir ve köy mollalarının verdiği fetvalar yüzünden kız çocuklarının ve kadınların okumasına, çalışmasına hatta sokağa çıkmasına dahi izin verilmemiştir. “Ben Kazak mahallesinin Azplov köyünün mollası Molla Hamid, Müslüman kardeşlere haber veriyorum ki, ‘Kim çocuğunu okula verirse, çocuğu Rus ve kendisi kâfir olacak.’” (C. Memmedguluzade, 1908: 2) Mollalar, kadınların örtünmesini, saklanmasını, dışarı çıkmamasının gereğini İslam inancına bağlamaktadır. Yazar, kadınlara günah kavramının vücut bulmuş hali gözüyle yaklaşan mollaları keskin bir dille tenkit etmiş, *Molla Nasreddin* dergisinde de bu konuya geniş bir şekilde yer vermiştir.

Fatma Teyze hikâyesinde de yazar, bu rolü, toplumun yanlış zihniyetini yansıtan Molla Kurbankulu ve Meşedi Nurali'ye yüklemiştir. Toplum zihniyetine göre, hanımının sokağa çıkmasına müsaade etmeyen erkek, gerçek manada Müslüman olma sıfatını taşıyabilmektedir. *“Bak ne dedim, asıl Müslüman Kerbelayı Halıkverdi'dir. Ben onu uzun zamandan beri tanıyorum ve Katır Ürküten'e her gittiğimde daima Kerbelayı Halıkverdi'ye misafir olurum. Adam doğrudan Allah bendesidir. Ben hiçbir zaman onun hanımının ne sesini duydum ne kendisini gördüm. Ey Meşedi Nurali, o atı Kerbelayı Halıkverdi'ye satmışsın ya, helal olsun!”* (C. Memmedguluzade, 2009: 175-176)

Yapı

3.12.3. Olay Örgüsü

1. Kahramanın, eşleriyle birlikte çıktığı yolculuk esnasında ayağından ayakkabısı düşen kadınların hikâyesini anlatması.
2. Fatma teyzenin kocası Kerbelayı Halıkverdi'nin Tezekli köyündeki Meşedi Nurali'den bir at satın alması.
3. Kerbelayı Halıkverdi'nin satın aldığı atın, her fırsatta eski sahibinin yanına kaçması.
4. Fatma teyzenin, kocası Kerbelayı Halıkverdi'ye kendisini Haydarali pirine götürmesini rica etmesi.
5. Fatma teyze ve kocasının Haydarali pirine gitmek üzere yola çıkması.
6. Yolculuk esnasında Fatma teyzenin ayakkabısının yere düşmesi.
7. Kerbelayı Halıkverdi'nin, hanımının ayakkabısını yerden almak için atın dizginlerini Fatma teyzenin eline vermesi ve atın Fatma teyzeyi kaçırması.
8. Molla Kurbankulu ve Meşedi Nurali'nin sohbeti esnasında Fatma teyzenin at üstünde hızla Meşedi Nurali'nin ahırına girmesi.
9. Utancından kıpkırmızı olan Fatma teyzeyi köyün hanımlarının gelip, atın üzerinden indirmesi.

3.12.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin anlatıcısı hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. O yalnızca olayların anlatıcısı ve gözlemleyicisi konumundadır.

Fatma teyze, hikâyede üstlendiği konum itibariyle cahil bir kadındır. İki saat yolu at üstünde gitmeyi göze alarak, keramet sahibi olduğuna inandığı Haydarali pirinin yanına gitmek istemektedir.

Kerbelayı Halıkverdi, Fatma teyzenin eşidir. Hikâyenin diğer karakterlerine nazaran, eşinin sözüne değer veren, iyi huylu birisidir. Katır Ürküten şehrindedir.

Molla Kurbankulu, Tezekli köyünün mollasıdır. Kadınların sokağa çıkmasının sakıncalı olduğunu düşünen ve İslam dinini çıkarları doğrultusunda kullanan birisidir. Hikâyenin olumsuz tiplerindedir.

Meşedi Nurali, Tezekli köyündendir. Kerbelayı Halıkverdi'nin atının eski sahibidir. Kadınların sokağa çıkması ile ilgili olumsuz görüşlere sahiptir. Bir kadının, yalnızca evin ihtiyaçlarını gidermesi için sokağa çıkabileceğini düşünmektedir. Hikâyenin olumsuz tiplerindedir.

Haydarali piri, hikâyede keramet sahibi birisi olarak geçmektedir. Pir, kelime anlamı bakımından olağanüstü yeteneklere sahip yaşlı kimselere denilmektedir. Hikâyede de halk, Haydarali pirinden medet umarak, kısıtlı imkânlarla uzun mesafeli yolculukları göze alıp, kapısına gitmektedir.

3.12.5. Zaman

Hikâyede olayların geçtiği zaman dilimi hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Ancak yazarın, hikâyenin sonuna düştüğü nottan hikâyenin 1906 yılında yazıldığını anlamaktayız. “*Molla Nasreddin, 29 Eylül, 6 Ekim 1906, No 26-27*” (C. Memmedguluzade, 2009: 176) Ana hikâye, Fatma teyzenin eşiyle birlikte Haydarali pirine gitmek için yola çıkmasıyla başlamış, Tezekli köyünde Meşedi Nurali'nin ahırında kendisini bulmasıyla sona ermiştir. Hikâye, kronolojik zamanlıdır. Herhangi bir geriye dönüş tekniği kullanılmamıştır. Hikâyede kullanılan zamansal ifadeler şu şekildedir; “*Katırlı şehri ile Haydarali pirinin arası iki saatlik mesafededir.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 174) “*Sonra Meşedi Nurali'nin hanımı ve birkaç hanım gelerek, Fatma tezeyi*

attan indirdiler. Yarım saat sonra Kerbelayı Halıkverdi de gelmiştir.” (C. Memmedguluzade, 2009: 176)

3.12.6. Mekân

Hikâyede iki mekân kullanılmıştır. Bunlardan birisi Kerbelayı Halıkverdi ve Fatma teyzenin bulunduğu Katır Ürküten şehri, diğeri ise Meşedi Nurali ve Molla Kurbankulu'nun bulunduğu Tezekli köyüdür. “*Fatma teyzenin eşi Katır Ürküten şehrinin sakini Kerbelayı Halıkverdi, Tezekli köyünden bir at satın almıştır. At, güzel bir attır, ancak atın tek kusuru, fırsat bulduğu anda yeni sahibinin evinden çıkararak, Tezekli köyüne- eski sahibi Meşedi Nurali'nin evine gitmesiydi.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 174) Bu mekânların tasviri yapılmamış, mekânların tam anlamıyla nerede bulunduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak yazarın, 1906 tarihinde bulunduğu konum itibariyle olayların Azerbaycan'da geçtiğini düşünmekteyiz.

Hikâyede, Haydarali pirinin bulunduğu yer, üçüncü bir mekân olarak, okuyucuya sezdirilmiştir. Ancak Haydarali pirinin bulunduğu mekânın ismi hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Yalnızca, Tezekli köyü ile Haydarali pirinin bulunduğu yer arasında iki saatlik fark olduğuna yer verilmiştir. “*Katırlı şehri ile Haydarali pirinin arası iki saatlik mesafededir.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 174)

3.12.7. Tema

Azerbaycan kadınlarının sosyal hayattaki yeri, giyim-kuşamı, toplumun kadınlara yönelik bakış açısı yirminci yüzyılda faaliyet gösteren birçok yazarın eserinde konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sahada eser veren yazarlardan birisi de hiç şüphesiz Celil Memmedguluzade'dir. Yazarın, kadın konusuna özel olarak hassasiyet göstermesinin sebebi, onların toplumda yeterince faaliyet gösterememesi, gündelik yaşama dâhil olamaması hor görülmesi, köleleştirilmesi ve alınıp satılabilir bir meta haline getirilmesidir. Bütün bu eksiklikler, Memmedguluzade'nin mizahi üslubuyla gün yüzüne çıkmış bulunuyordu. Yazar, Molla Nasreddin dergisiyle bu sorunlara sert bir üslupla değinerek, kadının sosyal hayatta faal olabilmesi için zemin hazırlamıştır.

Yazarın, toplum zihniyetini yansıtan eserlerinden birisi olarak *Fatma Teyze* hikâyesi karşımıza çıkmaktadır. Kadına değer verilmemesinin tema olarak vurgulandığı

hikâyede Molla Kurbankulu ve Meşedi Nurali, kadınların sokağa çıkmasının sakıncalarından bahsederek, dışarı çıkıp su doldurmasının bile uygun olmadığını, kadınların eşleri tarafından eve kapatılarak kapılarına kilit vurulmasının İslam dini açısından en uygun davranış olacağı konusunda yaptıkları sohbeti şahit olmaktadır. Yazar, topluma olumsuz örnek teşkil eden vasıfları bu iki karakter üzerinde toplamıştır. “*Molla Kurbankulu yüksek sesle cevap verip: peh, boş boş konuşma. Kadın nedir, sokağa çıkıp su getirmek nedir? Canı çıkasınca, suyu da kendin taşı. Kadında şahsiyet var mı ki sokağa çıkmasına müsaade edesin? Kadının hakkı, eve kapatıp, kapısına kilit vurup, anahtarını cebine koymaktır.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 175)

3.12.8. Dil ve Anlatım

Hikâye iki bölümden oluşmaktadır. İlki, kadınların ayakkabılarının sık sık ayağından düşmesiyle ilgili olan bölümdür. İkincisi ise toplum zihniyetini yansıtan Molla Kurbankulu ve Meşedi Nurali’nin kadınlar hakkında görüşlerini dile getirdiği bölümdür. Yazar bu ilk anlatıyı ana konuya geçişi sağlayabilmek için kaleme almış ve iki hikâyeyi birbirine başarılı bir şekilde bağlamıştır.

Fatma Teyze hikâyesi, ben diliyle, kahraman anlatıcının bakış açısıyla anlatılmıştır. “*Benim bir başka dostum bana daima der ki: Ben hanımımınla ömrümde bir defa bırak yolculuğu, belki kapıdan sokağa bile çıkmamışım.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 175) Hikâye, Lağlağı⁴ mahlası ile Molla Nasreddin dergisinde yer almıştır. Hikâyenin komik bir sonla bitmesi, okuyucuya, Türk Edebiyatı’ndaki fıkra türünü anımsatmaktadır. Olumlu ve olumsuz karakterlerin bir arada bulunduğu hikâyede kişi tasvirlerine, olay zamanına dair net bir zamana ve mekân tasvirine yer verilmemiştir. Tüm bunların yanı sıra yazar, diyalog tekniğine yer vermiştir. Hikâyenin dili, yabancı kelimelerden uzak, sade ve anlaşılır düzeyde kaleme alınmıştır.

⁴ Bekker, 2. Cırcırma, 3. Cünun, 4. Dehre, 5. Deli, 6. Dildili, 7. Hemşeri, 8. Hop-hop, 9. Qecele, 10. Lağlağı. 11. Mozalan, 12. Mümin, 13. Müslüman, 14. Sırıtiq, 15. Şeytan, 16. Şieler, 17. Vızvıza, 18. Zeli, 19. Cin, 20. Sağsağan. (İzzetullakızı, 2009) Celil Memmedguluzade’nin mahlasları arasında yer almaktadır.

3.13. HAMALLAR

3.13.1. Özet

1921 yılında hikâyenin başkahramanı eşiyle birlikte geçici süreliğine akrabasının evinde hayatını sürdürmektedir. Başka birisinin evinde yaşamaktan rahatsızlık duyan başkahraman, arkadaşlarının ve yönetimin desteğiyle ailesiyle birlikte başını sokabileceği bir ev sahibi olmuştur. Ancak ev ile ilgili başka bir problem, evinde ne oturup yazı yazabileceği masa ve sandalyesi ne yatıp uyuyacağı bir karyolası vardır. Yönetim, evinde kullanabileceği gerekli eşyaları ücretsiz alması için başkahramanı Bolşoy Morskoy sokağındaki eşya deposuna göndermiştir. Ancak depo müdürü listede olan eşyaların depoda olmadığını söyleyerek onu geri göndermiştir. Başkahraman, yeniden idare kâtabinin yanına giderek, depoda hiç eşya kalmadığını söylemiştir. İdare kâtabi ise onu yeniden depo müdürünün yanına göndermiştir. Bu defa depo müdürü onu ve hanımını içeri alarak elinde olan eşyaları göstererek, müdürün dün gelip tüm eşyaları saydığını ve bu eşyaları hiç kimseye vermemesi gerektiğini söylemiştir. Ancak depo müdürü başkahramanın haline acıyarak, elinde olan eşyaları ona vermiştir. Başkahraman, alışveriş sona erdikten sonra, eşyaları taşınması için bir hamal çağırmasına rağmen on beş yirmi hamal beraberinde gelmiştir. Gelen hamal sayısından dolayı şaşırarak başkahraman ve hanımı, bu kadar hamalın ücretini karşılayamayacağını düşünerek hamallara laf anlatmaya çalışmıştır. Ancak gelen hamallar hızlıca eşyaları sırtlarına yüklenerek, yola çıkmıştır. Başkahraman hamallara bu kadar kişinin ücretini ödeyemeyeceğini, yalnızca bir hamalın ücretini verebileceğini söylese de hiçbir fayda vermemiş, hamallar tarafından tehdide uğramıştır. Başkahraman da bu kadar kalabalık bir hamal ordusundan korkup, hamalların önüne düşerek yolu göstermek zorunda kalmıştır. Yolda kalabalık bir asker ordusu sayesinde hamallar gözden kaybolmuş ve başkahraman hanımıyla birlikte yan taraftaki bir eve saklanmıştır. Beş on dakika boyunca girdiği evin bahçesinde saklanan korkan çift, hamallar iyice uzaklaştıktan sonra dışarı çıkmış, gerekli eşyaları zaman içerisinde kimisini parayla kimisini eşten dosttan temin etmiştir.

3.13.2. Zihniyet

Hamallar, Sovyetler Birliği kuruluşunun ikinci yılı 1921 yılında yaşanan olayların kaleme alındığı bir hikâyedir. Bu tarih aynı zamanda yazarın, Ekim devrimi sürecinde ülkedeki boşluğun sona erdiğini, Sovyetler Birliği döneminde dergisini rahatlıkla yayımlayabileceğini düşünerek, hasret çektiği vatanına geri döndüğü yıldır. Ancak yazarın planları hayal ettiği gibi gitmemiş, dergisini çok daha ileri bir tarihte, 2 Ocak 1925 tarihinde yayınlama imkânı bulabilmiştir. Ayrıca derginin kontrolü, Celil Memmedguluzade’de değil Sovyetler Birliği’nin elindedir.

Hamide Memmedguluzade’nin Hatıralarından yola çıkarak, yazarın gözlemleri sonucunda başından geçen olayları aktardığı hikâyenin tamamen gerçek olduğu bilgisine ulaşmaktayız. “*Üç haziranda Tiflis’ten ayrılıp, ayın dördünde Baku’ya ulaştık. İstasyonda fayton yoktu. Eşyalarımızı hamallara verip, yürüyerek Gubernski sokağında on sekiz numaralı evde oturan damadım Y. Mehmet Bey’in evine gittik. Onların sadece küçük bir odaları vardı. Eşyalarımızı çingene göçü gibi camekânlı bölmeye istif ettik.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2002: 150) Hikâyede yer alan bilgiler ile yazarın hanımı Hamide Memmedguluzade’nin verdiği bilgiler arasında ciddi bir uyum söz konusudur. “*Elimize bir kâğıt verip bizi Bolşoy Morskoy Sokağı’ndaki ambara gönderdiler. Burada tamire muhtaç dolap, masa sandalye ve kullanılmış kap-kaçaktan başka bir şey yoktu. Onlardan bazılarını almaya mecbur olduk. Hamallar çekirge gibi etrafımızı sardılar. Mirza Celil, onların konuşmalarını dikkatle dinliyordu. Hamallar adlı hikâyesini bu gözlemlerinden sonra kaleme almıştı.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2002: 152) Yazara temin edilen ev ve eşyalar, Sovyetler Birliği döneminde devlet başkanlığı yapan Neriman Nerimanov tarafından sağlanmıştır.

Hikâyede değinilen bir başka husus ise sınıfsal farklılıklardır. Yazar, Sovyetler Birliği döneminde yaşanan adaletsizliği ve düzensizliği *Hamallar* hikâyesinde yansıtmayı kendisine bir borç bilmiştir.

Yapı

3.13.3. Olay Örgüsü

1. Başkahramanın akrabasının evinde hayatını sürdürürken, kendisine ve ailesine uygun bir ev araması.
2. Hükümet tarafından başkahramana bir ev ve eşya temin edilmesi.
3. Başkahramanın temin edilen eşyaları almak için depo müdürünün yanına gitmesi ve ellerinde eşya olmadığı söylenilerek geri gönderilmesi.
4. Başkahramanın idare kâtibi tarafından yeniden depo müdürünün yanına gönderilmesi.
5. Depo müdürünün, başkahramana acıyarak onu ve hanımını eşyaların bulunduğu odaya götürerek, diledikleri eşyayı alabileceklerini söylemesi.
6. Başkahramanın, eşyaları taşınması için bir hamal istemesiyle on beş yirmi hamalın gelmesi.
7. Başkahramanın hamallara, bu kadar kişinin ücretini ödeyemeyeceğini söylemesine rağmen hamalların eşya taşımaya devam etmesi.
8. Başkahramanın hamallar tarafından tehdit edilmesi.
9. Yolda kalabalık bir asker ordusu sayesinde hamalların gözünden kaybolan başkahramanın yan taraftaki evin bahçesine saklanması ve hamallar gidince bahçeden ayrılması.
10. Başkahraman ve hanımının zaman içerisinde eşyaların kimisini parayla kimisini eş dosttan temin etmesi.

3.13.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin başkahramanı ve anlatıcısı tek bir kişidir. Başkahraman hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir, ancak, hikâyede şekillenen olaylar bakımından yorumlayacak olursak, akrabasının evinde sığıntı gibi kalmaktan mahcubiyet duyan, kendisine karşı saygısı olan birisidir.

Hikâyenin başkahramanının hanımı, idare kâtibi, depo müdürü ve hamallar hakkında hiçbir bilgiye yer verilmeyerek, hikâyenin dekoratif unsur durumundaki kişileri arasında yer almaktadırlar.

3.13.5. Zaman

Hikâyede olayların yaşandığı zaman, 1921 yılına aittir. “*Miladi takvimin 1921 yılında, -Bolşevik İnkılabının Bakü’deki ikinci yılı- yeni Komünist Hükümeti var gücü ve azmiyle ülkeye nizam vermek için çaba göstermekte idi. Ben de akrabalarımızdan birisinin evinde yaşıyordum.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 234) Hikâyenin olay zamanı ve anlatma zamanı arasında ortaklık söz konusudur. Geriye dönüş tekniğiyle kaleme alınan hikâyeye, başkahramanın yönetim sayesinde sahip olduğu eve eşya bulmasıyla başlamış, eşyalarını taşımak için gelen on beş yirmi hamaldan kurtulmasıyla sona ermiştir. “*Bizim için gerekli olan şeyler aklıma geldikçe, ondan bundan, bir kısmını da parayla Guba meydanından aldık. Ancak uzun müddet, sokakta ne zaman bir hamal görsem hemen önlem alırdım. Şimdi bu tedbire gerek kalmadı. Çünkü en korkak kişinin bile Allah’ın aciz kulları olan hamal tayfasından korkması yersizdir.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 238)

3.13.6. Mekân

Hikâyede olaylara ev sahipliği yapan mekân Bakü’dür. Olay, başkahramanın akrabasının evinde, depo müdürünün odasında ve çoğunlukla Bakü sokaklarında geçmektedir. “*Miladi takvimin 1921 yılında, -Bolşevik İnkılabının Bakü’deki ikinci yılı- yeni Komünist Hükümeti var gücü ve azmiyle ülkeye nizam vermek için çaba göstermekte idi. Ben de akrabalarımızdan birisinin evinde yaşıyordum.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 234) Bu bilgi dışında herhangi bir mekân bilgisine ve tasvirine yer verilmemiştir.

3.13.7. Tema

Hamallar adlı hikâyede yazar, maddi sıkıntı içerisinde hayatını sürdürmeye çalışan bireye, devlet eliyle ev ve eşya yardımı sağlanmasını konu etmiştir. Ancak kahraman, hamalların saldırısına uğrama korkusuyla devletin ücretsiz olarak sağladığı eşya yardımından faydalanamamış, ilerleyen zamanlarda eşyalarını parayla almak zorunda

kalmıştır. Kahramanın yaşadığı korku, güçlkle temin ettiği eşyalardan kendisini ve ailesini alıkoymuştur. Korku temalı hikâyede yazar, yaşadığı korkunun ne kadar yersiz ve anlamsız olduğuna dikkat çekmek için, “*Şimdi bu tedbire gerek kalmadı. Çünkü en korkak kişinin bile Allah’ın aciz kulları olan hamal tayfasından korkması yersizdir.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 238) ifadelerine yer vermiştir.

3.13.8. Dil ve Anlatım

1921 yılında yaşanan olayların kaleme alındığı hikâye, yazarın, bizzat kendi başından geçenleri okuyucuya aktardığı biyografik özellik taşıyan hikâyesidir. Hikâye, 24 Mayıs 1926 tarihinde *Yeni Yol* gazetesinde yayımlanmıştır. (Habibbeyli, 2009: 597) Olayların ben diliyle okuyucuya aktarıldığı hikâye, kahraman anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınmıştır. “*Çocuğun annesiyle sokağa çıktık ve hamallardan birisini, konuşmak için yanımıza çağırdık. Biz bir hamala doğru bakarken, o anda birçok hamal etrafımızı sardı.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 236) Hikâyede diyalog tekniğine sıklıkla başvurulmuştur.

“- Kimi arıyorsunuz?

Ben ev sahibini sordum. Bir Rus kadını da köşeden seslendi:

- Ne istiyorsunuz?

- Doktor Vasilyev burada mı yaşıyor?

- Bu evde hiç kimse yok.

- Ancak bize bu evi tarif ettiler.

- Hangi numarayı tarif ettiler?

- Otuz iki numaralı evi.

- *Bu ev kırk beş numaradır. Siz şu tarafa gideceksiniz.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 237) Hikâye, yabancı kelimelerden uzak, sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Zaman ve mekân kavramı net bir şekilde belirtilse de, kişiler hakkında net olarak bir bilgi mevcut değildir. Ayrıca yazar, mekân ve kişi tasvirine de yer vermeyerek, olayı ön plana çıkarmayı amaçlamıştır.

3.14. HANIN TESPIHİ

3.14.1. Özet

Molla Nasreddin, kim olduğu bilinmeyen kişiler ile birlikte uzun bir gezi seyahatine çıkmıştır. Tebriz'e geldiği zaman ise Karabağ Hanlarından Nazarali Han İkrämüddeve ile karşılaşmıştır. Nazarali Han, onu köyünde ağırlamak istemiştir. Molla Nasreddin'in gönlü olmasa da Nazarali Han'ın misafirlik teklifini mecburen kabul ederek, Germeçatak köyüne gelmiştir. Köy evlerinden birisini boşaltılarak Molla Nasreddin'e tahsis etmiştir.

Sabah büyük bir gürültüyle uyanan Molla Nasreddin, Ferraş Ali Cafer'in, evin reisi Hacı Musa evde yokken hanımından Nazarali Han'ın evi için, iki yüz gram yağ istediğini ve bu yüzden kavga çıkardığına şahit olmuştur. Kadın, evinde yağ olmadığını söylese de Ferraş Ali Cafer, büyük rezillik çıkartmış ve geri dönüp, hanın tespihini getirerek kadının önüne koymuştur. Bu olaydan sonra Hacı Musa'nın hanımı ne yapıp edip yağı tedarik etmiş ve Ferraş Ali Cafer'e vermiştir. Nazarali Han, bir şey istenilen yere alacaklı olduğunu unutturmamak adına nişan bırakma geleneğini devam ettirmektedir. Bıraktığı nişan ise kendi tespihidir. Ferraş Ali Cafer, halktan bir şey ister de halk onu vermezse, eve ikinci gelişinde hanın tespihiyle gelir, hükmün yerine getirilmeme ihtimalini bırakmazdı.

Ferraş Ali Cafer, köylünün birinden Nazarali Han için koyun istemiştir. Köylü, koyunu olmadığını söylese de Ferraş Ali Cafer, eve hanın tespihi ile yeniden gelmiştir. Çaresiz köylü eşeğini satarak bir keçi bir de koyun almıştır. Ferraş Ali Cafer de koyunu alarak Nazarali Han'a götürmüştür.

Alt katında Peri kadın ve çocukları yaşayan Molla Nasreddin, Nazarali Han'ın baş veziri Mirza Sadık Münşi'nin birkaç defa Peri kadının yanına gelip uzun uzadıya sohbet ettiğini görmüştür. Molla Nasreddin aşağı inince Mirza Sadık Münşi niyetini belli ederek, Peri kadın ile evlenmek istediğini söylemiştir. Peri kadın onun teklifini kesin bir dille reddetse de Mirza Sadık Münşi, bir sonraki gelişinde Ferraş Ali Cafer ile birlikte Han'ın tespihini getirmiş, tespihin bu güne kadar kimleri canından ettiğine dair hikâyeler anlatarak, Peri kadının gözünü korkutmuştur.

3.14.2. Zihniyet

Hikâyenin ne zaman yazıldığına dair net bir bilgi bulunmamaktadır, ancak *Hanın Tespihi* adlı hikâyenin, mekân itibariyle yazarın İran’da bulunduğu süreyi göz önüne alarak 1920’den sonra yazılmış olabileceği söyleyebiliriz. Mirza Celil, Birinci Dünya Savaşının olumsuz atmosferi ve derginin geleceği için kardeşi Mirza Ali Ekber’in de tavsiyesiyle İran’a yerleşmek zorunda kalmıştır. Ancak yazarın İran’da bulunduğu yıllar (1920-1921) hanlık mücadelesinin yoğun bir şekilde yaşandığı süreçtir. Yazar, burada bulunduğu bir yıllık süre içerisinde birçok kültürel ve siyasî gözlemlerde bulunmuş ve bu gözlemlerini Hanın Tespihi adlı hikâyesine aktarmıştır. “Çadır bize dar geliyordu. Bundan dolayı Ümmi adlı dul bir kadının evini bizim için boşalttılar. Ümmi, henüz gençti ve iki çocuğu vardı. Hanımağa’nın kâtibi Meşedi Mehmet onunla evlenmek istiyordu. Mirza Celil, Hanın Tespihi hikâyesinde bu konuyu işledi.” (C. Mehmetkuluzâde, 2002: 99) Yazar, İran’daki cahil halkın yanı sıra kadının rızası olmadan onu zorla evliliğe sürükleyen toplumu da göz önüne sermiştir.

Yapı

3.14.3. Olay Örgüsü

1. Molla Nasreddin’in önce Larcan Köyü’ne giderek Kulu Han’a misafir olması, ardından Kalayber köyüne gitmesi ve orada İkrâmüddeve Nazarali Han’ın, Molla Nasreddin’i köyüne davet ederek misafir etmek istemesi.

2. Molla Nasreddin’in, Nazarali Han’ın köyü, Germeçatak köyüne gelmesi.

3. Germeçatak köyünde Molla Nasreddin’e ev tahsis edilmesi.

4. Molla Nasreddin’in, Nazarali Han’ın memuru Ferrâş Ali Cafer’in, Hacı Musa’nın hanımından yağ almak için kapısına dayandığını istediğini elde edemeyince hanın tespihini getirerek kadına gösterdiğini anlatması.

5. Molla Nasreddin’in, Ferrâş Ali Cafer’in, koyun istediği köylüden olumlu yanıt alamayınca hanın tespihiyle gelerek koyunu alıp geri döndüğünü anlatması.

6. Nazarali Han’ın veziri Mirza Sadık Münşi’nin, Molla Nasreddin şahitliğinde Peri kadına evlenme teklifi etmesi.

7. Peri Kadın'ın evlenme teklifini reddetmesi üzerine, Mirza Sadık Münşi'nin, Ferraş Ali Cafer'i Peri kadının kapısına getirmesi.

8. Ferraş Ali Cafer'in, Peri kadına hanın tespihini göstererek, tehdit etmesi.

9. Molla Nasreddin'in Germe-çatak köyünü terk ederek, Ahar şehrine gitmesi.

3.14.4. Şahıs Kadrosu

Molla Nasreddin, yazarın bizzat kendi başından geçenleri anlattığı hikâyenin anlatıcısı ve başkahramanıdır. Hakkında bilgi mevcut değildir.

Nazarali Han İkrämüddeve, hikâyenin ana karakterlerindedir. Germeçatak köyünün sahibi Nazarali Han, köydeki karar yetkisine de sahiptir. Han, diğer Karabağ Hanlarına nazaran oldukça merhametli ve iyi niyetli birisidir. Misafirperver birisidir. Emrinde çalışan baş veziri ve memurları vardır. Başlangıçta, halkına karşı merhametli ve iyi niyetli birisi olarak tasvir edilse de özünde acımasız ve merhametsiz birisidir. Halkına zulmeden, halktan zorla haraç elde eden zalim bir yöneticidir.

Ferraş Ali Cafer, Nazarali Han'ın memurudur. Nazarali Han için, halktan zorla haraç toplayan zalim birisidir.

Mirza Sadık Münşi, Nazarali Han'ın baş veziridir. İstedğini elde etmek için evlenmek istediği kadının gözünü korkutmaktan sakınmayan zalim birisidir.

Peri Kadın, dört çocuklu dul bir kadındır. Kendisini çocuklarına adanmış, Molla Nasreddin'in kaldığı evin altında, kendi haline bir yaşam sürmektedir.

Molla Nasreddin ile birlikte gelen kişiler hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Ancak eşinin, Celil Memmedguluzade Hakkında Hatıralarım adlı eserinde verdiği bilgiler ışığında, Molla Nasreddin'in yanındaki kişilerin ailesi olduğuna ulaşmaktayız.

3.14.5. Zaman

Hikâyede olayların geçtiği zaman hakkında bilgi verilmemiştir. Olay, çoğunlukla kronolojik olarak ilerlemektedir. Yalnızca Molla Nasreddin'in mekân tanıtımı yaptığı bölümde geriye dönüş tekniği kullanılmıştır. “ *Bundan birkaç yıl önce, ben o köprüden geçtim, İran'ın dağlarına çıktım. Oradan Karabağ vilayetleri başlar ve taa Tebriz'e*

çıkar. Sol taraf, Şahseven illeri, sağ taraf Rusya toprağının Avar serhattı.” (Çiçek, 2011: 105) Hikâyede muğlak zaman verilerine rastlanmaktadır. “Yazın ilk aylarıydı. Aras’ın bu tarafı çok sıcaktı. Köprüyü geçip, çayın diğer tarafında kaldık. Sabah hemen Larcan Köyü’ne gittik, Kulu Han’a konuk olduk. Üç gün burada kaldıktan sonra, yukarıdaki dağlara giderek serin, sefalı İran dağlarına çıktık.” (Çiçek, 2011: 105) Hikâye, Molla Nasreddin’in Germe-çatak köyüne gelmesiyle başlamış, köyden ayrılarak Ahar şehrine gitmesiyle sona ermiştir. Olay, on beş günlük zaman diliminde yaşanmıştır.

3.14.6. Mekân

Hanın Tespihi adlı hikâyede zaman kavramlarının aksine, kullanılan mekânlar oldukça somut, net ve belirgindir. “*Bakü ile Tiflis Demiryolu’nun Yevlah İstasyonu’ndan şose yolu Berde’ye, sonra Ağdam’a, Ağdam’dan yukarıya Şuşa Kalesi Şehri’ne gidiyordu. Ağdam’ın solundaki şose yoldan Karabulağ’a, oradan Cebrayıl’e, Cebrayıl yolu da Aras’a çıkıyordu.*

Meşhur Hüdafer’in Köprüsü oradadır.

Bundan birkaç yıl önce, ben o köprüden geçtim, İran’ın dağlarına çıktım. Oradan Karabağ vilayetleri başlar ve taa Tebriz’e çıkar. Sol taraf, Şahseven illeri, sağ taraf Rusya toprağının Avar serhattı.” (Çiçek, 2011: 105) Yazar, mekân tasvirlerine yer vermeyi ihmal etmemiştir. Hikâyede ana olayın geçtiği mekân Germe-çatak köyüdür. “İkramüddeve, Germe-çatak Köyü’nde oturuyordu. O köy ve civar köylerin hepsi Hanın malıydı. Germe-çatak Köyü, Kalayber’den daha yüksekte, dağların eteğinde, Merzenli Şehri’nin sol tarafında güzel manzaralı, küçük bir yaylaydı.” (Çiçek, 2011: 105)

3.14.7. Tema

Hikâye konu bakımından üç bölümden oluşmaktadır: Bunlardan ilki anlatıcının, han ve hanın tespihi hakkında bilgi verdiği bölüm, ikincisi Hacı Musa’nın hanımının hikâyesi ve üçüncü bölüm Peri kadının hikâyesinin anlatıldığı bölümdür. Hikâyede, hanların baskısına maruz kalan ve onların koyduğu kurallara koşulsuz şartsız itaat etmek zorunda olan İran halkından bahsedilmiştir. Hikâyenin konusunun geçtiği Germeçatak köyü, İran’ın temsili niteliğindedir. Nazarali Han’ın üzerinden ise İran’daki Hanlık sistemi eleştirilmektedir. Germeçatak köyünde Nazarali Han’ın koyduğu hukuk kuralları

geçerlidir. Hikâyenin başlığı ve konusu birbiriyle oldukça bağlantılıdır. Alacaklı olduğu evlere nişan bırakma geleneğini sürdüren Nazarali Han, memuru Ferraş Ali Cafer aracılığıyla tespihini nişan olarak kullanmaktadır. Tespihi gören halk, can korkusuyla Nazarali Han'ın isteğini yerine getirmektedir. Ancak buradaki tespih sembolik bir anlam taşımaktadır. Tespih, hanın gücünü ve otoritesini simgelemektedir. Halkın esas korktuğu şey tespih değil, Nazarali Han'ın gazabıdır. Han'ın isteğini yerine getirmeyen halk, başına kötü bir şey gelecek korkusuyla yaşamak yerine Han'ın emrini yerine getirmektedir. *“Tespihe iyi bak. Bu öyle bir tespihtir ki, iki yıl önce Han'ın emrine riayet etmeyen Değirmenci Mehdi'yi kayadan dereye atan tespihtir. Tespih onu öyle attı ki, çocukları ölüsünü bile bulamadılar. Bu Oruçali'nin evini yıkan, çocuklarını ormana dağıtan tespihtir. Aç gözlerini, iyi bak bu o tespih mi, yoksa değil mi? dedi.”* (Çiçek, 2011: 108)

3.14.8. Dil ve Anlatım

Kahraman anlatıcının bakış açısıyla ele alınan hikâyede yazar, ben diline sıklıkla başvurmuştur. *“ Ben bir keresinde tespihi görmüştüm. Ferraş köylünün birinden Han'ın evi için koyun istiyordu. Koyun yoktu. Ferraş gidip, ikinci defa geldiğinde Han'ın Tespihi'ni getirdi. Köylü hemen gitti, eşeğini verdi komşusuna. Ondan bir keçi ile bir koyun aldı, koyunu Nazarali Han'a gönderdi, keçiyi olatmaya götürdü.”* (Çiçek, 2011: 107) Mirza Celil, kendi başından geçen olayları anı tarzında okuyucuya sunmuştur. Odak noktası hikâyenin konusu olan yazar, hikâyenin anlatıcısı ve kahramanı olan kişi hakkında malumat vermeyi gerek görmemiştir. Hikâyenin, her düzeyden okuyucu tarafından anlaşılabilir sade bir dili vardır. Zaman bilgisi ve kişi tasvirine yer verilmemiştir.

3.15. HIRSIZ İNEK

3.15.1. Özet

Şehir hayatının keşmekeşinden bunalan kahraman, çareyi akrabalarının bulunduğu Karakılçık köyüne gitmekte bulmuştur. Mesleği yazarlık olan kahraman, köyde birkaç gün vakit geçirdikten sonra her sabah büyük bakır kap içerisinde gelen sütün, hırsız ineğin sütü olduğunu öğrenmiştir. İneğin nasıl hırsızlık yaptığına anlam veremeyen yazar, işin aslını amcasının oğlundan dinlemeye başlamıştır. Amcaoğlu, boynuzları yaralı olan ineğin, geceleri herkes uykudayken, komşunun pamuk tarlasına gizlice girerek, besin ihtiyacını oradan karşıladığını anlatmış ve ineğin sütünün bu kadar verimli olmasını da pamuk tarlasından beslenmesine bağlamıştır.

Akşam vakti bakır kaptaki gelen sütü içen yazar, amcaoğluna dönerek, kendisine süt, peynir ve yağdan ziyade tecrübe kazanacak olayların gerektiğini söylemiştir. Yazar, gözü uyku tutmayınca yanına amcasının oğlunu alarak ineği kontrol etmeye gitmiş ve Hüseyinkulu'nun pamuk tarlasında gördüğü ineği büyük bir güçle eve getirmiştir. Yorgun argın uyuyakalan yazar, sabah olunca ineğin hırsızlığa nasıl alıştığını anlamak için ineğin eski sahibini aramaya koyulmuştur. İneğin eski sahibinin Hırsız Musa olduğunu öğrenmiş, amcaoğluyla birlikte hırsızlıkla ün salmış Kıyamedinli köyüne kadar gitmiştir. Köye ulaştıktan sonra yazar ve amcaoğlu atları okula doğru sürerek, köy öğretmeninin yanına gitmiştir. Yazar, öğretmene hırsız Musa'yı aradığını söyler söylemez öğrencilerden birisi koşarak okuldan uzaklaşmıştır. Öğretmen, kaçan öğrencinin Musa'nın komşusu olduğunu ve ona haber götürdüğünü söylemiştir. Öğrencileri sınıfa toplamak için zili çalan öğretmen, gelen kişilerin hükümet tarafından gönderilmediğini, kimseyi zorla alıkoymayacaklarını anlatarak, öğrencileri rahatlatmaya çalışmıştır. Atları kontrol etmek için tavlaya giden yazar ve amcaoğlu, bir bekçinin atların önüne saman döktüğünü görmüştür. Sigarasını yakan bekçi, helal kazancın öneminden bahsederek, hırsız Musa'dan dert yanmaya başlamıştır. Bekçi, hırsız Musa'nın yılın iki ayını sağda solda gezerek geçirdiğini, geri kalan on ayını hapisanede yattığını anlatmıştır. Bekçinin anlattıklarından cesaret alan yazar, hırsız Musa'nın önceden kendisi gibi hırsız bir ineği olup olmadığını sormuştur. Bekçi ise hırsız Musa'nın geceleri evde olmadığı için ineğin, komşuların tarlasına dadandığını ve bu şekilde sahibi gibi bir hırsız olduğunu anlatmıştır.

3.15.2. Zihniyet

1927 yılında Yeni Kend dergisinde yayımlanan Hırsız İnek adlı hikâyede, Sovyetler Birliği döneminde yaşanan olaylar anlatılmaktadır. “Sovyet hâkimiyetinin 1920-1930’lu yıllarında baş gösteren süreç, ustalıkla aksedilmiştir. Yazarın, özellikle 1920’li yılların ortalarından sonra yazılmış hikâyelerinde, Sovyet hükümetinin getirdiği şaşkınlık, korku ve sosyal adaletsizliklerini kendisine has bir üslupla, üstü kapalı bir şekilde yansıtmıştır. Mesela, Hırsız İnek adlı hikâyesinde pamuk hırsızı olarak tanınan Musa’nın, ineğini de hırsızlığa alıştırmasının tasviri, Sovyet teşkilatındaki yalan ve hırsızlığı genelleştirilmiş bir şekilde ifade etmiştir. Yazar, kuruluşunun başlangıcında, insanların, hırsızlık üniversitesinden hırsızlık diplomalarını aldıklarını, hatta hayvanların da insanlardan geri kalmadıkları kanaatine ulaşmıştır.” (C. Memmedguluzade, 2009: 14) Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere hikâyede, Sovyet hükümetinin halkı yanlış yönlendirerek, zor duruma düşürdüğü kinayeli bir şekilde yansıtılmaktadır. Aynı zamanda şehir hayatından bunalan yazarın, köyün temiz havasına ve sakin hayatına duyduğu özlem dile getirilmiştir. Ancak, şehirde kendisini bütün gücüyle hissettiren Sovyet hükümeti, köylerde de varlığını hissettirmeye başlamıştır.

Yapı

3.15.3. Olay Örgüsü

1. Yazarın şehir hayatından sıkılarak her yıl olduğu gibi Karakılıç köyüne gitmesi ve orada tavşan avına çıkması.
2. Yazarın, kaldığı amcaoğlunun evinde bakır bir kapta getirilen sütün, hırsız ineğin sütü olduğunu öğrenmesi.
3. Yazarın, amcaoğluna ineğin nasıl hırsızlık yaptığını sorması.
4. Amcaoğlunun, ineğin, herkes uyuduktan sonra gecenin bir yarısında komşunun pamuk tarlasına girerek besin ihtiyacını oradan karşıladığını söylemesi.
5. Gözünü uyku tutmayan yazarın, gece yarısı amcaoğlunu alarak, ineği kontrol etmeye çıkması.
6. Yazar ve amcaoğlunun, komşunun pamuk tarlasında gördüğü ineği güçlükle evlerine getirmesi.

7. Sabah kahvaltısında önüne yağ, süt ve peynir getirilen yazarın, bu işin peşini bırakmayarak, ineğin eski sahiplerini araştırması.
8. Yazarın ineğin eski sahibinin hırsız Musa olduğunu öğrenmesi.
9. Yazar ve amcaoğlunun Musa'yı bulmak için Kıyamedinli köyüne gitmesi.
10. Yazar ve amcaoğlunun Kıyamedinli köy okuluna gitmesi.
11. Yazarın köy öğretmenine durumunu anlatmasıyla, haber alan öğrencinin Musa'ya haber vermeye gitmesi.
12. Öğretmenin, öğrencileri bir araya toplayarak, gelen kişilerin hükümet tarafından gönderilmediğini anlatması.
13. Yazar ve amcaoğlunun atlarını kontrol etmek amacıyla tavlaya girmesi ve tavladaki atlara saman veren bekçinin Musa'nın, yılın on ayını hapisanede geçirdiğini, ineğini de kendisi gibi hırsızlığa alıştırdığını anlatması.
14. Yazar ve amcaoğlunun Karakılçık köyüne geri dönmesi.

3.15.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin başkahramanının mesleği yazarlıktır. Şehir hayatının karmaşasından bunalan kahraman, köyün sakin ve temiz havasına sığınmıştır. İneğin nasıl hırsızlık yaptığını ve hırsızlığa nasıl alıştığını araştıran kahraman, meraklı bir kişiliğe sahiptir. Köyde yaşadığı olayları, hazinesine tecrübe olarak katmayı planlamaktadır.

Amcaoğlu, hırsız ineğin yeni sahibidir. İneğin başka birisinin tarlasından faydalanması, onun işine geldiği için işin aslını öğrenmeye tenezzül etmeyen tembel bir adamdır. Hakkında yeterli bilgi verilmemiştir.

Meşedi Necef, hırsız ineğin amcaoğlundan önceki sahibidir. Hakkında başka bir bilgi mevcut değildir. Hikâyenin dekoratif unsur durumundaki kişilerindendir.

Musa, Kıyamedinli köyünde yaşamaktadır. Hayatını, hırsızlıktan elde ettikleriyle idame ettirdiği için lakabı hırsız olarak kalmıştır. İneğin ilk sahibidir. Neredeyse bütün yıl hapisanede yattığı ve dışarda olduğu zamanlarda da hırsızlıkla meşgul olduğu için ineğini başıboş bırakmıştır.

Mirza Halil, Kıyamedinli köyünün öğretmenidir. Yazar ve amcaoğluna yardımcı olmaya çalışması dışında hikâyede hiçbir fonksiyonu bulunmamaktadır. Hikâyedeki dekoratif unsur durumunda bulunan kişilerdendir.

Bekçi, yazar ve amcaoğluna hırsız Musa hakkında bilgi veren kişidir. Hakkında yeterli bilgi verilmemiştir, ancak okuyucuya hikâyenin ana mesajını vermesi bakımından önemli bir karakterdir.

3.15.5. Zaman

Hırsız İnek adlı hikâyede, olay zamanı on üç günlük zaman diliminde yaşanmıştır. “Ben, on üç gün Karakılçık köyünde kaldım ve bu on üç günün ilk haftasını tavşan vurup getirmek ve onları parçalayarak, köpeklere vermekle geçirdim. Diğer hafta da akrabalarımızın *Hırsız İnek* adlı ineği ile meşgul oldum.” (C. Memmedguluzade, 2014: 264) Olay, yazarın Karakılçık köyüne gelmesiyle başlamış, Kıyamedinli köyünden tekrar Karakılçık köyüne dönmesiyle sona ermiştir. Olayların ne zaman yaşandığı hakkında bilgi verilmemiştir.

3.15.6. Mekân

Hikâyede iki ayrı mekân kullanılmıştır. Bunlardan ilki, yazarın şehirden misafir olarak geldiği Karakılçık köyü, diğeri ise kahramanın, ineğin eski sahibini bulmak için gittiği Kıyamedinli köyüdür. Yazar, birçok hikâyesinden farklı olarak Kıyamedinli köyünün tasvirine yer vermiştir. “Kıyamedinli, geçmişte hırsızlıkla ün salmış, büyük bir köydür. Geçmiş zamanlarda mahkeme saraylarındaki işlerin büyük bir kısmını Kıyamedinlilerin hırsızlık meselelerinin oluşturduğu aklıma gelmektedir.” (C. Memmedguluzade, 2014: 267)

3.15.7. Tema

Köyde, kısa süreliğine de olsa sakin bir hayat yaşamayı ümit eden yazar, bir ineğin hırsızlık yapması gibi, kendisine anlamsız gelen türlü olaylara şahitlik etmiştir. Ancak yazar, yaşanan tüm olayları, hayatına katılmış birer tecrübe olarak görmektedir. O, olumlu veya olumsuz tüm yaşananları, yazarlık hayatına katkı sağlayacağını düşünmektedir ve bu şekilde *Hırsız İnek* adlı hikâyeyi kendi lehine çevirmeyi

başarabilmiştir. “*Ama şurası var ki, yazar milleti olarak bize, yağ ve peynirden, süt ve kaymaktan daha önemli bir şey var ki, o da tanımak ve tecrübe etmektir. Bize tecrübe lazımdır. Bize tema ve mevzu lazımdır, yani kısaca, bizim yazarlık haznemize daima duyulmamış olaylar lazım ki haznemiz çalışsın, boş kalmasın.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 266) Hikâyenin küçük bir bölümünde yer alan bekçi karakteri, hikâyenin temasını belirleyen kişidir. “*Allah o pislüğün evini başına yıksın! Eğer sen paranı hırsızlıkla kazanacaksan, kahrolsun ondan gelecek fayda! İnsan, bir parça ekmeği dürüstlikle kazanmalı. Bu dünyada hırsızlıkla kazanılan paradan hiç kimse hayır ve bereket sahibi olmaz.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 269) Yukarıda bekçiye ait olan ifadelerle, helal-haram kavramlarına dikkat çekilerek, hikâyenin temasına netlik kazandırılmıştır. Dolayısıyla hikâyenin temasını helal kazancın önemi oluşturmuştur. Bekçi, aslında Memmedguluzade'nin sözünü emanet ettiği kişidir. O yalnızca hırsızlık yaparak geçimini sağlayan Musaya'ya değil, ineğinin hırsızlık yapmasına müsaade eden amcaoğlu karakterine de lanet etmektedir.

3.15.8. Dil ve Anlatım

Hikâyenin başkahramanı olan yazar, olaylara müdahil konumdadır. Bu yüzden hikâye, kahraman anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınmıştır. “*Bir sabah, amcaoğluyla birlikte çay içtikten sonra ricam üzerine, bana hem ineği göstermesi hem de ineğin hırsızlığı hakkında bilgi vermesi için bahçeye çıktık.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 264) Hikâyenin dili, oldukça sade ve anlaşılır düzeydedir. Yazar, kişiler ve zaman hakkında yeterli bilgi vermese de mekân hususunda çeşitli tasvirlerle yer vermiştir. “*Uzun zaman sonra şehirde, yazıp çizmekle kafanı yorduktan sonra bir bakmışsın ki, düzlüğün ortasında, temiz ve sakın havada, kuşların ve hayvanların içindesin. Ekinler, sular, ağaçlar ve yapraklar... Gör nereye geldiğini. Ancak büyük şehrin kaldırımlarında kalabalıktan yol bulabilmek için dar sokaklarından geçmek mümkün değil.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 263-264) Halk kültürüne ait unsurları büyük bir ustalıkla eserine yerleştirmeyi başaran yazar, hikâyeye bir atasözü ile başlayarak, yine aynı atasözü ile hikâyeyi sona erdirmiştir. “*Yaramaz ineği geceleri pamuk tarlasına o kadar çok gönderdi ki, inek ne yapsın, hayvan neticede. Atalarımız demiş ki, kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 269)

3.16. İKİ ELMA

3.16. 1. Özet

Akşam saatlerinde oğlula birlikte gezmeye çıkan baba, oğluna sıklıkla şekerleme türünde bir şeyler almaktadır. Ancak çıkılan son gezide babanın cebinde hem yeterince para olmadığı için hem de oğlunu bu duruma alıştırmamak için onun istediği şeker ve tatlıdan almamıştır. Oğlunun keyfinin kaçtığını anlayan baba, gönlünü almak için ona iki elma alıp, ikisini de oğluna vermiştir. Lakin oğlunun keyfi yerine gelmemiştir. Eve gitmek için tramvaya binen baba oğlun yanına sefil durumda olan dilenci bir çocuk gelerek, para dilenmiştir. Baba, dilencilere para vermenin, onlara fayda sağlamayacağını, aksine onları bu işe teşvik edeceğini düşünerek, dilenci çocuğa para vermemiştir. Tramvayın penceresine yansıyan görüntüde dilenci çocuğun kırmızı bir elma yediğini gören babanın aklına birden, oğlu için aldığı elmalar gelmiştir. Baba arkasına döndüğünde oğlunun keyfinin yerine geldiğini, elmalardan birisini dilenci çocuğa verdiğini görmüştür.

3.16.2. Zihniyet

İki Elma adlı hikâye, 1920’li yıllarda kaleme alınmıştır. Baba-oğul ilişkisi üzerine temellendirilen hikâyede, babasına istediğini almadığı için gönül koyan bir çocuk ile karnını doyurmak için dilenmek yahut dilendirilmek zorunda kalan çocuğun hayat standartları üzerinde durulmuştur. “*Ancak işin aslı, bugünkü dilenci çocuğa para vermeyişim beni harap etti. Harap etmesinin sebebi ise, bu dilenci çocuğun yaşında benim üstü başı yeni, karnı tok, anası babası sağ oğlum şu anda elma yerine şeker almadığım için kırılmış vaziyette oturuyordu.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 287) Oğluna istediği şekerleri almayan baba, yüksek standartlara sahip olmayan, orta halli bir vatandaştır. Dolayısıyla yazar, aslında tam manasıyla birbirine zıt olan karakterleri karşılaştırma yoluna gitmemiştir. O, her zaman sıradan insanlar ve sıradan olaylarla ilgilenmiştir. “*Dilenci kavramına lüğatin biçtiği anlam ‘dilenerek geçinen, başkalarına el açan, geçimini dilenerek sağlayan, yokluktan, yoksulluktan sürekli yakınma’; bir şeyi arsızca ve ısrarla isteyen kimseleri betimleyen bir çerçeveye sahiptir. Bu tanımlama çerçevesinde altı çizilmesi gereken ‘dilenerek geçinme’ ya da ‘geçimini dilenerek*

sağlama’ ve ‘yokluktan, yoksulluktan sürekli yakınma’ gibi tanımlayıcı sözcükler, dilenci kimliğini tasvir eden ifadeler olmanın yanında örtük olarak yaşam mücadelesinde hayata tutunma, geçinme ve varlığını devam ettirmeye yönelik bir stratejiye ilişkin ipuçlarını da barındırmaktadır.” (Parin, 2010: 25) Dolayısıyla dilenci çocuk, ülkenin refah düzeyini belirlemede önemli bir role sahiptir. Ülkenin kötü ekonomik şartları küçük yaştaki çocukların ekmek parası kazanmasına ve onları bu yolda dilencilik yapmaya mecbur kılmıştır. Aynı ülkede istediği şekerlemelerden alınmadığı için babasına gönül koyan çocukların varlığı söz konusuysen, diğer tarafta hayatını geçindirebilmek için dilencilik yapan çocukların bulunması ülkenin sosyal adalet sistemindeki bozukluklara örnek oluşturmaktadır.

Yapı

3.16.3. Olay Örgüsü

1. Akşam saatlerinde baba oğlunun gezmeye çıkması.
2. Çocuğun, babasından şeker ve tatlı istemesi.
3. Babanın cebinde yeteri kadar para olmadığı için ve oğlunun alışkanlık kazanmasını istemediği için oğlunun arzusunu yerine getirmemesi.
4. İsteği yerine gelmeyen çocuğun keyfinin kaçması.
5. Oğlunun keyfini yerine getirmek için babanın, iki elma alarak oğluna vermesi.
6. Baba oğlunun eve gitmek üzere tramvaya binmesi.
7. Dilenci bir çocuğun baba oğlunun yanına gelerek, para istemesi.
8. Babanın dilenen çocuğa para vermenin uygun olmadığını düşünerek, dikkate almaması.
9. Babanın tramvayın penceresinden yansıyan görüntüden dilenci çocuğun elma yediğini görmesi.
10. Arkasını dönen babanın, oğlunun kendi elmasını dilenci çocuğa vermesiyle keyfinin yerine geldiğini görmesi.

3.16.4. Şahıs Kadrosu

İki Elma adlı hikâyenin şahıs kadrosu, üç kişiden oluşmaktadır. Bu kişiler; baba, oğul ve dilenci çocuktur.

Hikâyede yer alan baba karakteri, oğlunun her arzusunu yerine getirmeyerek, onun kötü alışkanlıklar kazanmasına engel olmak; dilenci çocuğa para vermeyerek de onu bu işe teşvik etmek istememesiyle bilinçli bir ebeveyn olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk, hikâyede yer alan baba karakterinin küçük yaşlardaki oğludur. Babasının aldığı iki elmanın birisini dilenci çocuğa vererek mutlu olan çocuk, paylaşımcı bir kişiliğe sahiptir.

Dilenci çocuk hakkında hikâyede hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Hikâyenin dekoratif unsur durumundaki kişisidir.

3.16.5. Zaman

Hikâyede olayların yaşandığı zaman net olarak belirtilmemiştir. Ancak olay, akşam saatlerinde geçmektedir. “*Akşam saatlerinde gzmeye çıktığım zaman, bazen oğlumu da yanımda götürürüm. Bu defa da götürdüm.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 286) Kronolojik bir seyir halinde olan hikâyede olay, babanın oğluyla birlikte gezintiye çıkmasıyla başlamış, aynı gün eve dönmek için baba oğulun bindiği tramvayda küçük çocuğun elindeki elmalardan birisini dilenci çocuğa vermesiyle sona ermiştir.

3.16.6. Mekân

Konu bakımından iki bölümden oluşan hikâyede kullanılan mekânlar, sokak, deniz kenarı ve tramvaydır. Bu mekânlardan sokak ve deniz kenarı hikâyenin ilk bölümüne aitken, tramvayda geçen olaylar ikinci bölümüne aittir. Baba oğulun tramvaya bindiği yer ise Azerneft adında bir petrol şirketinin önü olarak geçmektedir. Ancak bahsi geçen mekânlar hakkında net bilgi verilmemiştir. “*Ayrıca onu böyle yüzü asık görünce benim de keyfim kaçtı. Eve gitmek için Azerneft idaresinin önünde bulunan tramvay vagonlarının birisine önce oğlumu bindirdim, ardından kendim bindim.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 286)

3.16.7. Tema

Hikâyede, baba ve oğul arasında geçen gündelik olaylar anlatılmaktadır. Bir babanın evladına vermek istedikleri, veremedikleri, ondan beklentileri, aynı zamanda çocuğun babasından istekleri ve yardıma muhtaç insanlara karşı duyduğu masum hisler hikâyenin temel taşlarıdır. Hikâyeye, yazarın çocukları anlamaya yönelik yazdığı eserleri arasında yer almaktadır. Küçük bir çocuğun değişken arzularının ve ruh halinin yansıtıldığı eserin teması küçük bir çocuğun elinde var olanı paylaşmaktan duyduğu haz üzerine kurulmuştur. *“Vagonumuz hareket ederken, pencerenin camından, dilenci çocuğun kırmızı elmayı yediğini gördüm. Önce bir şey anlamadım, ama o dakikada aklıma oğlumun elmaları aklıma geldi ve çocuğa doğru döndüm. Oğlum, sessizce gülerek, bana şöyle söyledi:*

-Baba, elmanın birini dilenci çocuğa verdim.” (C. Memmedguluzade, 2014: 287)

Babasının, istediği şekerleri almamasıyla canı sıkılan küçük çocuk, elindeki iki elmadan birisini, kendi yaşlarındaki küçük bir çocukla paylaşarak mutluluğa erişmiştir.

3.16 8. Dil ve Anlatım

Olaylara doğrudan müdahil durumda olan kahraman, hikâyenin anlatıcısı konumundadır. Dolayısıyla hikâyeye, kahraman anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınmıştır. *“Oğlum, elmaları benden aldı ama gönülsüz aldı. Ben ona, keyfinin neden olmadığını sormadım, çünkü sebebi çok açıktı. Biraz önce pazarda benden iki şey istedi, ikisini de almadım.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 286) Diyalogun yok denecek kadar az olduğu hikâyede olay baba ve oğul arasında geçmesine rağmen anlatıcı baba olduğu için bütün olayları ondan öğrenmekteyiz. Çocuğun duygu ve düşüncelerine babasının yorum ve tahminleri aracılığıyla ulaşmaktayız.

Hikâyenin oldukça sade bir dili vardır. Sayfa sayısı bakımından küçük bir hacme sahiptir. Net olarak belirtilmeyen zaman ve mekân, somut bir düşünce dünyası oluşturmamaktadır. Ancak hikâyenin, gerçek hayatta karşımıza çıkması muhtemel olaylardan oluşması, gerçeklik hissini uyandırmaktadır. Bütün bunların yanı sıra hikâyede kişiler hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Kişiler hakkındaki bilgilere, hikâyede buldukları konum ve davranış itibarıyla ulaşmaktayız.

3.17. İKİ KARDEŞ

3.17.1. Özet

Gürcistan'ın yaylalarının birinde tren istasyonunda yolcular ile akrabaları arasında duygusal anlar yaşanırken, akrabalarını uğurlamak için gelen insanlar ilginç bir olaya şahit olmuştur. Vagonlardan birisinin giriş kapısında iki erkek kardeş sıkı sıkı sarılarak birbirlerini öpmektedir. Yolcu, tren hızlanmadan kardeşini inmesi için ileriye doğru itmiştir. Ancak kardeşi kendisini kapıdan içeriye atarak vagona girmiştir. İki kardeş tekrar sıkıca sarılıp, öpüştükten sonra yolcu kardeşini yeniden dışarıya itmiştir. Yaylada kalan kardeş uzaklaşıp giden treni çaresizce seyre dalmıştır.

3.17.2. Zihniyet

1920'li yıllarda yazılan hikâyeye iki kardeşin, henüz ayrılmadan birbirine duyduğu hasret dolu duyguları konu edinmiştir. Hikâyede iki kardeş arasında yaşanan sevgi ve merhamet duygusu ile bir ağacın dalları arasında bağ kuran yazar, ağacın yapraklarının birbirinden ayrılışını, iki kardeşin ayrılık hikâyesine benzetmiştir. *“Ağaçların öpüşmesi ile iki kardeşin öpüşmesi arasında büyük bir fark vardır. Fark, buradaki ardıçları birbirine yaklaştıran esen rüzgârdır, ama kardeşleri öpüştüren kardeş sevgisidir.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 284) Ancak ağacın dallarının birbirinden ayrılma sebebi rüzgâr gibi doğal bir etkenken, iki kardeşin birbirinden ayrılmasının sebebi, suni bir süreç olan dönemin siyasi olaylarıdır. Birbirinden ayrılmak zorunda kalan iki kardeş, yönetim sisteminin arka planda sebep olduğu hazin olayları yansıtmaktadır.

Yapı

3.17.3. Olay Örgüsü

1. Tren istasyonuna toplanan insanların sevdiklerini trene bindirerek, yolcu etmesi.
2. Vagonun kapısında birbirinden ayrılamayan iki kardeşin, istasyonda bulunan kişilerden birisinin dikkatini çekmesi.
3. Yolcunun kardeşini, inmesi için dışarıya doğru itmesi.

4. Yaylada kalması gereken kardeşin, çevik bir hareketle kendisini trene atması ve kardeşine sıkıca sarılması.

5. Yolcunun kardeşini tren daha fazla hızlanmadan aşağıya itmesi.

6. Kardeşin, uzaklaşan trenin ardından bakakalması.

3.17.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin şahıs kadrosunu üç kişi oluşturmaktadır. Ancak hiçbir kahramanın fiziksel-psikolojik tanıtımına yer verilmemiştir. Tren istasyonunda bulunan kişilerden birisi olan anlatıcı, hikâyede olayları yalnızca gözlemleyen pozisyonda yer almaktadır. Diğer kahramanlar ise birbirinden ayrılamayan iki kardeştir. Kardeşlerden birisi Tiflis yolcusu olduğu için kardeşinden ayrılmak zorunda kalmıştır, diğeri ise yaylada kalmak zorunda olan kişidir.

3.17.5. Zaman

İki Kardeş adlı hikâyede olay zamanı, ağustos ayına aittir, ancak olayların yaşandığı yıl ile ilgili bilgi verilmemiştir. “*Gürcistan yaylalarının birinde, ağustos ayının ortalarında bir tren Tiflis’e gitmek üzere yola çıkmaya hazırlanıyordu. Güneş batmak üzereydi.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 283) Kronolojik bir seyir halinde olan hikâyede olay, insanların akrabalarını uğurlamak için tren istasyonuna gelmesiyle başlamış, iki kardeşin hüznü bir şekilde birbirinden ayrılmasıyla sona ermiştir.

3.17.6. Mekân

Hikâyede olayların geçtiği yer, Gürcistan’da bir tren istasyonudur. “*Gürcistan yaylalarının birinde, ağustos ayının ortalarında bir tren Tiflis’e gitmek üzere yola çıkmaya hazırlanıyordu.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 283) İstasyonun hangi şehirde yer aldığı bilgisi, okuyucuya verilmemiştir. Bunun yanı sıra hikâyede mekân tasvirine de yer verilmemiştir. Hikâyede kullanılan ikinci mekân, yolcu olan kardeşin gideceği yer olan Tiflis’tir. Ancak bahsi geçen mekân, hikâyede yalnızca isim olarak yer almıştır.

3.17.7. Tema

Ayrılığın en yakın şahidi olan tren istasyonu, seven ile sevileni birbirinden ayıran beşeri bir özellik kazanarak, yakınlarını uğurlamak için gelen büyük bir kalabalığı ağırlamaktadır. “*Gidenler, arkada kalanlara vagondan öpücük ve selam gönderiyorlardı; geride kalanlar ise onlara mendillerini sallıyorlardı.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 283) Mendil sallamak, birçok kültürde ayrılığın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâye aslında birçok ayrılık sahnesine tanıklık ederken, anlatıcı için yalnızca bir olay dikkate değerdir. Bu olay, birbirinden ayrılmak istemeyen iki kardeşin ayrılık hikâyesidir. “*Aklımdan çıkmayan olay, tren yavaş yavaş uzaklaşırken, vagonlardan birisinin kapısının ağzında gördüğüm, öpüşen iki kişiydi. Bunlar, birbirine sarılıp, kadın gibi öpüşüyordu. Öpüştükten bir süre sonra içerideki kişi, arkası tarlaya doğru olan kişiyi tek elinden tutarak inmesi için tarlaya doğru itti. O da derhal içeriye sıçradı ve atıldıktan sonra tren ile birlikte koşmaya başladı. Yeniden vagona geçen kişi, oradaki adamla sarılarak yeniden öpüşmeye başladılar. Tren biraz süratlendi, ama vagona atlayan oğlan, oradaki kişiyi öpmekten vazgeçmiyordu. İyice uzaklaştıktan sonra, kendisini kedi gibi arkaya doğru yere attı. Ve hala önde giden vagondaki yoldaşına doğru koşuyordu, ancak sonunda durdu. Durduktan sonra gözü, yine uzaklaşan trendeydi.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 283)

3.17.8. Dil ve Anlatım

Anlatıcı, tren istasyonuna, yakınlarını uğurlamak için gelen kişiler arasında yer almaktadır. Ancak kahramanın uğurlayacağı bir yakını bulunmamakta ve orada ne için bulunduğu dair bilgi verilmemiştir. O, yalnızca etrafında yaşananları gözlemlemekle mesuldür. Bu yüzden hikâyede gözlemci anlatıcının bakış açısı kullanılmıştır. “*Kalabalığın arasından birkaç Gürcü yoldaştan, bu iki kişinin kardeş olduğunu öğrendim.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 283)

Hikâyenin küçük hacmi dikkate alındığında tasviri tanıtımlara genişçe yer verilmiştir. Bu durum İki Kardeş hikâyesini, yazarın diğer hikâyelerinden farklı kılan bir özelliğe sahiptir. “*Şöyle oluyordu, birinin başı sağa doğru eğildiğinde, bir başkası ortaya doğru geliyor, bir başkası ise sola doğru eğiliyordu. Böyle olunca, iki ağacın dalları kâh birbirinden uzaklaşırken kâh birbirine yaklaşıyordu.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 284)

Hikâyede, sevgilinin yahut sevilenin ardından sallanan mendil, pek çok kültürde ortaklık teşkil etmektedir. Bu durumda hikâye, halk kültürüne ait unsuru bünyesinde barındırmaktadır. “*Gidenler, arkada kalanlara vagondan öpücük ve selam gönderiyorlardı; geride kalanlar ise onlara mendillerini sallıyorlardı.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 283) Hikâyede değinilen bir başka unsur ise ağaç motifidir. Yazar, rüzgârın ardıç ağacının dallarını farklı yönlere savurmasını, tren istasyonunda iki kardeşin yaşadığı ayrılığa benzetmiştir. Ardıç ağacı, Türk dünyasında ve Türkiye’de büyük bir öneme sahiptir. Örneğin, ardıç ağacını mezar başına dikmek, eski çağlardan beri Türkler arasında sürdürülen bir gelenek haline gelmiştir.

Sayfa sayısı bakımından küçük bir hacme sahip olan hikâyeye, sade ve anlaşılır bir dilde yazılmıştır. Hikâyede diyaloglara yer verilmeyerek, yalnızca anlatıcının gözlemleri ifade edilmiştir.

3.18. İKİ KOCA

3.18.1. Özet

Azerbaycan'ın İran'a yakın olan şehirlerinden birinde, Hacı Ramazan adında bir Allah dostu yaşamaktadır. Eşine düşkünlüğüyle bilinen Hacı Ramazan, hanımına kızdığı zaman gözünü kırpmadan onu boşamaktan çekinmeyen, yüreği yumuşadığı zaman ise boşandığı eşiyile yeniden evlenmeyi alışkanlık haline getiren tutarsız bir kişidir. Hanımıyla üç defa boşanan Hacı Ramazan, dördüncü defa eski eşi Şerebanı ile evlenmek isteyince, din adamları aynı kişiyle dördüncü kez evlenmenin, şeri kurallara uygun olmadığını söylemiştir. Yani şeriat kurallarına göre, Hacı Ramazan'ın eski eşi ile yeniden evlenebilmesi için Şerebanı'nın başka bir erkekle evlenip boşanmış olması gerekmektedir. Hacı Ramazan bir an önce eski eşiyile yeniden evlenebilmek için Şerebanı'ya en uygun eş adayının, çalıştığı hamamın ocakçısı Kable İmamali olduğunu düşünerek Şerebanı ile Kable İmamali'nin nikâhını kıydırarak, çokça zahmet çekmiştir. Bir ay gecikmeli olarak boşanan Şerebanı, Hacı Ramazan ile yeniden evlenerek eski düzenine geri dönmüştür.

3.18.2. Zihniyet

Sovyetler Birliği döneminde kaleme alınan hikâye, 1927 yılında 'Şerg Gadını' dergisinde yayımlanmıştır. Eser, Ekim İhtilalinden on yıl önce yaşanan olayları konu edinmiştir. Yazar, ihtilalden on yıl önce Azerbaycan Türklerinin dünyaya bakış açısını, problemlere çözüm üretmede seçtikleri yolu eleştirmek amacıyla kaleme almıştır. *"Benim, bu hikâyeyi kaleme almaktaki amacım şudur: Bu işleri, yani hanımını üç defa boşamış bir erkeğin eski hanımını başka bir erkekle evlenmeye mecbur kılmasının yeni bir konu olmadığını yazmak istiyorum. Malum olduğu üzere dindar Müslümanlar arasında bu tarz olaylar daima süregelmiştir ve geçmiş zamanlarda bu duruma hiç kimse ne şaşırır ne de itiraz ederdi. Ama hali hazırda bu satırların şimdiki okuyucusu burada yazılan olayı ve hikâyede adı geçen molla ve meşedileri gülünç buluyorsa, bunun sebebi, bizim şimdi ekim inkılabının onuncu yılına ulaşmış bulunmamızdır."* (C. Memmedguluzade, 2014: 274) Hikâyenin sonunda olaylara müdahale eden yazar, Ekim İhtilali'nden sonra kadınlara verilen hak ve özgürlükten dolayı büyük bir mutluluk

duymuş ve ihtilalden önce Azerbaycan toplumunun kadına yönelik bakış açısını eleştirel bir gözle yansıtmıştır. Üç defa evlenip boşanan Hacı Ramazan, dördüncü evlilik girişiminde şeriatın keskin kurallarıyla yüz yüze gelmiş ve bu kuralları aşabilmek için hileli yollara başvurmuştur.

Dönemin çarpık zihniyetine sahip insanları tarafından meta olarak görülen kadınların haline acıyan yazar, bu dünya görüşüne sahip olan insanlara ve bu görüşe sebebiyet veren din adamlarına ateş püskürmüştür. (http://calilbook.musigi-dunya.az/i/iki_er.html 13.02.2019)

Yapı

3.18.3. Olay Örgüsü

1. Hacı Ramazan'ın, hanımını Şerebanı'yı ikinci kez boşaması ve ardından pişman olması.
2. Hacı Ramazan'ın, hanımının babası Hacı Esed ile görüşmesi için komşusu Meşedi Elesger'in yanına giderek ondan yardım istemesi.
3. Hacı Ramazan'ın Şerebanı'ya okuduğu boşanma duasının geri alınması.
4. Bir yıl sonra Hacı Ramazan ile hanımını Şerebanı'nın kavga ederek yeniden boşanması.
5. Hacı Ramazan ile Şerebanı'nın yeniden bir araya gelmesi.
6. Bir süre sonra Hacı Ramazan'ın hanımını üçüncü kez olmak üzere yeniden boşaması.
7. Pişman olan Hacı Ramazan'ın Şerebanı ile bir araya gelmek istemesi.
8. Mollaların, Hacı Ramazan ile Şerebanı'nın yeniden evlenmesi için şeriatın koyduğu şartları yerine getirmesini söylemesi.
9. Şerebanı'nın, Hacı Ramazan ile yeniden evlenebilmesi için Kable İmamali ile evlenmesi.
10. Bir ay gecikme ile Kable İmamali'nin, anlaşıldığı üzere Şerebanı'yı boşaması.
11. Kable İmamali'den boşanan Şerebanı'nın Hacı Ramazan ile yeniden evlenmesi.

3.18.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin anlatıcısı hakkında bilgi verilmemiştir. Anlatıcı olayların birçok yerinde kendisini hissettirmektedir.

Hikâyenin başkahramanı olan Hacı Ramazan'ın kırk beş elli yaşlarında, uzun boylu olmasıyla fiziksel tasvirine yer verilmiştir. Hacı Ramazan, hanımına canı sıkıldığında onu boşayan, pişman olduğunda yeniden evlenmeyi sıradan bir hale getirmesiyle tutarsız bir kişilik sergilemiştir. Ayrıca Şerebanı ile yeniden evlenebilmek için dini, çıkarları doğrultusunda kullanmaktan çekinmeyen hilekâr bir adamdır.

Şerebanı, Hacı Ramazan'ın hanımıdır. Eşinin kendisini sık sık boşamasına karşı sessiz ve çaresiz bir duruş sergilemektedir.

Kable İmamali, Şerebanı ile geçici nikâh kıyan kişidir. Bir parça ekmek kazanabilmek için gece gündüz ocakçılık yaparak geçimini sağlayan fakir bir adamdır. Altmış yaşlarında olan Kable İmamali İranlıdır.

Hikâyede yer alan diğer karakterler hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Hacı Esed, Şerebanı'nın babasıdır. Meşedi Elesger, Hacı Ramazan'ın yardım istediği kişi ve anlatıcının babasıdır. Bu kişiler hikâyede herhangi bir role sahip değildir. Hikâyenin dekoratif unsur durumunda yer alan kişilerindendir.

3.18 5. Zaman

İki Koca adlı hikâyede zaman, geriye dönüş tekniğiyle ilerlemektedir. Anlatıcı, olayların anlatma zamanından birkaç yıl önce yaşandığı bilgisini okuyucuya vermiştir. “*Bu dindar halkın vatanında Ekim İhtilali'nin yaklaşık olarak on on iki yıl öncesinde Hacı Ramazan adında bir Allah kulu yaşardı. Hacı Ramazan 'idi' diyerek ben şunu kastediyorum ki, bu Allah'ın kulu şu anda hayatta değil; bundan birkaç yıl önce vefat ettiğini işittim.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 270) Yani olay zamanı, anlatma zamanından takriben on on iki yıl öncesinde geçmiştir. Olay, Hacı Ramazan'ın hanımını boşamasıyla başlamış, boşandığı eşiyile yeniden evlenmesiyle sona ermiştir.

3.18.6. Mekân

Hikâyede olayların geçtiği mekân hakkında net bir bilgi verilmemiştir. Yalnızca olayların Azerbaycan’da yaşandığı bilinmektedir. Ancak şehir net olarak belirtilmemiştir. “*Şehir, Aras nehrine yakın Azerbaycan şehirlerinden birisidir. Ayrıca dindar İran toprağının komşusu olan şehir halkı iman sahibi kişilerinden zerre kadar geri kalmamıştır.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 270)

3.18.7. Tema

Hikâyede iki farklı temsili figür yer almaktadır. Bunlardan birisi, hikâyenin başkahramanı olarak yer alan Hacı Ramazan’ın, Azerbaycan toplumunun kadına ve dini değerlere yaklaşımını yansıtan zihniyet anlayışını temsil etmesi, diğeri ise, Hacı Ramazan’ın hanımı Şerebanı’nın sömürülen, ezilen ve sözüne değer verilmeyen Azerbaycan kadınına temsil eden figürüdür. Hacı Ramazan’ın her sinirlendiğinde Şerebanı’yı kolaylıkla boşaması hanımının mağdur olmasına sebep olmuştur. Şartlarının İslam dininin esaslarına göre belirlendiği boşanma ve nikâh meselesi, Hacı Ramazan tarafından suiistimal edilmiştir. “*Hacı, Şerebanı’nın nikâh duasının dışardan duyulacak şekilde ve resmen okunup, şeriate göre Kable İmamali’nin hanımı olmasını düşünmüştü. Ne ayıbı var? Kable kendi ocağında, Şerebanı ise kendi babası Hacı Esed’in evinde. Birkaç gün sonra nikâh duası geri alınır, yani Kable resmen Şerebanı’yı boşar ve tam vaktinde Şerebanı ile Hacı Ramazan’ın nikâhı kıyılır. Böylelikle bu iş çözülmüş olur.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 273) Kadınların eşlerini boşayabilme hakkının bulunup bulunmadığını bilmeyen Şerebanı, İslam dininin kadınlara fikir beyan etme hakkı sunmadığını düşünerek yaşadıklarına karşı sessiz bir duruş sergilemiştir. Eksik ve yanlış öğrenilen dini bilgilerle kadınlara karşı sert bir tavır sergileyen toplum, Şerebanı’ya fikirlerini beyan etmek için hak tanımamış ve onu, eski eşiyle yeniden evlenebilmesi için başka bir erkekle evlenmeye mecbur etmiştir.

3.18.8. Dil ve Anlatım

İki Koca adlı hikâyeye, hâkim anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Anlatıcı, kahramanların iç dünyalarına hâkim pozisyonundadır. “*Aha!.. Hacı Ramazan dadaşımızın aklına bir şey geldi ve yüreğinden derin bir ah çekti. Bu öyle ferahlatıcı bir ah idi ki,*

hacının yüreğinde ne kadar dert ve sıkıntı varsa hepsi hafiflemiş, ona bir kurtuluş yolu göstermişti.” (C. Memmedguluzade, 2014: 273) Anlatıcı, gerekli yerlerde kahramanların tanıtımına yer vermiştir. “Bu oldukça fakir, altmış yaşında, perişan bir halde, kirli pasaklı bir İranlıdır. Mesleği, sabahtan akşama kadar hamama taze gübre taşımak, onu hamamın çatısında kurutmak ve kuru gübreyi kürekleyip, hamam ocağına döküp yakmaktı.” (C. Memmedguluzade, 2014: 273)

Hikâyede halkın inancı gereği dini vazife ve usullere geniş bir şekilde yer verilmiştir. Örneğin, kahramanların bulunduğu şehrin insanların genel tanıtımı yapılırken, bölgede yaşayan insanların hac vazifesini layıkıyla yerine getirdiğini ve muharrem ayında Kerbela ziyaretini usulünce yerine getirmede önde olan Müslümanların burada yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca, nikâh ve boşanma mevzusu üzerinde durulan hikâyede, boşanma sırasında okunacak ayetin bir bölümüne yer verilerek, Bakara suresinin 230.ayetini gönderme yapılmıştır. “*fela tehellü lehü minbedü hetta tenekhü zevcen ğeyren*” (C. Memmedguluzade, 2014: 272) “*İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz. İkinci koca da onu boşarsa, birinci kocası ile bu kadının, Allah’ın kurallarına riayet edeceklerini zannederlerse, tekrar evlilik hayatına dönmelerinde bir sakınca yoktur. Bunlar Allah’ın kurallarıdır, bilmek isteyenler için onları açıklamaktadır.*” (Kur’an-ı Kerim, Bakara Suresi, 230.)

Hikâyede zaman mefhumu belirgin şekilde ifade edilirken, mekân hakkında net bir bilgi verilmemiştir. Kişiler hakkında ise detaylı tasvirler yer verilmemiştir. Hikâyenin dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Yazar, hikâyenin sonunda varlığını okuyucuya belli edecek şekilde olayın akışına müdahale ederek, hikâyeyi yazma amacını belirtmiştir. “*Benim, bu hikâyeyi kaleme almaktaki amacım şudur: Bu işleri, yani hanımını üç defa boşamış bir erkeğin eski hanımını başka bir erkekle evlenmeye mecbur kılmasının yeni bir konu olmadığını yazmak istiyorum. Malum olduğu üzere dindar Müslümanlar arasında bu tarz olaylar daima süregelmiştir ve geçmiş zamanlarda bu duruma hiç kimse ne şaşırır ne de itiraz ederdi. Ama hali hazırda bu satırların şimdiki okuyucusu burada yazılan olayı ve hikâyede adı geçen molla ve meşedileri gülünç buluyorsa, bunun sebebi, bizim şimdi ekim inkılabının onuncu yılına ulaşmış bulunmamızdır.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 274)

3.19. İRAN'DA HÜRRİYET

3.19.1. Özet

Hikâyenin başkahramanı olan Kerbelayı Mehmetali, memleketi İran'da, eşini, çocuğunu ve annesini bırakarak para kazanmak için Kuzey Azerbaycan'a gelmiştir. Kerbelayı Mehmetali, burada kıt kanaat geçimini sağlarken, diğer taraftan da annesine ve eşine para göndermektedir. Ancak Kerbelayı Mehmetali, para kazanmak için geldiği yerde ikinci bir evlilik gerçekleştirince, annesine ve eşine eskisi gibi para gönderememiştir. İran'daki eşinin ve onun kardeşinin gazabından korktuğu için de evlendiğini gizlemiştir.

Kuzey Azerbaycan'da yeni bir hayat süren Kerbelayı Mehmetali, İran'a hürriyetin geldiği haberini almıştır. İran konsolosluğu, tüm İranlıların bu hürriyetten maddi bir pay alacağını söylemiştir. Kerbelayı Mehmetali, bu güzel haberi eşi Perinisa'ya söylemek için eve gitmiştir. Ancak hürriyetin anlamını bilmeyen Perinisa, İran'da dağıtılacak olan hakkın, oradaki eşinin yiyeceğini düşünerek, eşine baskı yapmıştır. Kerbelayı Mehmetali, Perinisa'nın baskılarına dayanamayarak, İran'dan dağıtılan hakkının bir kısmının göndermesi için annesine mektup yazdırmıştır. Mektubu yazan kişi ise arzuhalci Meşedi Molla Hasan'dır. Molla Hasan, aynı saatlerde Cafer Usta için yazdığı mektubu, kuruması için güneşin altına bırakmıştır. Kerbelayı Mehmetali için yazdığı mektubu bitiren Molla Hasan, mektubu, kuruması için Cafer Usta'nın yanına bırakmıştır. Kerbelayı Mehmetali, mektubu İran'a göndermeden önce, karısı Perinisa'nın görmesini istemiştir. Ancak Perinisa'nın okuma yazması olmadığı için, sabahleyin mektubu kardeşi Kerbelayı Rıza'ya okutmak istemiştir. Kerbelayı Rıza da okuma yazması olmadığı için sırasıyla Molla Oruçali'ye, Mirza Hasan'a ve son olarak Meşedi Hüseyin'e götürse de üçü de mektubu okuyamamıştır. Mektubu yazanın Molla Hasan olduğunu öğrenen Kerbelayı Rıza, soluğu Molla Hasan'ın yanında almıştır. Kerbelayı Rıza, mektupta ne yazdığından emin olduktan sonra, kardeşi Perinisa'ya haber vermiş, sonunda mektup İran'a gönderilmiştir. Kerbelayı Mehmetali, mektuptan merakla cevap beklerken, İran'daki karısı Tükezban ve onun kardeşinin saldırısına uğramıştır.

3.19.2. Zihniyet

Olay, Ermeni Müslüman savaşlarının yaşandığı bir dönemde geçmektedir. “Kafkasya Canişinliği’nde (Genel Valiliği) çalışan üst düzey Ermeni memurları aracılığıyla silahlandırılan Ermeni çeteleri, 1905-1906 yıllarında Bakü’de, Erivan’da, Nahçıvan’da, Zengezur’da, Karabağ’da, Gence’de, Tiflis’te ve başka yerlerde yaşayan Azerbaycan Türklerine karşı eylemler düzenleyerek onları bu bölgelerden temizlemekle, Ermenileri sayıca üstün konuma geçirmek istiyorlardı. Çünkü o dönemde Kafkasya’da mevcut 54 kazadan sadece beşinde Ermeniler çoğunlukta idiler.” (Mustafa, 2014: 3) Ermeniler, Bakü, Erivan, Karabağ ve Şuşa’da uzun süren saldırılarda bulunmuş ve bu saldırılar sonucunda birçok Müslüman katledilmiştir.

Hikâyede, dönemin âlim insanları olarak adlandırılan kişiler, aslında yeteri kadar donanımlı değildir. Okulda çocuklara ders veren Molla Oruçali, mektubun Arap alfabesiyle çok karışık şekilde yazıldığını söyleyerek mektubu Kerbelayı Rıza’ya geri vermiştir. Kerbelayı Rıza, mektubu Rus Müslüman okulunun din öğretmeni Mirza Hasan’a götürmüştür. Ancak Mirza Hasan da yazıların küçüklüğünü bahane ederek, mektubu okuyamamıştır. Kerbelayı Rıza, mektubu bu defa köyün eğitilmiş ve hidayet sahibi olarak kabul gören aktar Meşedi Hüseyin’e götürmüştür. Meşedi Hüseyin de yazının okunaksız olduğunu bahane ederek, Kerbelayı Rıza’yı Molla Hasan’ın yanına yönlendirmiştir. Nitekim dönemin âlim, bilgin, eğitilmiş olarak kabul gören kişileri, aslında okuma yazmayı dahi bilmeyen cahil kişileridir. 1929 yılına kadar Arap alfabesinin kullanıldığı bir dönemde, devrin âlim sayılan kişilerinin, Arap alfabesiyle yazılan bir mektubu okuyamaması yazarın mizah unsurları arasında yerini almaktadır. “Sabah oldu. Kerbelayı Rıza mektubu aldı. Önce Molla Oruçali’nin yanına gitti. Molla Oruçali, iki yıldan beri on, on beş çocuğa bir mektepte ders veriyordu.

Molla Oruçali, mektuba dikkatle baktıktan sonra:

—Bu kâğıt Arap alfabesine göre yazılmış ve çok karışık yazılmış. Ben bu yazıya aşına değilim. Al götür bu yazıya aşına olan birisine okut.

Kerbelayı Rıza mektubu aldı ve Rus-Müslüman mektebinin muallimi Mirza Hasan’a götürdü. Kendini tanıttı ve mektubu okuması için rica etti. Mirza Hasan aynı zamanda mektebin din hocasıdır ve Seminariya denilen medrese de eğitim görmüştür.

Mirza Hasan, kâğıda dikkatlice baktıktan sonra:

—*Bu kâğıdı yazanın elleri kurusun! Öyle küçük yazmış ki okumak mümkün değil.*”
(Çiçek, 2011: 54)

Yazar, milli- manevi uyanış, bağımsızlık, terakki gibi kavramlardan uzak kalan halka dikkat çekmek için, hikâyesine hem başlık hem de konu olarak ‘hürriyet’ mevzusunu seçmiştir. Sokakta oynayan çocukların bile hürriyetin anlamını bilirken, Perinisa’nın hürriyetin anlamını bilmemesi, Kerbelayı Mehmetali’de kınanacak bir davranış zuhur etmiştir. Sosyal meselelere karşı duyarsız bir tavır sergileyen halk, yazar tarafından şiddetle eleştirilmiştir.

“—*Bizim İran’a hürriyet gelmiş.*

Perinisa biraz düşündükten sonra:

—*Ne verilmiş?*

—*Ey kadın, hürriyet! Şimdiye kadar böyle bir şey duymadın mı? Perinisa biraz düşündü, şaşkın bir tavırda tekrar sordu:*

—*Hürriyet de ne? Dedi.*

Kerbelayı Mehmetali karısının elinden tutup başına sol tarafa çevirdi, karısının hürriyeti bilememesinden rahatsız olduğunu gösteren bir tavırla:

—*Ey rahmetliğin kızı! Şimdi ben sana nasıl anlatayım bunu? İran’a hürriyet geldiğini herkes biliyor. Sokakta oynayan çocuklar bile İran’a hürriyet geldiğini biliyor.*”
(Çiçek, 2011: 48)

Dönem için sıradan kabul edilen konularından birisi de kuma mevzusudur. Kerbelayı Mehmetali, para kazanmak için gittiği Kuzey Azerbaycan’da amacından sapmış ve başka bir kadınla hayatını birleştirmiştir.

Hikâyede dikkat çeken diğer bir önemli konu, arzuhalcilerin etrafında oluşan sıra yüzünden Müslümanların camiye girememesidir. Arzuhalcileri en çok ihtiyaç duyan kişiler, camiye giden Müslümanlar olduğu için cami önü, kasıtlı olarak seçilmiş bir mekândır. Yazar, burada Müslüman toplumların cahilliğine dikkat çekmiştir. “*Allah bereket versin! İyi bir sanattır. Başkalarına mektup yazmak kadar Müslüman âleminde hiçbir meslek bu kadar ilgi görmüyordu. Anadolu mescitlerinin kapılarından geçmek*

mümkün değildir. Çünkü her tarafı Müslümanlar tutmuş, bir iki molla'nın etrafını mektup yazmak için sarmışlardır. Anadolu'nun yanında Tahran, Tebriz, Tiflis, Erivan, Bakü ve diğerleri... Gence mescidinin kapısının önündeki iki kaldırımını da Meşedi Molla Hasan gibi şahıslar tutmuşlardı. Yirmi beş, otuz kişi mektup yazdırmak için etraflarını sarmışlardı. Mektup yazdırmak için mescide girip çıkıyorlardı. Bu yüzden mescide girip çıkmak mümkün olmuyordu.” (Çiçek, 2011: 44) Yazar, sadece Azerbaycan'da değil, tüm Anadolu'da ve şarkta, mektup yazdırmak için mescide girip çıkan insanlar yüzünden mescitlerde ibadet etmenin mümkün olmayacağını, bu elem sözcüklerle ifade etmiştir.

Yapı

3.19.3. Olay Örgüsü

1. Meşedi Molla Hasan'ın mesleği ve yaşamı hakkında bilgi verilmesi.
2. Meşedi Molla Hasan'ın, Kerbelayı Mehmetali için, İran'a gelen hürriyetten kendi payını istediğine dair, Cafer Usta için ise evlendiğine dair mektup yazması.
3. Meşedi Molla Hasan'ın yazdığı mektupları karıştırması.
4. Okuma yazma bilmeyen Kerbelayı Mehmetali, Cafer Usta'nın mektubunu kendi mektubu zannederek, hanımı Perinisa'ya götürmesi.
5. Kerbelayı Mehmetali'nin yazdığı mektubun içeriğine inanmayan Perinisa, okuma yazması olmadığı için mektubu kardeşi Kerbelayı Rıza'ya götürmesi.
6. Kerbelayı Rıza'nın okuma yazması olmadığı için mektubu, okuması için Mirza Hasan'a, Molla Oruçali'ye, Meşedi Hüseyin'e götürmesi.
7. Üç âlimin de mektubu okuyamamasıyla, Kerbelayı Rıza'nın, mektubu Molla Hasan'a götürerek yazılanları teyit ettirmesi.
8. Kerbelayı Mehmetali'nin mektubu İran'a göndererek cevap beklemesi.
9. Tükezban ve kardeşinin Kerbelayı Mehmetali'nin Perinisa ile yaşadığı eve baskın yapması.

3.19.4. Şahıs Kadrosu

Meşedi Molla Hasan, elli, elli beş yaşlarında bir fakir adamdır. Mesleği, cami, medrese önlerinde arzuhalcilik yapmaktır. İranlı olan Kerbelayı Mehmetali, Erivan'da müderrislik yapmıştır. Hikâyede Kerbelayı Mehmetali'nin mektubunu yazarak, olayları bağlayıcı görevi üstlenmiştir.

Kerbelayı Mehmetali, hikâyenin başkahramanıdır. Korkak bir adamdır. Ekmek parası kazanmak ve çoluk çocuğuna para yollayabilmek için iki senedir gurbette işçilik yapmaktadır. İran'ın Araplar köyündendir. İran'da, annesi, karısı ve yedi sekiz yaşlarında bir oğlu vardır. Para kazanmak için gittiği gurbette dul bir hanımla evlenerek, amacından şaşmıştır. Okuma yazma bilmemesi onu, komik bir duruma düşürmüştür.

Cafer Usta, Tebrizlidir. Okuma yazması olmayan, cahil bir adamdır. Cafer Usta da Kerbelayı Mehmetali gibi gurbette evlenmiştir. Cafer Usta, annesine bir mektup yazdırarak, evlendiği için eskisi kadar para gönderemeyeceğini söylemiştir.

Perinisa, Kerbelayı Mehmetali'nin arkadaşının kardeşidir. Daha sonra Kerbelayı Mehmetali ile evlenerek, onun ikinci hanımı olmuştur. Okuma yazması olmamakla birlikte, sosyal olaylara karşı duyarsız, cahil bir kadındır.

Kerbelayı Rıza, Perinisa'nın ağabeyidir. Okuma yazması olmayan, cahil bir adamdır.

Mirza Hasan, Rus-Müslüman mektebinin muallimi ve din öğretmeni olarak hikâyede yer almaktadır. Köyün âlim kişilerinden Meşedi Hüseyin'in, mesleği aktarlıktır. Molla Oruçali ise öğretmenlik yapan, bilgin bir bireydir. Ancak bu kişiler, köyde aydın, bilgin, âlim molla olarak tanınmasına rağmen, hâlihazırda kullanılan alfabeyle yazılmış mektubu okuyamayacak kadar cahildir.

Hikâyede yer alan Kerbelayı Mehmetali'nin annesi, oğlu ve İran'daki hanımı Tükezban, konsolos, hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Bu kişileri dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında değerlendirebiliriz.

3.19.5. Zaman

Hikâyede olayın geçtiği zaman net olarak verilmemiştir. Ancak, olay zamanından bir sene önce yaşanan Ermeni-Müslüman savaşlarından bahsedilmiştir. Dolayısıyla olay

zamani için 1905-1906'lı yıllardan söz edebiliriz. Ayrıca hikâyede olayın geçtiği tarih, “*Miladi 1 veya 3 Eylül 1956 Yılında Meşedi Molla Hasan, biri İran'ın Araplar Köyü'nden Kerbelayı Mehmetali'ye, diğeri Tebrizli Cafer Usta'ya olmak üzere iki mektup yazmış.*” (Çiçek, 2011: 46) Şeklinde bilgi verilmiştir. Yazarın düştüğü nota binaen hikâyeye, 23 Kasım 1906 tarihinde yazılmıştır. Olay, Kerbelayı Mehmetali'nin Molla Hasan'a mektubunu yazdırmasıyla başlamış, Tükezban'ın Kerbelayı Mehmetali'nin evini basmasıyla sona ermiştir.

3.19.6. Mekân

Hikâyede, verilen örnekler ve yazarın hikâyenin sonuna düştüğü not itibarıyla ana olayın Kuzey Azerbaycan'da geçtiğini söyleyebiliriz. Hikâyenin başkahramanı İran'ın Araplar köyünden ayrılarak Kuzey Azerbaycan'a ekmek parası kazanmak için gelmiştir. Ancak Kuzey Azerbaycan'ın hangi şehri olduğu konusunda bilgi verilmemiştir. Hikâyede adı geçen diğer bir mekân ise Cafer Usta'nın geldiği yer olarak belirtilen Tebriz'dir. “*Miladi 1 veya 3 Eylül 1956 Yılında Meşedi Molla Hasan, biri İran'ın Araplar Köyü'nden Kerbelayı Mehmetali'ye, diğeri Tebrizli Cafer Usta'ya olmak üzere iki mektup yazmış.*” (Çiçek, 2011: 46) Yazarın hikâyenin sonuna düştüğü notta ise Tiflis şehri geçmektedir. “*Anadolu mescitlerinin kapılarından geçmek mümkün değildir. Çünkü her tarafı Müslümanlar tutmuş, bir iki molların etrafını mektup yazmak için sarmışlardır. Anadolu'nun yanında Tahran, Tebriz, Tiflis, Erivan, Bakü ve diğerleri... Gence mescidinin kapısının önündeki iki kaldırımı da Meşedi Molla Hasan gibi şahıslar tutmuşlardı.*” (Çiçek, 2011: 44) Hikâyede birçok mekân adı geçmektedir. Ancak, olay genel manada, mescid önünde ve Perinisa'nın evinde geçmektedir.

3.19.7. Tema

Cahillik üzerine temellendirilen hikâyede, insanın başına gelebilecek en korkunç ve en gülünç olayların ana sebebi olarak eğitimsizliğe işaret edilmiştir. Yazdırdıkları mektubun altına isimlerini doğru şekilde yazamayan Cafer Usta ve Kerbelayı Mehmetali, cahil insan tiplemesine örnek teşkil etmektedir. Cafer Usta ve Kerbelayı Mehmetali'nin okuma yazma bilmemesi, yazdırdıkları mektubun karışmasına ve bunun sonucu olarak onların zor durumda kalmasına sebep olmuştur. Hikâyede, Rus-Müslüman okulunun din

öğretmeni Mirza Hasan, öğretmenlik yapan Molla Oruçali, köyün âlim kişilerinden Meşedi Hüseyin, aydın gözüken cahil tipleridir. Bu tiplerin dışında, Kerbelayı Rıza, Kerbelayı Mehmetali'nin İran'daki karısı Tükezban ve Perinisa hikâyenin cahil tiplerindendir.

Arap alfabesinin zorluğu ve karışıklığı, ülkede arzuhalcilik mesleğinin ortaya çıkmasına ve mesleğin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Para karşılığında mektup yazan, okuyan, form dolduran arzuhalciler, özellikle geri kalmış toplumlarda yaygınlık kazanmıştır. Ayrıca bir toplumda arzuhalcilik mesleği yaygınlık gösteriyorsa, o toplum için geri kalmış bir toplum çıkarımında bulunabiliriz.

3.19.8. Dil ve Anlatım

Hikâye kahramanları hakkında daha az malumat sahibi olduğumuz gözlemci anlatıcıya ait bakış açısı kullanılmıştır. Anlatıcı, kahraman ve tiplerin ruh halleri hakkında bilgi sahibi değildir, yalnızca gözlemleri sonucunda edindiği bilgileri okuyucuya sunmuştur. Hikâyede esasen iki olay söz konusudur. Birinci olay, yazarın, Molla Hasan'ın mesleği ve hayatı hakkında bilgiler verdiği bölümdür. İkinci olayın başlangıcı ise Molla Hasan'ın, Kerbelayı Mehmetali için yazdığı mektubu karıştırdığı bölümdür. İki olay arasında bir bağlantı söz konusu değildir. Yalnızca Molla Hasan'ın Kerbelayı Mehmetali'ye mektup yazması ile ana konuya geçiş sağlanmıştır.

Hikâyede yazarın sıklıkla tercih ettiği diyalog tekniği kullanılmıştır.

“Günlerden bir gün Kerbelayı Mehmetali, koşarak eve geldi ve karısına:

—Ay kız, Perinisa! Müjdemî isterim.

Perinisa şaşırarak:

—Ne oldu?

—Müjdemî isterim.

Perinisa tekrar sordu:

—Ne oldu?

Kerbelayı Mehmetali tekrar:

—Müjdemî vermezsen söylemem.” (Çiçek, 2011: 47)

Hikâyenin dili, oldukça sade ve anlaşılırdır. Hikâyenin kahramanları hayatın içinden, sıradan tiplerdendir. Şahıs kadrosundaki kişilerin fiziksel ve ruhsal tasvirine yer verilmemiştir. Konusu ise günlük hayatta karşımıza çıkması muhtemel olaylardan seçilmiştir.

3.20. KASABA MUHABİRİ

3.20.1. Özet

Anlatıcı, gazete yazarlarının gazete idaresine kabul edilmesinde liyakatin ve dürüstlüğün önemini vurguladıktan sonra, Növbahar gazetesinin 16 Şubat tarihli 33 numaralı sayısında yayımlanan Sünnet Toyu hikâyesine geçiş yapmıştır. Kehrizli köyünde çiftçilik yapan Ekber Gurbanov, hayatını gözden geçirerek, bugüne kadar yaptığı işten hiçbir mesafe kat edemediğini fark etmiştir. Ekber Gurbanov, bulunduğu durumdan kurtulabilmek için yoksulları ezen zorbalardan yanında olmaya başlamış, onların yardımıyla köyün, Sovyetlere ait danışma kuruluna başkan olmuştur. Danışma kurulunda başkan olarak büyük bir refaha ulaşan Ekber Gurbanov, yakın dostu Kazım Memmed oğlunun yanına gitmiştir. Arkadaşının bir oğlu olduğunu öğrenen Ekber Gurbanov, ona oğlu için bir sünnet düğünü yapmasını istemiştir. Ancak Kazım Memmed oğlu, oğlunun henüz küçük olduğunu söylemişse de Ekber Gurbanov, sünnet düğünü yapması için oğlunu sünnet ettirmesi gerektiğini söylemiştir. Kazım Memmed oğlu, arkadaşının yardımıyla sünnet düğünü hazırlamıştır. Oldukça eğlenceli geçen düğünde, gelen misafirlere, yaptıkları bir yanlış karşılığında para cezası kesilerek, üç gün süren düğünün sonunda beş yüz altmış bir manat on dört kapık olarak toplanan para düğün sahibine hediye olarak verilmiştir. Bu olayın anlatıldığı makalenin yayımlandığını öğrenen Kazım Memmed oğlu, makale yazarını aramaya başlamıştır. O, öncelikle köy öğretmeninden şüphelenmiş, yanıldığını anlayınca Növbahar idaresine giderek makale yazarının eski bir toprak sahibi, şimdi ise komünizme hizmet eden bir gazi olduğunu öğrenmiştir. Ancak gazi, makaleyle hiçbir ilgisinin bulunmadığını söylemiştir. Anlatıcı, makalenin detayları hakkında bilgi verdikten sonra gazeteciliğin esasları üzerine yeniden değinerek, gazete haberi hazırlarken okuyucuya yanlış bilgi verilmemesini ve makam sahibi kimselere dokunulmaması gerektiğini dile getirmiştir.

3.20.2. Zihniyet

Sünnet Toyu başlığıyla *Kendli* gazetesinde 10 Mayıs 1926 tarihinde yayımlanan hikâyede yazar, gazete yazarlığının oldukça meşakkatli bir iş olduğunu, gazetede yayımlanacak haberlerin doğruluğunu teyit ettikten sonra yayıma girmesi gerektiğini,

gazete yazarının liyakat sahibi olmasına önem verilmesi gerektiği üzerinde dururken, bütün bunları, gazetede yayımlanan “*Sünnet Toyu*” makalesiyle pekiştirmiştir. Yazarın gazete yazarlığı yaparken, dürüst bir yol belirlemesindeki en büyük rolü Hasan Bey Zerdabi’nin fikirleri üstlenmiştir. “*Matbuatta doğru yolu belirlemek ve doğrucu olmak, milletin ana dilinde yazmayı başarmak, kültürlü isminin peşine takılıp yolunu kaybetmemek*” (Askerova, 2006: 98) Ayrıca yazarın Molla Nasreddin dergisinde yayımladığı makalesinde “*Beş gün... Beş gün... Beş gün rahat yaşamak için milletin evini yıkma. Yazma, yazma, yaz!! Doğru yaz, bildiğini yaz. Çıkar yüzündeki maskeyi.*” (C. Memmedguluzade, 1907: 6) Gazetecilikte dürüst yol ideolojisini felsefe edinen yazar, gazetecilik hayatı boyunca fikirlerinden ödün vermeden yaşamıştır.

Hikâyede değinilen diğer konu, sınıf ayrımı meselesidir. “*Ama şimdi bu emekçi yoldaş, danışma kurulu başkanına köy halkının baş eğdiğini, itaat ettiğini ve tüm bunlara ek olarak eline fırsat geçtiğinde hediyelerden nasibini aldığını görüyordu.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 260) Yazar bu şekilde yoksulu sömüren halkı ifşa etmekten geri durmamıştır. Ekber Gurbanov, çiftçilikten kazandığı parayla kıt kanaat geçinen birisidir. Sovyetlere ait danışma kurulu başkanının sürdürdüğü refah yaşama şahit olan Ekber Gurbanov, onun yaşamını, kendi yaşadığı hayatla kıyaslayarak, kendisinin de bir başkan gibi rahat bir hayat sürebileceğine inanmış ve bu yolda adım atmaya başlamıştır. Ekber Gurbanov, başkan olma yolunda gözünü daldan budaktan esirgemeyerek, yoksulu sömüren zorbarların yanında olmayı tercih etmiştir. Bu durumun en büyük örneğini, başkan Ekber Gurbanov’un, vergisini ödeyemeyen köy halkından düğün sahibine verilmek üzere para cezası olarak toplanılan paralar teşkil etmektedir. “*Para, bir suçun karşılığı olarak toplanıyordu. Mesela, Abdulkerim, filan kişinin yarasını iyi saramadığı için on manat ceza alınırdı.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 262) Yönetici zulmü hikâyenin en dikkat çeken meselesidir. Vergisini ödeyemeyen köy halkından toplamda beş yüz altmış bir manat on dört kapık kadar büyük bir meblağda para toplanabilmesinin sebebi köy halkının başkana duyduğu korkudan kaynaklanmaktadır. “*Çalmak, çağırmak, oynamak, gülüşmek, halay çekmek... Sevinç çılgınlıkları adeta göğe yükseliyordu. İyi de para toplanıyordu, çünkü herkes bu düğünün yönetici Gurban dadaşın şenliği olduğunu biliyordu. Onun korkusundan hiç kimse para vermeyi esirgemiyordu.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 262)

Yapı

3.20.3. Olay Örgüsü

1. Anlatıcının, gazete yazarlığının esaslarını pekiştirmek amacıyla Kazım'ın Toyu hikâyesini anlatması.
2. Anlatıcının, Ekber Gurbanov'un Kazım Memmed oğlu ile arasındaki arkadaşlığın boyutu hakkında bilgi vermesi.
3. Ekber Gurbanov'un kendi hayatını, danışma kurulu başkanının hayatıyla kıyaslayarak başkanın yaşadığı hayata heves duyması.
4. Ekber Gurbanov'un başkan olabilmek için köylüyü ezen zorbalardan yanarda yer alması.
5. Ekber Gurbanov'un başkan olması.
6. Arkadaşı Kazım Memmed oğlunun yanına ziyarete giden Ekber Gurbanov'un, arkadaşının bir oğlu olduğunu öğrenmesi.
7. Ekber Gurbanov'un arkadaşının oğlu için bir sünnet düğünü hazırlaması.
8. Sünnete gelen misafirlere para cezası karşılığında, düğün sahibine hediye edilmek üzere para toplanması.
9. Sünnet düğününde yaşanan usulsüz olayların bir gazetede yayımlanması.
10. Kazım Memmed oğlunun, makaleyi yazan ve yayımlayan kişiyi araması.
11. Anlatıcının, gazeteciliğin esaslarına hakkında bilgi verdiği bölüme dönüş yapması.

3.20.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin anlatıcısı gazete idaresinde çalışmaktadır. Hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Anlatıcı, komşusundan intikam almak için yalan haber yapan, gazete yazarlığı için liyakat sahibi olmayan yazarlara ve onları işe alan gazete sahiplerine sitem etmektedir.

Ekber Gurbanov, Kehrizli köyünde kendi haline çiftçilik yapan sıradan bir köylüdür. Danışma kurulu başkanının yaşadığı hayata ilgi duymaya başlayınca kendisinin de başkan olabileceğini düşünen hırslı bir kişiliğe sahiptir. Ayrıca sünnet olmayacak olan

arkadaşının oğluna, gelir elde edebilmek için bir sünnet düğünü organize ederek, köy halkını kandıran sahtekâr bir adamdır.

Kazım Memmed oğlu, sünnet olmayacak oğlu için hazırlanan sünnet düğününden elde edilen gelire muhtaç olmayacak kadar varlıklı bir adamdır. Ancak arkadaşı Ekber Gurbanov'un planına ortak olarak, o da sahtekâr bir kişilik örneği sergilemektedir.

Hikâyede geçen köy öğretmeni hakkında bilgi verilmemiştir. Dekoratif unsur durumunda yer almaktadır.

Gazi ise makaleyi yazan ve yayımlayan kişi olarak itham edilmektedir. Olay zamanında komünizme hizmet eden Gazi, geçmişte aynı köyde eski toprak sahibinin oğlu olarak hikâyede yer almaktadır.

3.20.5. Zaman

Hikâyede yaşananlar *Sünnet Toyu* adlı makalenin yayımlanma tarihiyle aynı zamana aittir. Dolayısıyla hikâyenin olay zamanı 16 Şubat olarak belirtilmiştir. “*Növbahar*’ gazetesinin 16 Şubat tarihli ve 33 numaralı sayısında ‘Kazımın *Toyu*’ başlığıyla bir makale yayımlanmıştır.” (C. Memmedguluzade, 2014: 260) Anlatıcı, Ekber Gurbanov ile Kazım Memmed oğlunun arkadaşlık ilişkilerini üç yıllık sürece dayandığını dile getirmiştir. Hikâyenin ilk bölümü, gazete yazarlığının esasları ile başlamış, aynı mevzu ile sona ermiştir. İkinci bölümü ise Ekber Gurbanov’un danışma kuruluna başkan olmasıyla başlamış, Kazım Memmed oğlunun sünnet düğününde yaşananları makale olarak yayımlayan kişiyi aramasıyla sona ermiştir. Olaylar, kronolojik bir şekilde seyretmiştir.

3.20.6. Mekân

Hikâyede yaşanan olaylar, Karabağ’ın Ağdam kasabasının Kehrizli köyünde, Kazım Memmed oğlunun, oğlu için yaptığı sünnet düğününde geçmiştir. “*Makalenin sahibi, Karabağ’da Ağdam kasabasının Kehrizli köyünde iki yakın dost olduğunu ve onların arasından su sızmadığını yazmıştır.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 260) Yazar, hikâyede kullanılan mekân hakkında tasvire yer vermemiştir.

3.20.7. Tema

Dış çerçevesini dürüst yazarlığın teşkil ettiği hikâyenin ana temasını sınıf ayrımı oluşturmaktadır. Yazar, basit bir çiftçi olan Ekber Gurbanov ile danışma kurulu başkanının lüks yaşamını aynı teraziye koyarak, iki hayat arasındaki farka dikkat çekmiştir. “*Ekber Gurbanov yoldaş, bunların hepsini teraziye koyup, kendi içinde tarttıktan sonra, danışma kurulu başkanı olmanın, her türlü çiftçilikten daha faydalı olduğunu düşünmüştür. -Ne afet belası var, ne vergi derdi var, ne yangın derdi var ne haftalarca sıraya girip hayvanların derdini çekmek var, bakalım pamuğumu kapana koyup, tasnif etmek, tartmak için bana ne zaman sıra gelir. Ne zaman keyifleri isterse bana ve aç hayvanlarıma o zaman müsaade ederler.-*” (C. Memmedguluzade, 2014: 260) Ekber Gurbanov, başkanlığa adaylık sürecinde köylülere zulmeden zorbarların yanında yer alıp, onların desteğini arkasına alarak bu yolda ilerlemiştir. Danışma kurulu başkanı olarak görev yapan Ekber Gurbanov, halkın kendisine itaat etmesinden ve korkmasından hoşnut olmaktadır. Ayrıca yazar, fakirden alıp zengine veren Ekber Gurbanov’u mizahi bir dille tenkit ederek, zengin-fakir ayrımına dikkat çekmek istemiştir. “*İkincisi de şudur ki, bu toy meselesi doğru olmuş olsa da burada kınanacak bir şey yok. Herkesten beş manat, on manat toplamakla bir kişi zengin olacaksa, bunun ne ayıbı var, bu da ekonomik yasaların bir türüdür.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 263)

3.20.8. Dil ve Anlatım

Kasaba Muhabiri adlı hikâye, hâkim anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Anlatıcı, hikâyede yer alan kahramanların geçmişine, bugünlerine ve iç hesaplaşmalarına hâkim konumdadır. “*Ekber Gurbanov yoldaş, bunların hepsini teraziye koyup, kendi içinde tarttıktan sonra, danışma kurulu başkanı olmanın, her türlü çiftçilikten daha faydalı olduğunu düşünmüştür.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 260) Sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınan hikâyede yazar, diyalog tekniğine belirgin şekilde yer vermiştir.

“ -Be adam ne söylüyorsun?

- Evet, Allah bana bir oğul verdi.

- Gözün aydın, peki adını ne koydun?

- Sevdimali.

- Allah onu pirlerden eylesin, Allah onu sana bağışlasın.” (C. Memmedguluzade, 2014: 261)

Yazar, vermek istediği mesajı okuyucuda kuvvetli bir tesir uyandırmak için edebi söz sanatlarından tarize yer vermiştir. “İkincisi de şudur ki, bu toy meselesi doğru olmuş olsa da burada kınanacak bir şey yok. Herkesten beş manat, on manat toplamakla bir kişi zengin olacaksa, bunun ne ayıbı var, bu da ekonomik yasaların bir türüdür.” (C. Memmedguluzade, 2014: 263) Halk kültürü unsurlarını büyük bir ustalıkla hikâyeye yerleştiren yazar, eserine atasözlerini yerleştirmeyi ihmal etmemiştir. “Atalarımız ne güzel söylemiş, ‘Her kosasaggaldan⁵ bir tük çəkib topasaggala versek, bunun saggalı daha da top olar’ ve yine atalarımız demiş ki, ‘Hər lüt⁶ den bir sap çəksən, köyneqli adama artıq bir göynek de çıhar.’” (C. Memmedguluzade, 2014: 263)

Hikâyede iki ayrı bölüm yer almaktadır. Bunlardan ilki, yazarın, bir gazete yazarında bulunması gereken vasıfları anlattığı bölümdür. İkincisi ise, sünnet düğününün anlatıldığı bölümdür. Yazar, ikinci hikâyeyi, ilk hikâyenin pekiştiricisi olarak kullanmıştır. İki hikâyeyi eserin sonunda ustalıkla birleştirmiştir.

---

⁵ Köse

⁶ Çıplak

3.21. KASAP

3.21.1. Özet

Meşedi Mahmutali'nin kızına âşık olan Kasap Şamil, kızın babasını ikna etmesi için hikâyenin anlatıcısı olan İmam'ın yanına gider. İmam da Meşedi Mahmutali'yi ikna edebileceğini düşünerek bir cuma akşamı Meşedi Mahmutali'nin evine Bozbaş yemeye gitmiştir. İmam, Kasap Şamil'in iyi bir adam olduğunu ve kızını vermesinin ziyanı olmayacağını söylemiştir. Meşedi Mahmutali de, imamın teklifini kabul etmiştir ancak Kasap Şamil'in kendisine kurban bayramında altı buçuk manat para göndermesine rağmen cılız bir kurbanlık göndermesinden şikâyet etmiştir. Tam da bu olayın üzerine yedikleri Bozbaş yemeğinin eti de lezzetsiz olunca Meşedi Mahmutali kızını vermekten vazgeçtiğini söyleyerek yemekten elini çekmiştir. Kızını Kasap Şamile vermeye razı olduktan sonra vermekten vazgeçen Meşedi Mahmutali, misafirine de hanımına da son sözünün bu olduğunu söylemiştir. Geldiğine bin pişman geri dönen İmam, yaklaşık bir buçuk ay sonra Meşedi Mahmutali'nin kızını Kasap Şamil' verip, düğünlerini yaptığı haberini almıştır.

3.21.2. Zihniyet

Evlenme çağına gelen genç kızların evlilik kararına saygı duyulmaması ve kadının sözüne değer verilmemesi, on dokuz ve yirminci yüzyıl Azerbaycan'ının sosyal problemleri yazarın hikâyelerinde sıklıkla işlediği konulardandır. Kızın evleneceği damat adayının zenginliği, sözü geçen birisi olması, yönetici oluşu, hatta molla olması bile evlilik kriterleri için yeterli sebepler olarak yer almaktadır. Bu sosyal problemlere sahne olan Kasap hikâyesinde Meşedi Mahmutali, kızını sevdiği adama vermemek için çeşitli bahanelerle ayak diremektedir. Baba, kızına yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda bir yuva kurmasına müsaade etmektedir. Meşedi Mahmutali, Kasap Şamil'in kişiliğine, huyuna, kızının gönlünü hoş tutmasına bakmayıp, kendisine gelen etin lezzetli olup olmadığına bakmaktadır. “ *Meselâ; Kurban bayramında bize semiz bir kurbanlık göndermesini istedim. Altı buçuk manat da para gönderdim. Bedava hiç istemedim. Zalimin oğlu bana ne oyun etti, biliyor musun? Allah'ın birliğine yemin ederim, öyle cılız bir hayvan göndermiş ki, bir deri bir kemik. Artık, ben de taş değilim ki! Sinirlendim*

‘Bizim akrabalığımız olmayacak.’ diye haber gönderdim.” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 142) Meşedi Mahmutali, hanımına ve kızına danışma tenezzülüne bulunmayarak kızının geleceği hususunda karar verme yetkisini yalnızca kendisinde görmektedir.

Yapı

3.21.3. Olay Örgüsü

1. Meşedi Mahmutali'nin kızıyla evlenmek isteyen Kasap Şamil, akrabası imam'ın yanına gidip, sevdiği kızın babası Meşedi Mahmutali'yi ikna etmesini istemesi.
2. İmam'ın Meşedi Mahmutali'nin evinde Bozbaş yemeği yerken konuya girmesi.
3. Meşedi Mahmutali'nin evlilik konusunda ikna olması ve Kasap Şamil'le geçmişte yaşadığı sorunlardan bahsetmesi.
4. Meşedi Mahmutali'nin misafirine ikram ettiği Bozbaş yemeğinin etinin de lezzetsiz olması üzerine verdiği evlilik sözünden geri dönmesi.
5. Meşedi Mahmutali'nin verdiği aşırı tepkilerden rahatsız olan imamın kalkıp gitmesi.
6. Aradan geçen bir buçuk ay sonra Meşedi Mahmutali'nin kızını Kasap Şamil'e verdiği haberini imam'ın duyması.

3.21.4. Şahıs Kadrosu

Kasap hikâyesinde olay Meşedi Mahmutali, Meşedi Mahmutali'nin karısı ve kızı, İmam, Kasap Şamil arasında geçmektedir. Hikâyenin kahramanları hakkında detaylı bilgiye sahip olamasak da, hikâyede üstlendikleri roller itibarıyla onların kişilikleri hakkında çıkarımda bulunabiliriz. Bahsi geçen karakterler, herkesin günlük hayatında karşılaşması muhtemel, sıradan kişilerdir.

Hikâyenin başkahramanı olan Meşedi Mahmutali, verdiği çelişkili kararlarla karşımıza çıkmaktadır. Kızı hakkında aldığı evlilik kararları kendi çıkarlarıyla doğru orantılıdır. İşler istediği gibi gitmediğinde asabi bir adama dönüşmektedir. Kızıyla evlenmek isteyen Kasap Şamil tarafından özel ilgi görmek istemektedir.

Hikâyenin anlatıcısı olan kişi hakkında ismi de dâhil olmak üzere hakkında bilgi verilmemiştir. Metinde ‘Molla’ lakabı kullanılmıştır. Hikâyenin içinde bulunup, yorumlayan kişidir. Meşedi Mahmualî'nin sözüne değer verdiği komşusu, Kasap Şamil'in uzaktan akrabasıdır.

Kasap Şamil, Meşedi Mahmutali'nin kızıyla evlenmek isteyen kişidir. Meşedi Mahmutali'ye kötü et göndererek evlilik fikrinden vazgeçmesine sebep olmuştur. Sonunda muradına ererek, sevdiği kız ile evlenmiştir.

Hikâyede yer alan iki kişi dekoratif unsur durumundaki kişilerdendir. Bunlardan birisi Meşedi Mahmutali'nin karısı Tükezbân'dır. İran'lı oluşu dışında hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Diğer fonksiyonsuz kişi ise, Kasap Şamil'in evlenmek istediği, Meşedi Mahmutali'nin kızıdır.

3.21.5. Zaman

Bir buçuk aylık bir süre içerisinde seyreden olayın zamanı hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. “*Bir ay ya da bir buçuk ay geçmişti. Meşedi Mehmetali'nin kızına düğün yapıp, Kasap Şamil'e verdiği gördük.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 144) Olay çoğunlukla kronolojik bir seyir halindedir. Yer yer geriye dönüş tekniği kullanılarak, okuyucuya olayları açıklamaya yönelik bilgiler verilmiştir. “*Kasap Şamil, bundan üç dört gün önce bize geldi. Onunla bizim karışık olmayan bir akrabalığımız varmış (kendisinin söylediğine göre).*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 141)

3.21.6. Mekân

Kasap hikâyesinde zaman ve mekân olay örgüsünün tamamen arka planında kalmıştır. Mekân hakkında hiçbir bilgi ve tasvire yer verilmemiştir. Hikâyede kullanılan mekânlardan birisi hikâyenin anlatıcısı olan imam'ın evi, diğeri de Meşedi Mahmutali'nin evidir. Olayların çoğu Meşedi Mahmutali'nin evinde geçmektedir.

3.21.7. Tema

Evlenme çağına gelen genç kızların, gelecekte kendilerine eş olacak damat adayını seçme konusunda özgür olmadığı, ataerkil şark toplumlarında sıklıkla şahit olduğumuz

bir gerçektir. Evlilik kararı verilirken, evlenecek olan kişinin rızasının alınmamasının yanı sıra, annesinin de fikri sorulmayarak, ikinci plana atılmıştır. *Kasap* adlı hikâyenin teması, kızının geleceğini metaya bağlı tutan bir babanın cahilliğidir. Meşedi Mahmutali, kızını Kasap Şamil'e verip vermeme konusunda tereddütler yaşamaktadır. Ancak bu tereddütlerin sebebi Meşedi Mahmuali'nin isteklerinin yerine getirilip getirilmemesiyle ilgilidir. Kasap Şamil, Meşedi Mahmutali'ye etin lezzetli yerinden gönderir ve müstakbel kayınpederinin gönlünü bu şekilde hoş tutarsa Meşedi Mahmutali de kızını Kasap Şamil'e verecektir. Meşedi Mahmutali'nin tutarsız ve fevri davranışları yanlış kararlar almasına sebep olmuştur.

3.21.8. Dil ve Anlatım

Hikâyenin içerisinde bulunarak, olayı bizzat yaşayan, gözlemleyen ve yorumlayan birisi olan imam, anlatıcı konumundadır. 'Ben' diliyle kaleme alınan hikâyeye, kahraman anlatıcının bakış açısıyla okuyucuya sunulmuştur. İmam'ın gözlemleri sonucu edindiğimiz bilgiler, kahramanın bilgi ve kültür düzeyiyle sınırlıdır.

Kasap hikâyesi oldukça sade bir dille yazılmıştır. Ayet ve dini ifadeler dönem insanının yaşam tarzına uygun şekilde kullanılmıştır. "*Allah'ın birliğine yemin ederim, öyle cılız bir hayvan göndermiş ki, bir deri bir kemik.*" (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 142) "*Bismillah' deyip elimi uzattım, bir parça aldım, baktım, Bozbaş orta halli; ne çok iyi ne de çok kötü.*" (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 142) Yazar, betimleme yöntemine başvurmayarak olayları daha gerçekçi bir dil ve üslupla aktarmıştır. Kullanılan diyalog tekniği de başvurulan anlatım tekniklerinden birisidir.

"- *Meşedi emmoğlu, Bozbaş o kadar da lezzetsiz değil, niçin bu kadar kızyorsun?*

Meşedi Mehmetali, o kadar sinirlenmişti ki, benim sözlerimi hiç duymadı; yüzü avluya dönük ikinci kez seslendi:

- *Ey kadın! Bu benim son sözümdür. Ben şaka yapmıyorum.*" (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 143)

322. KAVAL

3. 22.1. Özet

Erivan kaza reisinin yanında tercüman olarak çalışan Mirza Abbas Ferzeliyev, reisten bir haftalık izin alarak köyüne istirahate gitmiştir. Köyün çobanı Pirverdi'nin kaval sesi Mirza Abbas'ın oldukça hoşuna gitmektedir. Kaval sesiyle Mirza Abbas'ın kendinden geçtiğini fark eden Pirverdi, kavalını ona hediye etmiştir. Sevinçten havalara uçan Mirza Abbas, kavalını pamuklara sararak Erivan'a dönmüştür. Ancak o, Pirverdi gibi kaval üfleyebileceğini düşünerek büyük hayal kırıklığına uğramış, gün boyu uğraşmasına rağmen kavaldan güçlükle ses çıkarabilmiştir. Bu sevinçle mahkemeye doğru giden Mirza Abbas'ın sevinci öyle bir boyuttadır ki gözü kavaldan başka bir şey görmüyordu. Bu mutlulukla Mirza Abbas, reisin Rusça yazdığı emri Türkçeye tercüme ederken ciddi bir yanlış yapmıştır. Reis, Germeçatak komutanından Erivan'daki askeri birlik için elli dört tane araba istemiştir. Ancak gözü kavaldan başka bir şey görmeyen Mirza Abbas, emri , 'araba' olarak yazması gerektiği yerde 'kaval' yazınca işler komik bir hâl almış, köy halkı, ellerinde kaval ile mahkeme avlusunun önünde toplanarak, reisin bu kadar kavali ne yapacağını merak etmiştir. Köylüler, reisin kaval isteğine, reis de köylülerin ellerinde kaval ile mahkeme binasına gelmesine oldukça şaşırmıştır. Yaşanan bu karmaşanın sebebi, reisin tercümanı çağırıp azarlamasıyla anlaşılmıştır.

3.22.2. Zihniyet

Devlet dairelerinde üst düzey yönetici olarak görev yapan kişiler çoğunlukla Ruslardan oluşmaktaydı. Reisler, köylerdeki muhtarlık görevini yürütür, reislerin altında da subay ve yüzbaşılara görev yapar, Rusça bilmeyen halk ile iletişim kurabilmek için de Türk tercümanlar görevini ifa ederdi. Devlet dairelerinde çalışan memurların ve yöneticilerin işlerine gerekli önemi vermediklerini konu olarak ele alan yazar, dönemin her tabakasına ve her tabakadan insanın problemlerine değindiği gibi devlet dairelerindeki aksaklıklara ve düzensizliklere eleştirel bir gözle yaklaşmış, yirminci yüzyıl ve öncesinde yaşanan sosyal- siyasi problemlerini tenkit etmiştir.

Yapı

3.22.3. Olay Örgüsü

1. Mahkemede tercüman olarak görev yapan Mirza Abbas Ferzeliyev'in reisten, bir haftalık izin alarak köyüne gitmesi.
2. Mirza Abbas'ın, köyün çobanı Pirverdi'nin üflediği kaval sesine hayran kalması üzerine Pirverdi'nin, kavalını Mirza Abbas'a hediye etmesi.
3. Mirza Abbas'ın kavalını alıp, Erivan'a geri dönmesi.
4. Kavaldan büyük bir zorlukla ses çıkarabilen Mirza Abbas'ın sevinçten aklını işine vermemesiyle işinde ciddi bir hataya sebebiyet vermesi.
5. Germeçatak köylülerinin ellerinde kaval ile mahkeme binasının önüne gelmesi.
6. Köylülerin ellerinde kavallar ile mahkeme binasına gelmesine şaşırarak reisin, verdiği emri okuması ve tercümanın hatasının gün yüzüne çıkması.

3.22.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin başkahramanı olan Mirza Abbas Ferzeliyev, mahkeme binasında Erivan kaza reisinin yanında tercüman olarak görev yapmaktadır. Reisin yanına gelen köylülerin dilek ve şikâyetlerini Rusça olarak reise, reisin sözlerini de köylülere Türkçe olarak iletmekle mesuldür. Köylülerden şikâyet gelmediği zamanlarda reisin, komiser ve subaylar arasındaki iletişimini sağlamakla görevlidir. Kaval sesine karşı duyduğu hayranlıkla kendisinin de Pirverdi gibi kaval üfleyebileceğini düşünür ve gözü kavaldan başka bir şey görmemiştir. Hikâyede fiziksel ve kişisel özelliklerine yer verilmemiştir.

Petrov, Erivan'ın kaza reisliği görevini yürütmektedir. Hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Köy halkına gönderilmesi üzerine yazdığı emri okumadan imzalamasıyla görevini ihmal ederek, sorumsuz bir kişilik örneği sergilemiştir.

Pirverdi, Mirza Abbas'ın köyünde çobanlık yapmaktadır. Hikâyede üflediği kavala hayat vermesiyle karşımıza çıkmaktadır.

Hikâyede bazı kahramanlar hakkında bilgi verilmemiştir. Köy ahalisi, Germeçatak komutanı Abdülkerim, Yüzbaşı Haydarali, Kazak birlikleri, Kazak komutanı, Kazak birliğinin subayı Albay Afanasyev, Mirza Abbas'ın annesi hikâyede yalnızca ismen yer

almaktadır. Bu kişilerin fiziksel ve ruh halleri hakkında bilgi verilmeyerek dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer almışlardır.

3.22.5. Zaman

Kaval adlı hikâye, devrin problemlerini yansıtmak amacıyla kaleme alınan eserler arasında yer alır. Hikâyeye yaşanmışlık hissi kazandırmak için verilen zaman, Haziran ayının ikisidir. Bu tarih, olay zamanına aittir. Anlatma zamanı, olay zamanından çok daha sonrası iken, olay zamanı anlatıcı ve kahramanlık vasfını üzerinde taşıyan Mirza Abbas'ın gençliğine aittir. “*Gençliğimde, Erivan kaza reisinin yanında çalışıyordum. Görevim tercümanlıktı.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 149) Olaylar, kronolojik bir düzende seyretmemekle birlikte, kahramanın ağzından geriye dönüş tekniğiyle anlatılmaktadır. Hikâyede, kesinlik ifade etmeyen ‘öğle vaktiydi’, ‘bir gün’, ‘bundan iki ay önce’, ‘bir sabah’ gibi muğlak zaman ifadeleri kullanılmıştır.

3.22.6. Mekân

Hikâyede olayların geçtiği yer, günümüzde Ermenistan'ın başkenti olan Erivan'dır. Erivan, yazarın hayatının bir bölümünün geçtiği yer olarak ayrı bir öneme sahiptir. Yazar, burada yaşadığı olayları gözlemleyerek hikâyeye konu etmiştir.

Germeçatak köyü ve Caferabat Mahallesi hikâyenin belirli mekânlarından. Elllerinde kaval ile reisin huzuruna gelen köylüler, Germeçatak köyünde, Kazak birlikleri de Caferabat mahallesinde yaşamaktadır.

3.22.7. Tema

Ülke düzenini ve adaleti sağlamasıyla hüküm verilen yer olarak kabul edilen mahkeme, günümüze kadar her yerde ve her dönemde önemli bir konum olarak varlığını sürdürmektedir. Alınan kararların, verilen hükümlerin titizlikle yerine getirilmesinin büyük önem arz ettiği mahkemede reisin halkın dilini bilmemesi dolayısıyla verdiği emri okumadan imzalaması ve reisin verdiği emirlerin alıcıya doğru bir şekilde ulaşabilmesini sağlayan tercümanın görevini layıkıyla yerine getirmemesi devlet dairelerindeki boşlukları yansıtmaktadır. Yazar, Rus reisi de Türk tercümanı da tarafsız bir bakış açısıyla gözlemleyerek, iki taraftaki aksaklıkları da göz önüne sermiştir. Dolayısıyla bu hikâyenin

teması, önemli konumda yer alan yönetici ve memurların görevlerini hakkıyla yerine getirmemesidir.

3.22.8. Dil ve Anlatım

Kahraman anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınan hikâyede yazarın bir dönem yaşayıp, şahit olduğu olayları Mirza Abbas'ın ağzından anlatması, hikâyeye anı niteliği kazandırmıştır. Hikâyede ayrıntılara yer verilmeden, mesajın, doğrudan alıcıya ulaştırılması hedeflenmiştir. Yazarın sıklıkla başvurduğu yöntemler arasında diyalog tekniği yer almaktadır.

“Reis, bir daha sordu.

- Bu nedir?

‘Bunlar fülüt, yani kaval’ diye cevap verdim. Reis asabiyetle,

- Sen sarhoş musun be adam! O zaman benim idaremde ne işin var?

Ben cevap verdim.

- Sayın Reis'im bizim dinimizde sarhoş olmak yasaktır. Ayrıca sizin saygıdeğer huzurunuzda ben o hatayı yapmam, yapamam da.” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 151)

Hikâye, sade bir dil ve anlatım ile okuyucuya ulaştırılmıştır. Yazar bu şekilde, daha büyük bir kalabalığa ulaşmayı hedeflemektedir. Hikâyede ayrıca zaman, mekân ve kişi tahliline gidilmemiştir. İnsanların yaşam tarzını belirlemede önemli bir yer kaplayan din, hikâyede de belirleyici olarak ön plana çıkmıştır.

“ - Sen sarhoş musun be adam! O zaman benim idaremde ne işin var?

Ben cevap verdim.

- Sayın Reis'im bizim dinimizde sarhoş olmak yasaktır. Ayrıca sizin saygıdeğer huzurunuzda ben o hatayı yapmam, yapamam da.” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 151)

3.23. KİŞMİŞ⁷ OYUNU

3.23.1. Özet

İki seyit⁸, kış boyunca geçimlerini sağlayabileceği parayı kazanabilmek için İran'dan, Rus topraklarındaki Zurnalı köyüne her ay olduğu gibi Bala Sultan'ın tavlasına gelmiştir. Köy halkından oldukça dostane bir tavırla karşılanan seyitler, kış boyunca geçinebilmek için gerekli parayı bu tavladan toplayıp evlerine dönebileceğini düşünmüştür.

Bala Sultan tavlaya gelen misafirlere horoz ve pilav hazırlaması için uşağına emir vermiştir. Horoz ve pilavı heyecanla bekleyen iki seyit, bir anda tavlaya girip çıkan adamların garip hareketleriyle karşılaşmıştır. Kendi aralarında fısıldaşarak tavladan ayrılan adamlar, Bala Sultan'ın sınırlarını bozmuş, köylüler arasındaki bu hareketliliğin sebebini güçlkle öğrenebilmiştir. Zurnalı köyünün yakınlarında, Erivan'a bir deve kervanı ile çuval çuval üzüm kurusu götürüldüğünü öğrenen köy ahalisi, kervana baskın düzenleyerek, üzüm çuvallarını çalmayı planlamıştır. Köy ahalisinin bu planına başlangıçta hiddetle karşı çıkan Bala Sultan, planlanan baskına güçlkle de olsa razı olmuştur. Köyün gençleri, kervana gittikten sonra kurşun sesleri tavladan duyulmaya başlamıştır. Üzüm çuvalları ile tavlaya giren yağmacılar deve kervanının başında olan adamı da öldürerek köye getirmiş ve ceset çuvalını tavlının ortasına atmıştır. Köyün gençleri tavladaki iki yabancıyı kendilerini ele vereceğini düşünerek onları kovalamaya başlamıştır. İki seyit ise arkalarına bakmadan kaçarak İran'a gitmiştir.

Bir sene sonra, iki seyidin yolu yeniden Rus topraklarına düşmüştür. Zurnalı köyünün yakınındaki Ulağı köyünde sabahlayan iki seyit, köylülere bir sene önceki kervan baskını sorunca, hiç kimsenin böyle bir baskından haberi olmadığını anlamıştır. Köylüler, böyle bir baskının olmadığını, Zurnalı köyü ahalisinin, onlara kişmiş oyunu oynadıklarını söylemiştir. İki seyit de, köy halkının oynadığı bu oyununun, kendilerini köyden uzaklaştırmak için olduğunu anlamıştır.

---

⁷ Üzüm kurusu

⁸ Hz. Hüseyin'in soyundan gelen kişilere denir.

3.23.2. Zihniyet

1892 yılında yazılan *Kişmiş Oyunu* hikâyesi, Çarlık yönetimine bağlı çalışan ağaları ve beyleri sembolize etmektedir. Zurnalı köyü, Çarlık yönetiminin dönen küçük çarklarından birisidir. Bala Sultan, köyün ağası, yani yöneticisidir. Köy ahalisi, ağaya her daim itaat etmek zorunda olan, düşünme yetisi olmayan, tüm iradesini köy ağasına bağlamış, cahil kişilerden oluşmaktadır. Ancak Bala Sultan'ın Çar yöneticilerinden tek farkı, halkına karşı merhametli bir tavır sergilemesidir. Ağanın gösterdiği iyi niyete rağmen karşısındaki köylüler, ağadan korkan ve bir şey talep etmeye çekinen tiplerdir.

Burada değinilen diğer bir konu ise İslam dinine mensup insanların hakkı olmayan bir paraya yahut mala tenezzül etmesidir. Seyit olduğunu söyleyerek, köylülerin dini duygularını sömüren iki kişi, emek vermeden kışlık geçimi için gerekli olan parayı toplayarak evlerine dönmeyi planlamaktadır. Yazarın eleştiri hedeflerinden olan bu kişilere seyit unvanının verilmesi yazar tarafından yapılmış kasıtlı bir seçimdir. Seyit olarak adlandırılan ve kendilerini bu şekilde tanıtan kişilerin sıfatlarına uygun davranışlar sergilememesi Müslüman halkının tezat ve çelişkili davranışlarını ön plana çıkarmaktadır.

Yapı

3.23.3. Olay Örgüsü

1. Kış boyunca geçimlerini sağlayabileceği parayı elde etmek amacıyla İranlı iki seyidin Rus topraklarına ait Zurnalı köyüne gitmesi.
2. Köylülerden birisinin ağanın yanına gelerek, köylerinin yakınlarında üzüm çuvallarının yüklü olduğu deve kervanının geçtiğini söylemesi.
3. Köylülerin, kervanda bulunan üzüm çuvallarını yağmalamak için ağadan izin istemesi ve ağanın güçlüğüle de olsa bu duruma rıza göstermesi.
4. Köylülerin, içeride iki yabancı misafirin olduğu tavlaya üzüm çuvalları ve bir cesetle girmesi.
5. Köylülerin oyununa maruz kalan iki seyidin korkuyla İran'a geri dönmesi.

6. Aradan bir sene geçtikten sonra iki seyidin yolunun Zurnalı köyü yakınlarındaki Ulağlı köyüne düşmesi ve Zurnalı köyü ahalisinin kendilerine ‘Kişmiş Oyunu’ oynadıklarını öğrenmesi.

3.23.4. Şahıs Kadrosu

Hikâye, iki seyidin başından geçen olaylar üzerine kurulmuştur. Seyitlerden birisinin adı Hüseyin’dir. Diğer seyidin ismi belirtilmemiştir. İki seyidin fiziksel özelliklerine yer verilmese de onlar kişilik özellikleri bakımından başka insanlar üzerinden geçinmeyi ve emek vermeden bir şeyler elde etmeyi seven insanlar olarak hikâyede yer almıştır.

Bala Sultan, Zurnalı köyünün itibarlı, sözü geçen aksakallı ağasıdır. Halkına merhametli bir tavır sergileyerek, kendisine saygı duyulan bir tiptir. Babası Hüseyin Sultan’dır.

Hikâyede yer alan diğer kişilerin isimlerine ve kişilik özelliklerine yer verilmemiştir. Bunlar; Bala Sultanın uşağı, tavlada bulunan yaşlı adam, deve kervanında bulunan kişiler ve deve kervanına baskına giden köyün gençleridir. Baskına giden köyün gençlerinden yalnızca Caferali’nin ismi belirtilmiştir.

3.23.5. Zaman

Hikâyede net bir zaman dilimi kullanılmamıştır. Olay, iki seyidin Zurnalı köyüne gelmesi ve bir sene sonunda Zurnalı köyünün yakınlarındaki Ulağlı köyüne gitmesiyle sona eren, bir yıllık süreçte yaşanmıştır. Zaman, net bir şekilde ifade edilmemiştir. “*Mevsimlerden kıştı, hava çok soğuktı. Biz iki seyit, İran ahalisi, Aras Nehri’nde Rusya topraklarına geçmiştik, akşamleyin Zurnalı Köyü’ne varmıştık.*” (Çiçek, 2011: 157) Olay, kronolojik bir zamanla ilerlemektedir. Hikâyede, iki seyidin geçmişte yaşadıkları korkunç olayı hatırlamasıyla, geriye dönüş tekniğinden de faydalanılmıştır. “*Olaydan bir yıl sonra yolumuz gene Rus topraklarına düştü. Amacımız Erivan’a gitmekti. Zurnalı Köyü’nün yanından geçip gece Ulağlı Köyü’nde yattık. Burası ile Zurnalı arası 3, 3.50 kilometreydi. Bala Sultan’dan ve köyünden, belki geçen yılki üzüm kurusu kervanını soyanlar ve devecileri öldürenler hakkında bir haber alabiliriz diye başladık sohbet etmeye. Ama kimsenin hatrına böyle bir olay gelmemesine çok şaşırıldık.*” (Çiçek, 2011: 29)

3.23.6. Mekân

Mekân, yazarın diğer hikâyelerinin aksine netlik kazanmıştır. Hikâyede geçen bu somut mekânlar, olaylara gerçeklik kazandırması bakımından önem arz etmektedir. Olay, Rus topraklarına ait, Müslüman bir köy olan Zurnalı köyünde, Bala Sultan'ın tavalasında geçmektedir. Hikâyede olayların çoğunun geçtiği tavalanın tasviri şu şekilde yapılmaktadır: *“Tavalanın bir kısmı ineklerle dolu ve karanlıktı, ama diğer tarafı yüksek ve aydınlıktı. Burada herkes toplanmıştı ve sohbet ediyorlardı.”* (Çiçek, 2011: 19) İki seyidin, Zurnalı köyüne ulaşmak için geçiş noktaları arasında Aras Nehri yer almaktadır. *“Biz iki seyit, İran ahalisi, Aras Nehri’nde Rusya topraklarına geçmiştik, akşamleyin Zurnalı Köyü’ne varmıştık.”* (Çiçek 2011, 19) Hikâyede yer alan diğer mekân ise, yine Rus topraklarında yer alan Ulağlı köyüdür. *“Olaydan bir yıl sonra yolumuz gene Rus topraklarına düştü. Amacımız Erivan’a gitmekti. Zurnalı Köyü’nün yanından geçip gece Ulağlı Köyü’nde yattık. Burası ile Zurnalı arası 3, 3.50 kilometreydi.”* (Çiçek, 2011: 29)

3.23.7. Tema

Hız. Peygamber’in soyundan geldiğini iddia eden iki seyit, kimliğini kullanarak köy halkının dini inancını kötüye kullanmış ve onların duygularından faydalanarak bedava ekmek parası kazanmak istemiştir. *“Çok açtık ve buraya gelmeden önce hiçbir şey yememiştik. Havanın bu derece soğuk olduğu bir zamanda çok yol gelmiş ve yorulmuştuk. Rahat edelim diye sıcak ve misafirperver bir ev arıyorduk. Bu zamanda, kış mevsiminde ehlibeyitten ayrı düşüp gurbete çıkmamızın asıl nedeni, biraz ekmek parası kazanıp, memlekete dönmektir.”* (Çiçek, 2011: 19) Hikâyenin teması olarak dini istismar ve haksız kazanç ön plana çıkmaktadır. Yazar, İslam dinini kullanan insanları tenkit konusu haline getirmiştir. Türkiye Türkçesindeki ava giderken avlanmak deyimini, iki seyidin hikâyesiyle somut bir hale gelmiştir.

3.23.8. Dil ve Anlatım

Kişmiş Oyunu’nda yaşananlar, kahraman anlatıcının bakış açısıyla seyit Hüseyin tarafından okuyucuya aktarılmıştır.

“ - Seyit Hüseyin! Nasıl bir çare bulalım? Biz nasıl bir işe düştük?

Ben ŐaŐkin ŐaŐkin o zavallının yűzűne baktım, ne cevap vereceęimi bilemedim.”
(Çiçek, 2011: 24) Yazarın sıklıkla tercih ettiği tekniklerden birisi olan diyalog tekniği, bu hikâyede de kendisini göstermiŐtir. *KiŐmiŐ Oyunu* hikâyesi sayfa sayısı bakımından kısa olmasına rağmen, az sűzle çok Őey anlatmıŐ olma başarısına eriŐmiŐ bir eserdir. Hikâyede zaman, mekân ve kiŐi tasvirine yer verilmeyerek, gereksiz unsurlardan arındırılmıŐtır. Dili ise oldukça sade ve anlaŐılır dűzeydedir.

3.24. KIYAMET (YAHUD KÖYLÜ KADINLAR)

3.24.1. Özet

Bugüne kadar hor görüldüğünü ve arka plana atıldığını düşünen yaklaşık beş yüz kadın bir araya gelerek haklarını bildiren bir nutuk sunmuştur. Dinleyicilerin karşısına yüzü açık bir şekilde çıkan kadınlar, artık bir çarşafın gölgesi ardına saklanmayacaklarını dile getirmiş ve üzerlerindeki çarşafı çıkararak, yırtıp ayaklarının altına almıştır. Dinleyiciler arasında eski fikirlere sahip yaşlı bir adam bu işe oldukça şaşırmıştır. Pir, kadının akıl ve yetenek bakımından erkekten alt seviyede olduğunu düşünerek Kur'an-ı Kerim'den örnek ayetler vermiş, kutsal kitapta yazılanların değişmeyeceğini ve kimsenin aksini iddia edemeyeceğini dile getirmiştir. Ancak kalabalık arasındaki çağdaş fikirlere sahip bir adam mollaya yaklaşarak, yaşadığı telaşın yersiz olduğunu, yaşananların tek sebebinin Ekim İhtilali olduğunu söylemiştir.

3.24.2. Zihniyet

1927 yılında yazılan hikâyeye, Ekim İhtilali sonrasında yaşanan değişikliklerin bir bölümünü yansıtmak amacıyla kaleme alınmıştır. Halk, ihtilal sonrasında ülkede birçok köklü değişikliğe şahit olmuştur. Bunlardan birisi kadınlara hak ve özgürlüklerin verilmesi ve bu durumun halka duyurulması mevzusudur. İhtilalden önce hiçbir söz hakkına sahip olmayan kadınlar, ihtilalden sonra sosyal hayatta aktif bir şekilde rol almaya başlamıştır. Ancak halk henüz böylesi büyük bir devrimi kaldıracak durumda değildir. Bu yüzden kadınların peçe takmadan çarşafsız vaziyette sokakta dolaşması, erkeklerin bulunduğu bir ortamda bulunması ve çalışma hayatında yer alması halk arasında olağan dışı bir durum olarak karşılanmıştır. *“Ben bu işe çok şaşırırım, çünkü ben eski bir adamım, ben bir pirim ve şimdiye kadar aklı başında insanlardan işittiğim, kadının erkeğe itaat etmesi gerektiğidir. Çünkü kadın, akıl ve olgunlukta, yetenek ve zekâda erkekten aşağı kabul edilir.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 279) Bu durumda kadınların da erkekler gibi çeşitli haklara sahip olduğunu duyurmak, maarifçi yazarlar tarafından vazife edinilmiştir. Anlatıcı, kadınların kendi benliğinin farkına varmasındaki ve halkın çağdaş fikirlerle tanışmasındaki en büyük rolü Ekim İhtilaline bağlamaktadır.

“Dünya görmüş adam sağ elini, sol omzuma koyarak derin bir ah çekip:

-Azizim, eğer benim sözüme itimat edeceksen, söyleyeyim.

-Söyle.

Dünya görmüş adam şöyle söyledi:

-Abes.

- Abes olan nedir?

-Senin telaşın.

-Biraz daha açık konuş.

Dünya görmüş adam(kendisi de iman sahibi birisine benziyordu.) yine derin bir ah çekip:

-Madem istiyorsun, açıkça söyleyeyim, biraz değil epeyce açık söyleyeceğim, ancak benim açık sözüm iki kelimedenden ibarettir. O iki kelime, Ekim İnkılabıdır.” (C. Memmedguluzade, 2014: 280)

Kadınlara yönelik müspet fikirlerin yayılmasında en büyük savunuculuğu Celil Memmedguluzade üstlenmiştir. Yazar, başta Molla Nasreddin dergisinde olmak üzere İslam dininin insanlar üzerindeki bağlayıcılığını tenkit etmiş ve halkı çağdaş fikirlerle tanıştırmayı amaç edinmiştir. Hikâyenin ismiyle ilgili olarak köylü kadınların bu şekilde nutuk sunması iki zihniyet için de kıyamet alameti olarak değerlendirilmiştir. İlk olarak yazar, kadınların sosyal hayata iştirakine dünyanın sonu gözüyle bakan halkı tenkit etmiş, bu yüzden esere Kıyamet adını vermeyi uygun görmüştür. Köylü kadınların bir araya gelerek, giydikleri kıyafetten duydukları rahatsızlığı ve mollaların üzerlerinde kurdukları baskıyı dile getirmesi yazar tarafından kıyamet alameti olarak değerlendirilmiştir. Bu durumu kıyamet alameti olarak karşılayan diğer kişi ise erkeklerin karşısına yüzü açık bir şekilde çıkan kadınları lanetleyen adamdır.

Yapı

3.24.3. Olay Örgüsü

1. Yaklaşık beş yüz kadının yüzü açık bir şekilde bir salonda toplanarak hak ve özgürlükleri hakkında halka nutuk vermesi.

2. Dinleyicilerin bir kısmının kadınların yüzü açık bir şekilde erkeklerle bir arada bulunmasına şaşkınlıkla yaklaşması, bir kısmının lanet etmesi bir kısmının ise bu durumu olağan karşılaması.

3. Nutuk veren kadınların çarşaflarını yırtıp yere atması.

4. Pirin kadınların bu davranışına lanet okuması ve salonda kendisine destek olacak birisini araması.

5. Çağdaş fikirlerin savunucusu olan adamın, kadınların nutuk vermesine şaşkınlıkla yaklaşan adamı yadırgayarak, Ekim İhtilali'nden sonra bu tür olayların olağan bir durum olduğunu dile getirmesi.

3.24.4. Şahıs Kadrosu

Hikâye, toplantıya katılan beş yüz kadının içerisinde yer aldığı kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir. Ancak ne nutuk veren kadınlar ne de dinleyiciler hakkında bilgi verilmiştir. Hikâyede yer alan kalabalık kadın topluluğu, ihtilalle birlikte ülkedeki yeniliklerin, kadın hak ve özgürlüklerinin savunucusudur.

Pir, eski çağlara ait fikirlerin savunucusudur. Yaşlı bir adamdır. Hikâyenin olumsuz karakteridir. Pirin diyalog kurduğu kişi ise dünya görmüş adam olarak hikâyede yer almaktadır. Çağdaş fikirlerin savunucusu olarak, pirin karşısında bulunan kişidir.

3.24.5. Zaman

Hikâyede olayların yaşandığı zaman, ekim ayına aittir. *“Bu yılki ekim ayı, birçok insan için mutlu anıların yaşandığı bir ay olarak kabul edilebilir, ancak benim gibi kara bahıtlı bir adam için bu ay kederli bir aydı.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 277) Net bir yıl bilgisine yer verilmemiştir. Ancak hikâyenin, Ekim İhtilali'nden sonra yaşandığı dikkate alınarak olayın 1917-1920 yılları arasında geçtiği kuvvetle muhtemeldir.

3.24.6. Mekân

Hikâyede olayların geçtiği ülke, şehir veya mahalle hakkında bilgi verilmemiştir. Bu yüzden mekân kavramı hususunda netlik söz konusu değildir. Kadınların bir araya gelerek toplandığı yer bir salondur. Ancak salonun nerede bulunduğu belirtilmemiştir.

3.24.7. Tema

Yazar, *Kıyamet* adlı eseriyle kadınlara özlük haklarını hatırlatırken, dönemin ihtilalden önceki eski fikirlerinin savunucularına, çağdaş fikirleri aşına kılmayı hedeflemektedir. Yazarın amaçlarına doğrudan hizmet eden eserin teması özgürlüktür. Kadınların sosyal yaşamda faaliyet gösterememesindeki en büyük engel olan çarşaf, hikâyede düşman olarak gösterilmiştir. Yazar çarşafı, kadınların ayaklarına dolanan bir zincir olarak görmektedir. Bu zincir, özgürlüklerin kısıtlanmasına sebep olan en büyük engeli teşkil oluşturmaktadır. “*Bakın, bizim düşmanımız şimdiye kadar bizi esir eden bu çarşaftır. Biz bunu, yabancı erkeklerin yanında yahut komşularımızın yanında örtünmek için giydik. Ve bizi böyle gizlenmeye mollalar ve Kur-an’ın baskısı mecbur etti.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 278) İhtilalle birlikte, bazı aydınların desteğiyle bu engel yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. Yazar, bu doğrultuda hareket ettiği eserde, eski-yeni çatışmasına yer vermeyi ihmal etmemiştir. Hikâyenin isimsiz anlatıcısı eski fikirlerin, onun diyalog kurduğu dünya görmüş adam ise yeni fikirlerin temsilcisidir. Yazar, iki farklı görüşe sahip kişileri bir araya getirerek, okuyucunun iki dünya arasındaki farklılıkları tespit etmesinde kolaylık sağlamıştır.

3.24.8. Dil ve Anlatım

Kıyamet adlı eser, kahraman anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Anlatıcı olayların içerisinde, doğrudan olaylara müdahil konumdadır. “*Ve bunu kimi gördüysem, bu ne kıyamettir, diye sordum. Bana cevap veren olmadı. Ben eski asrın adamıyım, ben, şeriatin yüzü açık kadınların hepsinin bir yerde bulunmasına lanet eden asrın adamıyım.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 278) Yazar, söylemek istediklerinin tam tersini anlatıcı aracılığıyla dile getirmiştir. Bu durum ancak, yazarın üslup özellikleri dikkate alınarak anlaşılabilir. Hikâyenin dili anlaşılabilir düzeydedir, ancak yazar yer yer Arapça-Farsça kelimelere de yer vermiştir. Bu durum, yazarın düşünce tarzına uygun olmamakla birlikte anlatıcının eski fikirlere sahip bir karakteri temsil etmesinden ileri gelmektedir. Yazar ayrıca hem anlatıcının görüşleriyle bütünlük sağlaması hem de dönemin dini inancı gereği çeşitli surelerden örnekler vermiştir. “*...Ve lirricali aleyhinne derecetün...*” (C. Memmedguluzade, 2014: 279) Hikâyede yer alan ayet, Bakara suresinin 228. ayetine aittir. (Kur’an-ı Kerim, Bakara Suresi, 228.)

Yazar, zaman, mekân ve kişiler konusunda net bilgilere yer vermemiştir. Ayrıca hikâyenin sonunda diyalog tekniğine başvurmuştur.

“Dünya görmüş adam sağ elini, sol omzuma koyarak derin bir ah çekip:

-Azizim, eğer benim sözüme itimat edeceksen, söyleyeyim.

-Söyle.

Dünya görmüş adam şöyle söyledi:

-Abes.

- Abes olan nedir?

-Senin telaşın.

-Biraz daha açık konuş.

Dünya görmüş adam(kendisi de iman sahibi birisine benziyordu.) yine derin bir ah çekip:

-Madem istiyorsun, açıkça söyleyeyim, biraz değil epeyce açık söyleyeceğim, ancak benim açık sözüm iki kelimedenden ibarettir. O iki kelime, Ekim İnkılabıdır.” (C. Memmedguluzade, 2014: 280)

3.25. KONSOLOSUN HANIMI

3.25.1. Özet

Hikâyenin başkahramanı, canı sıkıldığı için şehir parkına gitmiştir. Can sıkıntısından ne yapacağını bilemeyen kahraman etraftan geçenleri seyretmeye başlamıştır. Bir süre sonra arkadaşı Rızakulu'nun parka geldiğini gören kahraman, hemen Rızakulu'nun koluna girerek, satranç oynayıp çay içmek için onu eve sürüklemiştir. Ancak Rızakulu konsolosun eşi öldüğü için birlikte konsolosluğa taziyeye gitmek istediğini söylemiştir. Başta gitmeye rıza göstermeyen kahraman, arkadaşının isteğini kırmayarak konsolosluğa gitmiştir. Fakat konsoloslukta korumalar ve nöbetçiden başka kimsenin bulunmaması onları bir hayli şaşırtmıştır. Konsolosun yardımcısı Cafer, onları konsolosun misafir odasına almıştır. Konsolosun gelmesiyle Rızakulu, ona başsağlığı dilemiştir. Ancak konsolos, bu başsağlığına anlam veremeyerek, Moskova'daki oğluna bir şey olduğunu düşünmüş ve Moskova'ya telgraf çektiirmek için emir vermiştir. O esnada başka bir odadan konuşmaları dinleyen bir hanım, feryatla misafir odasına dalarak, oğlu için ağlamaya başlamıştır. Ağlayan kadının konsolosun hanımı olduğunu anlayan misafirler, olaya müdahale etmiş ve Muallim İvanov'un hanımından konsolosun hanımının vefat ettiğini öğrendiği için buraya taziyeye geldiklerini belirtmiştir. Hizmetçi Cafer, konsolosun kulağına eğilerek, diğer hanımı Halime'nin vefat ettiğini söylemiş, konsolos da büyük bir sinirle kahramanı ve Rızakulu'yu kovmuştur. Kahraman ve Rızakulu kıpkırmızı olmuş halde eve dönerken Rızakulu, konsolosun ölen hanımı için de sağ hanımı için de beddua ederek kahramanın evine gitmiş, ancak artık onların satranç oynayacak hevesleri kalmamıştır.

3.25.2. Zihniyet

1918 yılında yazılan *Konsolosun Hanımı* adlı hikâyede çok eşlilik üzerine durulmuştur. İran konsolosu Hallegül Memalik'in iki eşinin bulunması ve eşlerinden birisinin ölümünü sıradanlıkla karşılamasıyla, bilinçli ve eğitilmiş denilebilecek bir devlet büyüğünün kadını, değersiz bir varlık olarak görmesi okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

Taziye vermek yahut baş sağlığı dilemek, ölünün yakınlarına metanetli durması için destek olmak ve onlara teselli edici sözler söylemek, Türk toplumunun geleneksel

ritüelleri arasında yer almaktadır. Yazar burada hem Türk toplumunun geçmişten günümüze miras kalan taziye geleneğine değinmiş hem de taziye üzerinden statü farkına dikkat çekmiştir. Yazar, dönemin bozuk zihniyetine dikkat çekmek için konsolos ile öğretmen arasındaki sınıf farkını göz önüne sermiştir. Bu farkı da başkahramanın bizzat kendi ağzıyla dile getirmiştir. “*Senin dediğin gibi konsolosun karısı ölmüşse, Allah bütün ölenlere rahmet eylesin, geride kalanlara taziye vermek insanlığın göstergesidir. Senin de bildiğin gibi cenaze sahibinin en muhtaç olduğu gün taziye vermek gerekli. Allah’a şükürler olsun, İran Konsolosu ve yeryüzündeki diğer konsoloslar büyük şahsiyetlerdir. Öyle birinin cenazesine taziyeye git ki, seni orada görenler gelip gelmediğini akıllarından çıkartmasınlar. Vallahi şimdi konsolosun avlusunda kurulan pılav kazanlarının aşkına şehrin tamamı, belki de yarısı konsolosluğa şu dakikalarda dolmuşlardır. Bizim avluya bile girmemize izin vermeyebilirler. Bir de işin aslı şu ki kardeş, sen kim, konsolos kim? Sen küçük bir öğretmen, o yüce bir zat.*” (Çiçek, 2011: 100)

Yapı

3.25.3. Olay Örgüsü

1. Başkahramanın can sıkıntısıyla şehir parkına giderek etrafındaki insanları gözlemlemesi.
2. Başkahramanın parkta, arkadaşı Rızakulu’yu görerek sevinçle koluna girmesi.
3. Başkahramanın, arkadaşı Rızakulu’yu çay eşliğinde satranç oynamak için evine götürmek istemesi.
4. Rızakulu’nun, arkadaşına öncelikle konsolosun ölen hanımı için taziyeye gitmeyi teklif etmesi.
5. Başkahraman ve Rızakulu’nun konsolosluğa giderek, konsolos Hallegül Memalik ile görüşmesi.
6. Rızakulu’nun Hallegül Memalik’e baş sağlığı dilemesiyle, konsolosun Moskova’daki oğlunun başına bir şey gelmesinden korkması.
7. Rızakulu’nun, konsolosa niçin baş sağlığı dilediğini açıklaması.
8. Başkahraman ve Rızakulu’nun, konsolosun diğer hanımının vefat ettiğini öğrenmesi.

9. Konsolosun başkahraman ve Rızakulu'yu kovması.

10. Başkahraman ve Rızakulu'nun sinirle eve dönmesi.

3.25.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin başkahramanının ismi hakkında bilgi verilmemiştir. Başkahraman, aynı zamanda hikâyenin anlatıcısıdır. Kendisini, konsolosun yanında vasıfsız birisi olarak görmektedir. Hakkında yeterli bilgi verilmemiştir.

Rızakulu, hikâyenin başkahramanının satranç arkadaşıdır. Arkadaşına göre oldukça cesur ve atılgan bir bireydir. Mesleği öğretmenliktir. Aradaki statü farkına önem vermeksizin, konsolosluğa giderek insanlık görevini yerine getirmiştir.

Hallegül Memalik, İran konsolosudur. Elli, elli beş yaşlarında uzun boyludur. Hikâyede geçen bilgiler ışığında iki eşi ve iki oğlu bulunmaktadır. Oldukça zengindir.

Naib Cafer, başkahraman ve Rızakulu'nun arkadaşıdır. Başkahraman ve Rızakulu'nun konsolos ile görüşmesi için kolaylık sağlamıştır. Hakkında yeterli bilgi verilmemiştir.

Konsolosluğun önünde nöbet tutan nöbetçinin hiçbir rolü bulunmamasına rağmen hakkında detaylı bir fiziksel tasvire yer verilmiştir. Uzun boylu, esmer, yüzü delik deşik, çirkin birisi olarak hikâyede yer almaktadır.

3.25.5. Zaman

Olayların geçtiği zaman hakkında bilgi verilmemiştir. Hikâye, başkahramanın şehir parkına gelmesiyle başlamış ve kahramanların konsolosluktan kovulmasıyla bir günlük kısa bir zaman diliminde gerçekleşmiştir.

3.25.6. Mekân

Hikâyenin hangi şehirde geçtiği bilinmemektedir. Hikâyede kullanılan ana mekân İran konsolosluğudur. Konsoloslukta bulunan misafir odasının detaylı tasvirine yer verilmiştir. *“Büyük salona çok güzel halılar döşenmişti. Önümüzdeki masanın üzerine*

güzel bir kadife bir örtü atılmış, üzerine bir lamba konulmuş, onun etrafına da dört tane kül tablası konulmuştu.” (Çiçek, 2011: 101)

3.25.7. Tema

Yazar, kadının toplumdaki yerini, üst düzeyde yer alan İran konsolosu üzerinden sergilemiştir. Hikâyede, ülkenin ileri gelen kişilerinden İran konsolosu Hallegül Memalik’in kadına yaklaşımı dikkat çekmektedir. Konsolos, hanımının ölümünü taziye sebebi olarak görmemektedir. Konsolosun birden fazla hanımı olduğu için, hangi eşinin öldüğü insanlar arasında karışıklığa sebep olmuştur. Çok eşlilik temalı hikâyede yazar, bu durumu mizah malzemesi haline getirmiştir.

3.25.8. Dil ve Anlatım

Başkahramanın ağzından, kahraman anlatıcının bakış açısıyla anlatılan hikâyenin dili sade ve anlaşılırdır. Ancak hikâyenin bir bölümünde yazar, Cafer’in ağzından konuşmasına yer vererek, anlaşılması zor bir dil kullanmıştır. “*Naip Cafer öğle yemeğinden sonra Hallegül Memalik, konsolosun adımı, bir yönden konsolosluğun umuratu gıyudatu, diğer taraftan hazreti eşrefin sininin tegazi ve daha da akşam vakitlerinde şikâyetçiler ya da başka işleri olanlara çok fazla sarf edilemiyor.*” (Çiçek, 2011: 101) Hikâyede halk unsurlarından atasözlerine yer verilmiştir. “*Yoldaşını bab ele, - gören desin habeler*” (C. Memmedguluzade, 2009: 212) Bu atasözü, Türkiye Türkçesindeki, “*Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim*”, atasözünü karşılamaktadır. Hikâyede sıklıkla diyalog tekniğine başvurulmuş, mekân tasvirine yer verilmiştir. Olay, kronolojik bir seyir halinde ilerlemektedir.

3.26. KURBANALİ BEY

3.26.1. Özet

Polis amiri, hanımının doğum günü şerefine bir eğlence düzenlemiştir. Bu eğlenceye katılacaklar arasında başta vali olmak üzere, vilayet hekimi, hâkim, iki öğretmen, bir subay, doktor ve hanımı, komiser, Kazak büyüklerinden subay Nikolay Vasilyeviç ve hanımı Anna İvanovna, Kapazlı köyünün beyi ve ağası Kurbanali Bey ve onun seyisi Kable Kasım bulunmaktadır. Valinin teşrif etmesiyle başlayan eğlencede halaylar çekilmeye ve içkiler içilmeye başlanmıştır. Gelen misafirler sırayla birbiri adına kadeh kaldırırken, sıra Kurbanali Bey'in şerefine kadeh kaldırmaya gelmiştir. Kurbanali Bey, kendisi için bu kadar kadının kadeh kaldırmasına çok mutlu olmuş, sarhoş haliyle tüm misafirleri bir sonraki güne evine davet etmiştir.

Akşam olunca tüm misafirler ve Kurbanali Bey evine dağılmıştır. Kurbanali Bey, eve gidene kadar seyisine, eve gidince de aşçı ve hizmetçisine sataşarak uyuyakalmıştır. Sabah olduğunda Kurbanali Bey'in hanımı, aşçı Ali'yi etli nohut pişirmesi için, çarşıya et almaya göndermiş, seyisin de dut ağacından dut toplamasını istemiştir. Hanımın dut toplattığını gören Ali, dut ağacına çıkarak, ağacı silkelerken, köyün aşağısından büyük bir atlı grubun geldiğine şahit olmuştur. Seyis, gelen atlı grubun, çünkü Rus misafirler olduğunu söylemiştir. Seyisin söylediğine anlam veremeyen hanım, kocasını uyandırmıştır. Kurbanali Bey, gelen misafirlere evde olmadığını söyletmiş, yatak kıyafetiyle, atların bulunduğu tavlaya saklanmıştır. Ancak vali bey, buraya kadar gelmişken Kurbanali Bey'in atlarını görmek istemiştir. Kurbanali Bey'in tavlasına giren vali ve diğer misafirler, Kurbanali Bey'i saklanmış vaziyette bulmuştur. Ardından misafirler teker teker, evi terk etmiştir.

3.26.2. Zihniyet

1907 yılında yazılan hikâye, yirminci yüzyıl insanının hayata bakış açısını yansıtan nitelikte bir eserdir. Rusların etkisiyle değişen yaşam şartları Kurbanali Bey üzerinden yansıtılmıştır. O tıpkı Ruslar gibi davranmaya çalışan, onlar gibi kadeh kaldıran ve özünde ise çıkar sağlayacağını düşündüğü Rus memur ve yöneticilerine dalkavukluk yapan basit bir köy ağasıdır. Kurbanali Bey, hem alkolün etkisiyle hem de Rus

aydınlarıyla aynı ortamda bulunmanın sarhoşluğunu yaşamaktadır. “*Ben kendimi burada olduğum için şanslı olarak görüyorum. Allah, kocan Mihail Pavloviç’i başımızdan eksik etmesin. Mihail Pavloviç henüz bizim vilayette olmadığı zamanlarda, buranın halkı bedbahtı, ben de bedbahtım. Bedbaht olmamın nedeni ise, bundan önceki komiserlerin hiçbirini sevmemiş olmamdır. Ama Mihail Pavloviç’i severim. Bana bir av köpeği hediye etmişti. Allah sana da, kocana da afiyet versin, hepimize sağlık versin. Senin sağlığına içiyorum, ey hanım, urra!*” (Çiçek, 2011: 76) Kurbanali Bey’in sarhoş haliyle verdiği davet sözü, onun misafirlerin karşısında yatak kıyafetleriyle saklanırken gülünç bir duruma düşmesine sebep olmuştur. Yazar, Rus aydınlara karşı Azerbaycanlı Kurbanali Bey’i kasıtlı olarak seçmiştir. O, Rus aydınlara karşı hiçbir vasfı ve kimliği olmayan, davranışlarıyla Müslümanların profilini lekeleyen cahil bir adamdır. Olumsuz bir şema çizen Kurbanali Bey, Çarlık yönetimine hizmet eden Azerbaycan halkını temsil etmektedir.

Hikâyedeki bir başka zihniyet unsurunu ise kadın karakterler üzerinden ele alacağız. Doğum günü eğlencesinde bulunan kadınlar, erkeklerle birlikte yemek yiyen, içki içen ve eğlenceye rahatlıkla iştirak eden tiplerdir. Ancak Kurbanali Bey’in hanımı ve hizmetçisi, eğlencede kadınların erkeklerle birlikte oturup kalkmasını bile şaşkınlıkla karşılayan geleneksel tipleri sembolize etmektedir.

“*Kerbelayı Kasım, kadınlar ve erkekler birlikte mi, yoksa ayrı ayrı mı oturdular?*”

Kerbelayı Kasım:

—*Yok, hepsi birlikte oturdu.*

Hizmetçi kadın bunları duyunca, kendi kendine:

—*Vayyy, aman Allah’ım!*

Hanım merdivenin başına oturdu, kerbelayı Kasım yanına çağırıp:

—*Allah aşkına söyle, Kable Kasım anlat bakalım misafirlik nasıl geçti, misafirlere ne verdiler, ağan ne yaptı, kiminle konuştu, ne konuştu? Allah aşkına söyle Kerbelayı Kasım, hepsini bir bir anlat.*” (Çiçek, 2011: 82)

Azerbaycan halkının İslam dinine verdiği değer ve halkın, dini özümseme noktasında yazar, iki karakter üzerinden temsili örnekler oluşturmuştur. Bunlardan ilki, Kurbanali Bey, diğeri ise Kurbanali Bey’in seyisi Kable Kasım’dır. Hikâyede her iki

karakter de Müslüman'dır. Ancak ikisinin de inançları hususunda ayrıştığı bir nokta vardır ki, Kable Kasım, inandığı dinin gereklilikleri doğrultusunda yaşamaktadır. *“Tekrar halaya katıldı. Az sonra yoruldu, bir kenara çekildi. Bir bardak şarap doldurup seyisi Kerbelayı Kasım'ı çağırdı:*

—İç!

Kerbelayı Kasım yalvarmaya başladı:

—Beyim, sen de biliyordun içemem. Allah aşkına, evladının başı için beni bağışla, içemem.

Bey seyisinin içmeyeceğini anladı, şarabın bir kısmını Kerbelayı Kasımın üzerine döktü, kalanını da kendi içti.

Hanımlar ve beyler çay içmekle meşguldüler. Kurbanali Bey, kendine bir yer bulup oturdu ve valiye:

— Benim seyisim Kerbelayı Kasım, çok şerefliidir. Şimdiye dek ne kadar uğraştıysam da bir damla şarap bile içiremedim. Diyorum ki: " Ey ahmak, üzümü yiyorsun, peki bu nedir, üzüm suyu değil mi? Ne kadar uğraştıysam da içiremedim." (Çiçek, 2011: 73) Kurbanali Bey ise Müslüman olmasına rağmen hiçbir günahı işlemekten çekinmeyen bir kişidir.

“Komiserin karısı, kadehi eline aldı, misafirlerin memnun olup olmadığına baktı, ancak Kurbanali Bey'e baktığında, rakısını henüz içmediğini gördü. Hanım beye:

—Neden içmiyorsunuz?

Bey gülerek başını aşağı eğdi ve hiçbir şey söylemedi. Vali, Kurbanali Bey'e bakıp kahkaha ile gülerek:

—Yoksa sen de mi fanatik müslümanlardansın, onun için mi içmiyorsun?

Misafirlerin bir kısmı güldü ve bir kısmı da:

—Götür, iççç!

Kurbanali Bey, kadehi sonunda eline alıp:

—Ey insanlar, Allah aşkına söyleyin, bu nedir? Buna bizde yüksük derler. Kadınlar parmaklarına yakıp dikiş dikerler. Bizde bunun ile rakı içilmez.

Misafirler bunları işitince tekrar kahkaha ile güldüler. Komiserin karısı:

—Da, da, doğru. Suç bende. Kurbanali Bey, fincan ile rakı içmez.

Bunları söyledikten sonra kadın bir çay bardağı getirip Kurbanali Bey'in önüne koydu ve rakı ile doldurup beye verdi.” (Çiçek, 2011: 72)

Yapı

3.26.3. Olay Örgüsü

1. Polis amirinin, hanımı için hazırladığı doğum günü partisine, başta vali olmak üzere diğer tüm saygın ahabplarını çağırması.
2. Polis amirinin evine yüksek zümredeki insanların yanı sıra Kapazlı köyünün ağası Kurbanali Bey'in de davet edilmesi.
3. Misafirlerin tamamının davete icabet etmesiyle yemek sofrasına geçilmesi.
4. Sofrada herkes için sırasıyla kadeh kaldırılması.
5. Her kadeh kaldırılışında Kurbanali Bey'in Rus memur ve yöneticilere iltifatlarda bulunması.
6. Kadeh kaldırma sırasının Kurbanali Bey'e gelmesi.
7. Kurbanali Bey'in, alkolün etkisiyle ve saygın insanlar arasında bulunmasının verdiği mutlulukla sarhoş olması.
8. Kurbanali Bey'in sarhoş haliyle yaptığı hareketlerle misafirleri kendisine güldürmesi ve bir sonraki gün için tüm misafirleri evine davet etmesi.
9. Sarhoş bir halde evine ulaşan Kurbanali Bey'in, ev halkına yarınki davetten bahsetmeden uyuyakalması.
10. Bir sonraki gün misafirlerin geldiğini öğrenen Kurbanali Bey'in, atların bulunduğu tavlaya saklanması.
11. Vali beyin, Kurbanali Bey'in atlarını merak ederek tavlaya girmesiyle, Kurbanali Bey'i saklanmış vaziyette bulması.

3.26.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin başkahramanı olan Kurbanali Bey, Kapazlı köyünün ağasıdır. Azerbaycan'ın cahil halkının tüm vasıflarını üzerinde barındırmaktadır. Dini inancı Müslüman'dır. Ancak İslam diniyle örtüşmeyen davranışlar sergilemektedir. Acımasız ve kaba bir bireydir.

Vali, atlara düşkünlüğüyle tanınmaktadır. Polis amirinin hanımının doğum günü partisine katılanlar arasında yer almıştır.

Kable Kasım, Kurbanali Bey'in seyisidir. Kurbanali Bey'in sert davranışlarına sıklıkla maruz kalmaktadır. İşini layıkıyla yerine getirmeye çalışan birisidir.

Ali, Kurbanali Bey'in seyisidir. Hikâyede çok iyi pilav yapabilen bir aşçı olarak ön plana çıkmıştır.

Gülperi, Kurbanali Bey'in hizmetçisidir. Geleneksel düşüncelere sahip, cahil bir kadındır.

Kurbanali Bey'in hanımı hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. O da evin hizmetçisiyle aynı, eski fikirlere sahip, cahil bir kadındır.

Hikâyede yer alan diğer kahramanlara bakacak olursak, vilayet hekimi, hâkim, iki öğretmen, bir subay, doktor ve hanımı, polis amiri ve hanımı, Kazak büyüklerinden olan subay Nikolay Vasilyeviç ve hanımı Anna İvanovna, muhtar, muhafızlar, hizmetçiler, koruyucular, aşçılar yer almaktadır. Bahsi geçen tüm karakterler Ruslardan oluşmaktadır. Diyaloglarda aktif olarak rol alsalar da, kahramanların tanıtımına yer verilmemiştir. Bu karakterlerin tamamı dekoratif unsur durumunda bulunan kişilerdir.

3.26.5. Zaman

Hikâyede net bir zaman ifadesi kullanılmamıştır, ancak yazar, olayın geçtiği zamana dair okuyucuya şu şekilde bilgi vermiştir: “Baharın ikinci ayıydı. Çiçeklerin ve otların kokuları birbirlerine karışmıştı. Çeşmelerin su sesleri, kuş seslerine karışmıştı.” (Çiçek, 2011: 72) Olay, bir günü aşkın süre içerisinde yaşanmıştır. Hikâyeye, Kurbanali Bey'in eğlenceye iştirak etmesiyle başlamış, bir gün sonra evine davet ettiği misafirlere saklanarak, yakalanmasıyla sona ermiştir.

3.26.6. Mekân

Kurbanali Bey hikâyesinde davetin verildiği mekân hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak olay, Polis amirinin evinde ve bahçesinde geçmektedir. Yazar, hikâyede üslup anlayışının dışına çıkarak mekân tasvirlerine yer vermiştir. “*Baharın ikinci ayıydı. Çiçeklerin ve otların kokuları birbirlerine karışmıştı. Çeşmelerin su sesleri, kuş seslerine karışmıştı. Zurnanın sesi her zaman yükselerek diğer sesleri bastırıyordu. Zurna sustuğu anda insanların sesi duyuluyordu. Evin önünde, çayın kenarında, çayırın üstüne birkaç kilim atılmıştı. Avlunun bir köşesine üç büyük semaver koyulmuş, yanlarına da otuz, kırk bardağı, bardakaltıkları, şekerler, tepsiler, reçeller, tatlılar, çörekler, limon ve portakallar, kurabiyeler... Yani çay ile ya da çaysız yenilecek her şeyi, yağları, kaymakları, kuru yemişleri dizmişlerdi. Yastık ve minder etrafa koyulmuştu.*” (Çiçek, 2011: 72)

Hikâyede kullanılan diğer mekân ise Kapazlı köyüdür. Burası Kurbanali Bey’in evinin olduğu yerdir. Olayın bir kısmı Kurbanali Bey’in tavlasında, evinde ve evinin önündeki dut ağacının altında geçmektedir. “*Ali ağaca çıktı. Hanım, hizmetçi kadın ve Kerbelayı Kasım çarşafı tuttular. Ali, ağacın dallarından birine tekme attı ve olgunlaşmış iri beyaz dutlar çarşafa döküldü. Dala bir, iki vurduktan sonra, Ali biraz daha yukarı çıktı. Ağacın tepesinden köyün etrafı ayna gibi görülüyordu. Bir yanda sıralanmış Sapiç Dağları, dağların eteğinde kurulmuş olan Sapiç Köyü görülüyordu. Köyün aşağısında Ahmethan Gölü görülüyordu. Gölün kenarında Hacı Haydar’ın değirmeni ve ormanı apaçık belli oluyordu. Değirmenden Kapazlı’ya doğru yeşil tarlalar, yoncalıklar ve yeni sürülmüş kara tarlalar sıralanmıştı. Saban ve pulluklar, bir orada, bir burada tarlaları sürüyorlardı.*” (Çiçek, 2011: 84)

3.26.7. Tema

Hikâyede Rus büyüklerine itaat eden, övgüler yağdıran ve onlara uşaklık yapmak isteyen cahil bir köylü tiplemesi yer almaktadır. Bu köylü tip, Azerbaycanlı Kurbanali Bey’dir. Rus aydınların yanında hiçbir vasfı olmayan Kurbanali Bey, sarhoşken yaptığı hareketlerle kendisini gülünç duruma düşürmüştür. Kurbanali Bey’in cahilliği, Rus devlet adamlarının yanında özellikle ön plana çıkmıştır. Yazar, Kurbanali Bey’in Ruslara

ayak uydurmak için düştüğü komik durumu ve davranışlarını mizah unsuru olarak kullanmıştır.

3.26.8. Dil ve Anlatım

Hikâye, gözlemci anlatıcının bakış açısıyla, oldukça detaylı bir şekilde, zaman ve mekân tasvirlerine yer verilerek anlatılmıştır. Yazarın diğer hikâyelerine nazaran hacimli bir eserdir. Rus kahramanların ağırlıkta olduğu hikâyede, Rusça ifadelerle, özellikle diyalog bölümlerinde sıklıkla başvurulmuştur.

“Bey avluya girer girmez sağa, sola baktı. Köpeklerinden biri, Kurbanali Bey’in önüne gelip beyin ayaklarını yalamağa başladı. Bey, eğilip köpeğin başını okşadı ve:

—“Malades Sobak!⁹ ” diyerek ayağa kalktı, hanımı balkonda görünce seslendi:

—“İzdrasti!¹⁰ ” diyerek kalpağını çıkarıp sağ eliyle havaya kaldırdı ve:

—Urra! Diyerek balkona çıkar çıkmaz hanımın önünde eğildi. Hanım elini Kurbanali Bey’e uzattı. Bey hanım elini tutup Rusça:

—Ben ölene kadar sana köleyim, ey Hanım! Hanım gülümsedi ve:

—Spasibo¹¹. ” (Çiçek, 2011: 68) Yazar, Kurbanali Bey’i bulunduğu ortama uygun bir dilde konuşturmaya özen göstermiştir. Hikâyede ayrıca halkın dini inancını yansıtan ifadelerle yer verilmiştir.

---

⁹ Aferin köpek

¹⁰ Merhaba

¹¹ Teşekkür ederim.

3.27. KUZU

3.27.1. Özet

Üç bölümden oluşan *Kuzu* hikâyesinde, Hacı Mehmethüseyin'e Kurtbasar köyünden cılız bir kuzu, hediye olarak gönderilmiştir. Kuzu öylesine zayıftır ki Hacı Mehmethüseyin'in kendisi bile bu kuzuyu yemeye değer bulmamıştır. Bu sırada Mehmethüseyin'in aklına yan komşusu Aziz Han'a bu kuzuyu satmak gelmiştir. Aziz Han, evinden misafirleri eksik olmayan, eğlence düşkünü bir adamdır. Aziz Han'ın misafirlerle eğlenirken aklının yerinde olmadığı bir anda Mehmethüseyin kuzuyu getirmiştir. Han'ın aklı yerinde olmadığı için kuzuyu çok beğenmiş ve üç manatı Hacı Mehmethüseyin'e vermiştir. Üç manatı alıp evine dönen Mehmethüseyin, sattığı kuzunun üzerini ceketıyla örterek evine getirmiş, aynı gün kesip yemiştir.

Aradan bir hafta geçtikten sonra Hacı Mehmethüseyin, Aziz Han'ın misafirlerinin olduğu bir günde yine yanına giderek sattığı kuzunun parasını alamadığını söyleyerek, Aziz Han'dan parasını istemiştir. Han, yine sarhoş olduğu için üç manatı verip, Hacı Mehmethüseyin'i göndermiştir.

Birkaç ay sonra meydana oturan Mehmethüseyin, Aziz Han'ı noter binasının önünde görünce yanına koşmuştur. Aziz Han aylar öncesinde sattığı kuzunun parasını alamadığını söyleyerek, ondan yeniden para istemiştir. Han, aylar öncesinde aldığı kuzunun parasının bu zamana kaldığına sinirlenerek, Mehmethüseyin'e üç manat vermiştir. Böylelikle Hacı Mehmethüseyin düzenbazlıkla işlerini yürüterek hem kuzuyu yemiş hem de üç defa Han'dan para almıştır.

3.27.2. Zihniyet

Han-köylü ilişkilerinin zayıf olduğu bir dönemde köylü, hanın, han da Rus büyüklerinin gönül rızasını kazanabilmek için dalkavukluk yapmayı alışkanlık haline getirmiştir. Alt tabakanın bir üst tabaka ile ilişkilerini canlı tutabilmek için tuttuğu bu yol, yazısız kanun haline gelmiştir. “Aziz Han, şarap bardağını doldurdu, öne doğru yürüdü, ‘Hanımın sağlığına!’ diyerek içtikten sonra cebinden bir üçlük çıkardı, götürdü, tar çalanın kalpağına taktı ve alkışlamaya başladı.” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 138) Kuzu adlı hikâyede de evinde her daim Rus misafirlerin eksik olmadığı Aziz Han, onlara karşı

saygıda kusur etmemiş, türlü ikramlarda bulunup, onların gönlünü hoş etmek için uğraşmıştır. Ancak kapısına gelen kendi köylüsünü dikkate almayarak onu azarlamaktan rahatsızlık duymamıştır. Hacı Mehmethüseyin de Han, kendisini ne kadar azarlarsa azarlasın, ne kadar aşağılarsa aşağılasın ona duacı olmaktan kaçınmamıştır.

Dönemin başka bir problemi ise Kerbela ziyareti yapan insanların Kerbelayı, hac ziyareti yapanların hacı lakabı almasına rağmen bu lakaplara uygun davranışlar sergilemeyerek, her türlü düzenbazlığı yapmaktan çekinmeyen insanların fazlalığıdır. Hikâyede Hacı Mehmethüseyin'in vermediği bir kuzudan üç kere para alması onun hacı lakabına yakışmayan bir davranıştır.

Yapı

3.27.3. Olay Örgüsü

1. Hacı Mehmethüseyin'e Kurtbasar köyünden zayıf bir kuzu gönderilmesi.
2. Hacı Mehmethüseyin gelen kuzuyu kesmek için yeltenince, kuzunun yenilmeyecek kadar zayıf olduğunu fark edip kuzudan vazgeçmesi.
3. Hacı Mehmethüseyin'in kuzuyu, yan komşusu Aziz Han'a satmak için götürmesi.
4. Aziz Han'ın sarhoşlukla kuzuyu beğenip, Hacı Mehmethüseyin'e üç manat vermesi.
5. Bir hafta sonra Hacı Mehmethüseyin'in Aziz Han'ın evine gidip, kuzunun parasını almadığını iddia ederek, Han'ın sarhoşluğundan istifade edip yeniden para alması.
6. Aradan geçen birkaç ay sonra Hacı Mehmethüseyin, Aziz Han'ı bu defa ayık bir şekilde noter binasının önünde görüp, kuzunun parasını almadığını söyleyerek, üçüncü kere Han'dan para alması.
7. Hacı Mehmethüseyin'in Han'a dua ederek geri dönmesi.

3.27.4. Şahıs Kadrosu

Hacı Mehmethüseyin, hikâyenin başkahramanıdır. Kirve oğlundan gelen kuzuyla olayların merkezi haline gelmiştir. Hacı Mehmethüseyin'in ruh hali ve fiziksel özellikleri hakkında fikir sahibi olmasak da hikâyede bulunduğu konum itibarıyla fakir ve düzenbaz birisi olduğunu anlayabiliyoruz.

Aziz Han, evinde her gün Rus misafirleri ağırlayan zengin bir adamdır. Hikâyede eğlenceye ve alkole düşkünlüğüyle karşımıza çıkmaktadır. Evine gelen misafirleri ağırlarken, gelen kurnaz köylü tarafından aptal durumuna düşürülmüştür.

Hikâyenin diğer kahramanları hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Bu yüzden Hacı Mehmethüseyin'in karısı ve oğlu, Aziz Han'ın hizmetçilerinden Sadık ve Velikulu, Aziz Han'ın evine gelen Rus misafirler dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer almıştır.

3.27.5. Zaman

Hikâyenin olay zamanı hakkında net bir bilgi verilmemiştir. Olaylar kronolojik bir sırayla ilerlemektedir. “*Bu olayın ardından birkaç ay geçmişti.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 139) ifadesiyle ileri bir tarihe gidilmiştir. Hikâyenin sonunda yer alan “*Haziran, 1914, Tiflis*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 140) ifadesi, hikâyenin yazılış tarihi hakkında net bir bilgiye ulaşmamızı sağlamaktadır.

3.27.6. Mekân

Olayların büyük bir çoğunluğu Aziz Han'ın evinde geçmiştir. Ancak Aziz Han'ın evinin nerede olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Hacı Mehmethüseyin'in evi ise Aziz Han'ın evinden gelen sesleri işitebileceği kadar yakınındadır. Olayın geçtiği bir başka mekân ise Hacı Mehmethüseyin'in son defa Aziz Han'dan para istediği noter binasının önüdür.

Net bir mekân olarak nitelendirebileceğimiz Kurtbasar köyü hakkında tasvire ve tanıtmaya başvurulmamıştır. Bu mekân, hikâyeye konu olan kuzunun geldiği yer olarak geçmektedir. Hikâyenin sonunda yer alan, “*Haziran, 1914, Tiflis*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 162) ifadesi, anlatının yazıldığı yer hakkında bilgi vermektedir.

3.27.7. Tema

İslam dininin sömürülmesi, ‘Hacı’, ‘Kerbelayı’ gibi lakaplarla dini duyguların suiistimal edildiği bir dönemde özünde düzenbaz olan insanların bu lakaplarla uhrevi bir kimlik kazanma yoluna gittiği görülmüştür. *Kuzu* hikâyesinde de ‘Hacı’ lakabını kullanan Hacı Mehmethüseyin’in yaptığı düzenbazlık yanına kâr kalmış, hem kuzuyu kesip kendisi yemiştir hem de Han’dan üç defa hak etmediği halde para almıştır. Yani, *Kuzu* hikâyesinin teması ‘Hacı’ kisvesi altına bürünen Mehmethüseyin’in yaptığı düzenbazlıklardır.

3.27.8. Dil ve Anlatım

Kuzu hikâyesinde anlatıcı, kahramanlar hakkında sınırlı bilgiye sahiptir. Kahramanların geçmişleri hakkında bilgisi yoktur. Hikâyede yalnızca gözlemci konumundadır. Bu yüzden anlatıcı, gözlemci anlatıcının bakış açısıyla olayları bizlere objektif bir şekilde nakletmiştir. Gözlemci konumunda olan anlatıcı, olayları gerçekçi bir şekilde anlatmıştır.

Yazarın diğer tüm eserlerinde olduğu gibi bu hikâyesinde de dili oldukça sade ve anlaşılırdır. Toplumun yaşam tarzını belirlemede önemli bir paya sahip olan din, hikâyede kendisini diyaloglar ve kahramanlara verilen sıfatlar aracılığıyla hissettirmiştir. “*Allahü ekber! Bu da bahane mi? Ben kendi paramı istiyorum, bunun ne alakası var? Emmoğlu, Hz. Abbas aşkına, şimdi git, benim paramı al getir.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 138) Hikâyede diyalog tekniğine sıklıkla başvurulmuştur.

“*Hacı Mehmethüseyin, kuzuyu bırakıp, evine girdi, kuşağını alıp bağladı, ceketini giydi, tütün kesesini cebine koydu, çubuğunu beline taktı ve karısına seslendi.*

- *Kuzuyu götürüyorum.*

Karısı sordu:

- *Nereye satmaya mı götürüyorsun? O kuzuya bir manat bile vermezler.*

- *Yok, satmaya götürmüyorum, hanlığa götürüyorum. Belki bir şey kopartırım.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 135)

3.28. MOLLA FEZLELİ

3.28.1. Özet

Muharrem ayı dolayısıyla kısa süreliğine İran'dan Azerbaycan'a gelen Molla Fezleli camilerde mersiye okuyarak parasını kazanmak suretiyle ülkesine geri dönmek istemektedir. Cemaatle birlikte dağılan Molla Fezleli, Molla Nasreddin'in ardından usulce seslenerek kendisine misafir olacağını dile getirmiş, Molla Nasreddin de bu teklifi seve seve kabul etmiştir. Molla Nasreddin, misafirini evine götürerek türlü ikramlarda bulunmuş, akşam olduğunda ise Molla Nasreddin'in hanımı yatakları serince herkes uykuya dalmıştır. Ancak Molla Fezleli'nin gece yarısı okuduğu mersiye tüm ev halkını uykusundan uyandırmıştır. Ertesi gün Molla Fezleli'ye Muharrem ayı boyunca mersiye okuması için uygun bir mescit ayarlayan Molla Nasreddin, eşine Molla Fezleli'nin işi hallolduğu için bu gece hem onun hem kendisinin rahat bir uyku çekeceğini söylemiştir. Misafirini ellerinden geldiğince güzel bir şekilde ağırlayan Molla Nasreddin ve hanımı, gece yarısı yeniden Molla Fezleli'nin tıkırtısına uyanmıştır. Molla Fezleli, ağaçtan dut koparıırken bir yandan mersiye okumakta bir yandan kopardığı dutları yemektedir. Molla Nasreddin, misafirin bu davranışını da hoş görerek uyumaya devam etmiştir. Molla Nasreddin sabah olunca, misafirine dilediği zaman olgunlaşmış dutlardan yiyebileceğini söylemiştir. Molla Fezleli ise geceleri uyuyamama sebebinin yalnızlık olduğunu belirtmiştir. Bu duruma bir çare arayan Molla Nasreddin, hanımına, Molla Fezleli'yi dayısının kızı Hayrunnisa ile evlendirmeyi teklif etmiştir. Kısa süre içerisinde Molla Fezleli ve Hayrunnisa arasındaki nikâh akdi tamamlandıktan sonra Molla Fezleli, Molla Nasreddin'i bu defa da kendisini hamama götürmesi için gece yarısı uyandırmıştır. Molla Fezleli'yi hamama götüren Molla Nasreddin, bir sonraki gün de Molla Fezleli'yi hamama götürmek için tatlı uykusundan uyanmıştır. Üçüncü gün Molla Fezleli tarafından hamama götürmesi için uyandırılan Molla Nasreddin'in sabrı taşmıştır. Kibarca Molla Fezleli'nin teklifini reddeden Molla Nasreddin, her gece uykudan uyanıp kendisini hamama götürmek için yaşlı olduğunu, buna takatinin kalmadığını söylemiştir. Molla Nasreddin'in sözlerine alınan Molla Fezleli, aynı gecenin sabahı eşi Hayrunnisa'nın evine taşınmıştır. Molla Nasreddin ise bir hafta sonra Molla Fezleli'nin Hayrunnisa'dan boşanıp, İran'a döndüğünü öğrenmiştir.

3.28.2. Zihniyet

1915 yılında kaleme alınan *Molla Fezleli* hikâyesinde, din adamı kisvesi altına bürünmüş mollalar, yazar tarafından hedef alınmıştır. Yazar, İslam dininin buyruklarından ziyade mollaların verdiği fetvalara riayet eden halkı uyandırmayı amaçlamaktadır. Bu uğurda yazar, halk içerisinde saygın bir yere sahip olan molla unvanını, deyim yerindeyse yerle bir etmekten sakınmamış, mizah kalemini adeta silah olarak kullanmıştır. Söz konusu hikâyede ise yazar, Molla Fezleli üzerinden tüm din adamlarının davranış ve düşünce tarzına dikkat çekmiştir. Molla Fezleli, kendisini bir başkasının evine emrivakiyle davet ettirmesine rağmen, gecenin bir yarısı ev halkını rahatsız ederek, uykusundan uyandıran kendisinden başka hiç kimseyi düşünmeyen umarsız ve bencil bir din adamıdır.

Hikâyede değinilen diğer husus ise evlilik müessesesidir. Para karşılığında, kısa süreli olarak sürdürülen evlilik, Türk toplumunun İslami ve ahlaki değerleriyle örtüşmemektedir. Yazar hikâyede, 1900'lü yıllarda İran'dan Azerbaycan'a geçici süreliğine çalışmak için gelen, din adamlarının, işçilerin, vs. Azerbaycanlı kadınlarla yaptıkları geçici evliliği mizahi bir dille tenkit etmiştir. Molla Fezleli, Muharrem ayında Azerbaycan'a çalışmak için gelmiştir. Geceleri yalnızlıktan uyuyamayan Molla Fezleli, Hayrunnisa adında bir hanım ile evlenmiş, parasını kazandıktan sonra hanımını boşayarak, ülkesine geri dönmüştür. "*Birkaç elbise ve on altı manata Hayrunnisa ile Ahund Molla Fezleli'nin nikâh merasimini tamamladım.*" (C. Memmedguluzade, 2014: 165)

Yapı

3.28.3. Olay Örgüsü

1. Cemaatle birlikte camiden ayrılan Molla Fezleli'nin Molla Nasreddin'in peşine takılarak, evinde misafir olmak istediğini söylemesi.
2. Molla Nasreddin'in Molla Fezleli'yi Tanrı misafiri diyerek evine götürmesi.
3. Molla Nasreddin'in eve giderken Molla Fezleli'nin adının yolunun buralara neden düştüğünü öğrenmesi.

4. Molla Nasreddin ve Molla Fezleli'nin evin hanımının hazırladığı yiyeceklerle karnını doyurması ve uyumak üzere herkesin yataklara geçmesi.

5. Molla Nasreddin ve hanımının gece yarısı Molla Fezleli'nin okuduğu mersiyeyle uyanması.

6. Molla Nasreddin'in Molla Fezleli'nin mersiye okuması için uygun bir mescit ayarlaması.

7. Molla Fezleli'nin işi hallolduğu için rahat bir uyku uyuyacağını düşünen Molla Nasreddin ve hanımının gece yarısı Molla Fezleli'nin ağaçtan dut koparıırken okuduğu mersiyeyle uyanması.

8. Sabah Molla Nasreddin'in, Molla Fezleli'nin kendisini rahat hissetmesi için dilediği zaman ağaçtan dut koparıp yiyebileceğini söylemesi.

9. Molla Fezleli'nin, geceleri uyuyamama sebebinin yalnızlıktan olduğunu söylemesiyle Molla Nasreddin'in onu, hanımının dayısının kızıyla evlendirmesi.

10. Hayrunnisa ile evlenen Molla Fezleli'nin gece yarısı Molla Nasreddin'i iki gün üst üste hamama götürmesi için uyandırması.

11. Üçüncü gece hamama götürmesi için Molla Nasreddin'in yanına gelen Molla Fezleli'nin Molla Nasreddin tarafından reddedilmesi.

12. Molla Nasreddin'e kırılan Molla Fezleli'nin hanımı Hayrunnisa'nın evine taşınması.

13. Bir hafta sonra Molla Nasreddin'in Molla Fezleli'nin hanımını boşayarak İran'a döndüğünü öğrenmesi.

3.28.4. Şahıs Kadrosu

Molla Nasreddin, hikâyenin başkahramanı ve anlatıcısıdır. Misafirperver, insanlara yardım etmeyi seven, aydın birisidir. Yaşı ve fiziksel özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir.

Molla Nasreddin'in hanımı eşi gibi misafirperver bir hanımdır. Hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir.

Molla Fezleli, kırk beş elli yaşlarında, uzun boylu, zayıf bir adamdır. Hikâyede dolaylı yoldan da olsa hayatını birisiyle paylaştığı bilgisine yer verilmiştir. Mesleği, cami ve mescitlerde mersiye okumak olan Molla Fezleli, İranlıdır. Olay örgüsü onun etrafında şekillenmektedir. Misafir edildiği evde, ev halkını gece yarısı rahatsız etmekten çekinmeyen bencil ve cahil bir din adamıdır.

Hayrunnisa, Molla Nasreddin'in hanımının dayısının kızıdır. Gözünün birisinde kusuru olan, kırk- kırk beş yaşlarında, dul bir kadındır. Molla Fezleli ile kısa süren bir evlilik hayatı olmuştur.

3.28.5. Zaman

Muharrem ayında yaşanan olay, yaklaşık on on beş günlük bir süreci kapsamaktadır. “*Mollanın adı Ahund Molla Fezleliymiş. Yaşı kırk beş elli vardı. Boyu uzun ve biraz da zayıftı. Yolda sohbet ede ede giderken öğrendim ki Ahund Fezleli'nin mesleği mersiyeçilikmiş ve Muharrem ayında mescitlerin birisinde mersiye okumak suretiyle parasını kazandıktan sonra, vatanına dönmek için bundan birkaç gün önce İran'dan bizim ülkemize gelmiş.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 162) Olay, Molla Fezleli'nin Molla Nasreddin'in evine misafir olmasıyla başlamış, Molla Fezleli'nin ülkesine dönmesiyle sona ermiştir.

3.28.6. Mekân

Hikâyede olayların geçtiği mekân hakkında net olarak bilgi verilmemiştir. Ancak yazarın hikâyeyi yazdığı tarihi (1915) göz önüne alarak, olayların Azerbaycan'da geçtiğini söyleyebiliriz. Hikâyede net bir şekilde kullanılan mekân, İran'dır. Ancak İran hakkında hiçbir bilgi ve tasvire yer verilmemiştir. İran, Molla Fezleli'nin geldiği yer olarak bilinmektedir. Olay, ağırlıklı olarak Molla Nasreddin'in evinde geçmektedir. Ancak ne Molla Nasreddin'in evinin nerede bulunduğu hakkında bilgi verilmiş ne de evin tasviri yapılmıştır.

3.28.7. Tema

Yazar, din adamlarını toplum hayatının idame edilmesine engel bireyler olarak görmüş ve bu din adamlarıyla daima mücadele halinde olmuştur. Halkın hassas

noktalarından birisi olan dini değerler, dönemin din adamları tarafından sıklıkla suiistimal edilmiştir. Eğitimsiz ve cahil halk ise bu duruma her bakımdan sömürülmeye hazır bir temel hazırlamıştır. Yazar ise bu duruma çözüm yolu olarak, öncelikle din adamları tarafından uyutulan cahil halkı uyandırmayı amaçlamaktadır. Halk tarafından değer verilen, el üstünde tutulan din adamlarının eksikleri ve kusurları, yazarın mahlas olarak kullandığı Molla Nasreddin tarafından su yüzüne çıkarılmaktadır. Hikâyede usul erkân bilmeyen bir din adamının düştüğü trajikomik durum tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde molla unvanına sahip iki karakter yer almaktadır. Bunlardan birisi Molla Fezleli, diğeri ise Molla Nasreddin'dir. Yazarın zıt karakterlere sahip kişileri bir araya getirmesinin sebebi, okuyucunun din adamlarındaki noksanları fark etmesine kolaylık sağlamaktır.

3.28.8. Dil ve Anlatım

Ben dilinin ağırlıklı olarak kullanıldığı hikâyede kahraman anlatıcının bakış açısı kullanılmıştır. “*Şaşırdım ve bir müddet de kulak astım ki, Ahund Molla Fezleli'nin kendi kendine usulce 'canım canım' diye diye söylediğini duydum. Hanım da bu sese söyleniyormuş. Bir süre sonra uyumaya başladım.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 163) Yazar, takma isim olarak kullandığı Molla Nasreddin mahlası ile hikâyede yer almıştır.

Hikâye, sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Yazar, karakterleri buldukları konum ve statüye uygun bir şekilde konuşturmuştur. Örneğin, Molla Nasreddin, Molla Fezleli'nin taşkın davranışlarına olgunlukla yaklaşırken, Molla Nasreddin'in hanımı beddua ile karşılık vermektedir. “*Böyle mollaya lanet olsun!*” (C. Memmedguluzade, 2014: 162) Halkın dini inancı gereği, hikâyede İslami unsurlara yer verilmiş, din adamı olarak hayat bulan Ahund Molla Fezleli'nin gülünç davranışları mizahi bir dille kaleme alınmıştır.

3.29. PİRVERDİ’NİN HOROZU

3.29.1. Özet

Kasım emminin karısı Halime teyze, ne zaman ekmek pişirecek olsa köyün kadınları onun yardımına gelmiştir. Ancak bu defa daha fazla ekmek pişirmesi gereken Halime teyze, kocası Kasım emmiyi, kız kardeşi Zübeyde’yi yardıma getirmesi için Tezekent köyüne göndermiştir. Kasım emmi, eşeğine binerek Tezekent köyüne doğru yola çıkacakken oğlu Pirverdi, eşeğin kuyruğuna yapışarak, teyzesini getirirken bir horoz getirmesi istemiş ve eşeğin kuyruğunu bu şartla bırakmıştır. Oğluna, teyzesiyle birlikte gelirken dövüş horozu getirme sözünü veren Kasım emmi, iki saat yol gittikten sonra Tezekent köyüne ulaşmıştır. Köye varır varmaz eski dostu Molla Cafer’e rastlamış ve onun ısrarıyla evine misafir olmuştur. Kasım emmi ve Molla Cafer bir müddet sohbet ettikten sonra Molla Cafer ona, karısının üstesinden gelebilmesi için ceza olarak köyün kadınlarından Perinisa ile evlenmesini tavsiye etmiştir. Molla Cafer’in tavsiyesini dikkate alan Kasım emmi, Perinisa ile evlenerek, köyüne dönmüştür. Köyün girişinde babası ve teyzesini heyecanla bekleyen Pirverdi, eşeğin üzerinde babasıyla birlikte oturan kadının teyzesi Zübeyde olmadığını ve yanlarında horoz olmadığını görünce çığlık çığlığa ağlamaya başlamıştır.

3.29.2. Zihniyet

Çocuk sahibi olamamak, hanımıyla mutlu bir yaşam sürememek, hanımının gözünü korkutmak, şark ülkelerinde büyük bir sorun olan kuma problemini beraberinde getirmiştir. Burada kadınlardan birisinin yahut her ikisinin de değişmeli olarak geri plana atılarak, hakir görülmesi söz konusudur. Kadın birey, doğurgan ve itaatkâr olmasıyla eşleri tarafından büyük beklentilere sahiptir. Ancak soy devamı için çocuk sahibi olamayan, eşinin sözüne itaat etmeyen kadın, kuma gibi bir gerçekle yüz yüze getirilmiştir. Hikâyede de Molla Cafer, Kasım emmiye şöyle akıl vermiştir: “*Kasım emmioğlu, gel seni Perinisa ile nikâhlayayım. Başını hiç sallama! ‘Karımın hakkından gelemiyorum.’ diyorsun. Bak işte, karının hakkından böyle gelinir. Vallahi Perinisa’yı sana alacağım.*” (Çiçek, 2011: 66)

Yapı

3.29.3. Olay Örgüsü

1. Halime teyzenin, kocası Kasım emmiyi, kardeşi Zübeyde'yi getirmesi için iki saat uzaklıktaki Tezekent köyüne yollaması.
2. Köye gitmek için eşeğe binen Kasım emminin, oğlu Pirverdi tarafından engellenmesi.
3. Oğlu Pirverdi'ye, teyzesini getirirken, horoz getirme sözü veren Kasım emminin yola çıkması.
4. Kasım emminin, Tezekent köyündeki eski dostu Molla Cafer'e rastlaması ve onun evine misafir olması.
5. Molla Cafer'in Kasım emmiye, karısının hakkından gelebilmesi için Perinisa ile evlenmesini teklif etmesi.
6. Kasım emminin Perinisa ile evlenerek köyüne dönmesi.
7. Köyün çıkışında bekleyen Pirverdi'nin eşeğin üzerinde teyzesi yerine başka bir kadını görmesiyle ağlamaya başlaması.

3.29.4. Şahıs Kadrosu

Halime teyze, Sadık emminin hanımıdır. Hakkında yeterli bilgi verilmese de, kocasına karşı sözünü geçiren, dominant bir kadın olarak ön plana çıkmıştır. Ancak Halime teyzenin baskın oluşu, onun makûs talihini değiştirememiştir. Kahramanın, fiziksel özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir.

Hikâyenin başkahramanlarından Sadık emmi, hanımına sözünü geçiremeyen, sakin mizaçlı bireydir. Baldızını getirmek için gittiği köyde, eski dostu Molla Cafer'in teklifini reddedemeyerek evine misafir olmuş ve onun baskısıyla ikinci evliliğini yaparak, köyüne dönmüştür. Sadık emmi hikâyede, terbiyeli, beyefendi birisi olarak ön plana çıkmıştır. Hakkında yeterli bilgi mevcut değildir.

Molla Cafer, Sadık emminin Tezekent köyündeki eski dostudur. Sadık emmiye akıl vermesiyle hikâyede yer almıştır.

Pirverdi, Halime teyze ve Sadık emminin on üç yaşındaki oğludur. Hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Hikâyenin başlığında Pirverdi'nin adı yer alsa da olay, Pirverdi'den bağımsız biçimde gelişmiştir.

Sadık emminin ikinci hanımı olan Perinisa, yaşlıca bir kadındır. Tezekent köyündendir. Hakkında bilgi verilmemiştir.

Hikâyede, Halime teyzenin kız kardeşi Zübeyde ve Sadık emminin bacanağı Kerbelayı Mehmet hakkında bilgiye ulaşılmamıştır. Hikâyede yalnızca isim olarak yer alan Zübeyde, kardeşine yardım etmesiyle görevlendirilmiştir, ancak olayın gidişatıyla hikâyede aktif bir rol üstlenememiştir.

3.29.5. Zaman

Hikâyede olayın ne zaman yaşandığı bilinmemektedir, ancak olay, bir günlük süre içerisinde yaşanmıştır.

“Kasım Emmi, önce biraz kem küm etti, ama sonunda razı oldu. Molla Cafer küçük kızını Perinisa'yı çağırması için gönderdi. Perinisa'yı getirtti, nikâhı kıydı ve aynı gün Kasım Emmi'nin yeni hanımını eşeğe bindirip evine götürmesine karar verdi. Kasım Emmi, tekrar kem küm ettikten sonra razı oldu. Kasım Emmi, eşeğe bindi, Perinisa'yı eşeğin terkine alıp yola koyuldu, akşama doğru köyüne yakınlaştı. Oğlu Pirverdi köyün dışında oturmuş, teyzesinin ona dövüş horozu getirmesini bekliyordu.” (Çiçek, 2011: 66) Olay, Kasım emminin yola çıkmasıyla başlamış, onun köye geri dönmesiyle sona ermiştir.

Hikâyenin olay zamanı ile anlatma zamanı aynı zaman diliminde birleşmiştir. Yazar, hikâyenin bitiminde, gördüklerini o anda naklettiğine dair okuyucuya ipucu bırakmıştır. *“Hikâyemi bitirmeme az kalmıştı ki arkadaşım Mozalan gelip, ‘Kalk Kasım Emmi'nin karısının kavgasını izlenmeye gidelim.’ dedi. Bu yüzden hikâyemi tamamlayamayıp burada bırakıyorum.”* (Çiçek, 2011: 66) Hikâyenin sonu eksik bırakılarak, okuyucunun tamamlanması beklenmiştir.

3.29.6. Mekân

Hikâyede kullanılan mekânlardan birisi Danabaş köyü, diğeri ise Tezekent köyüdür. Bahsi geçen mekânların tasvirine yer verilmemiştir. “*Kasım Emmi, iki saat gittikten sonra Tezekent Köyü’ne vardı, bacanağı Kerbelayı Mehmet’in evine gitmek istiyordu.*” (Çiçek, 2011: 65) “*O köy senin, bu köy benim karının ne kadar hısım akrabası, teyzesi, halası, nesi var nesi yoksa hepsini buraya, Danabaş Köyüne toplamana ne gerek var? Be adam yoksa sen şeytanın arkadaşı mısın?*” (Çiçek, 2011: 65)

3.29.7. Tema

Kasım emmi, hanımı Halime teyzenin isteği üzerine baldızı Zübeyde’yi getirmek için Tezekent köyüne gitmiştir. Ancak Kasım emmi, Molla Cafer’in verdiği akılla hanımına meydan okumak, ona sözünü dinletmek için ikinci bir hanımla yeniden evlenerek baldızını almadan geri dönmüştür. Hikâyede çok eşlilik teması hâkimdir. Yazarın çok eşlilik temalı diğer hikâyelerinden bir farkı vardır ki bu da Kasım emminin hanımından korkmasıdır.

“—*Ahunt Mola Cafer, iyi diyorsun, amma vallahi kadının hakkından gelemiyorum. Ben de ‘On tekne hamurun ekmeğini pişirmek ne kadar zor ki, bacını yardıma çağırıyorsun?’ diye. Böyle diyorum haaa. Dinlemiyor. Canın çıksın, bir gün fazla çalış diyorum, amma sözüme hiç kulak asmıyor.*” (Çiçek, 2011: 65) Hanımına karşı sesini çıkaramayan Kasım emmi, sözünü dinletebilmek için çözüm yolunu hanımına kuma getirmekte bulmuştur.

3.29.8. Dil ve Anlatım

Hikâye, hâkim anlatıcının bakış açısıyla anlatılmıştır. “*Kasım Emmi, mendilin içine bir iki dilim ekmek koyup kuşağına bağladı ve eşeğe binmek isterken Kasım Emmi’nin on üç yaşındaki oğlu Pirverdi, eşeğin kuyruğuna yapışarak...*” (Çiçek, 2011: 64) Ancak hikâyenin sonunda yazarın kendisini belli etmesiyle, olay hâkim anlatıcının bakış açısından sıyrılmıştır. Bu durum, okuyucunun hikâyeyi gerçekmiş gibi algılamasına

sebepe olmuştur. “*Hikâyemi bitirmeme az kalmıştı ki arkadaşım Mozalan¹² gelip, ‘Kalk Kasım Emmi’nin karısının kavgasını izlenmeye gidelim.’ dedi. Bu yüzden hikâyemi tamamlayamayıp burada bırakıyorum.*” (Çiçek, 2011: 66)

Yazar, hemen hemen bütün eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de realist üslup kullanmıştır. Hikâyeye, günlük yaşamda karşımıza çıkması muhtemel olaylardan seçilmiştir. Örneğin, şark toplumlarının kanayan yarası olan çok eşlilik problemi, o dönemde sıklıkla karşılaşılan bir durum haline gelmiştir. Hikâyenin sade ve anlaşılır bir dili vardır. Zaman, mekân ve kişi tasvirine yer verilmemiştir.

Başlık, *Pirverdi’nin Horozu* olmasına rağmen ana olay ve verilen mesaj bakımından hikâyenin adı ve olayı arasında doğrudan bir bağlantı yoktur.

---

¹² Ebdürrehim Hagverdiyev’in yazılarında kullandığı takma isimdir. Takma isim, Çarlığın istibdat yönetiminde kimliğini gizlemek için kullanılan yöntemlerden birisidir.

3.30. POSTA KUTUSU

3.30.1. Özet

Veli Han'ın, işlerini düzene koyabilmesi için Erivan'a gitmesi gerekmektedir, ancak eşinin hastalığı onun gitmesine engel olmaktadır. Doktor, eşinin bir haftaya iyileşeceğini söyleyince Veli Han, Erivan'daki evinin eşine uygun hale getirilebilmesi için arkadaşı Cafer Ağa'ya mektup yazmıştır. Hizmetçisini başka bir yere gönderdiğini hatırlayan Veli Han, mektubu, İtkapan Köyü'nden her hafta ziyaretine gelerek un, erişte, şeker, bal, yoğurt getiren Nevruzali'ye postaya atması için teslim etmiştir. Ancak hayatı boyunca postanenin ne adını ne de yolunu bilen Nevruzali, mektupları almaya gelen posta memurunun, mektupları çaldığını düşünerek onunla kavga edip, hapse girmiştir. Bunun üzerine polis memuru, Han'ın evine gelerek Nevruzali'yi kurtarması için onu karakola çağırmıştır. Veli Han, Nevruzali'yi evine getirerek, başına neler geldiğini sormuştur.

Hikâye, Veli Han'ın Erivan'a gitmesi, Nevruzali'nin de tekrar hapse düşmesiyle sonlanmıştır.

3.30.2. Zihniyet

Dönemin problemlerine değinen Mirza Celil Memmedguluzade, *Posta Kutusu* hikâyesinde cahil bir insanın kendisini düşüreceği gülünç durumdan söz etmiştir. Yazarın Molla Nasreddin dergisinde de değindiği gibi, postaneye gidip de bir mektubu gönderemeyen bir millete hak, hukuk ve siyasetten bahsetmenin anlamsızlığı üzerinde durmuştur. Bir insanın başına, cahilliği yüzünden her şeyin gelebileceği, bu hikâye aracılığıyla ifade edilmiştir. 1905 yılında yazılan hikâye, 20.yüzyıl Azerbaycan halkına tutulan ayna gibidir. Realist bir şekilde ele alınan eserde saf, cahil ve sadık bir insan olan Nevruzali üzerinden Azerbaycan halkı örnek verilmiştir.

Yapı

3.30.3. Olay Örgüsü

1. Veli Han'ın eşinin doktor tarafından muayene edilerek, seyahate çıkabileceğinin söylenmesi

2. Veli Han'ın, kalacakları evin eşi için uygun duruma getirilmesi için arkadaşı Cafer Ağa'ya mektup yazması.
3. Veli Han'ın mektubu, postaneye götürmesi için Nevruzali'ye teslim etmesi.
4. Nevruzali'nin mektubu posta kutusuna attıktan sonra, postacının mektupları çaldığını düşünerek postacıyla kavga etmesi.
5. Nevruzali'nin hapse girmesi ve ardından Veli Han'ın onu kurtarması.
6. Hapisten çıkan Nevruzali'nin başından geçenleri Veli Han'a anlatması.
7. Veli Han'ın Erivan'a gitmesi, Nevruzali'nin mahkeme tarafından tekrar tutuklanması.

3.30.4. Şahıs Kadrosu

Veli Han'ın ruh hali ve fiziksel özelliklerinden bahsedilmese de eşine düşkün olduğu, ona değer verdiği yazdığı mektuptan anlaşılmaktadır. Cafer Ağa'ya yazdığı mektubu Nevruzali'ye teslim etmesiyle olayların başlangıç noktası olmuştur. Veli Han, konunun odak noktası olan Nevruzali'nin hapse düşmesine sebep olduğu için olayın meydana gelişinde rol alan kişidir.

Han'a olan sadakati ve cahilliğiyle karşımıza çıkan Nevruzali, yazarın oluşturduğu saf bir köylü tiplemesidir. Hikâye, Nevruzali'nin etrafında gelişmekte ve okuyucuya onun üzerinden mesaj verilmektedir. Postanenin yolunu ve nasıl mektup gönderileceğini bilmeyen Nevruzali cahil bir adamdır.

Cafer Ağa, Veli Han'ın arkadaşıdır. Veli Han, Erivan'daki evin hazırlanması için Cafer Ağa'ya mektup göndermiştir. Cafer Ağa hikâyede yalnızca varlığıyla bilinmektedir. Hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Bu yüzden dekoratif unsur durumundaki kişilerdendir.

Uşak, Veli Han'ın hizmetçisidir. Veli Han'ın işlerini yapmasından başka bir rolü bulunmamaktadır.

Posta memuru, Nevruzali mektubu attıktan sonra, tüm mektupları alıcılara ulaştırmak üzere götüren kişidir. Nevruzali'nin durumu yanlış anlaması üzerine aralarında yaşanan tartışmayla Nevruzali'nin hapse girmesine sebep olmuştur.

Hekim ve Han'ın eşi hikâyedeki fonksiyonsuz kişilerdendir. Hekim, Han'ın eşini muayene etmesiyle anlatıda yer almaktadır. Hikâyede her ikisi de olayı tamamlamaya yönelik parçalar arasında yer almışlardır. Bu yüzden olayın şekillenmesinde öneme sahip değildir. Kahramanların ruh dünyası ve fiziksel özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir. Dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer almışlardır.

Hikâyede yer alan komiser ve polis memurunun hiçbir fonksiyonu bulunmamaktadır. Polis memuru Han'a haber getiren kişidir. Komiser de Veli Han'a Nevruzali'nin durumu hakkında bilgi vermesiyle hikâyede yer almıştır. Bu karakterler olayların bütününe sağlayan parçalar gibidir. Kahramanların fiziksel özellikleri ve ruh halleri hakkında hiçbir bilgi verilmediği için bu kişiler de dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer alır.

3.30.5. Zaman

Olay zamanı bir günlük kısa bir zaman diliminden ibarettir. 12 Kasım 1903 şeklinde net bir zaman verilmiştir. Doktorun Veli Han'ın evine gelmesi, Veli Han'ın yazdığı mektubu Nevruzali'ye teslim etmesi ve Nevruzali'nin hapse düşmesi bir günde yaşanmıştır. Olay zamanı ile anlatma zamanı iç içedir. Nevruzali, hapisten kurtulup Veli Han'ın evine gittikten sonra geçmişe dönerek başından geçenleri anlatmıştır. Okuyucu da Veli Han gibi Nevruzali'nin hapishaneye düşme sebebini yeni öğrenmiştir. Aynı zamanda anlatıcı üç ay ileri bir tarihe giderek, Nevruzali'nin yeniden hapse düştüğünü ve Veli Han'ın bu durumu yeni öğrendiğini belirtmiştir. Yani hikâyeye, geriye dönüş ve ileri sarmalarla düzenli bir seyir halinde ilerlememiştir.

3.30.6. Mekân

Nevruzali'nin yaşadığı İtkapan köyü ve Veli Han'ın Erivan'daki evi hikâyede yer alan mekânlardır. İtkapan köyü hakkında bilgi verilmemiştir. Erivan'daki evin ise anlatılanlardan yola çıkarak soğuk, kirli, halısız ve boş bir ev olduğuna ulaşmaktayız.

Olaya konu olan asıl mekân ise postanedir. Nevruzali'nin posta memuruyla sorun yaşadığı yer olan postane, kaza reisinin bulunduğu binanın yanındadır. Mekân tasvirine yer verilmesi de olayın geçtiği yer olarak asıl mekân konumundadır. Postane aynı zamanda Nevruzali karakteri ile bütünleşmiş haldedir.

3.30.7. Tema

Yazarın tüm eserlerinin vazgeçilmez teması olan cehalet bu hikâyede de karşımıza çıkmaktadır. Soyut bir kavram olan cahillik, Nevruzali'nin üzerinde adeta bir giysi gibi somut bir hale gelmiştir.

Yazar, genellikle tek bir karakter üzerinden büyük bir kitleyi örnekleme yoluna gitmiştir. Örneğin Nevruzali, 1900'lü yılların özellikle şark toplumlarındaki cahil insanların sembolü gibidir. Yani diğer eserlerinde olduğu gibi avam halkı yansıtan cahil bir tiplere oluşturmuştur. Han'ına bağlılığıyla tanıdığımız Nevruzali'nin başına gelen tüm talihsizlikler onun cahilliğinden kaynaklanmıştır. Ayrıca Han'a duyduğu gereksiz bağlılığı onu küçük duruma düşürmüştür.

3.30.8. Dil ve Anlatım

Ele aldığımız hikâyede Veli Han'ın, eşi ve Erivan'daki işleri için endişelendiğini bilen bir anlatıcı söz konusudur. Anlatıcı Veli Han yahut Nevruzali gibi gözüke de kahramanların iç seslerini bilen hâkim bakış açısı kullanılmıştır. “*Han, Erivan'a gitmek için çok acele ediyordu; çünkü Han'ı orada yapılması gereken çok önemli işler bekliyordu. Ayrıca, kar yağar ve hava soğursa, hasta yola çıkamaz diye korkuyordu.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 114) Olayı odak nokta olarak gören yazar, zamana ve mekâna fazla önem vermemiştir. Yazar için önemli olan hikâyede mesajın alıcıya doğru bir şekilde ulaşmış olmasıdır. Dolayısıyla hikâyede ayrıntılara yer verilmemiştir. Hikâyede ne kişiler hakkında ne de mekân hakkında tasvirler bulunmaktadır.

Hikâyede anlatım tekniklerinden diyaloga yer verilmiştir. Özellikle Nevruzali ile Veli Han arasında karşılıklı konuşmalara sıklıkla yer verilmiştir. Kahramanlar arasında geçen diyaloglar, onların yaşam tarzını ve statülerini belirler niteliktedir.

Yazarın vermek istediği mesajın alıcıya rahat bir şekilde ulaşabilmesi için tercih ettiği yol sade bir halk dili olmuştur.

3.31. PROLETAR¹³ ŞAİRİ

3.31.1. Özet

Hikâyede ismi yer almayan kahraman, kendisini görmek istediğini söyleyen proletar şairinin yanına gitmiştir. Kahramanın yanına gittiği kişilerden birisi bakımlı, temiz ve güzel giyimli bir genç iken, diğeri sade ve kötü giyimli orta yaşlı bir adamdır. Kahraman, gözlemleri sonucunda bahsi geçen ikinci kişinin proletar şairi olabileceğini düşünmüştür. Orta yaşlı adam, kahramana utangaç bir şekilde Sovyetler Birliği'nin kendisini Şamahı'ya sürdüğü gibi çeşitli dertlerinden bahsetmeye başlamıştır. Kahraman ise orta yaşlı adamın hükümet aleyhinde kaleme aldığı yazılar yüzünden sürüldüğünü düşünerek, ona hangi yazısı yüzünden buraya sürüldüğünü sormuştur. Ancak ikinci adam, kendisinin ne şair ne de yazar olduğunu, hükümetin kendisini han oğlu ve eski bir toprak sahibi olduğu için sürdüğünü dile getirmiştir. Kahraman, durumun netlik kazanmasıyla köşede oturan bakımlı genç adamın proletar şairi olduğunu anlamıştır.

3.31.2. Zihniyet

1929 yılında kaleme alınan hikâye, Sovyetler Birliği'nin 1920-1930'lu yıllarının olaylarını konu olarak barındırmaktadır. Çarlık döneminde gelişen sanayi, köylülere duyulan ihtiyacı en aza indirmiş, bu durum da çarlık yönetimiyle işçi-köylü arasındaki bağları kopma seviyesine getirmiştir. Çarın, köylülerin geleceğini tayin eden kararlar alması, işçi ve köylünün isyan etmesine sebep olmuştur. Yoksullukla mücadele eden ve yönetim sisteminden memnun olmayan halkın isyanını bastırması için Çarın görevlendirdiği askeri ordu da köylü hareketine dâhil olunca ilk olarak şubat, ardından ekim ihtilalinin gelmesi kaçınılmaz olmuştur. 15 Ekim 1917'de gerçekleştirilen kongrede, "*Siyasi iktidarın işçi, asker ve köylü mebuslardan kurulan Sovyetlere geçtiği*" (Gürkan, 1964) ilan edilmiştir. İlan edilen Sovyetler Birliğiyle şahsa ait olan tüm varlıkların, devlet bünyesine geçişi gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla hikâyede, Çarlık döneminde yaşanan zengin-fakir ayrımına dikkat çekilmiştir.

---

¹³ 1. İşçi
2. Yoksul

Hikâyede değinilen bir diğerk husus ise, işçi ve köylü merkezli bir ihtilal üzerine kurulan Sovyetler Birliğı'nde işçilerin sesini dile getiren bir şairin, mağdur durumda olan bir halk kitlesine hitap eder özellikte olmamasıdır. Hikâyede yer alan iki zıt karakter, kahramanın yanlış bir izlenime kapılmasına sebep olmuştur. Kahraman, gözlemleri sonucunda elde ettiğı verilere düz bir mantıkla yaklaşarak, fakir bir halkın sesini, ancak fakir bir şairin yahut onun halinden anlayabilecek durumda olan birisinin dile getireceğıine inanmıştır.

Yapı

3.31.3. Olay Örgüsü

1. Hikâyenin başkahramanına, proleter şairi Tahsin Fevzi ve Nuruhan'ın oğlu Şahverdihan'ın kendisini görmek istediğinin söylenmesi.
2. Başkahramanın birbirinden farklı özelliklere sahip olan iki adamın yanına gitmesi.
3. Başkahramanın, adamların fiziksel görünüşüne aldanarak, perişan halde bulunan adamın proleter şairi olduğunu düşünmesi.
4. Başkahramanın proleter şairi sandığı Şahverdihan ile sohbet etmesi.
5. Şahverdihan'ın Sovyetler Birliğı'nden dert yanması.
6. Başkahramanın, konuştuğı adamın proleter şairi olmadığına kanaat getirmesi.
7. Bakımlı ve güzel giyimli adam olan Tahsin Fevzi'nin proleter şairinin kendisi olduğunu söylemesi.

3.31.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin şahıs kadrosu üç kişiden oluşmaktadır. Bunlardan ilki hikâyenin başkahramanıdır. Başkahramanın ismi, fiziksel ve ruhsal özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir.

Tahsin Fevzi, on sekiz yirmi yaşlarında, temiz ve güzel giyimli, bakımlı, görgülü, zengin bir adamdır. Hikâyenin başlığını oluşturan proleter şairidir.

Nuruhan oğlu Şahverdihan, sade, kötü giyimli, otuzlu yaşlarda fakir bir adamdır. Sovyetler Birliği, onu han oğlu olduğu için ve geçmişte sahip olduğu mal varlığı sebebiyle ebedi olarak Şamahı'ya sürmüştür.

3.31.5. Zaman

Hikâyede olayların geçtiği zaman, Sovyetler Birliği dönemine aittir. “*Proletar şairi zannettiğim bu adam, sakın bir şekilde bacak bacak üstüne atarak, utana sıkıla kendi dertlerini anlatmaya başladı. Sovyetler Birliği onu kendi köyünden Şamahı'ya sürüp, orada yaşamaya mahkûm etmiştir.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 282) Olaylar kronolojik bir seyir halindedir. Olay zamanı ile anlatma zamanı iç içe geçmiş bir şekilde bütünlük sağlamaktadır. Olay, başkahramanın Tahsin Fevzi ve Şahverdihan'ın yanına gitmesiyle başlamış, başkahramanın Şahverdihan'ın proletar şairi olmadığını anlamasıyla sona ermiştir.

3.31.6. Mekân

Hikâyede olaylara ev sahipliği yapan yer, Şamahı'dır. Ancak Şamahı hakkında detaylı bir bilgiye ve tasvire yer verilmemiştir. “*Sovyetler Birliği onu kendi köyünden Şamahı'ya sürüp, orada yaşamaya mahkûm etmiştir.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 282)

3.31.7. Tema

Hikâyede yoksul ve ezilmiş sınıfın haklarını savunduğunu iddia eden zümrenin samimiyetsizliği okuyucuya verilmek istenen mesajdır. Marks'a göre bir devrimin başarılı olabilmesi, o devrimin tabandan başlayıp ilerlemesiyle mümkündür. Ancak, alt tabanda değişimi ve gelişimi arzulayan halk bulunmadığı için gerçekleştirilen devrim, dayatmadan öteye geçememiştir.

Anlatıda geçen zengin görünümlü kişi, söylemle eylem arasındaki uyumsuzluğu göz önüne sermiştir. Dolayısıyla proletar şairi, proletaryanın yaşadığı sorunlara kaynaklık eden zümreyle aynı ekonomik ve sosyal refaha sahip değildir. Yazar, kahramanın düşünce dünyasından aktardıklarıyla yaşanan samimiyetsizliği trajikomik bir şekilde dile getirmiştir.

3.31.8. Dil ve Anlatım

Proletar Şairi adlı hikâye, kahraman anlatıcının bakış açısıyla yazılmıştır. Kahraman, gözlemleri sonucunda çeşitli varsayımlara ulaşmıştır. Ancak hikâyenin sonunda kahraman, çıkarımlarında yanılığa düştüğünün farkına varmıştır. “*Bana, iki adamın beni görmek istediğini söylediler. Bunlardan birisi proletar şairi Tahsin Fevzi, diğeri Nuruhan’ın oğlu Şahverdihan’dır.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 282) Yazar, kahraman kimliğinden sıyrılarak, hikâyenin sonunda gerçek kimliğini belirtmiş ve hikâyeyi iki bölüme ayırmıştır. Birinci bölümü, anlatıcının proletar şairi sandığı Şahverdihan ile gerçekleştirdiği diyalogun yer aldığı bölümdür. İkinci bölüm ise başkahramanın iki kahraman ile gerçekleştirdiği sohbetin geçtiği bölümdür. Ancak bu bölüme hikâyede yer verilmemiştir. Bunun sebebi ise yazarın vermek istediği mesajın ilk bölümde yer almasıdır. “*Bu hikâye iki bölümden ibarettir: Birisi benim şimdi anlattığım, diğeri bölüm ise benim iki şahıs ile geri kalan sohbetimin yer aldığı bölümdür. Hikâyemin en önemli payını buraya kadar anlatılan yer almaktadır. Bahsedilmeyen sohbetimizin bir önemi yoktur.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 283)

Küçük bir hacme sahip olan hikâyenin dili sade ve anlaşılırdır. Yazarın, sosyal düzendeki aksaklık ve çelişkileri ifade etmek amacıyla ele aldığı kara mizah türündeki eserlerindedir.

3.32. RAMAZAN BAYRAMI

3.32.1. Özet

İsmi verilmeyen bir şehrin doğu mahallesindeki Müslümanlar, ramazan ayında oruç tutup, ibadetlerini yerine getirirken, batı mahallesindeki aydın sıfatlı Müslümanlar ne oruç tutmaktadır ne de caminin yolunu hatırlayıp, namaz kılmaktadır. Camiye giden kişiler arasında esnaf, tüccar, ayakkabı tamircisi ve birkaç işçi yer alırken; camiye gitmeyen kişiler okulda, matbaada çalışan kişilerdir. Ancak otuz günün sonunda ramazan bayramında işler tersine dönmüştür. Bayramda, doğu mahallesindeki Müslümanlar büyük bir hızla işinin başına geçerken, bu defa batı mahallesinin Müslümanları okullarını ve idarelerini kapatıp Ramazan bayramını kutlamaya başlamıştır.

3.32.2. Zihniyet

Hikâyenin ne zaman yazıldığı belli değildir. Bu yüzden hikâyenin, hangi dönemin zihniyetini yansıttığı konusunda bir takım belirsizlikler mevcuttur. Metinde, İslam dünyası için önem teşkil eden Ramazan ayında farklı Müslüman grupları arasındaki dini yaşantı farklılıkları konu edinilmiştir. “... mübarek ramazanın yirmi dokuzuncu günü ben zavallı ve kara bahtlı, sokak ve pazarı oruç ağız uyuşuk bir şekilde gezerken, tüm İslam âleminin iki parçaya bölündüğünü gördüm: Bir mahallesi dindarlar ve oruç tutanların mahallesi, yani doğu mahallesini, diğer mahallesi de batı mahallesi, yani idarelerde, okullarda ve matbaalarda çalışıp oruç tutmayanların mahallesi.” (C. Memmedguluzâde, 2014: 313) Anlatıcı, mübarek bir ayda camilerin yeterince dolu olmamasından, oruç tutmayan Müslümanlardan yana şikâyetini dile getirmiştir. Metinden anlaşılacağı üzere, anlatıcının bulunduğu yer aslında tamamen Müslümanların yaşadığı bir şehirdir. Ancak şehir, iki farklı zihniyete sahip insanlarla bölünmüş durumdadır. Bir tarafta ramazan ayı boyunca iş vakti camiden çıkmayarak ibadet eden insanlar yaşarken, diğer tarafta oruç tutmayıp, camiye gitmeyen ve işinin başında bulunan Müslümanlar yaşamaktadır. İslam âleminin dış dünya ile tezatlık yaşadığı düşünülürken, aslında esas problemin Müslümanların kendi arasında yaşandığı yansıtılmıştır. Doğu ve batı mahallesini içinde bulunduran şehir, farklı dünya görüşlerini bir arada barındırmaktadır. Yazara göre doğu mahallesinde yaşayan halk, cahil ve diğer toplumlara kapalı bir tutum sergilerken, batı

mahallesi sakinleri eğitimli ve kültür düzeyi yüksek kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak anlatıcının, doğu mahallesi sakinlerinden birisi olduğu göz önüne alındığında, batı mahallesinde yaşayan Müslümanların olumsuz tiplere örnek sergilediğini görmekteyiz. Ayrıca doğu mahallesinde yaşayan bir Müslüman'ın batı mahallesi sakinleri gibi edebiyat meclisinde, kıraathanede bulunması, İslam dinine uygun olmayan bir davranış olarak kabul edilmiştir. Ancak bu fikirler yazarın mizahi üslubu gereği karşımıza çıkmıştır.

Yapı

3.32.3. Olay Örgüsü

1. Anlatıcı kahramanın, Allah'ın yeryüzünü altı günde yarattığı hakkında okuyucuya bilgi vermesi.
2. Kahramanın Ramazan ayını layıkıyla geçirdiği için Allah'a şükrederken, batı mahallesindeki oruç tutmayan, namaz kılmayan insanlardan dert yanması.
3. Ramazan ayında ibadet etmeyen batı mahallesi sakinlerinin bayram vakti geldiğinde okul ve kıraathanelerini kapatarak bayramı kutladığını görünce kahramanın yüreğinin ferahlaması.

3.32.4. Şahıs Kadrosu

Başta kahraman anlatıcı olmak üzere hikâyedeki hiçbir kahraman hakkında bilgi verilmemiştir. Bakkal Meşedi Ağa, tüccar Hacı Abdulgaffar anlatıda ismi belirgin şekilde geçen kahramanlardır. Bahsi geçen kahramanların meslekleri hakkında verilen bilgiler dışında başka bir tanıtıma yer verilmemiştir. Anlatıda bir şehrin doğu ve batı mahallelerindeki farklı Müslüman zihniyetini sembolize eden çokça kahraman bulunmaktadır.

3.32.5. Zaman

Anlatının başlığı ile zaman kavramı arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Hikâyede olayların geçtiği zaman ile ilgili olarak net bir tarih belirtilmemiştir. Olaylar ramazan ayında ve ramazan bayramında yaşanmıştır. *“Bugün şevval ayının en mukaddes günü-*

mübarek ramazan yahut fitre verme bayramıdır.” (C. Memmedguluzâde, 2014: 314) Olay zamanı ile anlatma zamanının iç içe geçtiği metinde vaka, ramazan ayının ilk günü başlamış, ramazan bayramının birinci günü sona ermiştir.

3.32.6. Mekân

Hikâyede mekân hakkında hiçbir bilgiye ve tasvire yer verilmemiştir ancak olayların, yazarın hayatının büyük bir bölümünü yaşadığı ve doğu batı çatışmasının ağırlıkta olduğu Azerbaycan’da geçtiği muhtemeldir. “... mübarek ramazanın yirmi dokuzuncu günü ben zavallı ve kara bahtlı, sokak ve pazarı oruç ağız uyuşuk bir şekilde gezerken, tüm İslam âleminin iki parçaya bölündüğünü gördüm: Bir mahallesi dindarlar ve oruç tutanların mahallesi, yani doğu mahallesini, diğer mahallesi de batı mahallesi, yani idarelerde, okullarda ve matbaalarda çalışıp oruç tutmayanların mahallesi.” (C. Memmedguluzâde, 2014: 313) Anlatıda, doğu mahallesine ait olarak cami ve medrese; batı mahallesinde ise mektep, medrese, kıraathane mekân olarak kullanılmıştır.

3.32.7. Tema

Ramazan Bayramı adlı hikâyede, kahramanlar arasında yaşanan fikir çatışması mahalle sakinlerinin yaşam tarzına sirayet etmiştir. Kahramanların dünya görüşlerindeki farklılıklar mahalle olarak keskin bir çizgiyle ayrılmasına sebep olmuş, yazarın, doğu ve batı mahallesi olarak ikiye ayırdığı mekân aslında doğu zihniyetini ve batı zihniyetini yansıtan kişilere ev sahipliği yapmıştır. Aynı düşüncede olan insanların bir araya toplanması farklı görüşteki insanlar arasında geçici bir çözüm getirmiş, halkın birbirine tahammülünü bir derece de olsa artırmıştır. Ancak kahraman anlatıcı, bulunduğu vaziyetten şikâyet edip, batı mahallesinde oruç tutmayan insanlara lanet ederek, tüm İslam âleminin tek bir bayrak altında toplanmasını hayal etmiştir. “(Lanetullahi ala gavmezzalimin)İslam âlemini böyle parçalanmış gördükçe benim, sabit fikirlilikte ün salmış yaşlı bir adamın ‘İttihadı İslamcı’, yani tüm İslam âleminin tek bir minber bayrağı altında toplanması taraftarı olan ben kara bahtlı, bu batı mahallesindeki ‘arifler’ tarafından orucun arsızca tutulmadığını gördükçe ve diğer Rus meşepçilerin utanmadan oruç tutmadığını gördükçe, diğer taraftan müminler tarafından oruca sadık kalınmadığını gördükçe (5 yaşından 95 yaşına kadar) yüreğimin en derininden ah çekip,

insanın yaratılışından beri münezzeah olan Allah, bana sağlık verse de gün gelse batı mahallesinin sıratı müstakimden sapmış bedbaht Müslümanlarının senin huzurunda tövbe edip İslam'a dönmelerini görsem.” (C. Memmedguluzâde, 2014: 314) Alıntıda da anlaşılacağı üzere metnin teması İslam âlemindeki bölünmüşlüktür. Anlatının ne zaman kaleme alındığı bilinmese de hikâyenin yazıldığı tarih hangi döneme ait olursa olsun Müslüman bir toplumun dış dünya ile ilişkisinden önce kendi iç problemlerini halledip bir bayrak altında birleşmesi hayali dikkatleri çekmektedir.

3.32.8. Dil ve Anlatım

Ramazan Bayramı adlı hikâye, kahraman anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınmıştır. “*Benim bu şükür ve senamın elbette bir sebebi var. Bu konuda kıymetli okuyucular ile bir müddet sohbet etmek, benim bu makalemin konusu ve amacıdır.*” (C. Memmedguluzâde, 2014: 312) Yazar, hikâyenin en başından anlatıcı kimliğinden sıyrılarak, anlatının amacını ve konusunu okuyucuya aktarmıştır. Hikâyede ben diline sıklıkla başvurulmuştur. “*Ben biçare ve ben kara bahtlı bu mübarek ramazanın o güzel günlerinde sokağa çıkıp, mescide gider, vakit namazını eda edip, ramazanın her gününe özel duasını ederdim.*”

Ya Aliyyul, Ya Azim,

Ya Gaffaru, Ya Rahim

Enterabbül Azim...”

(C. Memmedguluzâde, 2014: 313)

Doğu mahallesi Müslümanlarından olan kahraman anlatıcının dini değerlere karşı gösterdiği hassasiyet, hikâyenin üslubunda belirleyici olmuştur. Ancak yanlış ve eksik öğrenilen dini bilgiler, yanlış yorumlamaları beraberinde getirmiştir. “*Allah'a binlerce kez şükürler olsun ki dünyayı altı günde yarattıktan sonra o kadar yoruldu ki cuma günü dinlenmek zorunda kaldı.*” (C. Memmedguluzâde, 2014: 315) Anlatıcının bu yorumuyla Kâf suresinin 38. ayetine gönderme yapılmıştır. “*Gökleri ve yeri altı günde yarattık da en küçük bir yorgunluk çekmedik.*” (Kur'an-ı Kerim, Kaf Suresi, 38.)

Hikâyede zaman, mekân ve kişilere ait tasvirlerle yer verilmeyerek, bu unsurlar arka planda bırakılmış, verilmek istenen mesaj ön plana çıkarılmıştır.

3.33. RUS KIZI

3.33.1. Özet

Miladi bin sekiz yüz doksan dört yılında Reyngarten adlı kişi dünyayı yaya olarak dolaşmayı planlamaktadır. Ona büyük bir hayranlık duyan başkahraman, Reyngarten Nahçıvan'a geldiğinde, yürüyüş ekibine katılarak Culfa şehrine ulaşmıştır. Ancak Reyngarten, Culfa'dan Tebriz'e dumanlı bir yoldan devam etmek isteyince hikâyenin başkahramanı Culfa'da kalmıştır.

Başkahraman, Culfa'da eski dostu Meşedi Gulamhüseyin'in evine gitmiş ve orada bir gün misafir olmuştur. Elli yaşlarında, neşeli bir adam olan Meşedi Gulamhüseyin, anlattıklarıyla misafirini bütün gece güldürmüştür. Sabah Meşedi Gulamhüseyin ile misafiri Culfa'yı gezmeye başlamıştır. Aras nehrinin kenarında yürüyüş yapan iki dost, karşıdan gelen güzel bir Rus kızını görmüştür. Meşedi Gulamhüseyin arkadaşına, Rus kızına dikkatlice bakmasını söyleyerek dükkâna girmiştir. Arkadaşı ise Rus kızını oldukça güzel bulmuştur. Meşedi Gulamhüseyin, az önce karşıda gördükleri Rus kızının kendisini öptüğünü söylemiştir. Meşedi Gulamhüseyin'in sözüne başta inanamayan misafir, arkadaşının yalan söylemek gibi bir huyu olmadığını da hatırlamış, ancak bu kadar güzel ve genç bir Rus kızının nasıl olur da Meşedi Gulamhüseyin gibi çirkin ve yaşlı bir adamı öpebileceğini bir türlü anlayamamıştır. İşin aslını öğrenmek isteyen misafir, Meşedi Gulamhüseyin'e meselenin doğrusunu anlatmasını istemiştir. Meşedi Gulamhüseyin ise Rus kızının gümrük memuru İvanov'un kızı olduğunu ve Hristiyanların Paskalya Bayramı için bayramlaşmaya onların evine gittiğini, orada bulunan tüm Hristiyanların bayramlaşırken "Hristos-voskres", yani "İsa dirildi." diyerek birbirlerini dudaklarından öptüklerini anlatmıştır. Meşedi Gulamhüseyin ise orada bulunanlara saygısızlık olmasın diye kendisini öpenleri reddedememiştir. O gecenin sabahına kadar Rus kızının öpücüğünü unutamayan Meşedi Gulamhüseyin, Rus kızının kapısına gidip, "Hristos-voskres" diyerek Rus kızını öpmeye çalışmıştır. Rus kızı ise Meşedi Gulamhüseyin'i "Cehennem ol!" diyerek kovmuştur. Misafir ise Meşedi Gulamhüseyin'in anlattıklarının ardından katıla katıla gülmüştür.

3.33.2. Zihniyet

Hikâyenin yazılış tarihi belli değildir. Ancak yazar, yaşananların, Azerbaycan'ın Culfa şehrinde Ruslar ve Azerbaycan Türkleri arasında geçtiği bilgisini vermiştir. Yazar, hikâyenin başkahramanının, yolunun Culfa'ya neden ve nasıl düştüğünü anlatmak için Reyngarten adlı kişinin yaya olarak yapacağı dünya turu planından bahsetmiştir.

Hikâyede dindar gibi gözüken Meşedi Gulamhüseyn, evli ve yaşlı bir adamdır. Hristiyanların bayramlaşma töreninde, on altı on yedi yaşlarındaki Rus kızının öpücüğünden etkilenmiş ve onu yeniden öpmek için Rus kızının kapısına dayanmıştır. Hikâye, Müslüman Azerbaycan Türklerinin, aynı toplumda yaşadıkları Rus kızlarının yaşlarına bakmaksızın, onlara karşı hissettiği cinsel duyguları yansıtmaktadır. Ayrıca Azerbaycan toplumunun ahlaki yönden yaşadığı çöküntüye örnek teşkil etmektedir.

Hikâyede değinilen diğer husus ise Rus kadınları ile Azerbaycan kadınlarının farklı noktalarıdır. Yazar, Rus kadınlarının, Azerbaycan kadınlarından fiziki özellik bakımından daha üstün olduğunu okuyucuya sezdirmektedir. “*Ben şüpheleniyordum ki: ‘Bırak on altı yaşındaki bir Rus kızı, altmış yaşındaki Müslüman kadın bile bu adamdan iğrenip, kaçardı.’*” (Çiçek, 2011: 117) Yazarın Müslüman olarak kastettiği kadın, Azerbaycan kadınıdır.

Yapı

3.33.3. Olay Örgüsü

1. Reyngarten adlı kişinin yaya olarak dünya turuna çıkması.
2. Başkahramanının Reyngarten'in ekibine katılarak, Nahçıvan'dan Culfa'ya kadar yürümesi.
3. Başkahramanının Culfa'da, arkadaşı Meşedi Gulamhüseyn'in evine misafir olması.
4. Meşedi Gulamhüseyn'in gece boyunca komik hikâyeler anlatıp, arkadaşını güldürmesi.
5. Meşedi Gulamhüseyn'in misafirine Culfa'yı gezdirirken, Rus kızını göstermesi.

6. Meşedi Gulamhüseyin'in misafirine gösterdiği Rus kızının kendisini öptüğünü söylemesi.

7. Genç ve güzel Rus kızının Meşedi Gulamhüseyin'i öptüğüne inanamayan misafirin, arkadaşından işin aslını öğrenmesi.

8. Arkadaşının anlattıklarını dinleyen misafirin katıla katıla gülmesi.

3.33.4. Şahıs Kadrosu

Aynı zamanda hikâyenin anlatıcısı olan başkahramanın ismi ve yaşı belirtilmemiştir, ancak Meşedi Gulamhüseyin'den oldukça küçüktür. Hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Reyngarten'e duyduğu hayranlık, onun yürüyüş kafilesine katılarak Culfa'ya gelmesine sebep olmuştur.

Meşedi Gulamhüseyin, yaşı elliden az olmayan, genç gözükme için sakalını siyaha boyayan, dindar görümlü bir adamdır. Neşeli, vefalı ve samimi bir kişiliğe sahiptir. Evli olmasına rağmen, Rus kızından etkilenerek, gece boyunca onu düşlemiştir. Mesleği tüccarlıktır.

Meşedi İmamali, Meşedi Gulamhüseyin'in ev işlerine yardım eden, yemeklerini pişiren, onun ticari işlerine yardımcı olan hizmetkârdır. Hakkında bilgi verilmemiştir.

Reyngarten dünyaca ünlü bir kişidir. Dört yılda yaya olarak dünya turu yapmayı hedeflemektedir. Olayları birbirine bağlayıcı özelliği taşımaktadır. Hikâyede belirgin bir role sahip değildir. Dekoratif unsur durumundaki kişilerdendir.

Olay, Rus kızının etrafında dönmektedir. Gümrük memuru İvanov'un büyük kızıdır. On altı, on yedi yaşlarında, uzun boylu, beyaz tenli, zarif ve güzel bir kızdır.

İvanov hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Bu yüzden dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer almaktadır.

3.33.5. Zaman

Hikâyede iki ayrı olay yer almaktadır. Bunlardan ilki Reyngarten'in dünya turuna çıkması, diğeri ise Meşedi Gulamhüseyin'in Rus kızıyla yaşadığı olaydır. Bu iki olayın zamanı birbirinden farklıdır. Reyngarten'in dünya turuna çıktığı tarih "*Miladi bin sekiz*

yüz doksan dört yılı” (Çiçek, 2011: 115) olarak geçmektedir. Meşedi Gulamhüseyn’in hikâyesi ise daha önce yaşanmıştır, ancak başkahraman yaşananları daha ileri bir tarihte öğrenmiştir. “Ben olayı Meşedi Gulamhüseyn’den işittikten sonra, Nahçıvan’a gelince unutmamak için yazıya döktüm, ancak o defteri kaybettim. Hatırladığım kadarını şimdi yazıya geçiriyorum.” (Çiçek, 2011: 116)

Hikâye, bir bölüme kadar kronolojik olarak ilerlemektedir, ancak geri kalan kısmı yani, Meşedi Gulamhüseyn’in, yaşadıklarını misafirine anlatması, geriye dönüş tekniğiyle anlatılmıştır. “Kısacası iki, üç hafta önce Hıristiyanların Paskalya Bayramı’ydı. Ben ilk önce Rus ve Ermeni dostlarımın yanına bayramlaşmak için gittim. Önce gümrük amirinin evine bayramlaşmaya, oradan posta müdürünün evine... Kısaca dolaşarak sonunda İvanovgile geldim. Geldiğimde evin içinden müzik sesi geliyordu. İçeri girince üç, dört Rus’un, ev sahibinin, karısının, kızlarının masanın başında toplanıp yiyip içtiklerini ve şarkı söylediklerini gördüm. Beni görünce herkes “urra” diyerek haykırdılar ve ayağa kalktılar, birkaç kişi önüme gelip beni kucakladılar ve öptüler. Öpenlerin hepsi beni öptükten sonra “Hristos-voskres”, yani “İsa dirildi.” diyorlardı. Ben onlara mani olmak istedim, ancak o günün bayram olduğu aklıma geldi ve Hıristiyanlar için öpmeyi reddetmenin büyük saygısızlık ve belki de günah sayıldığını tahmin ettim. Bu kuralı çiğneyip, ev sahibini incitmekten korktum. Bu benim uymam gereken bir kural değildi. İlk önce benimle İvanov ile üç kişi öpüştü. Bu üç kişiden ikisini tanıdım: birisi bizim gümrükte memur olarak çalışan Vasilyevdi, diğeri de genç birisiydi. Onlardan sonra İvanov’un karısı diğerleri gibi bana yaklaştı ve uygun bir şekilde dudaklarımdan öpüp çekildi. Sonra da aha, gördüm o güzel kız, aha yaklaşıyor... Senin aziz canına, babamın kabrine yemin ederim ki, senin gördüğün o güzel Rus kızı, o laleye benzeyen dudaklarını getirip benim dudaklarıma yapıştırdı ve “Hristos-voskre” diyerek beni öptü. Az daha aklım başımdan gidecekti. Beni iyi tanıdığın için artık yemin etmeyeceğim.” (Çiçek, 2011: 120) Olay, hikâyenin başkahramanının Reyngarten’in ekibiyle birlikte Nahçıvan’dan Culfa’ya gelmesiyle başlamış, Nahçıvan yolunda sona ermiştir.

3.33.6. Mekân

Hikâyede birçok mekân yer almaktadır. Reyngarten’in dünya turu için kullanacağı rotalar, başkahramanın Reyngarten’in ekibine katılarak Nahçıvan’dan Culfa’ya geçmesi

ve başkahramanın Meşedi Gulamhüseyin ile birlikte yeniden Nahçıvana dönmesi okuyucuya mekân tespiti hususunda yardımcı olmaktadır. “*Miladi bin sekiz yüz doksan dört yılında Reyngarten, Rusya’dan yaya olarak gelmişti. Önce Kafkaslara, oradan İran’a, İran’dan Hindistan’a, Çin’e, Japonya’ya, Japonya’dan deniz yolu ile Amerika’ya geçmeyi planlıyordu. Amerika’dan İngiltere’ye, Avrupa’ya, Almanya’ya, oradan da yaya olarak batıdan Riga Şehri’ne varacaktı.*” (Çiçek, 2011: 115) Hikâyenin başkahramanının Culfa’ya ulaşmasına vesile olan olay, “*Reyngarten, nisan ayının ilk günlerinde Nahçıvan’a gelmişti. Ben, nedense bu saygı değer kişiliği sevenlerin grubuna katıldım ve hatta onları dahi geçtim. Çünkü Reyngarten’le birlikte Nahçıvan’da yaya olarak beş, altı saat kadar kısa yollardan Culfa Şehri’ne ulaşmıştık. Burada Reyngarten’e özel hizmetçiler çok hürmet ediyorlardı.*” (Çiçek, 2011: 115) şeklinde ifade edilmiştir.

3.33.7. Tema

Hikâyenin ana konusu, yaşlı bir Müslüman erkek ile on altı yaşlarındaki Rus kız arasında geçmektedir. Teması kadın zafiyeti olan hikâyede, “*Görünüşte Müslüman, namaz kılan birisine benziyordu, ancak ehli keyifti.*” (Çiçek, 2011: 115) olarak tasvir edilen Meşedi Gulamhüseyin’in, yaşlı ve evli olmasına rağmen küçük denilebilecek yaşta bir Rus kızına karşı duyduğu cinsel hisler, ona yazar tarafından kasıtlı olarak yüklenmiş bir roldür. Hristiyanların Paskalya bayramındaki geleneklerinden faydalanan Meşedi Gulamhüseyin’in, Rus kızının kapısına giderek zorla öpmeye çalışması, onun kadınlara olan düşkünlüğünü göstermektedir.

3.33.8. Dil ve anlatım

Hikâye, kahraman anlatıcının bakış açısıyla, ben diliyle anlatılmıştır. Anlatıcı, olayları olay zamanından daha ileri bir tarihte anlatmıştır. “*Meşedi Gulamhüseyin’in söyledikleri yattığım yerde aklıma geldiğinde güldüğümü çok iyi hatırlıyorum. O gün özel bir şey olmuştu. Ben olayı Meşedi Gulamhüseyin’den işittikten sonra, Nahçıvan’a gelince unutmamak için yazıya döktüm, ancak o defteri kaybettim. Hatırladığım kadarını şimdi yazıya geçiriyorum.*” (Çiçek, 2011: 116)

Olay, iki bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki Reyngarten'in dünya turu hikâyesidir. Reyngarten'in hikâyesi, ana olaya geçiş niteliğindedir. İkinci olay ise Meşedi Gulamhüseyn'in hikâyesidir.

Hikâyede zaman ve mekân hakkında bilgi verilmemiştir. Kişi tasviri olarak, Meşedi Gulamhüseyn'in ve Rus kızının tanıtımı yapılmıştır. Geriye dönüş tekniğiyle anlatılan hikâyenin büyük bir kısmında, diyalog tekniği yer almıştır.

“ *Dostum Meşedi Gulamhüseyn'e:*

—*Galiba kız seninle öpüşürken sarhoştü.*

—*Yook, vallahi sarhoş değildi. Kız hiçbir zaman içki içmez ve sarhoş olmaz.*

Dedim ki:

—*Belki de kız uyuyorken sen gidip onu öptün ve kızın ruhu bile duymadı.*

Dedi ki:

—*Senin aziz canına yemin ederim ki, uyanırken oldu.”* (Çiçek, 2011: 117)

Hikâye, her düzeyden insanın okuyup anlayabileceği şekilde, sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır.

3.34. SAKALLI ÇOCUK

3.34.1. Özet

Üç çocuk babası isimsiz kahraman, çocuk terbiyesine oldukça önem vermektedir. Eline kalem aldığı duvar çizen çocuklardan hoşlanmayan baba, evinin balkon duvarındaki değişik şekilleri görene kadar çocuklarına bu konuda yeterli terbiye verdiğini düşünmektedir. Duvardaki karalamaları gören baba, üç çocuğunu da öfkeyle yanına çağırıştır. Ancak çocukların üçü de durumu inkâr etmiştir. Baba, duvardaki karalamayı çocuklarından birisinin yaptığına emindir, fakat çocuklarının bu durumu inkâr etmesine oldukça kırılmıştır. Aradan geçen beş on gün sonra baba, duvarda yeniden bir karalama görmüştür. Çocuklarının üçünü yeniden yanına çağırıp, hesap sorsa da çocuklar duruma yeniden itiraz etmiş, hiçbiri yapılan yanlış üzerine almamıştır. Baba, çocuklarının yaptığı şeyi inkâr etmesine bu defa daha fazla kırılmış, verdiği terbiyeden şüphe duymaya başlamıştır. Baba, bir iki ay sonra balkon duvarında gördüğü karalamalara canı sıkılsa da daha fazla sesini çıkarmamıştır.

Kapı kapı dolaşarak yağ ve yumurta satan Hacı Azim, babanın evine gelerek beş altı manatlık yağ ve yumurta satmıştır. Babanın parası olmadığı için Hacı Azim, onun adına veresiye notu düşmüştür. Okuma yazması olmayan Hacı Azim, verdiği veresiyeyi unutmamak adına babanın balkon duvarına yumurtaya benzer yuvarlak ve birkaç çizgi çizmiştir. Hacı Azim'in, balkon duvarına anlamsız şekiller çizdiğini gören baba, epeyce neşelenmiş, çocuklarının yalan söylemediğine ve duvar çizmek gibi bir terbiyesizlik yapmamış olmalarına oldukça sevinmiştir.

3.34.2. Zihniyet

Halkın dine karşı duyduğu derin fanatizm ve anlaşılması zor bir alfabenin varlığı, okuma yazma düzeyini oldukça alt seviyeye indirmiştir. Edebi eserlerin ve süreli yayınların ağır bir dille kaleme alınması, halkın okuduğunu anlayamama problemini doğurmuştur. Yazar, okuma yazma yahut okuduğunu anlayamama probleminin sorumlularını, halkın kendisinde değil, yöneticilerde ve devlet büyüklerinde görmektedir. Bu probleme çözüm yolu olarak alfabe değişikliğini teklif eden Celil Memmedguluzade, bunun yanı sıra halkın problem yaşadığı konuları tenkit yoluyla eserlerine yansıtmıştır.

Yazarın önem verdiği meselelerden olan çocuk eğitimi *Sakallı Çocuk* hikâyesinde yansımaları bulmuştur. Toplumsal ve ahlaki bozuklukların temelinde eğitimsizliğin yattığını düşünen yazar, baba karakteriyle çocuk eğitimi ve terbiyesine verdiği önemi vurgulamıştır.

Yapı

3.34.3. Olay Örgüsü

1. Babanın çocuk terbiyesine verdiği önemden bahsetmesi.
2. Babanın evinin balkon duvarında gördüğü anlamsız şekilleri çocuklarının çizmiş olabileceğini düşünerek, onları yanına çağırması.
3. Çocukların üçünün de karalamaları kendilerinin yapmadığını söyleyerek itiraz etmesi.
4. Babanın, çocuklarının balkon duvarını karalamasına ve yaptıkları işi inkâr etmesine kırılması.
5. Beş on gün sonra, babanın balkon duvarında yeniden anlamsız şekiller görmesi.
6. Gördüğü anlamsız şekiller üzerine babanın, çocuklarını yeniden etrafında toplayıp, hesap sorması.
7. Çocukların üçünün de karalamaları kendilerinin yapmadığını söyleyerek itiraz etmesi.
8. Birkaç ay sonra balkon duvarında yeniden anlamsız şekiller gören babanın artık gördüklerine sesini çıkarmayarak, çocuklarının yaptığı bu terbiyesizliğin sorumlusu olarak kendisini görmesi.
9. Kapı kapı dolaşarak satış yapan tüccarın, babaya veresiye olarak sattığı ürünlerin notunu balkonunun duvarına düşmesi.
10. Babanın, balkon duvarında gördüğü şekilleri çocuklarının değil de tüccarın çizdiğini görünce keyfinin yerine gelmesi.

3.34.4. Şahıs Kadrosu

Sakallı Çocuk hikâyesi, yedi kişilik bir şahıs kadrosundan oluşmaktadır. Yalnızca hikâyenin anlatıcısı ve kahramanı olan babanın kapısına gelen tüccar hakkında bilgilendirme yapılarak, baba, üç çocuğu ve hanımı hakkında yeterli bilgi verilmemiştir.

Hacı Azim, kırk kırk beş yaşlarında, uzun boylu, fakir, garip bir İranlı olarak tasvir edilmektedir. Mesleği tüccarlık olan Hacı Azim, okuma yazması olmayan eğitimsiz bir adamdır. Erdebilidir.

Hikâyenin başkahramanı ve anlatıcısı olan baba, geçmişte öğretmenlik yapmış bir emeklidir. Eğitim ve çocuk terbiyesi hususunda oldukça hassas davranmaktadır. Eğitilmiş ve bilinçli bir adamdır.

Kâtip Elekber Ağa, Erdebil'in itibarlı kişilerinden olmakla beraber başkahramanın hakkında bilgi sahibi olmak istediği kişidir.

Babanın üç çocuğunun adları Haydar, Timur ve Kurban'dır. Çocuklar hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Başkahramanın eşinin varlığı okuyucuya sezdirilse de hanımı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yani babanın üç çocuğu ve eşi hakkında fiziksel ve psikolojik tahlile yer verilmeyerek, dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer verilmiştir.

3.34.5. Zaman

Olay zamanı ile anlatma zamanının adeta iç içe geçtiği *Sakallı Çocuk* hikâyesinde, olay yaklaşık olarak bir iki aylık zaman diliminde geçmektedir. Beş on gün sonra, bir iki ay sonra gibi yuvarlak ifadelerle net bir zaman ifadesinden söz edilmemiştir. “*Aradan beş on gün geçmişti. Aynı duvarda, kapının arkasında, yine aynı yazıyı gördüm.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 157) Olaylar, kronolojik zamanlıdır. Geriye dönüş tekniği kullanılmamıştır.

3.34.6. Mekân

Hikâyede mekân hakkında bilgi sahibi olabilmemiz adına tasvirlerle yer verilmemiştir. Olaylar, hikâyenin başkahramanı olan babanın evinde geçmiştir. Evin bulunduğu coğrafi konum hakkında bilgi verilmemiştir. Gürnaşın köyü ve Erdebil

hikâyede yalnızca isim olarak yer almıştır. Tüccarın satmak için getirdiği ürünler, Gürnaşın köyündendir. “*Aklıma birden, Erdebil’den yeni gelen olursa, bana haber vermesi için Hacı Azim’e tembih etmek geldi. Erdebil’in itibarlı kimselerinden Kâtip Elekber Ağa hakkında bilgi almak istiyordum. (Hacı Azim, Erdebilliydi.)*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 159)

3.34.7. Tema

Hikâye, eğitim düzeyinin düşük olduğu şark toplumlarında yaşanan karmaşa, anlaşmazlık ve iletişim problemlerine örnek sergiler niteliktedir. Mesleği tüccarlık olan Hacı Azim, okuma yazması olmayan bir adam olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir sonraki gelişinde veresiye olarak verdiği malların parasını unutmamak için duvara kaba saba, çocukça şekiller çizmektedir. Aydın bir tiplene örneği gösteren baba, bu anlamsız şekillerin ancak bir çocuk tarafından çizilebileceğini düşünerek, Hacı Azim’e ‘sakallı çocuk’ lakabını takmıştır. Sakallı çocuk lakabını alan Hacı Azim, çocuk saflığında ve cahilliğinde olan bir adamdır.

“ - *Yavrularım, bu yazıyı yazan da sizin gibi bir çocuk. Yalnız bir farkınız var, sizin henüz sakalınız yok.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 159)

Yazar, okuma yazma bilmemenin yalnızca küçük çocuklar için anlaşılır yeri olduğunu okuyucuya sezdirerek, cahil bir insanın düşeceği gülünç duruma, hikâyede konu olarak yer vermiştir.

3.34.8. Dil ve Anlatım

Hikâye, başkahramanın başından geçmiş olayları anlatmasıyla anı niteliği kazanmıştır. Başkahraman konumunda olan baba, olayları yaşayan ve anlatan kişidir. Olaylar, babanın gözünden, kahraman anlatıcının bakış açısıyla okuyucuya aktarılmıştır. Zaman, mekân ve kişi tasvirlerine hemen hemen yer verilmemiştir. Yazarın sıklıkla başvurduğu yöntemlerden olan diyalog tekniğine bu hikâyede de yer verilmiştir.

“- *Çocuklarım, çocuklarım gelin, buraya gelin!*

Çocuklar geldiler, gözleri duvara ilişince çok şaşırıldılar ve bana sormaya başladılar.

- *Baba bunu kim yazmış?*

Cevap verdim.

- *Yavrularım, bu yazıyı yazan da sizin gibi bir çocuk. Yalnız bir farkınız var, sizin henüz sakalınız yok.*" (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 159)

Hikâye, her eğitim düzeyinden insanın rahatlıkla okuyup anlayabileceği seviyede, yabancı kelimelere yer verilmeyerek sade bir dille yazılmıştır. Yazar, vermek istediği mesajı okuyucuya rahatlıkla ulaştırabilmek için, detaylara yer vermemiştir.

3.35. SARI

3.35.1. Özet

Şuşa'nın Ermeni mahallesindeki meşhur hamamlardan birisine giden kahraman, kesecinin içeri girmesiyle onu incelemeye başlamıştır. Otuz-otuz beş yaşlarında, kısa boylu, esmer keseci işini özenle yapmaya çalışırken, müşteri de onun milletini ve dinini öğrenmeye çalışmıştır. Müşteri, kesecinin adının Sarı olduğunu öğrendiğinde, onun Ermeni olabileceğinden şüphelenmiştir. Ancak genellikle hamam sahiplerinin Ermeni olduğunu, hamamda hizmetçilik yapan kişilerin Müslüman olduğunu da hesaba katan müşteri bu işe anlam verememiştir. Kahramanın ismini ısrarla sorması üzerine kesecinin her defasında Sarı cevabını vermesi, onu tatmin etmemiştir. Müşterinin bu defa Hz. Abbas üzerine yemin istemesiyle asıl isminin Meşedi Ahmet olduğunu ve sarayda yaşadığını söyleyen keseci, sarı ismini sabunun rengi için kullandığını söyleyerek yalan söylemiştir.

3.35.2. Zihniyet

Yazar, metne ait birtakım bölümleri okuyucunun yorumuna bırakmıştır. Bunlardan birisi, hamamda çalışan kesecinin kimliğini gizlemesi olayıdır. Keseci, Müslüman olduğunu gizleyerek, kendisini Sarı olarak tanıtmıştır. Yazar, kesecinin kimliğini neden sakladığını okuyucu ile paylaşmamıştır. Burada, kesecinin bir şeylerden korktuğu yahut dininden utandığı için kimliğini sakladığı, akla gelen çıkarımlardandır. Öz vatanında kimliğini gizleyen bir Müslüman'ın, gerçek ismini söylemesi, hassas değerlerine dokunulmasıyla gerçekleşmiştir.

“Kardeş, ben havuza girmeyeceğim. Ben, senden yerden göğe kadar razıyım. Ama Hz. Abbas üzerine yemin ederek bana adını söyle.

O bana şöyle cevap verdi:

- *Hizmetçi Meşedi Ahmet.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 289) Dini değerler, Azerbaycan Türkleri arasında sosyal yaşamı belirleyici bir çizgiye sahiptir. Şiiler için yiğitliğin ve cesaretin timsali olan Hz. Abbas, Kerbela'da Aşura gününde şehit edildiği günden beri özellikle Şiiler arasında kutsiyet kazanmıştır. Şiilere göre, davranışlarında İslami değerlerin bütün güzelliklerini barındıran Hz. Abbas, bu değerlerin özellikle savaş

alanında en güzel örneğini temsil eden sancaktar rolünü üstlenmiştir. Bu yüzden keseci, Hz. Abbas adını işitince duyarsız kalamayarak kimliğini ifşa etmek zorunda kalmıştır. Keseci, ismini mensup olduğu din yüzünden saklamış, yine dini yüzünden itiraf etmek zorunda kalmıştır.

Yapı

3.35.3. Olay Örgüsü

1. Kahramanın kendisine hizmet edecek birisini ayarlayarak, hamama gitmesi.
2. Kesecinin içeriye girerek, müşterisini keselemeye başlaması.
3. Müşterinin keseciye ismini sorması ve kesecinin Sarı, cevabını vermesi.
4. Müşterinin daha önceden Sarı isminde bir Müslüman ile karşılaşmadığını söyleyerek, kesecinin Ermeni olduğunu düşünmesi.
5. Müşterinin keseciye, ismini yeniden sorması.
6. Kesecinin yeniden Sarı, cevabını vermesi.
7. Müşterinin keseciye, Hz. Abbas üzerine yemin ederek ismini söylemesini istemesi.
8. Kesecinin, isminin Meşedi Ahmet olduğunu, sarı ismini ise sabunun rengi için kullandığını söylemesi.

3.35.4. Şahıs Kadrosu

Metnin şahıs kadrosu üç kişiden oluşmaktadır. Bunlar; başkahramanın hamama gitmesine yardımcı olan kişi, müşteri ve kesecidir.

Hikâyede, kahramanın hamama gitmesine yardımcı olan hizmetçi hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Hikâyenin dekoratif unsur durumundaki kişisidir.

Hikâyenin başkahramanı ve anlatıcısı konumunda bulunan müşteri, kendisine hizmetçi tutabilecek maddi güce sahip bir Müslüman'dır. Merak duygusunu, Hz. Abbas üzerine yemin ettirerek gidermiştir.

Asıl ismi Meşedi Ahmet olan keseci, Sarı ismini, Müslüman olduğunu gizlemek için kullanmaktadır. Aslında Saray şehrinde yaşayan keseci, konuşmayı çok sevmeyen, işini titizlikle yapmaya çalışan hamam görevlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Otuz-otuz beş yaşlarında, kısa boylu ve esmer bir adamdır.

3.35.5. Zaman

Hikâyede olay zamanı, anlatma zamanından birkaç yıl öncesine aittir. Ancak olayların geçtiği zaman hakkında net bir şekilde bilgi verilmemiştir. “*Bundan birkaç yıl önce Şuşa şehrindeydim. Bir gün bir hizmetçiyle hamama gittim.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 288) Birkaç saatlik zaman diliminden oluşan olay, başkahramanın, hamama gitmesiyle başlamış, kendisine kese yapan adamın yalan söylediğini öğrenip, hamamdan ayrılmasıyla sona ermiştir.

3.35.6. Mekân

Metinde olaya ev sahipliği yapan yer, Şuşa şehrinin Ermeni mahallesindeki hamamdır. “*Bundan birkaç yıl önce Şuşa şehrindeydim. Bir gün bir hizmetçiyle hamama gittim. Şehrin Ermeni mahallesinde meşhur bir hamamdı.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 288) Yazar, hikâyede çeşitli mekân tasvirlerine yer vermiştir. “*İlerdeki karanlık yerde soyunarak, içeri girdim. Su, birinden sıcak, birinden soğuk olmak üzere iki kurnadan şırıltı ile havuza dökülüyordu. Köşeye bir taht koyulmuştu. Tahtın üstünde iki adet su kovası vardı. Hamam hayli sıcaktı.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 288)

Hikâyede kullanılan diğer mekân, Saray şehridir. Hamamda kesecilik yapan Meşedi Ahmet’in memleketi olarak yer almıştır.

3.35.7. Tema

Sarı hikâyesinde tema, zihniyet bölümündeki tespitler münasebetiyle Ermeniler ve Azerbaycan Türkleri arasında yaşanan sınıfsal farklılıklardır. Ermeni ve Azerbaycan Türklerinin bir arada yaşadığı Azerbaycan şehri olan Şuşa’da, Müslümanlar, mülk sahibi olan Ermenilere hizmetçilik yapmaktadır. Ermeni nüfusunun ağırlıkta olduğu bir yerde Müslümanların, kendi vatanlarında arka planda kaldığı ve hor görüldüğü hikâyeye konu olarak yansımıştır. “*Hamamı inşa eden ve kiraya veren Ermeni idi, ancak hamamda elbiselerle ilgilenen hizmetçi ve kesecileri Müslüman idi.*” (C. Memmedguluzade, 2014:

289) Dolayısıyla Azerbaycan Türklerinin sayıca az olduğu Şuşa'da, bir Müslüman'ın kimliğini gizlemesi olağan bir durumdur. Olayların iki Müslüman arasında yaşandığı metinde, ağa ve ağaya hizmet eden hizmetçiler yer almaktadır. Bu durum, özellikle Ermeniler ve Azerbaycan Türkleri arasında sınıfsal farklılıkların yaşandığının göstergesidir.

3.35.8. Dil ve Anlatım

Metindeki mekâna ait özel bilgiler ve diğer kahramana ait birtakım yorumlar hamama giden müşteri tarafından verilmektedir. Müşterinin kültürel birikimi ve müşahedeleri sonucunda kesecinin Müslüman olduğu bilgisine ulaşmaktayız. Dolayısıyla hikâyenin kahraman anlatıcının bakış açısına göre kaleme alındığı anlaşılmaktadır. “*O, önce vücudumu ovmaya, ardından keselemeye başladı. İnsan rahatlamaya başladığında, her zaman birisi ile sohbet etmek ister, ama bu kişiyle birden bire ne sohbet edeceğimi bilemedim. O da, hiçbir şey söylemeyip, kendi işiyle meşgul oluyordu.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 288)

Metinde diyalog tekniğine geniş bir şekilde yer verilmiştir.

“- *Kardeş, ben havuza girmeyeceğim. Ben, senden yerden göğe kadar razıyım. Ama Hz. Abbas üzerine yemin ederek bana adını söyle.*

O bana şöyle cevap verdi:

- *Hizmetçi Meşedi Ahmet.*

Ben şöyle söyledim:

- *Nasıl Meşedi Ahmet? Peki, niye o zaman Sarı dedin?*

- *Hayır, ağa, adım Meşedi Ahmet'tir, ben sarıyım. Ben sabunu sorduğunu sandım. Ben, senin torbanın içindekinin elbiseni yıkamak için kullanılan ucuz bir sabun olduğunu düşündüğünü sandım. Hayır, ağa, hakiki sarı sabundur, bir abbasilik sabundur. Yoksa ben, sizin gibi ağaların vücuduna ucuz sabun sürmem. Rahat ol, Allah sana selametlik versin.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 289)

Oldukça sade ve anlaşılır bir dili olan metin, sayfa sayısı bakımından küçük bir hacme sahiptir.

3.36. SİRKE

3.36.1. Özet

Bakü'ye yeni gelen yazar, iki yazar arkadaşı tarafından kaldığı otelde ziyaret edilmiştir. Dışarıya çıkan üç yazar arkadaşın arasına dördüncü yazar da katılmıştır. Kendi aralarında sohbet eden dört arkadaş, misafirlerinin acıktığını öğrenince yemek yiyecek bir yer düşünmeye başlamıştır. O sırada Bakülü yazarlardan olan Ahmet Fitret, arkadaşlarını eve yemeğe davet etmiştir. Evde yemek için kütüm balığı olduğunu, onlar eve gidene kadar annesinin balığı pişirmiş olacağını söylemiştir. Dört arkadaş karınlarını doyurmak için Ahmet Fitret'in evine gitmiştir. Ancak ev sahibi Ahmet Fitret, evde sirke olmadığı için büyük bir telaşa kapılmış, kütüm balığının sirkesiz lezzetli olmayacağını söyleyerek, sirke siparişi verip, geri dönmüştür. Sirke gelince sofraya oturan dört arkadaş arasında “balıh” mı? “balık” mı? tartışması başlamıştır. Gelenekçi bir düşünceye sahip misafirler, Ahmet Fitret'in “balık” demesine bozularak ona, niçin “balıh” değil de “balık” dediğini sormuştur. Ahmet Fitret de, her dilin kanunları ve kuralları olduğunu ve bu kurallara göre o dili doğru kullanmak gerektiğini savunmuştur. Tartışma sürüp giderken balığa lezzet katması için getirilen sirke sofrada unutulup gitmiştir.

3.36.2. Zihniyet

1929 yılına kadar kullanılan Arap alfabesinin zorluğu ve yazarların sanatlı dil kullanma merakı halkın, matbu metinleri okuyup anlamasını zorlaştırmıştır. Yazar, kurucusu olduğu derginin ilk sayısında, “*Size deyip gelmişem, ey benim Müslüman kardeşlerim! Ben sizinle Türk'ün açık ana diliyle konuşmaktayım.*” (C. Memmedguluzade, 1906: 2) diyerek en başından yolunu belli etmiş ve bir insanın ana diliyle konuşmasının ayıp ve kusur sayıldığı topluma bu şekilde seslenmiştir. Azerbaycan Türkçesini, edebi eserlerde ve konuşma dilinde kullanmanın, bilgisizlik ve kültürsüzlük kabul edildiği topluma Celil Memmedguluzade, fikirleriyle ve eserleriyle müdahale etmiştir. Bu müdahalenin sonucu olan eserlerden birisi de *Sirke* adlı hikâyedir. Hikâyede yazarın fikirlerine adeta tercümanlık yapan Ahmet Fitret, Azerbaycan Türkçesini, Türk dilinin kurallarına göre dosdoğru kullanmanın öneminden bahsetmiştir. Ahmet Fitret, Türk milletinin kanun, kural tanımadığından ve batı toplumlarına göre geri kalmasından

şikâyet etmiştir. “-Hayır, bağışlayınız, hiç sinirlenmiyorum; fakat her dilin bir kanunu var, o kanuna biz de uymalıyız. Biliyorsunuz, biz Türk milleti nasıl her işte geri kaldıysak, dil konusu da bunun gibi. Ne bir kanun tanıyoruz, ne bir âhenge uyuyoruz; öyle başımızı aşağı indirip, Hacı Mehmetcafer ve Fatma teyzeler gibi konuşuyoruz. Böyle, atalarımız ve arkadaşlarımızın söylediği gibi biz de balığa ‘balıh’ mı diyelim.” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 147)

Yapı

3.36.3. Olay Örgüsü

1. İsmi belirtilmeyen bir yazarın Bakü’ye misafir olarak gelmesi.
2. Gelen misafiri ziyaret etmek için iki yazar arkadaşın otele gitmesi.
3. Hava almak için dışarı çıkan üç arkadaşta dördüncü yazar olarak Ahmet Fitret’in katılması.
4. Misafir yazarın acıkması üzerine Ahmet Fitret’in, tüm arkadaşlarını evine balık yemeye davet etmesi.
5. Ahmet Fitret’in misafirlerine ikram edeceği kütüm balığının sirkesiz lezzetli olmayacağını düşünerek, sirke siparişi vermesi.
6. Sirkenin de gelmesiyle tüm arkadaşların sofraya oturup, yemeğe başlaması.
7. Yükselen dil tartışmasının hararetiyle, getirilen sirkenin sofrada unutulması.

3.36.4. Şahıs Kadrosu

Sirke, içlerinde anlatıcının da bulunduğu, dört yazar arkadaşın arasında geçen diyaloglara dayalı bir hikâyedir. Bu karakterlerin fiziki özellikleri ve ruh halleri hakkında bilgi verilmemekle beraber, hikâyenin başkahramanı haricinde, isimler belirtilmemiştir. Yazarın hikâyedeki amacı, vermek istediği mesajı, okuyucuyu detaylarla uğraştırmadan, yormadan, doğrudan ulaştırmaktır.

Dört arkadaş arasında yer alan Ahmet Fitret hakkında anlatıcının verdiği bilgiler sınırlıdır. Bakülü bir yazardır. Bakü’ye gelen misafir arkadaşını diğer yazar arkadaşlarıyla birlikte eve, yemeğe davet etmiştir. Ana dilin, Türk dilinin kurallarına göre dosdoğru

kullanılması gerektiğini savunan, aydın bir insandır. Ahmet Fitret ile yaşanan tartışmalar sonucunda misafir karakterler hakkında öğrendiğimiz tek ortak bilgi, geleneksel fikirlere sahip düşünce yapısının olmasıdır. Hikâyede yer alan isimsiz yazarlardan birisi anlatıcı konumundadır. Bakülü arkadaşıyla birlikte otele giderek misafirini ziyaret etmiştir. Diğer iki yazar arkadaş hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir.

Hikâyenin isimsiz son kahramanı ise Ahmet Fitret'in annesidir. Arkadaşlar arasında yaşanan hararetli tartışmaya son verdirerek, balığı yemek için bir saat bekledikleri sirkeyi hatırlatmıştır. Hikâye içerisinde hiçbir fonksiyonu yoktur. Fiziksel özellikleri ve ruh hali hakkında bilgi verilmeyerek, dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer almıştır.

3.36.5. Zaman

Yazar, zaman ve kişileri arka plana atarak, yaşanan olayları ve vermek istediği mesajı hikâyenin odak noktası haline getirmiştir. 1925 yılında kaleme alınan *Sirke* adlı hikâyede net bir zaman dilimi söz konusu değildir. Olaylar, geriye dönüş tekniğiyle bugünden, geçmişe dönülerek anlatılmıştır. “*Bundan birkaç gün önce, yazar arkadaşlarımızdan biri Bakü'ye gelmişti. Merkezdeki otellerden birinde kalıyordu.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 145) Olay zamanı ile anlatma zamanı arasında birkaç günlük fark vardır. Olaylar anlatıcının başından geçtikten sonra, okuyucuya aktarılmıştır.

3.36.6. Mekân

Zaman ve mekân hususunda bilgi vermemek, yazarın hikâyelerinde genellikle tercih ettiği bir yoldur. Yazar vermek istediği mesajı okuyucuya rahatlıkla ulaştırabilmek ve anlatıyı gereksiz unsurlardan arındırabilmek için bunu kasıtlı olarak yapmaktadır. Ancak bu hikâyede durum, net bir mekân belirtilerek, sıklıkla rastlanılandan biraz farklı bir hale gelmiştir. Yazarın net bir mekân belirtmesindeki amacı olaylara yaşanmışlık kazandırmasıdır.

Sirke hikâyesinde olayların büyük çoğunluğu, Bakü'de Ahmet Fitret'in evinde geçmiştir. Parapet bahçesi ve Merkez Otel de ismi geçen belirsiz mekânlardandır. Mekânların tanıtımına yer verilmemiştir.

3.36.7. Tema

Yabancı dille eser yazmanın ve yabancı dil konuşmanın elzem görüldüğü yıllarda, Azerbaycan Türkçesini yazılı ve sözlü olarak kullanmak kusur kabul edilmiştir. Eserler süslü, ağır ve anlaşılması zor bir dille yazılmıştır. Sanat, sanat içindir, ilkesini benimseyen yazarlar, halka, sanatlı bir dille hitap ederek yazdıkları eserleri anlaşılabilir bir hale getirmiştir. Mirza Celil Memmedguluzade'nin bu ilkeye tepki olarak yazdığı eserlerden birisi *Sirke* hikâyesidir. Bu eserde yazar, hayat felsefelerinden birisi haline getirdiği ana dil kavramını tema olarak ele almıştır. Azerbaycan Türkçesinin ataların konuştuğu şekliyle korunması gerektiğini, bu şekilde halkla iletişim kurmanın kolay olacağı, hikâyenin ana fikridir. Ana dili kanun ve kurallar çerçevesine sokup, anlaşılabilir hale getiren kişilere karşı öfkeyle yaklaşmıştır. Ahmet Fitret haricinde diğer tüm yazarlar, Celil Memmedguluzade'nin fikirlerinin savunuculuğunu üstlenmiştir.

3.36.8. Dil ve Anlatım

Hikâyede dört yazar arkadaş arasında yer alan bir kahraman, anlatıcı olarak görevlendirilmiştir. Kahraman anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınan bu eserde, anlatıcı, olaya hem iştirak eden hem gözlemleyen pozisyonundadır. Yazarın fikir savunucuları arasında anlatıcı da yer almaktadır.

Gerçek hayatta karşımıza çıkması muhtemel kişilerden seçilmiş şahıs kadrosuyla, gerçekçi bir olay örgüsü ve konusuyla *Sirke* hikâyesi sade, duru ve halkın anlayabileceği bir dille yazılmıştır. Hikâyede mekân ve şahıs tasvirlerine yer verilmemiştir. Ayrıca hikâyede diyalogların fazlalığı da dikkat çekici türdendir. “*Dördümüz de durup, birbirimizin yüzüne bakmaya başladık. Bakülü ikinci yazar arkadaşımız,*

- *Bize gidelim, dedi.*

- *Birinci yazar arkadaşımız sordu.*

- *Evde yiyecek ne var?*

İkinci Bakülü yazar arkadaşımız cevap verdi.

- *İnanın ki, bundan bir saat önce pazara gitmiştim. Bir araba kütüm balığını pazara yeni getirmişler, satıyorlardı.”* (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 145)

Dilde yöresel ifadelerin varlığını korunması yönündeki fikirleriyle Celil Memmedguluzade, bu hikâyede de yerel unsurlara yer vererek, dilin orijinalliğine sadık kalmıştır.

3.37. ŞARK FAKÜLTESİ

3.37.1. Özet

1920 yılının Eylül ayında Şark Fakültesi'ne öğrenci alımı için sınav yapılmıştır. Sınav gününü kaçıran Abdülhasanzâde Halil, fakülteye gelerek, sınav sonuçlarının açıklandığı listeyi panolarda aramaya başlamıştır. Abdülhasanzâde Halil, duvarda da listeyi göremeyince iyice heyecanlanarak, profesörlerin bulunduğu odaya doğru gitmiştir. Durumunu profesörlere anlatan Halil, onlardan bir şans daha istemiştir. Başta bu teklife karşı çıkan Süleyman Bey ve Ahmet Zeki Efendi, Halil'in durumuna acıyarak, ona bir sınav hakkı daha tanımıştır. Sınav komisyonu Halil'i sınav salonuna götürerek, ondan, "*Ne ekersen onu biçersin temalı bir yazı*" yazmasını istemiştir. Hikâyenin bu bölümünden itibaren anlatıcı kendisini ön plana çıkarmaya başlamıştır. O, herhangi bir temada yazı yazma âdetini Ruslardan kazandıklarına dair çeşitli örnekler sunmuş ve Abdülhasanzâde Halil'in sınav saatine geri dönüş yapmıştır. Abdülhasanzâde Halil, sınavını tamamladıktan sonra kâğıdını sınav komisyonuna teslim etmiştir. Süleyman Bey, Halil'in sınav kâğıdını okumaya başladıktan sonra kendine engel olamayarak gülmeye başlamıştır. Süleyman Bey'in bu durumuna şaşırان Ahmet Zeki Efendi de sınav kâğıdında yazanlara kulak kabartmıştır. Abdülhasanzâde Halil, tohumun yerden nasıl bittiğini, hayvanlara vermek için samanın hangi süreçten geçtiğini ve ekmeğin hazırlanma süreci hakkında uzunca bir yazı yazmıştır. En sonunda ise karpuz ekiminin nasıl yapıldığı hakkında malumat verecekken sınav süresi sona ermiştir. Süleyman Bey ve Ahmet Zeki Efendi, Halil'in sınav kâğıdında yazılanlardan ötürü kendilerini gülmekten alamamış, Abdülhasanzâde Halil ise büyük bir mahcubiyetle ortadan kaybolmuştur.

Yapı

3.37.2. Olay Örgüsü

1. 12 Eylül 1920'de Şark Fakültesi'nde üniversiteye öğrenci alımı için sınav yapılması.
2. Abdülhasanzâde Halil'in 13 Eylül'de fakülteye gelerek, sınav komisyonundan bir sınav hakkı daha talep etmesi.

3. Sınav komisyonunun Halil'e "Ne ekersen onu biçersen temalı bir yazı" yazmasını istemesi.

4. Halil'in sınavını tamamlamasının ardından, sınav komisyonunun Halil'in kâğıdını incelemesi.

5. Sınav komisyonundan Süleyman Bey ve Ahmet Zeki Efendi'nin kâğıtta yazılanlara katıla katıla gülmesi.

6. Abdülhasanzâde Halil'in sınav salonunu terk etmesi.

3.37.3. Zihniyet

1920 yılında, sınav komisyonu, Şark Fakültesi'nde üniversite öğrencisi olmaya aday bir öğrenciye "Ne ekersen onu biçersen" temalı bir yazı yazmasını istemiştir. Öğrencinin bu soruya verdiği cevap ise sınav komisyonunu güldürecek cinstendir. Sovyet devrinde (Habibbeyli, 2009: 9) kaleme alınan hikâyede yazar, tema kavramının ve bu kavram ile ilgili sorular sorulmasının Ruslardan alınan bir yöntem olduğuna özellikle değinmiş ve bu hususta detaylı açıklamalarda bulunmuştur. "Bizde, öğrenciye tema verip yazı yazdırmak âdeti Rus âlimlerden alınmış. Tema- bir yazının, bir makalenin başlığıdır; örneğin, bir yazının mevzusu bulaşıcı hastalıktır. Bulaşıcı hastalık bu yazının temasıdır. Birisi bir şair hakkında bir yazıya başlar, o şairden bahsederse, o şair o makalenin başlığı veya temasıdır." (C. Memmedguluzade, 2014: 222) Yazar bu durumu Rus yazarlardan örnekler vererek pekiştirmiştir.

3.37.4. Şahıs Kadrosu

Abdülhasanzâde Halil, hikâyenin başkahramanıdır. Hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Olay örgüsü Abdülhasanzâde Halil etrafında şekillenmiştir. Atasözlerinin yan ve mecâzi anlamlarının olabileceğini düşünemeyen saf birisidir.

Süleyman Bey, Şark Fakültesinde üniversiteye öğrenci alımı için yapılan sınavda sınav komisyonu içerisinde yer alan profesörlere aittir. Acımasız ve katı kurallara sahip bir kişiliğe sahiptir. Hikâyede fiziksel özelliklerine dair yalnızca gözlüklü olduğu bilgisi verilmiştir.

Ahmet Zeki Efendi de Şark Fakültesi'ndeki sınav komisyonunda yer alan profesörlere aittir. Süleyman Bey'e göre daha merhametli bir adamdır. Abdülhasanzâde Halil'e sınav hakkı tanınmasına yardımcı olmuştur.

İvanov Tıp Fakültesinin dekanıdır. Hakkında başka bir bilgiye yer verilmemiştir. Hikâyenin dekoratif unsur durumundaki kişisidir.

3.37.5. Zaman

Hikâyede olayların geçtiği zaman, 12 - 13 Eylül 1920 şeklinde net olarak belirtilmiştir. “1920 yılının eylül ayının on ikisinde üniversitenin Şark Fakültesi'nde imtihanlar sona erdi. Sabah, yani eylülün on üçünde genç öğrenci Abdülhasanzâde Halil, üniversiteye geldiğinde geç kaldığını görmüştür.” (C. Memmedguluzade, 2014: 221) Yazar, kendi tecrübelerine dair okuyucuyu bilgilendirdikten sonra hikâyeye kaldığı yerden devam etmiştir. Olay, Abdülhasanzâde Halil'in sınava geç kalmasıyla başlamış, yeni bir sınav hakkı verildiği sınav salonunu terk etmesiyle sona ermiştir.

3.37.6. Mekân

Hikâyede olayların geçtiği mekân, ismi verilmeyen bir üniversitenin Şark Fakültesi'dir. Olayın tamamı bu mekânda geçmektedir. Başka bir mekân bilgisi mevcut değildir. “1920 yılının eylül ayının on ikisinde üniversitenin Şark Fakültesi'nde imtihanlar sona erdi. Sabah, yani eylülün on üçünde genç öğrenci Abdülhasanzâde Halil, üniversiteye geldiğinde geç kaldığını görmüştür. İmtihan bitmiş ve geç kalan geri dönmüştür. Abdülhasanzâde Halil telaşa kapıldı. Üniversitenin büyük ve uzun koridorlarında beyaza boyanmış duvarlarına, Şark Fakültesine kabul edilenlerin listesini görebilmek için ilanlara göz gezdirdi.” (C. Memmedguluzade, 2014: 221)

3.37.7. Tema

Şark Fakültesi adlı hikâyede yazar iki farklı meseleyi açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Öncelikle yazar, Azerbaycanlı muallimlerin herhangi bir temada öğrencilere yazı yazdırmasının kendilerine has bir yöntem olmadığına, bu yöntemin Rus âlimlerinden alındığına dikkat çekmek istemiştir. Ancak hikâyenin ana teması hikâyenin ana olayı ile ilgilidir. Yazarın buradaki amacı ise üniversite öğrencisi olmaya aday bir

öğrencinin, bir atasözünün mecaz anlamını göz ardı ederek, gerçek anlamıyla açıklamaya çalışmasını mizahi bir şekilde tenkit etmektir. Dolayısıyla hikâyenin teması üniversite öğrencisi olmaya aday bir öğrencinin olaylara düz mantıkla yaklaşımıdır. Öğrencinin olaylara yaklaşımının sığ oluşunun sebebi, eğitim sistemindeki zayıflıktan kaynaklanmaktadır. Üniversite öğrencilerini çok yönlü düşünebilen ve ülkenin aydın vatandaşları olarak gören yazar, öğrencinin basit yaklaşımını sınav komisyonunun gözünde eğlence malzemesi haline getirmiştir.

3.37.8. Dil ve Anlatım

Hikâye, hâkim anlatıcının bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Anlatıcı birçok konuda ve kahramanların düşünceleri hakkında bilgi sahibidir. Hikâyenin olay örgüsünü dilediği gibi şekillendirmektedir. Örneğin anlatıcı, ana olay ve zamandan uzaklaşarak tema konusuna değinmiş, tema kavramının ve bu konuda üniversite öğrencilerine sorulan soru stillerinin Ruslardan alındığı bilgisini okuyucuya vererek, olay akışına müdahalede bulunmuştur. “*Bizde, öğrenciye tema verip yazı yazdırmak âdeti Rus âlimlerden alınmış.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 222) “*Rus mekteplerinde orta mektepteki öğrencilere tema verilir. ‘Şair Lermantov ve Kafkas dağları’ Bir keresinde böyle bir tema verildiği aklıma gelmişti: ‘Şair Turgenyev ve Rus hanımlarının sarı saçı...’ Şimdi yaz bakalım ne yazacaksın, canın çıksın. Turgenyev’in on yedi ciltlik romanlarını koy önüne, çevir, bak bakalım Rus kızlarının sarı saçlarını zalimin oğlu hangi cildinde tasvir etmiş.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 223) Dolayısıyla hikâyede iki bölüm yer almaktadır. Bunlardan ilki, Abdülhasanzâde Halil’in sınava geç kaldığı bölüm, diğeri anlatıcının tema kavramı ile ilgili açıklamalarda bulunduğu bölümdür.

Hikâyenin dili, yabancı kelimelerden uzak, sade ve anlaşılır düzeydedir. Yazarın sıklıkla kullandığı diyalog tekniği, bu hikâyede kendisini göstermiştir. Yazar, Abdülhasanzâde Halil’in olaylara tekdüze yaklaşımını mizahi bir şekilde kaleme almış, hikâyeyi fıkra türüne yaklaştırmıştır.

3.38. ŞEHİR VE KÖY

3.38.1. Özet

Aktaş köyünde kendi haline yaşam süren fakir bir aile Bakü'ye göç etmiştir. Aktaş'ta kendi haline yaşam sürerken kendisini evine ve çocuklarına adayan evin hanımı Dilber, ailesiyle birlikte Bakü'ye göç ettikten sonra arkadaşlarıyla gezmeye başlamış ve Bakü'nün güzelliklerinin farkına varmıştır. Bakü'nün ihtişamlı sokakları, baş döndüren kuyumcu dükkânları Dilber'in fazlasıyla ilgisini çekmiştir. Hanımının dışarıdaki ihtişamlı hayata olan meyli, eşini oldukça üzmüştür. Bu duruma bir son vermek isteyen kahraman, çözüm yolunu öncelikle, okuma yazma bilmeyen Dilber'in ve onun çarşafly arkadaşlarının eş ve kardeşlerine mektup yazmakta bulmuştur. Kahraman, mektupta kendisinin düşük maaşla çalışan fabrika işçisi olduğunu söyleyerek, arkadaşlarının, hanımını kuyumcu dükkânlarına götürmemelerini ve kuyumcu dükkânlarının mühendis veya yüksek makamdaki kişilerin eşleri için açıldığına inandırmalarını rica etmiştir. Ardından Aktaş'taki eski görev yerine tayin edilmesi için yetkililere dilekçe göndermiştir.

3.38.2. Zihniyet

Sovyet hâkimiyetinin hüküm sürdüğü dönemde kaleme alınan Şehir ve köy hikâyesinde, yaşanan sosyal adaletsizlikler üstü kapalı bir şekilde ifade edilmiştir. Kahramanın hikâyede kurduğu son cümleden “*Orada sıtma olduğu doğru, ama altın dükkânları yok. Sıtmadan bedenim rahatsız olur, fakat altın dükkânlarından ruhum rahatsız oldu. Bırak, bedenim rahatsız olsun ama kalbim kırılmasın.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 170) yola çıkarak sıtma hastalığının yaydığı salgının, kuyumcu dükkânlarının yarattığı bunalımdan daha az tehlikeli olduğunu belirtmiştir. Zengin-fakir ayrımının somutluk kazandığı şehir hayatı, birçok sosyal probleme de davetiye çıkarmıştır. Ayrıca işçi sınıfının, makam sahibi insanlardan farklı yaşam standartlarına sahip oluşu da göz önüne serilmiştir.

Dönemin en büyük problemlerinden birisi de sağlık koşullarını yaşam alanı için uygun hale getirecek imkânlarla sahip olamamaktır.

Yapı

3.38.3. Olay Örgüsü

1. Altı kişilik bir ailenin Aktaş köyünden, Bakü şehrine göç etmesi.
2. Bir fabrika işçisinin eşi olan Dilber'in Bakü'nün ihtişamına kapılarak, kuyumcu dükkânlarında satılan mücevherlere ilgi duyması.
3. Eşi Dilber'in dışarıdaki hayata fazlaca ilgi duymasıyla fabrika işçisinin üzülməsi.
4. Fabrika işçisinin, duruma bir son vermek için önce, okuma yazma bilmeyen Dilber'in ve onun çarşafli arkadaşlarının eş ve kardeşlerine mektup yazması, daha sonra eski görev yerine tayin edilmesi için dilekçe yazması.

3.38.4. Şahıs Kadrosu

Fabrika işçisi, sabun fabrikasında çalışarak, yetmiş iki manat ile ailesini kıt kanaat geçindiren yoksul ve gururlu bir adamdır. Ailesiyle birlikte Aktaş köyünden Bakü'ye göç etmiştir. Kahramanın ismi hakkında bilgi verilmemiştir. Dört çocuk babasıdır. Eşinin kuyumcu dükkânlarında satılan mücevherlere ilgi duyması, kahramanı oldukça üzmüştür. Eşinin üzerinde güzel kıyafetler ve değerli ziynet eşyalar olmasa da diğer tüm kadınlardan güzel olduğunu düşünen, eşine sadık bir adamdır.

Dilber, Aktaş'ta yaşarken kendisini eşine ve çocuklarına adanmış, okuma yazması olmayan bir kadındır. Fabrika işçisinin eşidir. Dört çocuk annesidir.

Urbabe bacı ve Hacı İmamgulu, Dilber'in Bakü'deki arkadaşlarıdır. Urbabe Bacı, Dilber'in Bakü sokaklarını ve kuyumcularını gezdiği, okuma yazması olmayan, çarşafli arkadaşındır. Hacı İmamgulu ise, Dilber ile Urbabe bacının evine misafir olduğu okuma yazması olmayan, çarşafli arkadaşındır.

Hikâyede yer alan dört süslü kadın ise oldukça silik bir şekilde tasvir edilmiştir. Kadınlardan birinin göğsünde altın zincirli saat, diğerinin göğsünde kehribar taneleri olan bir kolye, birinin kulaklarında mineli altın bir küpe, ötekinin parmağında altın yüzükler bulunmaktadır. Anlatıcı, üzerinde değerli mücevherler taşıyan bu kadınların ancak mühendis hanımları olabileceğini ifade etmiştir.

Dilber ve eşinin dört çocuğu ve onların tramvayda karşılaştığı dört süslü kadın, Dilber'in Bakü'deki arkadaşlarından Urbabe bacı, Hacı İmamgulu ve onların eşleri hakkında bilgi verilmeyerek dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer verilmiştir.

3.38.5. Zaman

Hikâyede olayların geçtiği zaman hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Olay zamanı hakkında net bir bilgi mevcut değildir. Başkahraman ve ailesinin başından bir ay önce geçenler geriye dönüş tekniğiyle anlatılmıştır. “*Bundan bir ay önce karımı ve çocuklarımı da alarak, Aktaş'tan Bakü'ye göçtüm.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 169)

3.38.6. Mekân

Mekân, zamanın aksine net bir şekilde belirtilmiştir. Fabrika işçisi ve ailesinin daha önce yaşadığı yer Aktaş, olayın geçtiği zamanda yaşadıkları yer ise Bakü'dür. Mekânlar hakkında tasvire yer verilmemiştir. Ancak Dilber'in gözünden Bakü'nün güzel bir şehir olduğuna ve içerisinde değerli mücevherlerin satıldığı kuyumcu dükkânlarının yer aldığına şahit olmaktayız. “*Bu Bakü, ne güzel şehirmiştir. Dün Urbabe bacı ile Hacı İmamgulugil'e gidiyorduk. Ne güzel dükkânlar gördük. En çok hoşuma giden kuyumcu dükkânıydı. Orada ne güzel şeyler satıyorlar.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 169)

3.38.7. Tema

Sınıfsal farklılıklara sahne olan Bakü, sosyal adaletsizliklerin yaşandığı bir yerdir. Fabrika işçisi, ailesiyle birlikte Aktaş köyünden Bakü'ye göç etmesiyle bugüne kadar hissetmediği maddi yetersizliğini hissetmiştir. Eşinin isteklerini karşılayamaması onu derinden sarsmıştır. Köy hayatında karşılaşmadığı problemlerle şehir hayatında karşılaşan aile, makam sahibi insanların gelirleriyle yarışamayacaklarını anlayarak eski yaşamlarına geri dönmek için harekete geçmiştir. Fabrika işçisi, köydeki sıtma hastalığıyla mücadele etmenin, şehir hayatındaki yaşam koşullarıyla mücadele etmekten daha kolay olacağını düşünmüştür. Dolayısıyla metnin teması, sosyal adaletsizliktir.

3.38.8. Dil ve Anlatım

Kahramanın gözlemleri ve başından geçen olaylar sonucu öğrendiğimiz hikâye, kahraman anlatıcının bakış açısıyla bizlere aktarılmıştır. *Şehir ve Köy* hikâyesi her eğitim düzeyinden okuyucunun anlayabileceği seviyede, sade ve akıcı bir dille anlatılmıştır. Yazar, detaylara yer vermemiştir. Okuyucuya iletmek istediği mesaja odaklanarak, doğrudan konuya geçmiştir. Zaman, mekân, kişi tasvirine yer verilmemiştir. Olaylar oldukça seri bir şekilde ilerlemiştir. Hikâyede anlatıcı, okuyucu ile karşılıklı muhabbet edercesine sorular sorarak, hikâyeye samimi bir dil kazandırmıştır.

“Bugün karımdan habersiz Aktaş’taki görevime geri göndermeleri için dilekçe verdim.

Sebep mi?

Orada sıtma hastalığı olduğu doğru, ama altın dükkânları yok. Sıtmadan bedenim rahatsız olur, fakat altın dükkânlarından ruhum rahatsız oldu. Bırak, bedenim rahatsız olsun ama kalbim kırılmasın.” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 170)

3.39. ŞİİR BÜLBÜLLERİ

3.39.1. Özet

Molla, sokakta karşılaştığı eski bir arkadaşının evine davet edilmiştir. Gitmek istemediği halde arkadaşının ısrarıyla evine misafir olmak zorunda kalmıştır. Misafirliğe gittiği evin odasında gördüğü kitaplık, Molla'nın hoşuna gitmiştir. Kitaplıkta gördüğü güzel bir hatla yazılmış *Şiir Bülbülleri* adlı kitap Molla'nın dikkatini çekmiş, karşısında duran kitaplığın tam da ev sahibinin kültürel birikimini yansıtır nitelikte olduğunu düşünmüştür. Molla, kitaplıktaki kitaplardan birisini alıp incelemek isterken, ev sahibi buna mani olmuştur. Ev sahibi, kitapları inceleyebilmesi için Molla'dan müjde sözü istemiştir. Molla müjde sözünü verdikten sonra ev sahibi, kitaplığın en üst rafından eski ciltli iki kitap çıkarıp, Molla'ya vermiştir. Ev sahibi, el yazma ve Arap harfleriyle yazılmış kitabı Molla'nın okuyamadığını fark edince kendisi okumaya başlamıştır. Ev sahibinin okumaya başladığı kitap, Yeldai'nin Azerbaycan'ın Eski Şairlerinden adlı divanıdır. Diğer kitap ise, Behmen Mirza'nın kitabıdır. Nazım türünden oluşan kitap, Molla için ne okunabilir ne de anlaşılabilir düzeydedir. Ev sahibi bir taraftan divandan şiirler okurken diğer taraftan okuduklarını yorumlamakla meşgul olmuştur. Ancak ev sahibinin okuduklarını ne Molla ne evin hanımı ve oğlu ne de evin hizmetçisi anlayabilmiştir. Ev sahibinin okuduklarından sıkılan Molla, bir müddet hizmetçinin diğer odada anlattığı masala kulak kabartmıştır. Evde elektriklerin gitmesiyle Molla ev sahibinin okuduğu anlamsız şiirlerden kurtulabilmiş, böylelikle evine gitmek için müsaade istemiştir. Molla'ı uğurlayan ev sahibinin oğlu, dokuz yıldır İslami ilimler okumasına rağmen babasının okuduğu şiirleri anlayamadığını söylemiştir. Molla ise genç çocuktan cesaret alarak, babasının okuduğu şairleri kendisinin de anlamadığını söylemiştir. Genç çocuk ise Molla'ya şaşkınlıkla bakakalmıştır.

3.39.2. Zihniyet

Şiir Bülbülleri adlı hikâye, Sovyetler Birliği döneminde kaleme alınmıştır. Okuyucuyu güldürürken düşündürmeyi üslup özelliği haline getiren Mirza Celil, bu hikâyesinde ana dilin önemini okuyucuya vurgulamıştır. Arap alfabesi, halkın okuma anlama seviyesinin düşük olmasına sebep olmuştur.

20.yüzyılda halkın ana dile bakışı çeşitlilik göstermiştir. Kimisi Arap alfabesini İslam dininin uzantısı olarak görürken latin alfabesine şiddetle karşı çıkmış, kimisi ise Arap alfabesini kullanmayı ilmi manada üstünlük telakki etmiştir. Buna bağlı olarak yazar ve şairler, ana diliyle yazmaktan utanmış, halk ile arasında görünmez duvarlar örülmesine sebep olmuştur. Mirza Celil ise Mirza Fethali Ahundov önderliğinde, yazarlar ile halk arasındaki duvarları yıkmak için çeşitli yollar aramıştır. Bu yollardan birisi Mirza Celil'in çıkarmış olduğu Molla dergisi olmuştur. “*Sizi deyip gelmişem, ey benim Müslüman kardeşlerim! Ben sizinle Türk'ün açık, ana diliyle konuşmaktayım.*” (C. Memmedguluzade, 1906: 2)Yazar, halka kendi diliyle, anlayabileceği şekilde yazmayı dünya görüşü haline getirmiş böylelikle geniş bir halk kitlesine hitap etmiştir. Yazarın bu hikâyesinde ise Arap alfabesiyle yazılan divanları okuyan kahraman karşımıza çıkmaktadır. Yazar, dokuz yıldır İslami eğitim almasına rağmen Arap alfabesiyle yazılan şiirleri anlayamayan genç çocuğu alfabe yanlışlığının örneği olarak göstermiştir. “*Molla dayı, vallahi dokuz yıldır İslami ilimler okuyorum, ama hala bu şairlerin dilini anlamıyorum.*” (C. Memmedguluzade, 2014: 256)

Yapı

3.39.3. Olay Örgüsü

1. Molla'nın eski bir dostuyla sokakta karşılaşması ve ısrarıyla evine misafir olması.
2. Molla'nın, misafir olduğu evde gördüğü kitaplığın dikkatini çekmesiyle onları incelemek istemesi.
3. Ev sahibinin Molla'nın kitapları incelemesine mani olması.
4. Ev sahibinin Molla'nın vereceği bir müjde karşılığında kitapları incelemesine müsaade etmesi.
5. Ev sahibinin, Molla'e güçlükle temin ettiği iki kitabı göstermesi.
6. Molla'nın eline aldığı kitapları okumaya çalışması.
7. Ev sahibinin Molla'nın kitapları okuyamadığını fark edince kendisinin okumaya başlaması.
8. Molla'nın, ev sahibinin hanımının, oğlunun ve hizmetçinin saatlerce anlamadıkları bir dilde şiir dinlemesi.

9. Elektriklerin gitmesiyle Molla’i uğurlayan ev sahibinin oğlunun, İslami ilimler alanında dokuz sene eğitim görmesine rağmen, babasının okuduklarını anlayamadığını dile getirmesi.

10. Molla’nın de ev sahibinin okuduklarını anlamadığını itiraf etmesiyle genç çocuğun şaşkınlığa uğraması.

3.39.4. Şahıs Kadrosu

Hikâye, toplam altı kişiden oluşmaktadır. Bu kişiler, Molla, ev sahibi ve onun oğlu ile kızı, evin hanımı, hizmetçiden oluşmaktadır. Ancak bahsi geçen kişiler hakkında hiçbir detaylı bilgi mevcut değildir.

Hikâyenin başkahramanı ve anlatıcısı olan Molla hakkında detaylı bilgi yoktur. Ancak, hikâyede geçen diyaloglardan hareketle, onun aydın bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Ev sahibi, Molla’nın eski bir dostudur. Kitap okumayı seven, kültürel manada donanımlı bir karakterdir. Arap alfabesiyle nazım türünde eserler okumakta oldukça mahirdir.

Ev sahibinin hanımı hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Kişinin fiziksel ve psikolojik tanıtımına yer verilmemiştir.

Hikâyede yalnızca evin hizmetçisi Zeynep’in ismi yer almaktadır. Hikâyede ev sahibinin kızına anlattığı masalla ön plana çıkmaktadır. Aslında hikâyedeki asıl rolü, ev halkına hizmet etmek değil, masal anlatmaktır. Zeynep, bir an için misafiri bulunduğu yabancı ortamdan uzaklaştırarak, özünü hatırlamasına yardımcı olmuştur.

Ev sahibinin oğlu, meslek lisesinde okumaktadır. İslami ilimlerde dokuz yıl eğitim görmüştür. Kahramanın yaş bilgisi verilmemekle birlikte oldukça bilinçli bir çocuktur.

Ev sahibinin kızı hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir.

3.39.5. Zaman

Bir günlük zaman diliminden oluşan hikâyede olayların geçtiği zaman net olarak belirtilmemiştir. Olay, Molla’nın eski arkadaşının evine misafir olmasıyla başlamış,

evden ayrılmasıyla sona ermiştir. Olay, kronolojik zamanlıdır. Geriye dönüş tekniğine rastlanmamıştır.

3.39.6. Mekân

Hikâyede olaylar Molla'nın misafir olduğu eski arkadaşının evinde geçmektedir, ancak evin ayrıntılı tasviri yapılmamış, iki odası bulunduğu ve bu odaların birinde bir kitaplık olması dışında başka bir ayrıntıya girilmemiştir.

3.39.7. Tema

Aydın bir kişiliğe sahip Molla'nın, misafir olarak gittiği ev sahibinden dinlediği şiirleri anlayamaması, hikâyenin içeriğini oluşturmaktadır. Ev sahibi, Molla'nın bilgi birikimine güvenerek, ona güçlkle tedarik ettiği kitapları göstermiştir. Ancak Molla, kitapta yazılanları okumakta bile güçlük çekmiştir. Şiir Bülbülleri adlı hikâyede, Arap alfabesiyle yazılmış bir metnin, ilmi manada donanımlı bir kişinin bile anlamakta güçlük çektiği okuyucuya sezdirilmiştir. Dolayısıyla hikâyenin teması, Arap alfabesinin karmaşıklığından kaynaklanan anlama güçlüğüdür. Bu duruma en güzel örnek ise dokuz yıldır İslami ilimler alanında eğitim gören ev sahibinin oğludur. *“Molla dayı, vallahi dokuz yıldır İslami ilimler okuyorum, ama hala bu şairlerin dilini anlamıyorum.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 256)

3.39.8. Dil ve Anlatım

Şiir Bülbülleri adlı hikâye kahraman anlatıcının bakış açısıyla yazılmıştır. Olayları yaşayan ve nakleden kişi, Molla'dır. Molla misafir olduğu eve ve evdeki kişilere dair çeşitli gözlemlerini ve düşüncelerini dile getirmiştir. *“Evde, ev sahibi olarak kendisi ve hanımı... hanım vardı(adını yazmıyorum); bir de meslek lisesinde okuyan büyük oğlu vardı. Ben girdiğimde hepsi ayağa kalktı.*

- Hoş geldiniz. Hayırlı akşamlar. Buyurun oturun.

- Ya Allah!

Ben oturdum ve evin hanımı çıkıp gitti. Oturduğumuz odada ileri tarafta küçük bir kitaplık vardı. Kitaplığın yukarısında güzel bir hatla yazılmış, ‘Anadili-şiir’, yani Şiir

Endeleri yahut Şiir Bülbülleri vardı. Bu kitaplık, eğer hakkını vermek gerekirse, ev sahibine yaraşır bir şeydir. Bu yüzden dostum, eğitimin kıymetini bilenlerin tarafında sayılır.” (C. Memmedguluzade, 2014: 249) Yazar, Molla'nın misafir olduğu evin sahibinin, hanımının ve oğlunun ismini belirtmeyi gerekli görmemiştir.

Ev sahibi konumunda yer alan kahramanın divandan okuduğu şiirler dolayısıyla hikâyede, nazım ve nesir iç içe yer almıştır. Yazar, diyalog tekniğine belirgin şekilde yer vermiştir.

“- Ben bu kitapların hepsini önüne vermeye hazırım; ama amacım bu değil. Benim amacım sana müjde vermektir, bu yüzden seni bugün zorla buraya getirdim.

- Ne müjdesi?

- İki harika kitap ele geçirdim, ama müjdem vermezsen göstermem.

Oğlu kahkaha ile güldü ve bana şöyle söyledi:

- Hı Molla dayı, işte böyle bir işe düşersin ha! ...

Ben ev sahibine şöyle söyledim:

- Müjdem borcum olsun. Sen de getirdiğin kitapların müjde vermeye değer olabileceğine dair delil göster.” (C. Memmedguluzade, 2014: 250)

Yazar, zaman ve mekân hakkında net bir bilgi vermemiştir. Hikâyenin dili, nazım bölümleri haricinde anlaşılır düzeydedir. Hikâyedeki nazım bölümleri ise, ev sahibinin okuduğu Yeldai ve Behmen Mirza'nın divanından alınmıştır. Hikâye, halk kültürüne ait unsurlar barındırması bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Evin hizmetçisi Zeynep'in küçük kıza anlattığı masal montaj tekniği¹⁴ ne örnek teşkil etmektedir. *“Ay hanım, bir varmış, bir yokmuş, bir padişah varmış, bir de o padişahın veziri varmış. Bu vezir oldukça yiğit bir vezirmiş. Bir gün vezir kendi evinde yatarken gece vakti kapı vurulmuş, vezir uyanarak gömlekle kapıya çıkmak istemiş.”* (C. Memmedguluzade, 2014: 255) Başkahramanın, Arap harfleriyle yazılmış şiirlerden sıkılarak, evin hizmetçisinin anlattığı masala sığınması, onun halk kültürüne yakınlık duyduğuna işaret etmektedir.

¹⁴ Başkasına ait bir anlatının, zenginlik katması amacıyla başka bir metne yerleştirildiği anlatım tekniğidir.

3.40. UCUZLUK

3.40.1. Özet

Yetim bir delikanlı olan hikâyenin kahramanı yüksekokula kabul edilmesi için Nahcivan'dan Bakü'ye gelmiştir. Yüksekokul aday öğrencisi, okul müdürünün torpil yapması için başkahramandan yardım istemiş, o da yüksekokul müdürünün yanına çıkarak, yetim çocuğu okula kabul etmesini rica etmiştir. Ancak konuyla ilgili olarak okul müdürünün herhangi bir yorumu olmamıştır. Akıllı, ucuz bir yaşam sürmek olan okul müdürünün ağzından çıkan cümleler yalnızca Demirsu yaylasında yediği ucuz yumurta ve etle ilgili olmuştur. Hikâyenin başkahramanı, müdürden olumlu veya olumsuz hiçbir cevap alamadan, pişman bir şekilde odadan ayrılmış, yetimin nereye gittiğini, ne yaptığını öğrenememiştir.

3. 40.2. Zihniyet

Çarlık Rusya'nın Azerbaycan üzerinde hâkimiyet kurmasından evvel eğitim sistemi, dini anlayışla özdeşleşmekteydi. Medreselerden oluşan eğitim kurumlarındaki öğretmenler, mollalardan ibarettir. Çarlık Rusya'nın işgalinden sonra ise Rusça eğitim veren okullar açılmıştır. Halk, Rusların açtığı bu okullara karşı tepkili olduğu için, çocuklarını Rus okullarına göndermemiştir. Rus kültürünün ve eğitim sisteminin yaygınlaştığı on dokuzuncu yüzyılda, eğitim sistemini iyileştirmeye ve yenileştirmeye giden bir grup maarifçi peyda olmuştur. Maarifçilerin halk arasında yaydığı milli uyanış hareketi, Çar idaresini oldukça rahatsız etmiş, bu duruma engel olmak için Türk öğrencilerine baskı uygulamıştır. Maarifçilerin kendi fikirleri doğrultusunda Azerbaycan'da açtığı ilk modern okul, "1874 yılında Şamahı'da S.A. Şirvanî (1835-1888) tarafından açılmıştır. Bu okul, Azerbaycan'da ana dilde eğitim veren ilk okul olarak kabul edilmektedir." (Süleymanlı, 2006: 69) Açılan bu okul hem Çarlık yönetimini hem de din adamlarını tehdit eder niteliktedir. Hızla artış gösteren bu okulların kontrolü Rus yönetiminin eline geçmiştir.

Hukuk kurallarının belli bir sisteme oturmaması, eğitim sistemindeki çeşitli bozuklukları da beraberinde getirmiştir. Eğitim alanında yenileşmeye, iyileşmeye ve modernleşmeye gidilse de hukuk ve adalet sistemindeki bozukluklar, eğitim sistemindeki

ilerleyişin önüne geçmiştir. Modern eğitim verilen okullarda öğrenci başarısı dikkate alınmayarak, toplum önünde saygın kişilerin sözü, okullara öğrenci alımında kriter olarak baz alınmıştır. Öğrenci yerleştirmede uygulanan bu kriterin genel adı ise torpildir. Bakü'deki yüksekokula yerleşebilmek için Nahçıvan'dan gelen yetim delikanlı, başarılı olmasına rağmen okula yerleşememiştir. Çünkü delikanlının yardım istediği kişi, toplum içinde saygın kişiler arasında yer almamaktadır. *“Bir delikanlı, yetim olması sebebiyle yüksekokula kabul edilmesi için, Bakü'nün filan yüksekokulunun müdürü, filana torpil yaptırayım diye, Nahçıvan şehrinden yanıma geldi ve benden yardım istedi.”* (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 176)

Yapı

3.40.3. Olay Örgüsü

1. Yetim bir delikanlının başkahramanının yanına gelerek, Bakü yüksekokuluna yerleşebilmesi için yardım istemesi.
2. Başkahramanın müdürün yanına çıkararak, yetim çocuktan bahsetmesi.
3. Müdürün, başkahramanın söylediklerini duymazlıktan gelerek, Demirsu yaylasında yediği ucuz et ve yumurtadan bahsetmesi.
4. Müdürdan yanıt alamayan başkahramanın, pişman bir şekilde oradan ayrılması.

3.40.4. Şahıs Kadrosu

Üç kişilik şahıs kadrosundan oluşan hikâyede başkahramanının ismi, fiziksel ve ruhsal özellikleri hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Olayları anlatan kişi olarak, anlatıcı rolünü üstlenmiştir.

Yetim, on beş yaşında başarılı bir oğlan çocuğudur. Bunun dışında hiçbir bilgi yoktur.

Müdür, Bakü yüksekokulunda çalışmaktadır. Kendisinden torpil yapmasını isteyen kahramanı ve orada bulunan diğer delikanlıları dikkate almayarak, öğrenci alımıyla ilgisi olmayan konulardan söz etmiştir.

3.40.5. Zaman

Hikâyede, olayın geçtiği zaman ve anlatıcının okuyucuya aktardığı zaman hakkında bilgi verilmemiştir. Olay, sabah saatlerinde, bir gün içerisinde yaşanmıştır. “*Sabahleyin giyinip, yüksekokula gittim ve filan müdürü orada, kayıt odasında buldum.*” (C. Mehmetkuluzâde 2009, 176) Ayrıca müdürün başkahraman ile arasında geçen diyaloglarda geriye dönüş tekniğine yer verilerek, zaman ifade kullanılmıştır. “- *Allah seni inandırсын, bu yıl Jeleznovarski’de yiyecek bedavaydı. Meselâ, aklına ne geliyor, koyun etini kaç a mı alıyorduk? Girvenkesini yirmi iki kapiğe. Hem de nasıl et? Karaçay koyununun eti... Odunun üstüne koyar koymaz, çek ye. Öyle yumuşaktır ki!..*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 176)

3.40.6. Mekân

Hikâyede zaman kavramının aksine, mekân bilgileri geniş yer kaplamaktadır. Ancak bu mekânların detayları verilmemiş, tasvirleri yapılmamıştır. Söz konusu mekânlar hikâyede yalnızca isim olarak yer almıştır. Bakü, Nahçıvan, Barjara yaylası, Demirsu yaylası adı geçen mekânlardandır. “*Bir delikanlı, yetim olması sebebiyle yüksekokula kabul edilmesi için, Bakü’nün filan yüksekokulunun müdürü, filana torpil yaptırırım diye, Nahçıvan şehrinden yanıma geldi ve benden yardım istedi.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 176)

3.40.7. Tema

Yazar, adaletsiz bir düzene sebep olan torpile ve bürokrasideki zayıflıklara dikkat çekmiştir. Dönemin problemlerini realist bir şekilde yansıtan yazar, torpille işleyen bir sistemin olduğu yerde başarının ve emeğin önemsiz olduğu görüşünü *Ucuzluk* hikâyesi ile pekiştirmiştir. Başarılı öğrencilerin hakkının çiğnenerek, başka birisine haksız yardımda bulunmak, bir toplumun ahlaki değerleriyle örtüşmemektedir. Yasa ve kuralların ihlal edildiği toplumların perde arkasında, başta ahlaki değerlerde olmak üzere çeşitli toplumsal çöküşler yaşanmaktadır. Bu toplumsal çöküşlerin en büyük sebeplerinden birisi olan adaletsizlik, varlığını belirgin şekilde hissettirmektedir.

3.40.8. Dil ve Anlatım

Hikâye, isimsiz olarak varlığını sürdüren başkahramanın gözüyle, yani kahraman anlatıcının bakış açısıyla, okuyucuya aktarılmıştır. Yazarın üslup özelliği haline getirdiği üzere dili, oldukça sade ve akıcıdır. Konu merkezli kaleme alınan eserlerden birisi olarak *Ucuzluk* hikâyesinde gereksiz ayrıntılara, zaman, mekân ve kişi tasvirine yer verilmemiştir. İsmi belirtilmeyen başkahramana, yazarın düşüncelerini üstlenen bir paye verilmiştir. Başkahramanın karşısında yer alan müdür ise, Rusça konuşma ve yazmaya merak duyan aydınları temsil etmektedir. Müdür'ün yer adı olarak kullanacağı kelimenin Türkçesi varken o, Rusça kelimeyi tercih etmektedir. “- *Allah seni inandırсын, bu yıl Jeleznovarski'de yiyecek bedavaydı.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 176) Dolayısıyla yazar, hikâyede yer alan Rusça kelimeyi, tenkit amaçlı, kasıtlı olarak kullanmıştır.

Ucuzluk başlıklı hikâye, okul müdürünün daha az parayla hayatını geçindirme planlarını konu edinirken, diğer tarafta yazarın kinayeli üslubu gereği anlatının arka planında adi bir yaşam kastedilmiştir. Okul müdürü gerçek manada ucuz bir yaşam sürme planları yaparken, başkahraman, okul müdüründen torpil istemesiyle basit amiyane bir tavır sergilemiştir.

3.41. UYKU

3.41.1. Özet

Hacı Mirzali Ağa'nın vefatı üzerine köy sakinleri, merhumun oğlu Hacı Tağı'nın evine taziye gelmiştir. Taziye evine gelenler arasında merhumun akrabalarından Bilgeyis kadın ve eşi Molla emi de yer almıştır. Bilgeyis kadın ve eşi Molla emi, cenazenin defin işlemlerinden, okutulan Mevlid-i Şerif'e kadar merhumun oğlu Hacı Tağı'ya yardımcı olarak kötü gününde yanında olmuştur. Molla emi, Kur'an-ı Kerim okurken uyuya kalmış, Hacı Tağı'nın dokunuşuyla uykudan uyanmıştır. Kadın ve erkeklerin ayrı oturduğu taziye evinde, Molla emi, eve gitmek üzere ayağa kalkınca Hacı Tağı, Bilgeyis kadına seslenmiştir. Molla emi, içeriden gelen çarşafli kadının kendi eşi Bilgeyis olduğunu düşünerek eve doğru yürümeye başlamıştır. Ancak bir süre sonra Bilgeyis kadın ilerlemeyerek, yarı yolda sabit bir şekilde beklemiştir. Bilgeyis kadının bu hareketine sinirlenen Molla emi ne yapacağını bilememiştir. Uzaktan gelen Meşedi Cafer'in 'Bilgeyis' diye seslenmesiyle yaşanan karmaşa aydınlığa kavuşmuştur. Molla emiyle birlikte giden kadının Meşedi Cafer'in eşi Bilgeyis olduğu anlaşılınca, Meşedi Cafer de yanında Molla eminin eşi Bilgeyis'i getirerek, kendi eşini yanına almıştır. Hem Molla emi hem de Meşedi Cafer eşine hakaretler savurarak eve doğru gitmiştir.

3.41.2. Zihniyet

İslam dini, özellikle yirminci yüzyılda yaşam tarzını belirlemede önemli bir unsur olarak yerini günümüze kadar korumuştur. Halk, dini vecibeler arasında yer alan örtünmeyi ileri boyuta taşıyarak, kendi içinde anlaşmazlıklara sebep olmuştur. Kadınların örtünmek için tercih ettiği, yalnızca gözlerin görüldüğü türden bir kıyafet olan çarşaf, Celil Memmedguluzade'nin eleştiri oklarına maruz kalmıştır. Yazar, Molla Nasreddin dergisinde de kadınların yüzünü göstermesinin haram olmadığını, yalnızca bedenlerinin örtülü olması gerektiğini ayetlerle örnek göstererek ispat yoluna gitmiştir. *Uyku* hikâyesinde de kadın giysisi olarak kullanılan çarşaf, yaşanan anlaşmazlıkların ana sebebi olarak gösterilmiştir. Çarşaf dolayısıyla, toplum içinde aynı isme sahip olan birden fazla kadının, tanınması için hiçbir ayırt edici özelliğine yer verilmemiştir. Tercih edilen bu giysi, eşlerin bile hanımlarını tanıyamamasına sebep olmuştur.

Eserin yazıldığı dönemde toplumdaki yaşam biçimini yansıtması bakımından önemli bir yere sahip olan *Uyku* hikâyesi, kadına karşı sergilenen yanlış tutumu gözler önüne sermiştir. Erkeklerin kadınlardan ayrı bir yerde oturması, eşlerin hanımlarına karşı küçük düşürücü bir tavır sergilemesi dönemin bozuk zihniyetine örnek teşkil etmektedir. “*Öyle de yaptı, karısını azarladı, peşine düşürdü, götürdü. Bizim Bilgeyis de benim ardına düştü. Ben de onu azarlayarak, hatta söverek evimize götürdüm.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 168)

Yapı

3.41.3. Olay Örgüsü

1. Hacı Mirzali Ağa'nın vefat etmesi üzerine oğlu Hacı Tağı'nın evinde Mevlidi Şerif okutulması.
2. Köy sakinlerinin Hacı Tağı'nın evine taziyeye gelmesi.
3. Taziye ziyaretine gelen Bilgeyis kadının eşi Molla eminin Kur'an-ı Kerim okurken uyuyakalması.
4. Molla eminin eve gitmek için ayağa kalkmasıyla eşi Bilgeyis kadının çağırılması.
5. Molla emiyle eve giden Bilgeyis kadının duraksayarak, geri dönmesi.
6. Hanımının bu davranışına şaşırın Molla eminin ne yapacağını şaşırması.
7. Molla eminin, uzaktan gelen Meşedi Cafer'in yanında kendi eşi Bilgeyis'i görmesi.
8. Meşedi Cafer, yanındaki Bilgeyis isimli kadını Molla eminin yanında bırakarak, kendi eşi Bilgeyis'i alıp evine gitmesi.

3.41.4. Şahıs Kadrosu

Molla emi, Bilgeyis kadının eşidir. Hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Ancak hikâyede üstlendiği rol itibarıyla Molla emi, hanımına karşı saygısız ve kaba bir adamdır. Hikâyenin ana kahramanıdır.

Bilgeyis kadın, Molla eminin eşi ve çocuklarının annesidir. Merhumun uzaktan akrabası olması hasebiyle taziye evindeki işlere eşiyle birlikte yardım etmiştir.

Hacı Tağı, merhum Hacı Mirzali Ağa'nın oğludur. Babası için son görevini yerine getirerek, evde Mevlidi Şerif okutmuştur. Hakkında bilgi verilmemiştir.

Meşedi Cafer, taziye evine gelen misafirler arasındandır. Eşinin giydiği çarşaf yüzünden onu başka birisinin eşiyile karışmıştır. Meşedi Cafer de Molla emi gibi hanımına karşı saygısız ve kaba bir adamdır.

Hikâyede iki Bilgeyis kadın yer almaktadır. Bu karakterlerin çarşafly olmaları dışında hiçbir fiziksel tasvirine yer verilmemiştir. Bilgeyis kadınlardan biri, Molla eminin eşi diğer i se Meşedi Cafer'in eşidir.

Mevlidi Şerif'i okuyacak üç imam yer almaktadır. İmamlardan ikisi sarıklı olarak tasvir edilmiştir. Üçüncü imam ise diğer iki imama göre yaşça küçük ve sarıksızdır.

Meşedi Zülfükar, Hacer, Hacı Mirzali Ağa hakkında hiçbir bilgiye yer verilmemiştir.

3.41.5. Zaman

Okuyucunun olaylardan rahatlıkla çıkarım yapabilmesini sağlayabilmek için her türlü detaydan kaçınan yazar, zaman, mekân ve kişiler hakkında da detaya girmemiştir. Hikâyenin olay zamanı içerisinde yer alan Molla emi, anlatma zamanında da başrolü üstlenmiştir. Diyalog arasında olayın geçtiği ay hakkında bilgi verilmiştir.

“- *Hoca Molla Ahmet, bu ay noksan mı olacak?*

-*İmam da başını Kur'an cüzünden kaldırıp cevap verdi.*

- *Evet, noksan olacak.*

Ben de Meşedi Zülfükar'a aynı sözü söyledim.

-*Evet, noksan olacak.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 167)

Ayrıca olay, bir günlük kısa bir zaman diliminde yaşanıp, sona ermiştir.

3.41.6. Mekân

Çoğunlukla Hacı Tağı'nın evinde geçen olay, Hacı Mürsel sokağında ve Ali-Murat köprüsünde geçmiştir. Mekânların tasvirine yer verilmemiştir. Olayların geçtiği Hacı

Tağı'nın evinin, nerede olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. “*Hava çok da karanlık değıildi, bununla birlikte elimdeki fener az aydınlatıyordu. Hacı Mürsel sokağını geçtik, Ali-murat köprüsüne vardık.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 167)

3.41.7. Tema

Uyku hikâyesinde, kadınların örtünmek için giydiği çarşaf, tüm kadınların dışarıda giydiği ortak bir kıyafet olduğu için başkahraman, hanımı Bilgeyis'i diğer kadınlardan ayırt edemeyerek başka birisinin eşini ardına alarak yola koyulmuştur. Yazar, kadınların kıyafetlerine yönelik eleştiride bulunurken, örtünmek için, yüzünü dahi kapatan kadınlara sitem etmiş, kadınların geleneksel giyim tarzını ana tema olarak belirlemiştir. Daha çağdaş bir toplum haline gelebilmeyi hedef haline getiren yazar, toplumda gördüğü noksanları eserleri aracılığıyla su yüzüne çıkarmıştır.

3.41.8. Dil ve Anlatım

Hikâyenin kahramanlarından olan Molla emi, anlatıcı rolünü üstlenerek yaşadıklarını okuyucu ile paylaşmıştır. Hikâye, Molla eminin ağzından, kahraman anlatıcının bakış açısıyla anlatılmıştır. Anlatılanlar, Molla eminin kültür ve eğitim düzeyiyle sınırlıdır. Hikâyede tema, diğer tüm unsurlardan ön planda tutularak, zaman, mekân ve kişi tasvirine yer verilmemiştir. *Uyku* hikâyesi, her seviyeden okuyucunun anlayabileceği düzeyde sade, açık ve anlaşılabilir bir şekilde yazılmıştır. Halkın yaşam tarzında belirleyici unsur olarak önemli bir paydaya sahip olan İslam dini, kahramanlar arasında geçen konuşmalarda, Kur'an'dan verilen sure örnekleriyle ve dini törenlerle ön plana çıkmıştır. “*Ben oturunca bunlardan biri yüksek sesle ‘Fatiha’ dedi. Cemaatten kimi ‘Bismillah’, kimi ‘Elhamdülillah’ deyip, hepsi içinden okumaya başladı.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 166) Anlatıda diyalog tekniğine başvurulmuştur.

3.42. YENİ HABER

3.42.1. Özet

Tükezban teyzenin gelini, tavuklara yem verirken içlerinden birisinin eksik olduğunu fark etmiştir. Gelin, eksik olan sarı tavuğun, Fatma teyzenin evine gitmiş olabileceğini düşünerek Fatma teyzenin evine gitmiştir. Tavuğun orada olup olmadığını sormak için kafasını pencereden uzatan gelin, Çerçi Zalha'ya yakalanmıştır. Çerçi Zalha ise gelinin kafasını pencereden içeriye uzatmasını yanlış yorumlamış, evde bir erkeğin olabileceğini, başkasının evini gözetlemenin ayıp olduğunu söyleyerek geline sitem etmiştir. Tükezban teyzenin gelini kafasını pencereden uzatmasının sebebini açıklasa da Çerçi Zalha bu durumu akrabası Hansenem'in kulağına, "*Tükezban teyzenin gelini Fatma teyzenin oğlunu gözetliyordu.*" şeklinde anlatmıştır. Hansenem de Çerçi Zalha'dan öğrendiği bu haberi akrabası Şerebanı bacının kulağına, "*Tükezban teyzenin gelini Fatma teyzenin oğluyla oynaşmış.*" şeklinde fısıldamıştır. Bu şekilde dilden dile dolaşan, dallanıp budaklanan mesele Tükezban teyzenin ve oğlu Kerbelayı Kasım'ın kulağına gelmiş, ana oğul sabaha kadar gelini öldüresiye dövmüştür. Kerbelayı Kasım birkaç gün sonra haberin iftira olduğunu öğrense de bu defa da Fatma teyze ile pencerede konuşmasından dolayı hanımını dövmeye devam etmiştir.

3.42.2. Zihniyet

1908 yılında kaleme alınan *Yeni Haber* adlı hikâye, Molla Nasreddin dergisinde Lağlağı mahlası ile yayınlanmıştır. Azerbaycan halkının kadınlara yaklaşımını trajikomik bir şekilde anlatan yazar, erkeğin kadına hatta kadının kadına olan art niyetli tavrına dikkat çekmek istemiştir. Sokağa çıkan bir kadının her an yanlış bir şey yapabilecek potansiyelde olduğunu düşünen halk, ona türlü iftiralar atmaktan çekinmemiştir. Hikâyede ise dönem zihniyetini bünyesinde barındıran iki unsur dikkat çekmektedir. Bunlardan birisi cehalet, diğeri ise kadına söz hakkı tanınmamasıdır. Tükezban teyzenin gelinin başına gelen çirkin olayların temeli eğitimsizliğin getirdiği cehalet olsa da halkın toplu halde kadına söz hakkı tanınmaması Tükezban teyzenin gelinine hazin bir son hazırlamıştır.

Yapı

3.42.3. Olay Örgüsü

1. Tükezban teyzenin gelininin tavuklara yem verirken, içlerinden birisinin eksik olduğunu fark etmesi.
2. Gelinin, kaybolan tavuğun Fatma teyzenin evine gitmiş olabileceğini düşünerek, Fatma teyzenin penceresinin önüne gitmesi.
3. Gelinin, pencereden kafasını uzatarak, Fatma teyzeye, sarı tavuğun orada olup olmadığını sorarken, Çerçi Zalha'ya yakalanması.
4. Çerçi Zalha'nın, Tükezban teyzenin gelininin kafasını pencereden içeriye uzatmış vaziyette görmesiyle onun, Fatma teyzenin oğlunu gözetlediğini düşünmesi.
5. Çerçi Zalha'nın Tükezban Teyzenin gelininin, Fatma teyzenin oğlunu gözetlediği haberini komşusu Hansenem'e anlatması.
6. Hansenem'in, Çerçi Zalha'dan aldığı yanlış bilgiyi üzerine ekleyerek, komşusu Şerebanı'ya anlatması.
7. Tükezban teyzenin gelini hakkında çıkan dedikodunun kısa sürede şehre yayılması.
8. Dedikodunun, Kerbelayı Kasım ve Tükezban teyze tarafından duyulmasıyla, gelinin günlerce dayak yemesi.

3.42.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin başkahramanı, Tükezban teyzenin gelinidir. Ancak ne gelin hakkında ne de Tükezban teyze hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Tükezban teyzenin gelini saf ve cahil bir kadındır. Hakkında çıkan dedikodulara ve eşinin işkencelerine sesini çıkaramayan pasif bir karakterdir.

Tükezban teyzenin adı hikâyede sıklıkla geçmesine rağmen hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Hikâyenin cahil karakterlerindedir.

Kerbelayı Kasım, Tükezban teyzenin oğludur. Hanımına hiçbir söz hakkı tanımayan ve değer vermeyen Kerbelayı Kasım da hikâyenin cahil karakterlerindedir.

Çerçi Zalha, Hansenem ve Şerebanı hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Şehre Tükezban teyzenin gelini hakkında yalan haber yayan kişilerdir.

3.42.5. Zaman

Hikâyede olayların geçtiği zaman dilimi hakkında net bir bilgi mevcut değildir. Olay, birkaç günlük süreçte yaşanmıştır. “*Ancak birkaç gün sonra Tükezban teyze ve oğlu tüm söylenenlerin iftira olduğuna yavaş yavaş emin oldu. Ama Kerbelayı Kasım yine her fırsatta hanımını, ‘Niye sen pencereden Fatma teyze ile konuştun’ diyerek dövmeyle devam ederdi.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 196) Olay, Tükezban teyzenin gelininin tavuklara yem vermesiyle başlamış, hakkında çıkan dedikodular yüzünden Kerbelayı Kasım’ın hanımını dövmesiyle sona ermiştir. Kronolojik zamanlı hikâyede herhangi bir geriye dönüş tekniğine rastlanmamıştır. Hikâyede Kerbelayı Kasım’ın eşini dövdüğü zaman akşam saatleri olarak geçmektedir. “*Bir saat geçmeden yeni haber şehrin her yerine yayıldı. Şerebanı teyze Esmer teyzeye, Esmer teyze Gülsüm bacıya, Gülsüm Bacı Sakine teyzeye, Sakine teyze Nurcihan’a, Nurcihan Pericihan’a... Sonunda bu haber Tükezban teyzeye ulaştı. Akşam saatleri gelinin kocası Kerbelayı Kasım, eve döner dönmez Tükezban ayağa kalktı ve çarşafını çevire çevire, ‘Ben bu ahmakla aynı evde oturmam; bu eve ya ben fazlayım ya gelin.’ dedi.*” (C. Memmedguluzade, 2009: 196)

3.42.6. Mekân

Hikâyede olayların geçtiği mekân, Fatma teyzenin evinin önü ve Tükezban teyzenin evidir. Ancak ne Fatma teyzenin ne de Tükezban teyzenin eviyle ilgili bilgi net bir şekilde verilmemiştir. Yazarın, hikâyenin sonuna bıraktığı nottan yola çıkarak, olayların Azerbaycan’da geçtiği bilgisine ulaşabiliriz. “*Molla Nasreddin, 3 Haziran 1908, No 26*” (C. Memmedguluzade, 2009: 197)

3.42.7. Tema

Kadın problemine başka bir yönden yaklaşan yazar, bir taraftan başkasının evini gözetlemenin günah olduğunu düşünen karakter ile suçsuz bir kadına iftira atan karakteri tek vücutta buluşturmuştur. Zıt ve kendi içerisinde tutarsız davranış sergileyen karakterleri bir arada toplayabilmek, yazarın diğer eserlerinde de sıklıkla başvurduğu bir

yöntemdir. “ *Ey kız, ya başkasının evinde erkek varsa, günah değil mi, milletin evini gözetliyorsun? Gelin, ‘sarı tavuğumuz Fatma teyzeğilin eve girmişti, onu soruyordum.’*” (C. Memmedguluzade, 2009: 195) Çerçi Zalha, Tükezban teyzenin gelininden işin aslını öğrenmesine rağmen hakkında yalan haberler çıkarmaya devam etmiştir. Dini inançları çıkarları doğrultusunda kullanma, dedikodu, kadına şiddet gibi unsurları bünyesinde barındırsa da hikâyede güçlü bir şekilde ön plana çıkan unsur olarak iftira, ana tema olarak karşımıza çıkmaktadır.

“*Hansenem bir o taraf bir bu tarafa bakıp, kafasını Şerebanı bacının kulağına götürerek yavaşça fısıldadı:*

- *Yeni haberi duymadın mı?*

- *Yok, duymadım.*

- *Ay kız Şerebanı, vallahi başımıza taş yağacak. Diyorlar ki, Tükezban teyzenin gelini duvardan gizlice Fatma teyzenin evine girip Fatma teyzenin oğluyla oynayıyormuş. Aniden diğer taraftan gelinin kocası, yani Tükezban teyzenin oğlu gelip, durumu görmüş. Hanımını o kadar dövmüş ki, o ahmak kızı ahmak yorgan döşek yatıyormuş.”* (C. Memmedguluzade, 2009: 196) Çerçi Zalha’nın yaydığı yalan haber, tüm köye yayılarak günahsız bir kadının, günlerce eşi tarafından işkence görmesine sebep olmuştur. Ancak haberin yalan olduğu öğrenilse de Kerbelayı Kasım eşini dövmeye devam etmiş, annesi de oğluna bu konuda destek olmuştur.

3.42.8. Dil ve Anlatım

Yeni Haber adlı hikâye, hâkim anlatıcının bakış açısıyla anlatılmıştır. Diyalog tekniğine sıklıkla başvuru hikâyede, Tükezban teyzenin gelininin başından geçen olaylar, trajikomik bir şekilde kaleme alınmıştır. Hikâye, her düzeyden okuyucunun rahatlıkla anlayabileceği düzeyde, sade bir dille yazılmıştır. Köy hayatındaki sıradan bir günle başlayan hikâye, hazin bir sonla bitmiştir. Yazar, şahıs kadrosu hakkında, zaman ve mekân hususunda yeterli bilgi vermemiştir. Yazarın, okuyucuya sunmak istediği mesaj, diğer hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyede de önceliği haline gelmiştir.

3.43. ZEYNAL USTA

3.43.1. Özet

Mağdusi Agop adlı Ermeni, Rusya'da okuyan oğlu geleceği için evinde birkaç tadilat yaptırmak istemiştir. Bunun için dükkân komşusu Hacı Resul'ün yanına giderek evinin çatısını yaptırmak için bir usta tavsiye etmesini istemiştir. Hacı Resul de Mağdusi Agop'a İran'dan yeni gelen Zeynal Usta'yı tavsiye etmiştir. Sabahtan akşama kadar evin çatısını onarması için Zeynal Usta, çırağı Kurban ile Mağdusi Agop'un evine gelmiştir. İşe başlayan Zeynal Usta bir yandan sohbet etmeye ve sigara içmeye başlamıştır. Kısa süre sonra sigara, çay ve sohbet, yapacakları işi ihmal etmelerine sebep olmuştur. Zeynal Usta, her fırsatta konuyu dine bağlayarak, dini bilgilerini çırağı Kurban'a ve Mağdusi Agop'a pazarlamaya başlamıştır. Ancak dini yaşantısı işinin önüne o kadar geçmiştir ki söz verdiği işi tamamlayamadan evden ayrılmıştır.

3.43.2. Zihniyet

1906 yılında yazılan *Zeynal Usta* hikâyesi, yirminci yüzyıl şark topluluklarının vaziyetini anlatır niteliktedir. Hikâyede hayatı, yalnızca namaz kılmak, Kerbela'ya gitmekten ibaret sayan Zeynal Usta, Ermeni olan Mağdusi Agop'u küçük görerek, domuz eti yediği için onun cehennemde yanacağını düşünürken, kendisini Allah'ın sevgili kullarından kabul etmiştir. Dönemin cahil dindar insanlarını sembolize eden Zeynal Usta, Müslüman olmayan birisinin eşyasını kullandığı zaman bile dünya âlemin mundar olduğunu düşünen dindar ancak cahil bir insandır. Mağdusi Agop ise yirminci yüzyılda iç içe geçen Azeri ve Ermeni toplumlarından aydın insanı temsil etmiştir.

Küçük kız çocuklarının evlendirilmesinin normalleştiği bir toplumda Zeynal Usta da gençlik yıllarında altı yedi yaşlarında bir kız çocuğuyla evlendirilmek istenmiştir. Ancak Zeynal Usta Kerbela ziyaretine gitmeyi tercih ederek evlenmek istememiştir.

Yapı

3.43.3. Olay Örgüsü

1. Mağdusi Agop adlı Ermeni'nin Moskova Üniversitesi'nde okuyan büyük oğlundan geleceğine dair haber alması.
2. Oğlundan haber alan Mağdusi Agop'un evin tavanını onarması için usta araması.
3. Hacı Resul'ün İran'dan gelen Zeynal Usta'yı tavsiye etmesi üzerine usta ve çırağın Mağdusi Agop'un evine gelmesi.
4. Zeynal Usta ve çırağı Kurban'ın işini savsaklaması ve bu duruma canı sıkılan Mağdusi Agop'un soluğu, Hacı Resul'ün yanında alması.
5. Zeynal Usta'nın Ermeni'nin bakracıyla su getirdiği için mundar olduğunu düşünerek söz verdiği işi yarım bırakıp evi terk etmesi.
6. Mağdusi Agop ve karısının ustanın, evde bıraktığı dağınıklığı toplaması.

3.43.4. Şahıs Kadrosu

Mağdusi Agop, oğlunu tıp eğitimi alması için Rusya'ya göndermiş, bilinçli, eğitilmiş, eşine ve onun sözlerine değer veren birisidir. Evini yaptırmak için tavsiye üzerine bulduğu ustalarla çeşitli sıkıntılar yaşamıştır.

Zeynal Usta, hikâyenin başkahramanıdır. Şark toplumlarının cahil dindar tiplemesidir. Dini düşünceleriyle ön plana çıkmaya çalışmaktadır. Sığ fikirleri yüzünden, Müslüman olmayan birisinin bakracını kullandığı için dünya âlemi mundar saymıştır.

Kurban, Zeynal Ustanın çırağıdır. Kurban da ustası gibi cahil, basit düşünceli birisidir. Zeynal Usta ile birlikte Mağdusi Agop'un evine gelerek, ustasına yardım etmiştir. Ermeni'nin bakracını kullanarak ustasına yanlış yapmıştır.

Mağdusi Agop'un dükkân komşusu olan Hacı Resul, evini yaptırmak için Mağdusi Agop'a Zeynal Usta'yı önermiştir. Hacı Resul, cahil bir adamdır. Bir insanın iyi olmasının ölçütünü namaz kılmak olarak görmektedir.

Hikâyede sadece varlıklarıyla bilinen hatta kimi zaman ismi bile zikredilmeyen kahramanlar vardır. Bunlar; Cafer Ağa, Mağdusi Agop'un büyük ve küçük oğlu, Mağdusi Agop'un karısıdır. Bu kişilerin fiziki özellikleri ve ruh halleri hakkında herhangi bir açıklama yapılmadığı için dekoratif unsur durumundaki kişiler arasında yer almıştır.

3.43.5. Zaman

Sanatlı bir anlatımı geri plana atarak, olayı anlatmak ve okuyucuya mesajı ulaştırmak amacı güden yazar, bu hikâyesinde “*Temmuz, 1905, Tiflis*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 134) şeklinde bir zaman ifadesi kullanmıştır. Bu tarih, hikâyenin yazım tarihidir.

Olaylar kronolojik olarak ilerlemektedir. Geçmişe yönelik zaman ifadesi kullanılsa da bunları kahramanları tanımaya yönelik parantez içleri olarak değerlendirebiliriz. “*Bu dört buçuk yıl zarfında, sadece bir defa bundan üç yıl önce, anne ve babasını görmeye gelmişti.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 122)

3.43.6. Mekân

Yazarın, hikâyenin sonunda verdiği “*Temmuz, 1905, Tiflis*” ifadesinden hareketle olayların Tiflis’te geçtiği bilgisine ulaşmaktayız. Bu bilgi dışında Moskova Üniversitesi hikâyede adı geçen belirli mekânlar arasındadır. “*Bu genç, Moskova Üniversitesi’nde dört buçuk yıl tahsil görüp, derslerini vermiş, vatanına geliyordu.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 122) Okuyucu, Mağdusi Agop’un büyük oğlunun Moskova’da dört buçuk yıl zaman geçirdiğinden haberdardır. Diğer belirli konumlardan birisi de Zeynal Usta’nın geldiği yer olarak belirtilen İran’dır. “*Mağdusi Agop, gidip dükkân komşusu Hacı Resul’e derdini anlatınca, Hacı Resul, İran’dan yeni gelen Zeynal Usta’yı, Mağdusi’ye övdü.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 123) Ancak Moskova Üniversitesi ve İran hakkında tasvire yer verilmemiştir. Bu konular hikâyede yalnızca isim olarak yer almıştır.

Olayın neredeyse tamamının geçtiği yer Mağdusi Agop’un evidir. Mekânsal tasvire yalnızca Mağdusi Agop’un evinin tanıtımında yer verilmiştir. “*Odaların bir noksanı yoktu; duvarların kâğıdı yeni ve temizdi. Tahta döşemeler de yeni cilalanmıştı. Ancak bundan birkaç gün önce, şiddetli yağın yağmurdan, misafir odasının tavanının bir parça sıvası, lamba asılan çengelin bir yanından pencereye doğru dökülmüştü.*” (C. Mehmetkuluzâde 2009, 122)

3.43.7. Tema

Hikâyelerinin birçoğunda yer alan cehalet kavramı, bu hikâyede Zeynal Usta'nın üzerinde vücut bulmuştur. Şark toplumlarında sıkça karşımıza çıkan Zeynal Usta tiplmesi tam olarak hayatın içinden seçilmiş bir kişidir. Dini yanlış anlayıp yanlış değerlendiren Zeynal Usta Ermeni'nin bakracını kullanarak günah işlediğini düşünmüştür. Cahil dindar bir tiplme olan Zeynal Usta, yazı güzelliğini eğitim düzeyi olarak yeterli bulurken, Gülistan'ı okumayı da eğitilmiş olmak için kâfi görmüştür.

“Usta, sigarayı ağzına alıp, işine başladı ve sordu.

- Ağa, oğlun kaç yıldır okuyor?

Mağdusi cevap verdi.

- On dört yıldır okuyor.

- Maşallah, maşallah. Ağa, öyleyse, çok kitap okumuş olmalı.

- Çok okumak da söz mü?

- Maşallah, maşallah. Ağa, öyleyse hattı da güzeldir.

Mağdusi Agop sordu.

- Nasıl hattı?

- Yani yazısı, kalemi.

- Elbette, güzel.

Zeynal Usta, malayı tahtanın üstüne koydu ve sönmüş sigarasını yakıp, tahtanın üstüne çömeldi ve konuşmaya başladı.

- Ağa, ne kadar güzel olursa olsun, yemin ederim ki, bizim okuyanların hattı gibi olmaz. Bizi yaratana yemin ederim ki memlekette kardeşimin bir oğlu var. On üç, on dört yaşlarında. Yani diyeceksin ki, çok ders mi okumuş? Hayır. Topu topu yedi sekiz yıl mescide gitti. ‘Gülistan’¹⁵ 'in sadece ikinci bölümüne kadar okudu. Ama gel hattına bak, Allah bağışlasın. Allah kendi güzelliği hatırına senin de evladının acısını göstermesin.”

(C. Mehmetkuluzâde, 2009: 126)

¹⁵ İranlı şair Sadi Şirazi'nin eseridir.

3.43.8. Dil ve Anlatım

Yaşanılan olayların tamamına hâkim olan, aynı zamanda farklı mekânlarda gözlemcilik eden bir anlatıcı vardır. Bu anlatıcı, hâkim anlatıcının bakış açısını kullanarak olayları nakletmiştir. Anlatıcı kahramanların iç dünyaları hakkında bilgi vermese de, aynı zaman diliminde farklı mekânlarda varlığını hissettirmiştir. “*Bu dakikalarda, Hacı Resul, Mağdusi ile konuşuyordu. Mağdusi'ye Zeynal Usta'yı çoktandır tanıdığını, Zeynal Usta'nın mümin, gayretli, sadık, çalışkan, becerikli, akıllı, son derece vefalı, şimdiye kadar namazını kazaya bırakmamış biri olduğunu söyleyerek, inandırmaya çalışıyordu.*” (C. Mehmetkuluzâde, 2009: 134)

Zeynal Usta hikâyesinde diyalog tekniğine sıklıkla başvurmuştur. Zeynal Usta ve çırağı Kurban arasında geçen konuşmalar örnek niteliğindedir.

“- *A çocuk, Hazreti Abbas aşkına, boş boş konuşma! Öyle söylüyorsun ki, pişmiş tavuğu bile güldürürsün. Adam nasıl bitirmez? O iş mi ki bitiremeyeyim?*

- *Ama usta, ben bitiremeyeceksin demiyorum ki, şunu söylüyorum, işi bitiremezsen?*

- *A çocuk İmam Hüseyin aşkına, kendini adamdan sayma.*” (C. Mehmetkuluzâde 2009, 130) Dini fikirleriyle ön plana çıkmaya çalışan Zeynal Usta sıklıkla dinsel ifadelerle başvurarak fikirlerini pekiştirmeye çalışmıştır.

Oldukça sade bir dil kullanan yazar, karakterlerin yaptığı işe, inandığı dine, buldukları pozisyonuna göre konuşma üslubu belirlemiştir. Cahil bir adam olan Zeynal Usta ile çağdaş insanı temsil eden Mağdusi Agop farklı dünya görüşüne sahip, ortak mevzuları olmayan iki zıt karakterdir.

3.44. ZİRAAT MÜHENDİSİ

3.44.1. Özet

Pirsakız köyünde, ekinler biçilmeye hazır hale geldikten belli bir süre sonra başaklar dökülmeye başlamıştır. Hasat zamanına bir iki hafta kala ekinlerin başaklarındaki dökülme, köylüyü düşünmeye sevk etmiştir. Köylü, kimi zaman sabaha karşı birisinin başakları kestiğini düşünmüş kimi zaman çekirge ve kurttan şüphelenmiştir. İşin aslını öğrenmek ve başlarına gelen bu talihsizliğe son vermek isteyen köylü, köye bir ziraat mühendisini davet etmiştir. Köyde misafirlerin ağırlanacağı müstakil bir ev bulunmadığı için ziraat mühendisi, Hasan Bey'in evine götürülmüştür. Ziraat mühendisi ve yanında gelen memurlar, Hasan Bey'in evinde bir şeyler yedikten sonra ekinleri kontrol etmek için tarlaları gezmeye başlamıştır. Ziraat mühendisi tarlaları kontrol etmeye gittikten sonra Hasan Bey de ziraat mühendisinin memnun kalması için bir koç kesmiş ve Ermeni köyünden de alkollü içecek getirtmiştir. Tarlaları kontrol etmeyi bitiren ziraat mühendisi sevinçle Hasan Bey'in evinin önüne gelmiştir. Ziraat mühendisi, peçete arasında getirdiği şeyi ev ahalisinden istediği alkolün içerisine bırakarak evin önünde toplanan köy halkına, ekinlere musallat olan şeyin, tarladan getirdiği böcek olduğunu açıklamıştır.

Ziraat mühendisi bir yandan yemek yiyip kendisi için getirilen içkiden içerken, diğer yandan onlara böcekler hakkında malumat vermiştir. Ancak ziraat mühendisi, merkezdeki laboratuvarda incelemek üzere bir kenara bıraktığı böceği unutmuş ve kendisini götürmeye gelen otomobile binerek hızla gözden kaybolmuştur. Köylüler, at üstünde ziraat mühendisinin peşinden gitse de otomobilin hızına yetişememiştir. Başta ziraat mühendisinin böceği almak için geri döneceğini ya da birisini göndereceğini düşünen köy halkı bir müddet çaresizce beklemiştir. Ancak ziraat mühendisinin gelmeyeceğini anlayan Hasan Bey, alkol içinde yüzen böceğin haline acıyarak, onu götürüp tarlaya bırakmıştır.

3.44.2. Zihniyet

Sovyet hâkimiyetinin 1920 ve 1930'lu yıllarında yaşanan sürecin (Habibbeyli, 2009) kaleme alındığı *Ziraat Mühendisi* adlı hikâye, yönetimin köy halkına karşı

ilgisizliğini ve köy halkının cahilliğini yansıtan nitelikte bir eserdir. Sovyet hükümetinin ilk yıllarında yaşanan başıboşluk, kargaşa ve adaletsizlik yazarın bu dönem eserlerinde sıklıkla değindiği hususlardandır. Köye güçlkle getirilen mühendis, köy halkına böcekler hakkında bilgi verdikten sonra asıl yapması gereken işi unutarak geri dönmüştür. Burada ziraat mühendisine yazar tarafından yüklenilen gizli bir görev vardır. Bu görev, cahil toplumu zirai konularda aydınlığa kavuşturmaktır. *“Ağalar, buraya bakın. Bu hayvanın vücudu örümcek gibi iki kısımdan oluşmuştur. Çoğunlukla tahılların içinde yaşamaktadır. Başı ve göğsü üzerinde altı eşit boynuzu, altı eşit ağız organı ve beş eşit bacağı vardır. Karnı uzun ve üzerindeki bacaklar oldukça küçük ve zayıftır.”* (C. Memmedguluzâde, 2014: 240) Dolayısıyla değinilen ana husus Azerbaycan toplumunun cahilliği noktasıdır. Halk, ekinlerini talan eden şeyin sebebini öğrenebilmek için köye ziraat mühendisi çağırmıştır. Köye gelen ziraat mühendisi ekinlere musallat olan böceği unutarak geri gidince, köy halkı birkaç gün çaresizce bekledikten sonra böceğin haline acıyarak, onu yeniden tarlaya bırakmıştır. Böylece ekinlerin durumu onulmaz bir hal almıştır. Köye ne ziraat mühendisi geri dönmüştür ne de böceği almak için başka birisi gönderilmiştir. Köylünün ekinlerine musallat olan böcek konusundaki şikâyeti, yönetim tarafından ilgisizlikle karşılanmıştır.

Yapı

3.44.3. Olay Örgüsü

1. Tarlalardaki ekinlerin başaklarında dökülme meydana gelmesiyle köy halkının başlarına gelen musibetin sebebini anlamaya çalışması.
2. Köy halkının ekinlerin durumuyla ilgili şehre haber yollaması.
3. Köye ekinlerin durumunu kontrol etmek için ziraat mühendisinin gelmesi.
4. Ziraat mühendisinin Hasan Bey'in evine misafir olduktan sonra yanında gelen memurlar ile birlikte tarlaları kontrol etmeye çıkması.
5. Ziraat mühendisinin elinde tuttuğu peçeteyle Hasan Bey'in evinin önüne gelmesi ve köy halkına ekinlere musallat olan haşereyi koymak için ev halkından alkol istemesi.
6. Hasan Bey'in ziraat mühendisinin içmesi için Ermeni köyünden getirttiği alkolü şişeye doldurarak, ziraat mühendisine vermesi.

7. Ziraat mühendisinin böceği alkollü şişeye bırakması.
8. Yemek masasına geçen ziraat mühendisinin köy halkına elindeki böcek hakkında bilgi vermesi.
9. Ziraat mühendisinin böceği köyde unutarak, şehre dönmesi.
10. Köye böceği almak için herhangi birisinin gelmeyeceğini anlayan Hasan Bey'in şişedeki böceği tarlaya bırakması.

3.44.4. Şahıs Kadrosu

Hikâyenin başkahramanı ve anlatıcısı aynı kişidir. Hakkında hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Hasan Bey'in evine misafir olarak gelen kahraman, olayları gözlemleyen ve yorumlayan konumundadır. Kahramanın kendi fikirleri hakkında bilgi verdiği bölümlerden yola çıkarak onun, bilime değer veren, aydın bir insan olduğu bilgisine ulaşmaktayız.

Köye gelen ziraat mühendisine ev sahipliği yapan Hasan Bey, çaresizlik içinde kıvranan köy halkı arasında yer almaktadır. Misafirperver bir kişiliğe sahiptir. Ekinleri talan eden böceğin haline acıyarak, onu yeniden tarlaya bırakan cahil bir kişidir.

Ziraat mühendisi, yönetim tarafından köye gönderilmiştir. Cahil halk karşısında bilgin bir tavır sergilemektedir. Fiziksel özellikleri, sarı saçlı, sarı benizli olarak tasvir edilmiştir.

Ziraat mühendisinin yanında gelen üç kişi hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir.

3.44.5. Zaman

Ziraat mühendisi adlı hikâyede olay, ekinlerin başaklarındaki dökülmeyle başlamış, ziraat mühendisi tarafından unutulmuş böceğin yeniden tarlaya bırakılmasıyla sona ermiştir. Olay zamanı, başkahramanın Hasan Bey'in evinde bulunduğu iki haftalık bir süreçte yaşanmıştır. *“Ben Hasan Beylerde iki hafta misafir oldum. Bu yıl tahılın başında bir sıkıntı olduğunu, tahılın başaklarında dökülme olduğunu ve çiftçilerin ne kadar uğraşsalar da bu durumun sebebini bulamadıklarını orada öğrendim.”* (C. Memmedguluzâde, 2014: 238) Olay, geriye dönüş tekniğiyle ilerlemektedir. *“Bundan iki yıl önce Pirsakız köyünde Hasan Beylere misafir olmuştum.”* (C. Memmedguluzâde,

2014: 238) Hikâyenin olay zamanı ve anlatma zamanı arasında ortaklık söz konusu değildir.

3.44.6. Mekân

Hikâyede olayların geçtiği ana mekân Pirsakız Köyü'nde Hasan Bey'in evidir. “*Bundan iki yıl önce Pirsakız köyünde Hasan Beylere misafir olmuştum.*” (C. Memmedguluzâde, 2014: 238) Anlatıcı, olayların geçtiği mekânın atmosferi hakkında tasvir yoluyla okuyucuya bilgi vermiştir. “*Havalar güzel gidiyor, sık sık yağmur yağıyordu. Yeşil otlar diz boyu olmuştu. Tahıllar da çok iyiydi. Ve hepsinden önemlisi Pirsakız Köyünün çevresinde çekirge gözükmiyordu.*” (C. Memmedguluzâde, 2014: 239)

Hikâyede kullanılan diğer mekânlardan birisi, anlatıcının olayları aktardığı yer olan Bakü, diğeri ise Hasan Bey'in mühendis için şarap getirdiği yer olan Karakent'tir. Ancak bu mekânların tanıtımı için tasvir tekniğine başvurulmamıştır.

3.44.7. Tema

Ziraat Mühendisi adlı hikâyede, tek geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan köy halkının çaresizliği okuyucuya sunulmuştur. Çaresizlik temalı hikâyede, başına gelen musibetten kendi imkânlarıyla kurtulamayan köy halkı, yönetimin göndereceği ziraat mühendisine muhtaç durumdadır. Köye gelen ziraat mühendisi de halka böcekler hakkında bilgi verdikten sonra böceği köyde unutarak geri dönmüştür. Aradan iki yıl geçmesine rağmen tarlaların akıbetini soran olmamıştır. “*Hasan Bey, geçen yıl Bakü'ye bize misafir olarak gelmişti. Bir iki ay içerisinde böceğin dağılmaya ve harap olmaya başladığını, sonunda şişenin içindeki böceği içkiyle birlikte tarlaya dökmeye mecbur kaldığını anlattı.*” (C. Memmedguluzâde, 2014: 242)

3.44.8. Dil ve Anlatım

Hikâye, kahraman anlatıcının bakış açısıyla, sade bir dil ve her seviyeden okuyucunun anlayabileceği düzeyde kaleme alınmıştır. Anlatıcının hikâyeye kısa aralar vererek, düşüncelerini dile getirmesiyle iç çözümleme tekniğine gidilmiştir. “*Şimdiki ziyafet sofrasından bu mukaddes netice gerçekleşebilecek mi gerçekleşemeyecek mi, bunu ancak eşi ve benzeri olmayan Allah bilir. Netice ne olursa olsun şimdi şu saatte masanın*

üstündeki koçun kebabı ve Karakent şarabı elimizdeki tek kazançtır. Bu benim kendi düşüncem.” (C. Memmedguluzâde, 2014: 241) Hikâyede, yazarın sıklıkla tercih ettiği yöntemlerden birisi olarak diyalog tekniğine başvurulmuştur.

“Allaha emanet olun. Selametle kalın.

- Sağ olun.

- Allah uzun ömür versin.

- Selametle kalın.

- Allaha emanet olun.

- Allaha emanet olun...” (C. Memmedguluzâde, 2014: 241)

Ayrıca yazar, hikâye kahramanlarını buldukları konum ve statüsüne uygun şekilde konuşturmaya da özen göstermiştir.

3.45. DELİ¹⁶

3.45.1. Özet

Molla Nasreddin, yorgun argın işten eve dönerken, kendisinin hemşerisi olduğunu iddia eden bir adamla karşılaşmıştır. Bu adamın adı Kurbankulu Bey'dir. Kurbankulu Bey, kendisini Kale Mahalleli Hacı Nevruz Ağa'nın kardeşinin oğlu olarak tanıtmış ve Molla Nasreddin'e tüm geçmişiyle birlikte ailesinden söz etmiştir. Molla Nasreddin, Kurbankulu Bey'i tanımamasına rağmen evine misafir olarak davet etmiş, ancak Kurbankulu Bey, öncelikle Molla Nasreddin'in, kendi evine gelmesi şartını koşmuştur. Molla Nasreddin, çok yorgun ve aç olduğu için Kurbankulu Bey'in teklifini nazikçe reddetmiştir. Dinlenmek ve karnını doyurmak üzere evinin merdivenlerini çıkan Molla Nasreddin, dışarıdan Kurbankulu Bey'in bağırışını duymuştur. Eve geldiği zaman ise küçük kızından Kurbankulu Bey adında birisinin kendisini sorduğunu öğrenmiştir.

Molla Nasreddin, akşam çay içerken pencereden Kurbankulu Bey'in elleri belinde yukarıya doğru baktığını görmüştür. Kurbankulu Bey yukarıya doğru onu çaya davet etmiştir. Molla Nasreddin ise nazikçe reddederek, Kurbankulu Bey'i kendi evine davet etmiştir. Karşısına çıkan adamdan etkilenen Molla Nasreddin, rüyasında Kurbankulu Bey'i anlattıklarını tekrarlarlarken görmüştür.

Sabah kapısının önünde duran Kurbankulu Bey'i atlatarak işe giden Molla Nasreddin, eve giderken Kurbankulu Bey'in yeniden sokakta bağırduğuna şahit olmuştur. Molla Nasreddin'in geldiğini gören Kurbankulu Bey, onun yakasına yapışarak ailesinden bahsetmeye başlamıştır. Bir şekilde Kurbankulu Bey'den kurtulan Molla Nasreddin, eve girerek, karnını doyurmuş, ancak bir saat sonra Kurbankulu Bey'in yeniden aşağıda, elleri belinde, birilerinin önünü keserek ailesinden bahsettiğini görmüştür.

Molla Nasreddin, bir gün iş yerindeyken hemşerisine Kurbankulu Bey'den bahsetmiştir. Hemşerisi ise Molla Nasreddin'e, Kurbankulu Bey'in deli olduğunu söylemiştir.

¹⁶ Faydalandığımız doktora tezinde Zırlama olarak aktarılan hikâyenin asıl tercümesi Deli'dir. Hikâyenin konusu bu başlık ile değerlendirilmiştir.

3.45.2. Zihniyet

Sovyet döneminin ilk yıllarında (Habibbeyli, 2009) kaleme alınan *Deli* adlı eserde yazar, üst düzey insanları ve olağanüstü olayları değil, sıradan, basit, eğitimsiz insanlarla, günlük hayatta karşımıza çıkması muhtemel olayları yansıtmayı amaçlamaktadır. Yazar, Sovyet döneminde baş gösteren olayları, günlük haberleri bir delinin ağzından, anlatıcıya ve sokaktan geçen diğer insanlara duyurmaktadır. “*Meşedi Cafer Moskova’ya gelip gidiyor, Meşedi Kurbanali dişlerini yaptırmak için Tiflis’e geldi. Kervanlar Horasan’dan geldi, Hacı Hasan’ın oğlu Muhsin hasta oldu, doktora getirdiler. Osmanlı ile Ruslar Kars üzerinde müzakerelere başladılar, araları açıldı. Kaçak Pirverdi’ye sekiz yıl Sibiryaya cezası vermişler. Nahçıvan’da peynir biraz pahalılaşmış...*” (Çiçek, 2011: 113) Bu hikâyeye aracılığıyla yazar, Azerbaycan’da yaşanan sosyal problemleri realist bir üslupla okuyucuya aktarmıştır.

Yapı

3.45.3. Olay Örgüsü

1. Molla Nasreddin’in yorgun argın halde işten dönerken kendisini hemşerisi olarak tanıtan Kurbankulu Bey ile karşılaşması.
2. Kurbankulu Bey’in birkaç gün boyunca Molla Nasreddin’in kapısının önünde bekleyerek, Molla Nasreddin’i zorla evine götürmek istemesi.
3. Kurbankulu Bey’in Molla Nasreddin’e ve yoldan geçen diğer vatandaşlara aile hayatından ve sosyal problemlerden söz etmesi.
4. Molla Nasreddin’in iş yerindeyken bir hemşerisinden Kurbankulu Bey’in deli olduğunu öğrenmesi.

3.45.4. Şahıs Kadrosu

Molla Nasreddin, hikâyenin başkahramanı ve anlatıcısıdır. Hakkında bilgi verilmemiştir. Kendi haline sıradan bir yaşam süren, sabırlı ve nazik birisidir.

Kurbankulu Bey hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Ancak oldukça geveze ve akli dengesi yerinde olmayan birisidir.

Molla Nasreddin'in küçük kızı ve iş yerindeki hemşerisi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu kişiler, hikâyenin dekoratif unsur durumundadır.

3.45.5. Zaman

Hikâyede olayların geçtiği zaman hakkında net bilgi verilmemiştir. Hikâye, Molla Nasreddin'in öğle vakti işten eve dönüşüyle başlamış, iş yerindeyken Kurbankulu Bey'in deli olduğunu öğrenmesiyle dört günlük süreç sonunda sona ermiştir. *“Saat öğle vaktini yarım saat geçmişti. Eve gidiyordum, yorulmuş ve acıkmıştım. Eve varmama az bir yolum kalmıştı, sokağın ortasında biri bana doğru gelerek selam verdi, sağ elime yapışarak...”* (Çiçek, 2011: 110) Olay, kronolojik zamanlıdır, ancak yazar kimi yerde geriye dönüş tekniğine de başvurmuştur. *“Ben idarede başka bir hemşerime dün rastladım ve başımdan geçen bu durum aklıma geldi.”* (Çiçek, 2011: 113)

3.45.6. Mekân

Hikâyede mekân ve mekân tasvirlerine yer verilmemiştir. Olay, Molla Nasreddin'in evinde, iş yerinde ve çoğunlukla sokakta geçmektedir. *“Sokağa girer girmez içime bir kurt düştü. Kurbankulu Bey, ellerini tekrar beline koymuş, sokağın ortasında bağıriyordu. Yoldan geçen bir Rus ile karşı beri ne konuşuyordu bir türlü anlam veremedim. Sessiz, sakin evime girerim diye düşündüm, ama olmadı. Zalim oğlu zalim, av köpeği gibi kokumu alıyordu”* (Çiçek, 2011: 113)

3.45.7. Tema

Yazar, diğer hikâyelerinden farklı olarak bu defa Molla Nasreddin'in yani kendisinin mizahını yapmıştır. Molla Nasreddin, geniş bir ufka sahip olan aydın ve bilge bir insan olmasına rağmen kapısının önünde adeta nöbet tutan ve onu ısrarla evine çağırın adamın deli olduğunu anlayamamıştır. Aksine, hemşerisi olduğuna inandığı adamı, kafasına fazlasıyla takmaktan rüyalarına girmesine sebep olmuştur. Hikâyenin sonunda da düştüğü gülünç durumu ve bu durumdan ne kadar etkilendiğini diyalog tekniğiyle okuyucuya yansıtmıştır.

3.45.8. Dil ve Anlatım

Hikâye, kahraman anlatıcının bakış açısıyla anlatılmıştır. Anlatıda ben diline sıklıkla başvurulmuştur. Hikâyenin anlatıcısı yazarın kendisidir. Yazar, takma ad olarak kullandığı Molla Nasreddin ismini başkahramana vermiştir. Anı tarzında yazılan hikâyede diyalog tekniğine de sıklıkla başvurulmuştur.

“— Gözün aydın olsun, güzel vilayetimizden buraya bir hemşerin gelmiş, dedim.

Dedi ki:

— *Kimden bahsediyorsun?*

Dedim ki:

— *Nevruz Ağa'nın kardeşinin oğlu Kurban Kulu Bey'den söz ediyorum.*

Benim bu sözlerimin karşısında hemşerim tek bir söz söyledi. Bundan ne demek istediğini anlayamadım. Onun o gün bana söyledikleri aklımdan hiç çıkmıyor.

Dedi ki:

— *Ey Molla Nasreddin Emmi! O serseri, nereden gelmiş de bulmuş seni, seni nereden tanyormuş?*

Dedim ki:

— *Neden serseri diyorsun?*

Dedi ki:

— *Serseri diye senin bahsettiğin adama söylüyorum. O serserinin adı Kurbankulu Beydir ve Nevruz Ağa'nın kardeşinin oğludur. Kendi, bizim güzel vilayetimizin meyvesidir.*

Dedim ki:

— *Bir daha söyle bakayım!*

— *Serseri!” (Çiçek, 2011: 114)*

Hikâyenin sade ve anlaşılır bir dili vardır. Kahraman anlatıcı, günlerdir dikkate aldığı ve rüyalarına giren adamın, deli olduğunu öğrenmesiyle düştüğü durumu mizahi bir şekilde sonlandırmıştır.

SONUÇ

Celil Memmedguluzade ve Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme adlı çalışmamızda, yazarın şahsi hayatı ve edebi kişiliğini inceledik. Onun düşünce dünyasından hareketle ve Yapı ve İzlek yöntemine göre hikâyeleri hakkında birtakım sonuçlara ulaştık:

1. Celil Memmedguluzade'nin hayatı ışığında ulaştığımız bilgilerden yola çıkarak onun probleminin dinle değil, dini fanatizmle, dini çıkarları doğrultusunda kullanan ve insanların dini duygularını sömüren din adamlarıyla olduğuna ulaştık.

2. O, mizahi eserlerinde yalnızca okuyucuyu güldürmeyi amaçlamamış, aynı zamanda ona kusurlu ve eksik yönlerini göstererek, düşünmeye sevk etmiştir.

3. Yazar, hedef aldığı eleştiri konularıyla, devlet büyüklerinin, din adamlarının ve cahil insanların aydınlığa kavuşmasını hedeflemiş, bu vesileyle birçok problemi çözüme ulaştırmıştır.

4. Amacı halkı bilinçlendirmek olan yazar, eserlerinde sade bir Azerbaycan Türkçesi kullanarak daha büyük bir kitleye ulaşabilmeyi hedeflemiş, ana dilini kullanmaktan büyük bir gurur duymuş ve ana dilini kullanmaktan utanan insanlara karşı çıkmıştır.

5. Mirza Celil, kadının toplumda aktif bir rol oynayabilmesi için halkın cahil kalmaması için mücadele etmiş, kadınların çalışabilmesi için eşi Hamide Hanım'a Kehrizli ve Şuşa'da dokuma fabrikası açmasına yardımcı olmuştur.

6. Yazar, kız çocuklarının eğitilmesine büyük bir önem vermiş, topluma örnek olması için kız kardeşini okula yazdırmıştır.

7. İncelediğimiz kırk beş hikâyenin sonucunda, din adamları, cehalet, batıl inanç, ve kadın, hikâyelerinin başlıca konusu olmuştur. *Rus Kızı*, *İranda Hürriyet*, *Yeni Haber*, *Hanın Tespihi* adlı hikâyelerinde bu durumun en güzel örnekleri sergilenmiştir.

8. Hikâyelerinde ele aldığı kahramanları oldukça sıradan tiplerdir. Onlar, okuma yazması olmayan, yoksul, cahil, din ve geleneklerinin tutsağında kalmış, yönetiminde bulunduğu ağa, başkan ve hanın baskısına maruz kalan insanlardır. Hikâyelerin hemen hemen tamamında kahramanlar birtakım sıfatlarla anılmıştır. Molla, hacı, kerbelayı,

meşedi vb. sıfatlarla anılan bu kahramanlar, davranışları ve anıldıkları sıfatlarla tezatlık sergilemiştir.

9. Molla Nasreddin dergisinde yayımlanan yazılarında ve hikâyelerinde ele aldığı konular hemen hemen aynıdır.

10. Yazar, hikâyelerinin çoğunda kahraman anlatıcının bakış açısını kullanmıştır. Onun bu yöntemi tercih etmesindeki amacı, olaylara hâkimiyet kurmadan, anlatıya inandırıcılık kazandırmaktır. Bu yüzden hikâye kahramanlarının ruh hali, psikolojik özellikleri ve geçmişleri hakkında bilgi verilememiştir. O, kahramanların hikâyede büründükleri rolü itibarıyla psikolojik özellikleri hususundaki bilgileri okuyucunun tasarrufuna bırakmıştır. Yazarın, hâkim anlatıcının bakış açısıyla kaleme aldığı hikâyelerinde ise olaylara yaptığı müdahalelerle anlatıcı sıklıkla ön plana çıkmıştır.

11. Hikâyelerde çoğunlukla olayların yaşandığı zaman net bir şekilde belirtilmemiş, olaylar çoğunlukla kronolojik bir seyir halinde ilerlemiştir. Yazar, tıpkı zaman gibi mekân hususunda da okuyucuya doyurucu bilgiler vermemiştir. Onun zaman, mekân ve kişiler hususunda yeterli bilgi vermemesinin sebebi, anlatıyı gereksiz unsurlardan arındırarak, olayı ön plana çıkarmaktır.

12. Yazar, hikâyelerinin büyük bir çoğunluğu anı tarzında kaleme almış, kullandığı diyalog tekniklerinin fazlalığıyla hikâyelerine tiyatro havası kazandırmıştır.

DİZİN

A

- Abbas, 171, 172, 173, 174, 199, 233, 234, 236, 271
 Abbaskulu Bakıhanov, 29
 Abdullah Mehemmedzâde Gencevî, 35
 Abdullah Sur, 35
 Abdurrahman Saidov, 35
 Abdülhasanzâde Halil, 242, 243, 244, 245
 Abdülkerim, 110, 111, 112, 172
 Abdürreşid İbrahimov, 35
 Abru, 22
 Abune Defterimiz Açıldı, 24, 25
 Ad, 23
 Ağac, 19
 Ağarıbdır, 15
 Ağcabedi, 4
 Ağdam, 133, 164
 Ahar, 132, 133
 Ahmed Bey Ağaoğlu, 29
 Ahmed Bey Ağayev, 35
 Ahmed Bey İsmailbekov, 35
 Ahmet, 4, 49, 73, 74, 75, 76, 96, 97, 99, 100, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 261, 302
 Ahund Mehemmed Hasan Mollazâde, 35
 Ahunda Müraciet, 14
 Ahundov, 29, 30, 31, 33, 37, 45, 251, 300
 Aktaş, 48, 51, 52, 53, 54, 246, 247, 248, 249, 300
 Ali, 7, 29, 35, 92, 114, 116, 130, 131, 132, 134, 189, 193, 194, 261
 Ali Bey Hüseyinzade, 29
 Ali Mehemmedov, 35
 Alimerdan Bey Topçubaşov, 29
 Ali-Murat, 261
 Allah, 4, 35, 40, 43, 46, 69, 98, 109, 117, 121, 128, 129, 139, 148, 150, 152, 155, 165, 166, 167, 170, 186, 190, 191, 219, 221, 236, 253, 257, 258, 267, 270, 275, 276
 Allah Bendesi, 35
 Allah Kulu, 35
 Allahın Güdreti, 21
 Ammalar, 21
 Anamın Kitabı, 14
 Anna İvanovna, 189, 193
 Arap, 1, 28, 34, 154, 159, 237, 250, 251, 252, 253, 254
 Arapça, XV, 46, 183
 Aras Nehri, 177, 178
 Artel Müdürü, 22
 Asan Gazanc Kim İsteyir?, 22
 Asker Kengerli, 2
 Aslan Bey, 60
 Atalar Sözü, 16
 Atilla Özkırmı, 49
 Atlar Dayandı, 13
 Avar, 133
 Avrupa, 1, 2, 29, 33, 40, 77, 78, 114, 117, 226

Avusturya, 39
 Ay Goçag Mülkedar, 20
 Ay Gülüm, Nanay, 15
 Ayineyi-Millet, 24
 Ayların Adları, 21
 Azerbaycan, XV, XVIII, 1, 2, 3, 7, 8, 9, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 39, 46, 66, 68, 70, 71, 86, 94, 95, 105, 115, 123, 148, 151, 153, 154, 155, 156, 158, 167, 190, 193, 200, 201, 203, 210, 220, 223, 233, 235, 237, 240, 250, 255, 263, 265, 273, 278, 281, 300, 301, 302
 Azerbaycan KP MK-nın ve Bakı Komitesinin Metbuat Şöbesine, 26
 Azerbaycan SSR Merkezi İcraiye Komitesinin Reyaset Heyetine, 26
 Azeri, 1, 4, 267
 Azerneft, 142
 Aziz Han, 196, 197, 198
 Azplov, 41, 120

B

Bademli, 106, 107, 108
 Baggal Meşedi Rehim, 13
 Bahçeli Bey, 114, 116, 117, 118
 Bahçesaray, 33
 Bahtiyarnâme, 102
 Bais, 23
 Bakara Suresi, 152, 183
 Bakı Kendlerinde, 22
 Bakı Nefti, 21
 Bakıdan Garabağa. Nahçıvan Malı, 20
 Bakının Havası, 22
 Bakkal Meşedi Ağa, 219
 Bakkal Meşedi Rahim, 63, 65, 66
 Bakü, 7, 31, 33, 34, 35, 63, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 82, 86, 128, 133, 154, 156, 158, 237, 238, 239, 246, 247, 248, 255, 256, 257, 275, 300, 302
 Bala Sultan, 175, 176, 177, 178
 Balagedeş, 68, 69, 70, 71
 Başbilet Tapmacası, 21
 Bedbehtlik, 19
 Begaüs-Seltene, 17
 Behmen Mirza, 250, 254
 Belke de Gaytardılar, 13
 Belke de Sehv Edirem, Goy Desinler, 22
 Belki Geri Verirler, 69, 70, 71, 72
Berber, 73, 75, 76
 Bilgeyis, 259, 260, 261, 262
 Bir Arvadın Cevabı, 43
 Bir Az Da Özümüzden, 25
 Bir Neçe Günlüye, 17
 Bir Para Heberler, 18
 Bir Para Hikmetli Danışıklar, 16
 Bisavad, 18
 Biz, 15, 129, 177, 178, 183
 Bolşoy Morskoy, 125, 126
 Bosna ve Hersek Meselesi, 18
 Boşanmag, 23
 Büyük Adamların Tercüme-yi-Halları, 25
 Buz, 13, 31, 77, 78

C

- C. Mehmetkuluzâde, 34, 196, 198, 199, 213, 238, 239, 240, 269, 270, 271
 Cafer, 92, 102, 114, 116, 130, 131, 132, 134, 153, 156, 157, 158, 185, 187, 188, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 259, 260, 261, 268, 278
 Cafer Ağa, 210, 211, 268
 Cafer Usta, 153, 156, 157, 158
 Caferabat Mahallesi, 173
 Caferali, 177
 Cehreçi xala, 43
 Celal, 2, 9, 10, 27, 28, 30, 35, 36, 300
 Celil Bey, 89
 Celil Memmedguluzade, XV, XVIII, 1, 3, 4, 6, 9, 10, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 50, 53, 120, 123, 126, 132, 181, 210, 228, 237, 240, 241, 251, 259, 281, 300, 301
 Celil Memmedguluzade Hakkında Hatıralarım, 132
 Cemaleddin Mehmedzâde, 35
 Cemil, 60
 Cerime, 20
 Cihangir, 110, 111, 112, 113
 Cuhudun Mektubu, 17
 Culfa, 222, 223, 224, 225
 Cüme Günleri, 24

Ç

- Çanakkale, 57, 59, 60
 Çanakkale çayhanesi, 57
 Çar, 36, 72, 90, 176, 255
 Çarlık, 28, 33, 36, 47, 68, 69, 70, 71, 90, 115, 116, 176, 190, 214, 255
 Çarlık Rusya, 33, 36, 47, 90, 255
 Çay Desgahı, 13
 Çerçi Zalha, 263, 264, 265, 266
 Çerivanski ile Yoldaşının Söhbeti, 16
 Çetin Mesele, 23
 Çırag, 18
 Çobanlar, 15
 Çoh Eşitmeli Heberler, 21

D

- Dadaş, 90, 92
 Danabaş Kendinden, 16
 Danabaş Kendinin Ehvalatları, 12
 Danabaş Kendinin Mektebi, 12
 Danabaş Kendinin Müellimi, 14
 Danabaş Köy Okulu, 94
 Danabaş köyü, 89, 93, 208
Danabaş Köyünde Olanlar, 104
 Darülfünun, 17
 Dava Heberleri, 18
 Dayan, 17
 Dede Korkut Hikâyeleri, 52
 Dediler, 14
Deli, 278
 Deli Yığıncağı, 14

Dellek, 12
 Demirsu, 255, 256, 257
 Deprem, 106, 109
 Ders Kitablarımız, 25
 Deyirem Dersi-Elifbey Size, 15
 Dilber, 246, 247, 248
 Doktor Vasilyev, 129
 Dokuz Yaşında, 42
 Dorogoy Edya, 26
 Dorogoy Moy Midhat, 26
 Dörrdilli Gırmanc, 15
 Dövlet Dumasına Vekil Seçkisi, 16
 Düğün, 110, 111, 113
 Dünya ve Ahiret, 22

E

Ecazi-Guran, 22
 Edebiyyat, 15, 24
 Edebiyyat Maraglılarına Müjde, 24
 Edebli Teziye, 20
 Edya, 26
 Ekber Ağa, 112
 Ekber Gurbanov, 161, 162, 163, 164, 165
 Ekin Ustadları, 19
 Ekinçi, 29, 34, 36
 Ekinçi gazetesi, 34
 El Guyulan, 19
 Eli Hesen, 26
 Eligulu Gemgüsar, 37
 Encümeni-Heyriyye, 20
 Endişe, 114, 118, 119
 Enver, 6
 Er, 14
 Erdebil, 230
 Ereb Elifbası, 25
 Ereb İzzet Gaçmıyıb, 18
 Erivan, 1, 89, 93, 114, 117, 118, 154, 156, 157, 158, 171, 172, 173, 175, 177, 178, 210, 211, 212, 213
 Ermeni, 1, 3, 31, 43, 73, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 102, 154, 157, 225, 233, 234, 235, 267, 268, 270, 272, 273
 Ermeni ve Müslüman Kadınları, 31, 43
 Ermenistan, 7, 173
 Ertuğruloğlu, 35
 Erzi-Hal, 23
 Esaretde, 24
 Esat, 58, 60
 Esline Mütabıdır, 19
 Eşg Medresesi, 19
 Ev Adları, 20
 Evvel Şeherde, Sonra Kendde, 21
 Ey Ahund, 14
 Ey Könül, 14
 Ey yazıg, 15
 Eydi-Remezani, 13
 Eziz Ana, 25

F

Fars, 1, 20, 28
 Fars Konsulu, 20
 Farsça, XV, 7, 32, 46, 183
 Fatma Hala, 12
 Fatma teyze, 120, 121, 122, 263, 265
 Fatma Teyze, 120, 123, 124
 Fehle Aleminden, 19
 Fehr Etmeli, 21
 Felyetonlar, 37
 Ferahzâde Emirhan, 35
 Ferrâş Ali Cafer, 130
 Fitvalar, 17
 Fizze, 97, 99, 101, 104
 Forster, 52
 Fuzuli, 28
 Fûrset, 23
 Füzul, 23
 Füzuli, 25

G

Gafgaz Heberleri, 15
 Galife Şalvar, 20
 Garabağda Aşura, 22
 Gatma-garişig, 19
 Gayret matbaası, 34, 35
 Gazeteci Halil, 98, 104
 Gazetnüvis, 35
 Gebzibey, 57, 59, 60, 61
 Genaet, 19
 Gence, 7, 70, 117, 118, 154, 156, 158
 Gence Giraethanası, 19
 Gence Mollalarına, 16
 Genimet, 24
 Gerek, 15
 Germeçatak, 130, 131, 132, 133, 171, 172, 173
 Germeçatak köyü, 133, 173
 Gessab, 12
 Geyret Metbeesi, 24
 Geyyumluğ Kantoru, 18
 Geza Mühbiri, 13
 Gırmızı, 22, 24
 Gırmızı Herfler ve Bistü Heştüm, 22
 Gısaca, 19
 Gız Mütribleri, 20
 Gız Uşağı, 17
 Gız və Nene, 14
 Gızdırma Müalicesi, 22
 Giyamet, 13
 Gonca, 102
 Gori, 1
 Goşa Balınc, 13
 Görende, 14

Göyçayda Maarif Efendileri, 22
 Göz Ağrısı, 22
 Gulağımız Gızışıb, 19
 Gurban Bayramı, 20
 Gurbaneli Bey, 12
 Gurddan Çoban, 19
 Guzu, 12
 Gülistan, 29, 270
 Gülistan İrem, 29
 Gülmek, 16
 Gülsüm, 96, 97, 99, 101, 102, 103, 104, 265
 Gürcistan, 144, 145
 Gürcü, 44, 146
 Gürnaşın, 230

H

H Herfi, 25
 Hacer, 261
 Hacı Abdulgaffar, 219
 Hacı Azim, 228, 230, 231
 Hacı Bayram, 77, 79, 80
 Hacı Esed, 149, 150, 151
 Hacı Hamza, 102
 Hacı Hasan, 69, 70, 71, 278
 Hacı İmamgulu, 247, 248
 Hacı Masum, 114, 116, 117
 Hacı Mehmethüseyn, 196, 197, 198, 199
 Hacı Mirza Settar, 79, 80, 81
 Hacı Mirzali Ağa, 259, 260, 261
 Hacı Murtaza, 92
 Hacı Musa, 130, 131, 133
 Hacı Mürsel, 261
 Hacı Namazali, 89, 92
 Hacı Nurmemmed, 79
 Hacı Ramazan, 148, 149, 150, 151
 Hacı Resul, 267, 268, 269, 271
 Hacı Rıza, 100
 Hacı Sultan, 70, 71
 Hacı Tağı, 259, 260, 261
 Hacı Veli, 110
 Hagg Söz, 20
 Halil, 35, 100, 105, 138, 242, 243, 244
 Halil Bey Sadıkbekov, 35
 Halime Hatun, 2
 Halime teyze, 205, 206, 207
 Hallegül Memalik, 185, 186, 187, 188
 Halukverdi Bey, 102
 Halva, 17
 Hamallar, 84, 126, 128
 Hamballar, 13
 Hamide Hanım, 4, 5, 6, 8, 40, 44, 281
 Hamide Memmedguluzade, 126
 Hanımlar, 18, 191
 Hanın Tespihi, 12, 131, 133, 281
 Hansaray, 57, 58, 59, 60, 61

Hansenem, 263, 264, 265, 266
 Hanzade. Arvad, 25
 Hasan Bey, 29, 34, 47, 114, 115, 116, 117, 118, 162, 272, 273, 274, 275
 Hasan Bey Zerdabi, 29, 47, 162
 Hasanali, 110, 112
 Hatratım, 3, 32
 Haydar, 2, 96, 101, 102, 104, 114, 115, 116, 117, 118, 194, 230
 Haydarali piri, 122
 Haydarkulu, 101, 103
 Hayrunnisa, 200, 201, 202, 203
 Heberdarlıg, 18, 21
 Hemide, 25, 26
 Hemide Hanıma, 26
 Hemşeri ve Saldat, 18
 Hestehanaya, 21
 Hırda Heberler, 22
 Hırım-Hırda Heberler, 23
 Hırsız İnek, 136, 138
 Hırsız Musa, 135
 Hicab Meselesi ve Cavabımız, 24
 Hilafet Meselesi, 20
 Hoflanmag, 23
 Hoş Amedi, 18
 Hoş Ol Zaman ki Halg Yatıb Bizeban idi, 14
 Hoş Tegrir, 16
 Hoşbehtler, 16
 Hoy, 1
 Hudayar Bey, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104
 Hüdäfer'in Köprüsü, 133
 Hümayun, 18
 Hünerli Gadımlar, 22
 Hüseyin, XV, 35, 73, 74, 75, 76, 92, 115, 153, 154, 156, 157, 159, 177, 178, 271
 Hüseyin Ali, 92
 Hüseyin Efendi Efendiyev, 35
 Hüseyin Sultan, 177
 Hüseyin Usta, 73, 74, 75, 76
 Hüseyinkulu, 89, 91, 92, 135

İbrahim Tahir Musayev, 35
 İbret Galanlara, 16
 İdareden, 23
 İdaremizin Ehvalatından Bir Neçe Söz, 24
 İki Alma, 13
 İki Cür Möcüz, 20
 İki Dilber, 19
 İki Er, 13
 İki Facie, 20
 İki Gardaş, 13
 İki Hilafet, 25
İki Kardeş, 145, 146
İki Koca, 150, 151
İki Mahalle, 53
 İkrämüddeve, 130, 131, 132, 133
 İlanlar, 37

İlmatan, 61
 İmam Museyi-Kazım, 32
 İmam Pirkulu, 102
 İnzibati İdare, 22
 İran, 2, 6, 7, 16, 17, 131, 132, 133, 148, 151, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 169, 175, 176, 177, 178, 185, 186, 187, 188, 200, 201, 202, 203, 226, 267, 268, 269, 301
 İran İşleri, 17
 İran Tegviminden, 16
 İranda Hürriyyet, 12
 İrşad Çıhr, 24
 İsa Bayramları, 22
 İsbati-Hegg, 17
 İslam, 28, 36, 38, 41, 44, 45, 78, 79, 81, 120, 122, 124, 151, 176, 178, 181, 190, 193, 199, 201, 218, 220, 251, 259, 262, 300, 301
 İvanov, 185, 222, 224, 225, 244
 İzahlar, 15
 İzhari-teşekkür, 19
 İzzet,, 100

J

Japonya, 36, 226

K

Kabla Hesen, 18
 Kabla Tükezban ile Fatmanisanın Söhbeti, 23
 Kable İmamali,, 150
 Kable Kasım, 189, 190, 193
 Kafkas, 5, 40, 43, 245
 Kafkas Şeyhülislamına İki Açık Mektup, 44
 Kafkasya, 5, 33, 35, 90, 154, 302
 Kale, 277
 Kalem, 35
 Kamañça, 14
 Kapazlı, 189, 192, 193, 194
 Karabağ, 130, 132, 133, 154, 164
 Karakemerli Hasanali, 112
 Karakılçık, 135, 136, 137, 138
 Karakurt, 57, 59, 60, 61
 Karapet Ağa, 102
 Karikatür ve Resimler, 37
 Kars, 92, 94, 278
 Kasaba Muhabiri, 161, 165
 Kasap, 167, 168, 169, 170
 Kasap Şamil, 167, 168, 169, 170
 Kasım, 75, 90, 92, 114, 116, 158, 190, 191, 194, 205, 206, 207, 208, 212, 263, 264, 265, 266
 Kasım amca,, 92
 Kasım emmi, 205, 208
 Kasımalı, 96, 97, 99, 102
 Katır Ürküten, 121, 122, 123
 Kaval, 171, 172, 173
 Kazak, 41, 120, 172, 173, 189, 193
 Kazım Memmed oğlu, 161, 163, 164
 Kazım'ın Toyu, 163

Kehrizli, 4, 5, 7, 161, 163, 164, 281
 Kendli Evi Birinci Gonaglarını Nece Gebul Etdi?, 21
 Kerbela, 4, 96, 97, 99, 100, 103, 152, 197, 233, 267
 Kerbelayı Cafer, 102
 Kerbelayı Gafar, 96, 103
 Kerbelayı Halıkverdi, 120, 121, 122, 123
 Kerbelayı Hasankulu, 92
 Kerbelayı Haydar, 101, 104
 Kerbelayı İsmail, 89, 91, 92, 102
 Kerbelayı Kasım, 191, 263, 264, 265
 Kerbelayı Kasım Emmi, 75
 Kerbelayı Mehmetali, 153, 155, 156, 157, 158, 159
 Kerbelayı Mirzali, 92
 Kerbelayı Rıza,, 153, 154, 157, 159
 Kerimkulu, 92
 Keskin İçerikli Yazılar, 37
 Keşkül, 34
 Kıyamedinli, 135, 137, 138
 Kıyamet, 181, 183
 Kişmiş Oyunu, 1, 12, 176, 177, 178, 179
 Kitab Meselesi, 20
 Kitabı-Mügeddes, 23
 Konsulun Arvadı, 12
 Köçerli Feridun, 35
 Köhne İl, 24
 Kukureku, 36
 Kulu Han, 131, 133
 Kur'an-ı Kerim, 41, 43, 44, 101, 152, 180, 183, 221, 259, 260
 Kurban, 92, 167, 230, 267, 268, 271, 280
 Kurbanali Bey, 189, 190, 191, 192, 193, 194
 Kurbankulu Bey, 277, 278, 279
 Kurtbasar, 196, 197, 198
 Kuzey Azerbaycan, 158
Kuzu, 196, 199

L

L. Tolstoy, 34
 L.N. Tolstoy. Zehmet, Ölüm ve Nahoşlug, 15
 Lağlağı, 124, 263
 Laklakçı Sadık, 98, 104
 Lal, 14
 Larcan Köyü, 131, 133
 Latifeler, 37
 Lay-lay, 14, 17
 Lazımdır Utanmag, 14
 Lenet, 14
 Lepe, 17
 Leyli Hanım Şahtahtlı, 24
 Lisan Belası, 14
 Lüğət, 16, 21
 Lüğeti-Molla Nesreddin, 16

M

- M. Şahtahtlı, 27
 Mağdusi Agop, 4, 267, 268, 269, 270, 271
 Mahbube, 110, 111, 112
 Marağalı Zeynalabdin. «Seyahetnameyi-İbrahimbey» Romanından Parça, 25
 Marks, 216
 Maşrikî, 35
 Mehemedaga Şahtahtlı, 5
 Mehemed Ağa Şahtahtinski, 35
 Mehmed Emin Resulzade, 29
 Mehmet Tekin, 49
 Mehmethüseyn, 196, 198, 199
 Mehmetkulu Bey Kengerli, 2
 Mehmetveli, 73, 74, 75, 76
 Mektub, 23, 26
 Mektub Kitab Mağazasına, 26
 Memmedeli, 25
 Memmedgulu Meşedi Hüseyingulu, 1
 Memmedgulubey Kengerlinin Tercüme-yi-Halı, 24
 Memmedguluzade, XVIII, 1, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 53, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 86, 87, 88, 92, 93, 94, 98, 103, 104, 105, 106, 108, 112, 113, 117, 121, 122, 123, 124, 126, 128, 129, 136, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 162, 164, 165, 166, 180, 181, 182, 183, 184, 188, 201, 203, 204, 216, 217, 233, 235, 236, 237, 240, 243, 244, 245, 251, 253, 254, 265, 266, 301, 302
 Mescidin Sütunu, 22
 Meşede, 16
 Meşedi Ali Ekber, 114, 116
 Meşedi Elesger, 35, 149, 150
 Meşedi Elesger Bağirov, 35
 Meşedi Farzali, 110, 111
 Meşedi Ferecullah, 92
 Meşedi Gulamhüseyn, 114, 115, 116, 222, 223, 224, 225, 226, 227
 Meşedi Haydar, 114, 118
 Meşedi Hüseyin, 154
 Meşedi Mahmutali, 167, 168, 169, 170
 Meşedi Mehmet, 131
 Meşedi Mehmetbağır, 114, 115, 116, 117, 118
 Meşedi Necef, 137
 Meşedi Nurali, 120, 121, 122, 123, 124
 Meşedi Nurmemmed, 80, 81
 Meşedi Rahim, 63, 64, 65, 66
 Meşedi Selim, 116
 Meşedi Yarmemmed, 92
 Meşedi Zülfükar, 79, 261
 Meşedi Aliasker Bağırzâde, 34
 Metbuat, 25, 26
 Mezeli Heberler, 18
 Millet Gurbanları, 17
 Milli Bayram, 24
 Mina, 4
 Mini-Mini Masallar, 20
 Mirza Abbas, 171, 172
 Mirza Abbas Ferzeliyev, 171, 172
 Mirza Ali, 8
 Mirza Aligulu, 106, 107, 108

- Mirza Celil, XV, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 31, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 45, 47, 126, 131, 134, 210, 240, 250, 251, 281, 302
- Mirza Elekber Sabir, 29, 37
- Mirza Fethali Ahundov, 45
- Mirza Hasan, 153, 154, 155, 156, 157, 159
- Mirza Kazım, 114
- Mirza Mehmetkulu, 114, 115, 116, 117, 118
- Mirza Sadık Münşi, 130, 131, 132
- Moize, 21
- Molla, XV, XVIII, 1, 2, 3, 4, 7, 8, 12, 14, 15, 16, 24, 25, 27, 30, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 44, 45, 46, 47, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 87, 101, 102, 108, 120, 121, 122, 123, 124, 130, 131, 132, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 162, 169, 181, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 250, 251, 252, 253, 254, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 300, 301
- Molla Bağır, 1, 31
- Molla Cafer, 205
- Molla Fezleli, 12, 200, 201, 202, 203, 204
- Molla Hamid, 41, 120
- Molla Hasan, 35, 153, 154, 156, 157, 158, 159
- Molla Hasan Tahirov, 35
- Molla Kurbankulu, 44, 120, 121, 122, 123, 124
- Molla Mehmed Molla Hamzaoğlu, 35
- Molla Muhammetkulu, 102
- Molla Nasreddin, XV, XVIII, 1, 2, 3, 4, 7, 8, 27, 30, 35, 36, 37, 38, 39, 44, 45, 46, 47, 63, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 87, 120, 122, 123, 124, 130, 131, 132, 162, 181, 200, 201, 202, 203, 204, 210, 259, 263, 265, 277, 278, 279, 280, 282, 300, 301
- Molla Nesreddin, 14, 24, 25
- Molla Nesreddin Jurnalının Cenubi Azerbaycan Üzre Abune Defterleri, 25
- Molla Nesreddin'in Gıza Cavabı, 14
- Molla Nesreddin" Mecmuesinin En Yavug Emekdaşlarından, 25
- Molla Nesreddinin Hesab Meseleleri, 16
- Molla Nesreddinin Telegramları, 16
- Molla Oruçali, 153, 154, 156, 157, 159
- Moskova, 185, 186, 268, 269, 278
- Moskova Üniversitesi, 268, 269
- Mozalan, 24, 207, 209
- Mozalan Beyin Seyahetnamesi, 24
- Möcü, 23
- Möcüze, 18
- Mömin, 18
- Mövludi-İsa, 22
- Muhammed Fatih Nurm Muhammedzâde Tahirov, 35
- Muhammed Kâmil El-Mutiî, 35
- Muhammedhasan emmi, 96, 97, 98, 100, 103
- Muratkulu, 101, 103
- Musa, 130, 135, 136, 137, 138
- Muştuğ, 18
- Muzaffer, 4, 6
- Müfte Şöhret, 22
- Mükafat, 19
- Münevver, 2, 26
- Mürebbe, 15
- Müsella, 20, 21
- Müselman Teatrı, 24
- Müselman Ürefa ve Danişmendlerine, 24
- Müselmanların Millet Duması, 24

Müslüman, 3, 5, 9, 27, 30, 31, 38, 39, 41, 43, 46, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 115, 116, 119, 120, 154, 155, 157, 158, 176, 178, 191, 193, 218, 219, 221, 223, 226, 233, 234, 235, 236, 237, 251, 267, 268
Müvafiq Gaide, 18

N

Naberejni, 71, 72
Nağl, 15
Nahçıvan, 1, 154, 222, 223, 225, 256
Nahçıvanda Bir Seyahet, 23
Namaz Üste, 22
Nazarali Han, 130, 131, 132, 133, 134
Nazlı Hanım, 2
Nazlı Hanım Kengerli, 2
Nazmi, 114, 116
Ne Bilim, 14
Ne Dehli Var, 21
Necef Bey Vezirov, 29
Nedir, 15
Nehrem, 1, 2
Nehrem Normal Mektebinde Aparılmış Yohlamaya Dair Arayış, 26
Neriman Nerimanov, 7, 29, 64, 126
Nesiheti-Hükema, 16
Nesrulla Genberli Yoldaşa, 26
Neşri-Maarif Cemiyeti, 16
Neşriyat Cemiyeti, 33
Nevruzali, 210, 211, 212, 213
Nezm, 15
Nigarançılığ, 12
Nijni, 61
Nikolay, 3, 38, 189, 193
Niye Beni Dövüyorsunuz, 45, 301
Nizami, 28
Novruz, 23, 36
Nurmuhammed, 42
Nuruhan, 215, 216, 217
Nüma, 18

O

O Kimdir, 14
Oğlanlarınızı Ohutmayın, 17
Oğru İnek, 13
Ohan, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88
Ohucularımıza, 16
Olacagsan, 15
Onağlı, 18
Orag, 17
Oruclug, 20
Orucluq, 21
Osmanlı ile İtaliya Davası, 23
Oyanmadım, 15
Oyunbazlar, 14
Oyun-Oyuncag, 17

Ö

Ölüler, 13
 Ömer Faik, 2, 4, 29, 33, 34, 35, 37
 Ömer Faik Numanzade, 2, 4, 29, 33, 34, 35

P

Pakize, 2
 Pasport, 18
 Peri, 92, 106, 107, 108, 130, 131, 132, 133
 Peri kadın, 108, 130
 Perinisa, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 205, 206, 207
 Petersburg, 4, 36
 Petrograt, 68
 Petrosyan, 82
 Pir, 122, 180, 182
 Pirsakız, 272, 274, 275
 Pirverdi, 171, 172, 205, 206, 207, 208, 209, 278
Pirverdi'nin Horozu, 209
 Pirverdinin Horozu, 12
 Poçt Gutusu, 12, 16
 Poçt qutusu, 34
 Poçta Gutusu, 23
 Posta Kutusu, 37, 210
Postahane, 38
 Proletar şairi, 216
 Proletar Şairi, 13, 217
 Pulların Danışığı, 19

R

Ramazan Bayramı, 221
 Reis, 102, 171, 174
 Reşid Bey Efendiyev, 35
 Revayet, 17
 Reyngarten, 222, 223, 224, 225, 227
 Rıza, 60, 102, 114, 115, 116, 117, 153, 154, 156, 157, 159
 Rıza Bey, 60
 Rızaeddin bin Fahreddin Ufavî, 35
 Rızakulu, 185, 186, 187
 Rus Gızı, 12
Rus Kızı, 281
 Rusça, 27, 32, 116, 171, 172, 195, 255, 258
 Rusya, 3, 28, 33, 36, 68, 78, 90, 133, 177, 178, 226, 255, 267, 268
 Ruzname, 68, 69, 70, 71, 72

S

Sadık, 73, 74, 75, 76, 100, 105, 114, 116, 130, 131, 132, 198, 206, 207
 Saggallı Uşag, 12
Sakallı Çocuk, 229, 230, 231
 Sakine, 2, 6, 43, 92, 103, 265
 Salam-Meleyk, 17

Saray, 235
 Sarı, 13, 233, 234, 235, 236
 Seadet Mektebi, 23
 Sefer Salib Sultanzade, 101
 Sefereli Genberli Yoldaşa, 26
 Sehvimizi Düzeldik, 22
 Sen Ganmasan, 15
 Sevdimali, 165
 Seyidler, 18
 Seyyid Azim Şirvani, 29
 Sırbistan, 39
 Sirke, 12, 237, 238, 239, 240
 Siyaset, 21
 Siyasi Mesele, 18
 Sofiya Hanım, 4
 Sohbetler, 37
 Süleyman Bey, 242, 243, 244
 Sünnet Toyu, 161, 164

Ş

Şahseven, 133
 Şahtahtlı, 2, 5, 27, 29, 34, 35
 Şahverdihan, 215, 216, 217
 Şahzade, 18
 Şakir Mustafavî, 35
 Şamahı, 214, 216, 255
 Şark, 1, 2, 5, 9, 27, 28, 33, 34, 35, 77, 87, 242, 243, 244, 268, 270, 301, 302
 Şark Fakültesi, 242, 243, 244
 Şark-i Rus, 2, 5, 27, 33, 34, 35, 302
 Şefi Bey, 1
 Şehir ve Kend, 13
 Şehir ve Köy, 249
 Şeir Bülbülleri, 13
 Şerebanı, 148, 149, 150, 151, 263, 264, 265, 266
 Şeref, 92, 96, 97, 101, 104
 Şerg Fakültesi, 12
 Şeyh Muhammed Hıyabani, 7
 Şiir Bülbülleri, 250, 253, 254
 Şiirler, 37
 Şirali, 77, 79
 Şirvan, 116
 Şirvanlı Cihangir, 111
 Şura, 19
 Şuşa, 1, 5, 133, 154, 233, 235, 281
 Şuşa Kalesi, 133
 Şükür Elemelidir, 20

T

Tabut İçinde, 21
 Tacir Arif, 35
 Tahıl Hekimi, 13
 Tahmasb Karabağî, 35
 Tahran, 156, 158

- Tahsin Fevzi, 215, 216, 217
 Tapmaca, 16, 20
 Tarih, 22, 300, 303
 Tataroğlu, 35
 Teatr İşleri, 19
 Teatr İşlerimiz, 19
 Tebiet, 19
 Tebriz, 7, 40, 63, 64, 65, 66, 79, 130, 132, 133, 156, 158, 222
 Tebrizden Molla Nesreddine Gönderilen Kağızların Müfettişine, 15
 Teccüblü İşler, 22
 Teessüf, 25
 Tefavüt, 17
 Tekâmül gazetesi, 33
 Telefhanbey, 70, 71
 Telgraflar, 37
 Tercüman, 24, 33, 89
 Terzi Cevat, 112
 Teşekkür, 24, 195
 Tevekkül, 23
 Teze Elifba, 20
 Teze Heber, 12
 Teze İl, 20
 Teze Kitab, 24
 Tezekent, 205, 206, 207, 208
 Tezekli, 120, 121, 122, 123
 Teziyedarlar, 19
 Ticaret, 17, 19, 20, 22
 Ticaret Malının Cinsliyi, 20
 Ticaret Nalogu, 20
 Ticaret ve Ekonomi Heberleri, 17
 Tiflis, 2, 4, 5, 16, 23, 31, 32, 34, 37, 40, 114, 118, 126, 133, 145, 154, 156, 158, 198, 269, 278, 301
 Tiflis Heberleri, 16
 Tigran Sergeyeviç Simbatyan, 3
 Timur, 2, 6, 106, 107, 108, 230
 Toy, 13
 Tükezban, 153, 156, 157, 158, 159, 169, 263, 264, 265, 266
 Türk, I, XVIII, 5, 25, 33, 34, 46, 49, 63, 65, 66, 70, 71, 124, 147, 171, 173, 185, 201, 237, 238, 251, 255, 300, 302, 303
 Türk Kitapları, 25
 Türkce Kelmeler Haggında Araşdırmalar, 21
 Türkçe, 1, 5, 27, 29, 33, 35, 44, 46, 47, 49, 172
 Türkiye, 6, 28, 34, 147, 178, 188, 300, 301
 Türkmençay, 29

U

- Ucuzlug, 13
 Ucuzluk, 257, 258
 Ulağlı, 175, 177, 178
 Uluhanlı, 1
 Umudbeyov, 70, 71
 Urbabe bacı, 247, 248
 Usta Zeynal, 3, 10, 12, 30
 Ustalipin, 16
 Usta-Şeyird, 63
 Uşag Teatru, 19
 Uşagbazlıg, 17

Uşaglarımız, 19
 Utanma, 14
 Uyku, 259, 260, 262

Ü

Ümmi, 131
 Üsuli-Terbiye, 20

V

Vartan Çuhacıyan, 35
 Veli Han, 210, 211, 212, 213
 Velikulu, 96, 97, 99, 101, 102, 104, 198
 Velvele, 21
 Vodka, 18

Y

Y. Mehmet Bey, 126
 Yağış Suyu, 21
 Yan Tüteyi, 12
 Yandım-Yahıldım, 21
 Yarbay İbrahim Davatrov, 4
 Yarmehmet'in oğlu Hasan, 92
 Yeldai, 250, 254
 Yeni Elifba Komitesinin Görmüş ve Göreceyi İşler, 25
 Yeni Elifba Ne İsteyir, 25
Yeni Haber, 263, 266, 281
Yeni Yol, 129
 Yer Ayrılmadı, 23
 Yığıncağ, 14
 Yoldan Keçer iken, 14
 Yoldaş, 24, 26, 33
 Yoldaş Eliyev, 26
 Yoldaş gazetesi, 33
 Yorğan, 15
 Yuhu, 13, 16, 17
 Yusuf, 35, 92
 Yüzbaşı Bahadır, 106, 107, 108
 Yüzbaşı Haydarali, 172

Z

Z. M. Hayalî, 35
 Zakatala, 82, 83, 84, 86, 87
 Zaman Ol Zaman idi, 15
 Zarafat, 21
 Zeki Efendi, 242, 243, 244
 Zelzele, 13, 21
 Zencir, 17
 Zeng, 24
 Zengilan, 23
 Zerdabi, 29, 36, 47

Zeynal Usta, 267, 268, 269, 270, 271
Zeynep, 96, 97, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 252, 254
Zırrama, 12
Ziba, 101
Ziraat Mühendisi, 53, 272, 275
Ziya, 34, 300
Ziyaret, 17, 23, 60
Ziya-yı Kafkasiye, 34
Zurnalı, 175, 176, 177, 178
Zübeyde, 205, 206, 207, 208

KAYNAKÇA

- Açıköz, Özkan (2011). "Toplumsal Zihniyet Olgusu ve İktisadi Gelişme ile İlgisi". *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 91-123.
- Adıgüzel, Sedat (2008). "Mirza Fethali Ahundov'un Doğunun Aydınlanması ve İlerlemesi Yolundaki Düşünceleri". *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*, 21-36.
- Adıgüzel, Sedat (2011). *Edebiyat Sosyolojisi Açısından Romanları- Elçin*. Ankara: Bengü Yayıncılık.
- Ahmedov, Bedirhan (2011). *20. Asır Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*. Bakü: İlim ve Tahsil.
- Aktaş, Şerif (2013). *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili -Teori ve Uygulama-*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Akpınar, Yavuz. Karayev, Yaşar (1994). "Celil Memmedguluzade". TDV İslam Ansiklopedisi, (Cilt 28 s. 45). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 545.
- Askerova, Aynur (2006). "Celil Mehmetkuluzade (1866-1932) ve 'Molla Nasreddin' Dergisi (1906-1931)" (Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Celal, Mir. *Azerbaycanda Edebi Mektepler*. Bakü: Ziya Nurlan.
- Çetin, Nurullah(2012). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Çetişli, İsmail(2014). *Metin Tahlillerine Giriş 2*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çiçek, Ömer(2011). "Celil Mehmetkuluzâde'nin Hikâyeleri Aktarma Dil ve Üslûp İncelemesi" (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Yavuz(2016). *İlk Dönem Türk Hikayelerinde Anlatıcılar Tipolojisi*. Pegem Akademi.
- Durmuş, Mithat(2008). "Azerbaycan Sahası Türk Edebiyatında İlk Süreli Yayın faaliyetleri". *Turkish Studies*, no. 3, 353-363.

- Gürkan, Ülker (1964). "S.S.C.B. Siyasî Rejiminin Ana Hatları". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 155-198.
- Habibbeyli, İsa (2009). *Celil Memmedguluzade- Seçilmiş Eserleri I*. Nahçıvan: Ecemi Yayınları.
- Hasanov, Behram (2011). *Azərbaycan'da Din Sovyetlerden Bağımsızlığa Hafıza Dönüşümləri*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları.
- Hepçilingirler, Feyza (2005). "Öykü Dili". *İmge Öyküler*, sayı 1,75-77.
- Karadeniz, Yılmaz (2012). *İran Tarihi (1700-1925)*. İstanbul: Selenge Yayınevi.
- Memmedguluzade, Celil (1908) "İlan". *Molla Nasreddin*, 2.
- Memmedguluzade, Celil (1922). "NALAQ USTALARI". *Molla Nasreddin*, 5 (1) 4.
- Memmedguluzade, Celil (1906). *Molla Nasreddin* 1 (36).
- Memmedguluzade, Celil (1906). "Bir Arvadın Cavabı". *Molla Nasreddin*, 1(28), 3.
- Memmedguluzade, Celil (1907). "Bu İşlerin Çaresi". *Molla Nasreddin*.
- Memmedguluzade, Celil (1907). "Cefengiyat". *Molla Nasreddin*, 2 (21), 6.
- Memmedguluzade, Celil. "Dogguz Yaşında". *Molla Nasreddin*,1 (37), 6-7.
- Memmedguluzade, Celil (1907). "Hanımlara". *Molla Nasreddin*, 2 (13).
- Memmedguluzade, Celil (1911). "Hiç Biliyor muyuz?". *Molla Nasreddin*, sayı 43,3-6.
- Memmedguluzade, Celil (1908). "İlan". *Molla Nasreddin*.
- Memmedguluzade, Celil (1921). "Kız Terbiyesi". *Molla Nasreddin*.
- Memmedguluzade, Celil (1906). "Kız ve Nine". *Molla Nasreddin*,1 (4), 6-7.
- Memmedguluzade, Celil (1906). "Niye Beni Dövüyorsunuz?". *Molla Nasreddin* 1 (4),2-3.
- Memmedguluzade, Celil (1909). "Postahâne". *Molla Nasreddin*, 8.
- Memmedguluzade, Celil (1907). "Sayır-Vayır" *Molla Nasreddin*,1 (31), 6.
- Memmedguluzade, Celil (1924). "Şark Kadını". *Molla Nasreddin*, 5 (2).
- Memmedguluzade, Celil (1906). "Talim Kitabı". *Molla Nasreddin*, 1 (12), 6.
- Memmedguluzade, Celil (1906). "Tiflis. 7 Aprel". *Molla Nasreddin*,1 (1), 2.

- Mehmetkuluzâde, Celil. *Danabaş Köyü* (2009). (Çev.: Aysun Demirez Güneri). Ankara: Bengü Yayınevi.
- Mehmetkuluzâde, Hamide (2002). *Azerbaycan'da Yenilikçi Bir Öncü: Celil Mehmetkuluzâde*. (Çev.: Fatma Özkan). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Memmedguluzâde, Celil (2014). *Seçilmiş Eserleri*. Bakü: Kitap Klübü.
- Memmedguluzade, Hamide (1967). *Mirza Celil Hakkında Hatıralarım*. Bakü: Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı.
- Mustafa, Nazim(2014). “Ermenilerin 1905-1906 Yıllarında Güney Kafkasya’da Yaptıkları Katliamlar”. *Atatürk Dergisi* 3 (1), 1-12.
- Özkeraz, Ahmet (2007). “Sabrı F. Ülgener'de Zihniyet Ve Geri Kalmışlık”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35-39.
- Parin, Suvat (2010). “Dilencilik Yoksulluk İlişkisi”. *Sosyoloji Dergisi*, sayı 20: 23-37.
- Pekdemir, Köksal (2018). “Zihniyet-Din ve Toplumsal Değişim İlişkisi: Ülgener Örneği”. *Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4 (1): 13-32.
- Süleymanlı, Dr. Ebulfez (2006). *Milletleşme Sürecinde Azerbaycan Türkleri*. İstanbul: Ötüken.
- Tekin, Mehmet (2014). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken.
- Türkyılmaz, Selçuk (2010). “Şark-i Rus Gazetesi'nin İzahlı Makaleler Bibliyografyası”. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı 18: 123-254.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Sümeyye Betül AKBULUT TAYHAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum-1992
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü- 2011-2015
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü- 2015-2019
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	-
İş Deneyimi	
Stajlar	-
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü (Araştırma Görevlisi)
İletişim	
E-Posta Adresi	betul.tayhan@atauni.edu.tr
Tarih	25.05.2019